

విజయతి శరవస్తు

— స్తోత్రము —

కర్పూరవర్తి కాద్యనేక గ్రంథకర్తయగు

శ్రీరాజమూడామణి దీక్షితునిచే

కనియింపఁబడినది

కావ్యదర్శనమును

సలక్ష్యకాస్త్ర మహాగ్రంథమునందు

దీక్షితునిచే

శ్రీ శరవస్తు

వినివాసకట్టనాథాచార్యులయ్యవారిచే

సక్కడక్కడ విశేషములఁజేర్చి

కరిష్కరింపఁబడి శ్రీకటింపఁబడియెను

VIZAGAPATAM.

Printed by A. C. Srinivasacharier,

ARSHA PRESS. 1877.

0.6

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮಠ : -

కావ్యపర్వ కావ్యం గ్రంథమారంభమాణా గ్రంథకారో నిశ్చలః
విషయాతాయస్యేష్ట దేవతాంస్తువక్షామస్తునిదేశమిద్యథాక ది
గ్విధతే॥ నియత్యనియతామితే॥ ౪

స. యోగ్య నిర్మాతాంస్యో భవయ్యం సనవ గసోజ్జ్వలామ్.

॥ १ ॥

నియతిరామ కాలతత్త్వార్థం శస్త్రవింశతి తమం తత్త్వమ్
సావపద్మాదావేవ సారథాధికం నియమయతి తేజశాత్
తస్యైష ప్రసేద్యమే- యవ్యానియతిరదృష్టం తయా బ్రహ్మకృ
తిర్నియమితా- భారతీ కృతిస్తు ననియతి నియమితా - పద్మా
దివ్యతిరిక్త కామినీముఖాదావతి సారథాదివర్ణనాత్ - స్థావమ
యాయానన్దఘనామ్- బ్రహ్మకృతిర్ని సుఖకుఃఖమోహాత్మికా-
యతైతేవ కామినీ కామినం సుఖాకరోతి- తంప్రతితస్యా
స్సృభాత్తకశస్త్రనంబధిత్యాత్- నైవశుచిత్తింకుఃభాకయతి-
తాంప్రతికుఃభాత్తక రజస్సంబధిత్యాత్ - నైవతామలభమాన
మన్యంమోహయతి- తంప్రతితస్యా మోహశ్వరూపతమస్సంబ
ధిత్యాత్- వివంవిశ్వమాత్రశబ్దసుఖకుఃఖమోహత్వయాహ్యమ్
భారతీకృతిస్తానన్దమాత్రఘనా- నచశత్రుకావ్యా జ్ఞేఃఖజనన
మహాపృథివిప్రమితిచాచ్యమ్- శత్రుకావ్యక్రవజానన్తరేసుఖ
నైవజననాత్ తదీయత్వప్రతిసంభావనైవ పశ్చాద్దుఃఖాత్పై-
తై- నచైవమపి క్వచిదథానవగమన మోహజనకత్వమవర్జనీ
యమితిచాచ్యమ్- త్యక్తస్సమధ్యవిషయార్థ- ప్రతిపాదక
స్యాకావ్యత్వాత్ అత్యక్తస్సమధ్యవిషయార్థక త్వేచాన్ధాని

9-

రీతిత కామినీ సౌందర్యవర్తకావ్యసామనాధాదిదిక్ - స
 వరసౌజ్ఞానాంసమభిశ్చక్రం రాదిభీరమైజ్జ్వలాంహృద్యమే
 యస్య సవరసాయనాంసా సవరసానానానాభజ్జ్వలాచెతి
 కర్తృధారయః - బ్రహ్మకృతేతు మధురామృదయషడేవ రసాః -
 సరతేస్సృహృద్యైవలజ్జాదీనా మహృద్యత్వాత్ - సచాత్రాపి
 కరుణాదిరసానాం సహృద్యతేతి వాచ్యమ - లేసామపి కావ్య
 నిబద్ధానాం నాటకే లభినీయ మానానాం చాస్సృద్యమానత
 య తదృశాయాం హృద్యత్యై వైవాసుధవసాక్షికత్వాత్ అన్య
 థా తత్రవైతా వప్రవృత్త్య యోగాత్ - స్వతస్త్వం శర
 మాణ్యది సమవాయీ కారణ తత్త్వియా గుణాద్య సమ
 వాయీ కారణ నిరపేక్షత్వేన యద్వా స్వపదే ప్రస్తుతా
 భారత్యుచ్యతే తస్మాత్రా యత్కాః - బ్రహ్మ కృతిస్తు నైవ
 విధా - తాదృశికవేకృతిన్ - క్రియార్థకృతః కావ్యమ్ - క
 రణంకృతిరితి కావ్యోచనామహాలక్ష్మ్యాహారోవా - తాంకుర్యతీ-
 నచకవికృతేఃకవిరచకర్తా సభారతీతివాచ్యమ్ - స్వయమతే మ
 లాలాది కర్మకన్యాపి ఘటాదేర్వరకర్తృకత్వవత్ కవికర్తృ
 కకృతేరపి భారతీకర్తృకత్వస్యాప్యవిరోధాత్ - యద్వాకృతి
 శుదంరసాభివ్యక్తి పరమ్ - కవిశుదంచభారతీశుదనాస్యేతి - త
 తశ్చోక్తరూపాంరసాభివ్యక్తిం ముర్యతీ కవేర్భారతీకావ్యం
 జయతి - ఉత్కర్షణవర్తతే - సన్యేవంకవిభారత్యాశ్చబ్దాత్త్వికా
 యాదృశతాత్వాభావేన తత్ స్తుతే ర్విఘ్నవిఘాత సామర్థ్యాభా
 వాత్ ప్రకృతాసాగ్ధత్యమ్ - సచాత్రభారతీ శుదంలక్షణయా ర
 దధిష్ఠాన దేవతాం ప్రతిపాదయతీతి నైకాదోషఇతి వాచ్యమ్ -
 తథాగుతి కవిశుదవదైయధ్యమ్ - శీచకవిసంబధిశబ్దాధిష్ఠాత్వ
 దేవతాల్పభాగ్ధంతదితివాచ్యమ్ - శబ్దాధిష్ఠాతృ దేవతాన్తరాభా
 వేనకాదృశదేవతాప్రతీతేరపి భారతీశుదనైవనిధేః - సచకవి
 భివతాన్తరాణామపి తత్త్వన్తాత్మకశబ్దాధిష్ఠాత్వత్వేనతదైవ
 త్వత్వేన కవిసంబధిశబ్దాధిష్ఠాతృ దేవతాప్రతీతేః కవిశుదంవినా
 సలాభఇతివాచ్యమ్ - తథాపి శబ్దీకదధిష్ఠాతృ దేవతాశక్తస్యభా
 రతీశుదస్య కవిశుదసమభివ్యాహరణ శబ్దరూపార్థవివ శత్రేః

నియమిత్వత్యేనలక్షణం యాఽపి తథాప్రతిభ్యం
భవంతిచెన్న-ముఖ్యయావృత్త్యాఽలక్షణాత్తక కవిభారతీస్తు
కారవక్రియతే- వ్యజ్ఞనయాత్మ తదిధిష్ఠాత్మ దేవతాస్తుతిః- వ్య
జ్ఞాభావస్య విష్ణువిభూతసామర్థ్యాద్వ సప్రకృతాసాక్షాత్సమ్-
అత్రశబ్దావవత్ప్రకారాస్త్రయోఽపివ్యజ్ఞతే- తథాపిభార
తీస్తుత్యాదిభిరనుభావైర్భారతీవిషయారతిర్యవ్యజ్ఞతే-తతశ్చ
దేవతాదివిషయరతైర్భావత్యేనీ ఎత్కమ గత్యాద్భావవ్యక్తిః-
తథాముఖతఃకవిభారతీస్తుతిరితిపత్తే దేవతాస్తుతిరూపంవస్తు
వ్యజ్ఞతే ముఖతఃపదేవతాస్తుతిరితిపత్తేఽపి తాంప్రతిప్రగ
తోఽయమితి సమస్కారరూపం వస్తువ్యజ్ఞతే- సను జయతి
శ్రీత్రోత్కర్షపతియ్యోగినో విశిష్టానుపాదానాత్ సంతోషే
మానాభావసభారత్యా స్మర్యోత్కర్షస్య ప్రపత్తిః ఆయంతతో
ప్రకాశజ్ఞానవాక్ భారతీగలస్మర్యోత్కర్షప్రత్యజ్ఞాన వత్వాది
త్యనుమానాదేవ సమస్కారప్రతీకీర్తి వ్యజ్ఞనయా సచతద్ద
తోత్కర్షజ్ఞానవత్ప్రత్యుత్తదపేక్షయా స్వగతాపకర్షజ్ఞా నేనక
ర్తరీవాప్తిరితివాచ్యమ్- ఉత్కమేకపకషణాయాస్మూనవిత్తి
వేద్యత్వాదితి చెన్న- సహ్యపకర్షజ్ఞా నమాత్రంసమస్కారస్త
థాసతిరాజాజయతీతి క్షత్రియాదిస్తుతావసినమ గ్రానమి
త్యాపత్తిః- కింతి భక్తిశ్రద్ధాపూర్వకమపకర్షజ్ఞానమ్-తచ్ఛ
వ్యజ్ఞనయోవస్యాత్- ఆస్తువాఽత్రానుమితిసంభవః-తథాపి
తస్యావ్యాప్తిస్తృత్యాదిసాపేక్షత్యేన విభంభా ద్వ్యజ్ఞనయా
ఏవ యుటిత్రవప్రతీః-తథాభారతీకృతేర్భిప్రకృత్యపేక్షయా
భారత్యాశ్చ బ్రహ్మపేక్షయా ప్రతీయమానోవ్యతిరెకః ప్రతి
య్యోగినోర్భిప్రకృతి బిప్రకృతో రనుపాదానాద్వ్యజ్ఞ ఇత్యు
క్తార్థస్యః- ఏవంభారతీవిషయకరతిభావస్య వ్యజ్ఞాననా
లక్ష్య క్రిమవ్యజ్ఞస్యవస్త్ర విజ్ఞానయ్యోర్వ్యజ్ఞా నేన లక్ష్యకమ
వ్యజ్ఞస్యవ ప్రాధాన్యేనాత్మ ప్రబుధైఽభిధేయత్వమితి భ్య
తమ్- కవిభారతీస్తుత్యాచసామాన్యతః కావ్యమత్రప్రబుధైః
భిధేయమితి భ్యవతమితిదిక్|| ౧||

సస్వేవమృతభయప్రతిపాదనైఃపిప్రయోజనాభావేనపె

అవతాం నమశ్చక్రితకృతః శ్రద్ధాబసమభిదత్తాః

కాన్తావదు సేవోపదేశనిర్వహణము ౧౧

[illegible]

చిత్రలిఖావః || ౨ ||

అమృతసాధనతాజ్ఞా నైవిశక్యోపాయతాజ్ఞా నాభావే
వస్త్రమిద్దరాచారభాదావివసనకావ్యేప్రవృత్తిసాన్వితిశక్యో
పాయతాం తస్యేదర్శయతి ||

శక్తిర్నిపుణతాలోకాస్త కావ్యావ్యవేక్షణాత్ ।

కావ్యజ్ఞశిష్యాభ్యాసభితి హేతుస్తుచుద్భవే || ౩ ||

అక్షిప్త పదపదార్థాః పురణహారుః కవిత్వజ్ఞా భూతో బు
ద్ధిశేషశక్తిః - యదాహుః - మనసిసదామసమాధినివస్తరణ
మనకథాభిధేయస్య । అక్షిప్తానిపదానిచ విభావిత్యస్యా
మసాశక్తిరితి - ప్రతిభైవశక్తిరిత్యుచరే - యదాహుః - స్త్రోమిర్వ్య
తీతవిషయామతిరాగామిగోచరః । మిద్దిస్తాత్కాలికీప్రాకాప్ర
జ్ఞాప్రేరణలికిమతా || ప్రజ్ఞానవనవోద్దేషకాలినిం ప్రతిభాం
ప్రజ్ఞావ్యవర్తనీగిరాంజ్ఞాన్యా శ్శాస్త్రం చకవికర్తచ । ప్రజ్ఞాప
జ్ఞంతయోరాద్యం ప్రతిభోద్భవమృమితి - సదాన్యాః కవిత్వ
హేతుత్వే కిం మానమితివాచ్యమ్ - తదభావేరచనాయా వివా
హదయారీ కథంచిరుదితాయా ఆపి ఆపహస్యతా దర్శనా
రీ తస్యాః కవితా హేతుత్వం నిశ్చయతే - సచ తాంవి నైవిర
చనూదయైవ్యభిచారాన్నతస్యా హేతుత్వమితివాచ్యమ్ - సహ
రచనామాత్రం కవిత్వం కింతురసోపస్థిత్యమూలరచనా - సా
చతాంవి నానూచిత్యవేదినవ్యభిచారః - సచ తాదృశశక్తే ర
శ్చైవైకసాధ్యతయా కథంకావ్యస్య శక్యోపాయతేనా
చ్యమ్ - దేవతారాధనాదిద్వారా తాదృశేష్టనంపాదనసం
భవాదితిధ్యేయమ్ - లోకపదం లోకవృత్తానైవరమ్ - తజ్ఞాన
ప్రసంగ రచనాహేతుత్వాదీతి ఉక్తా త్యక్తాది చ్యుష్టైశ్చేద
జ్ఞానోపయోగినాం ఘట్టో విచిత్యాది స్ఫుటశ్శాస్త్రాణాం సుశ
బ్దావళబ్ధజ్ఞానోపయోగి పాఠినీయం ది వ్యాకరణశాస్త్రాణాం పు
ర్యాన్యానైకపదలిక్తభేదాదిజ్ఞానోపయోగినామమరసింహతి
కృతాభిధానకోశానాం సృత్తీతాదికలాప్రతిపాదకవిరతాదిహ
న్యాణాం ధర్మాధర్మ కామిమోక్షగూతాచతుర్వర్గప్రతిపా
దాం మన్వాత్ప్రసరినీలిశాస్త్రనాతస్యైవసశాస్త్రవేదాన్తకావ్యా

కాం కాలిహస్తాద్వికృతగజతురగభ్రష్టాద్విలక్షణగ్రహానామ్
 ఇతిహాసపురాణానాంచశాస్త్రపదంబాచకమ్ - కావ్యపదంబు
 హాకవిప్రదీత తుమారసంభవాదిపరమ్ - తెనాలిశ్లోకావ్యసాహిత్యము
 కావ్యపదమొపాదానా ద స్మ్యాన్య శ్రయఃపర్య పాస్తమ్ -
 అదిపదార్థ తత్త్వముతో బిజాభినయవేషాలక్షణాదికం గృ
 హ్యతే - తతశ్చలోకవృత్తా నా దీనా ములోచనాల్ ద్విపార్జ్వి
 లోభ్యత్పత్తి పదాభిధేయః తత్త్వదవభారణజనితదృశసంస్థాన
 విశేషానిపుణతా - లోకవృత్తాదీనాంచ కావ్యాజ్ఞాత్వముక్తంసా
 హిత్యమీమాంసాయామ్ - ససశబ్దోనతవ్యాచ్యం సావిద్యా
 ససాకలాబోధితేయస్స కావ్యాజ్ఞమహాభాలోగురుః కవే
 రితి - కావ్యంవక్తుం విచారయితుం యేజానన్తి శబ్దపదేశేన ఆ
 భ్యాసః కరణేవిచారణేచపునఃపునః ప్రవృత్తిః - సస్మాన్లోకవృ
 త్త హేతుత్వే - స్మ్యాన్య శ్రయః - కరణేనత్యభ్యాసో - భ్యాసోనశ్చ
 తి కరణమితిచేన్న - పూర్వపూర్వజన్మాభ్యాన స్యోత్తరోత్తర
 జన్మకార్య హేతుత్వమిత్యేకే - అత్రచ కేవలం కావ్యాజ్ఞోన్మ
 యనాభ్యాసో - భ్యాసత్వే నాభిమతః తస్య చ కావ్య హేతు
 త్వమేవేత్యపరే - రచనామాత్రే పునఃపునఃప్రవృత్తిరభ్యాసః
 సువరసానుగుణరచనాయాం హేతురిత్యేకే - అత్రచ కేవలం
 కర్తురుపదేశాదభ్యాసకర్తవ్యవతి నతుసహృదయః - సహృదయ
 త్యాభావేచ రచనాయాం రసానుగుణత్వాననుగుణత్వనిగణ
 యా శ్శక్తతయా రసానుగుణయా - సి కదాచిద్రచయేత్
 తథాకేవలంవిచారయితురుపదేశాదభ్యాసే సకర్తాభవేత్ - అ
 తఃకర్తుర్విచారయితు రుపదేశాదభ్యాసః కావ్యాజ్ఞమితిగ్ర్య
 యమ - ఏవంచశక్తిర్ని పుణతేభ్యాసనిజత్యేతేత్రయస్సము
 దితాః కావ్యస్య నిర్మాణేతస్యరసాది వ్యజ్ఞకతియా చమత్క
 రేణసామగ్రి - సపరంశ్వరూపయోగ్యాః - వ్యస్తా స్తు ససామ
 గ్ని - కింతుస్వరూపేయోగ్యాఃకవిభావః - కేచిత్తు ఆచక్షుసగు
 ణభాలక్ష్మరశభాభావయుగళం కావ్యమితివక్తుతే తథాచ
 అనైకవిశేషణవిశిష్టోన్మతస్య నీలీసుటువ దేశసామగ్రిప్రధా
 న్యుత్పాసంభవాన్న కావ్యత్వం కార్యతావచ్చేదమ్ - అతః

త స శక్తి త్వాదికముపి క్వావ్యత్వావేచ్ఛిన్నరవ్యతి కారణతావ
 త్పేదకమ్- తింతుకతి దోషతిరస్కారేణాద్భవేహేతుః ఆ
 త్వాసాగుణాలంకారస్వీకారే-త్వత్వత్తి-స్మ-రసాధివ్యజ్ఞనే
 హేతుః-త్రయోజామాధానమాజేనతితద్వికషణాపేతం కా
 వ్యమపి నీలగుటవత్పంచద్యతే- తదక్షమ్-కవిత్వంజాయతే
 శక్త్యావధానే-భావనయోగతః! అస్యచారుత్వనిష్పత్తిౌ త్వ
 త్త్వత్త్వగరియసీతీత్యామః- స్వావచ్ఛిన్న కార్యతా ప్రతియో
 గితైక కారణానంభవయాపూర్వకేననీలగుట స్వస్య కార్యతాన
 వచ్ఛేదకత్వేపి కావ్యత్వస్య రాదృశ పాదకావ్యావేన కార్యతా
 వచ్ఛేదకత్వమవిరుద్ధమ్-అతఏవ అనిత్వస్థిమాత్వంకార్యతావ
 ఛేదకమితి తార్కికా ఇత్యప్యన్యో 3॥

సమంతాన్యన్యశక్యోపాయైవేతిత్వరూపాపరిజ్ఞానతత్ర
 సామ్యత్వే సుధివ ఇతిపల్లకమహా॥

కావ్యంహ్యదుష్టా నగుణాశబ్దాధానదలంకృతీ॥
 దోషవజితౌ సగుణా సతీ అలంకృతిర్యయోస్తౌ నదలం
 కృతీ తాదృశా శబ్దాధానావ్యమ్- ననుకవేః కమకావ్యమి
 తియోగాత్ శబ్దాధానవిషయక కవివ్యాపార ఏవకావ్యత్వేన
 వస్తుముచితః సత్తుశబ్దార్థావేవ అన్యథా శబ్దార్థయే స్సాధార
 జ్యేనరఘువంశాది కాళిదాస కృతమిత్యాది వ్యవహారయో
 గః- ఏవంచనూత్ర పుష్పయేస్సాధారణ్యేపి యథాగ్రధనమే
 వమాలాకారవ్యాపారస్తథాత్రాపి శబ్దార్థయో స్సాధార
 జ్యేపి యేజనమేవ వ్యాపారఇతి తదేవ కావ్యతయా వస్తుము
 చితమితిచేత్యన్యమ్- తథాపి కవికమక విషయభూతయోశ్చ
 బ్దాధానయే లేవలొకే కావ్యోపదప్రయోగాత్ శబ్దాధానా
 వ్యమితుక్తమ్- నచైవం లోకవ్యవహారానురోధేతాదృశ శబ్ద
 ఏవలొకేవ్యవహారాత్ తన్మాత్రమేవోపాదేయమితివాచ్యమ్స
 త్యమ్-తథాపివ్యంజకత్వావితేషాదభిసాపిగ్రహణం- కావ్య
 వ్యవహారేభ్యర్హితత్వస్తు శబ్దస్యైవేతి ద్యోతనాయోవ శబ్దస్య
 పూర్వనిపాతః కృత ఇతిధ్యేయమ్- అత్రసన్యోష నిగుణాని నిర
 లంకారేష్వతి వ్యాప్తి వారణాయ విశేషణత్రయమ్- ననుసదో

యోగవస్థలక్షణాన్తర్గతమితి - తథానతి నిశ్చయమృతచ
 న్దనం పునఃతటం నిర్మలమైరాగోధర ఇత్యన్యపి కావ్యత్వంన
 స్యాత్ - తత్రాపి - అనువాద్యమనుక్త్యపి నన్విధేయమిదమి
 దమ్యుక్తతయీస్తనతటమిత్యన్యైవ ప్రథమం నిర్దేశ్య ముచిత
 త్వైత తథానిర్దేశా భావేన అవిమృష్ట విధేయాం కన్యకాగః
 యాకత్యాత్ - సచేష్టాపత్తిః - తస్యోత్తమకావ్యత్వేన సర్వై
 రుపాహరణాత్ - కేచైవం కావ్యవ్యవహారః ప్రచరణ విషయో
 స్యాత్ - తథాగుణవత్త్వ విశేషగుణవ్యయ్యుక్తమ్ - గుణస్యర
 సభయూత్వేన వక్ష్యమాణతయా శబ్దార్థ భయత్యానిధిః - సచ
 రసవత్త్వజ్ఞాపనాభావేన ద్రవచారత్రాభోక్తమితివాచ్యమ్ -
 తథానతి రసవత్త్వానిత్యేన వక్తుముచితమ్ - సహోద్భావస్తా
 శా ఇతివాచ్యే కార్యవస్తో దేశోచితవత్తారోభవన్తితి -
 నీరసోహినిబద్ధో యస్స పశబ్దోమహాకవేరితి ధ్వనికృతక్త్యా
 రసాభివ్యంజకమేవ కావ్యమిహలక్ష్యమ్ - సచోపసత్త్వైర
 సాభివ్యక్తిస్సంభవతి - రసాభివ్యక్తిప్రతిబింబకవ్యైవ దోషత్వా
 త్ - అన్యథాతన్య వాయులైవసన్యార్ - నిశ్చయమృత శబ్దత
 మిత్యాదికం దుష్టమేవ - సదోమదపి తస్మాద్దోషజ్ఞానే రసా
 భివ్యక్తేరుత్తమ కావ్యవ్యవహారః - వస్తుత్వేన అదృష్టమై
 త్తమకావ్యమన్యథా గావ్యతవాభాస విశేషోనన్యార్ - ప్ర
 విరళవిషయతాచ కావ్యవ్యవహారస్యేష్టైవ - యథామార్గ్య
 నికృత్యై - అతపివద్విత్రావీవ కవయోద్విత్రాణ్యేవకావ్యానీతి -
 సన్యేవమపి దోషానా మనసుగమాత్తదభావముచితలక్షణస్యా
 ప్యననుగమ ఏవ - సచ రసాభివ్యక్తిప్రతిబింబకత్వేన దోషానా
 మనుగమ ఇతివాచ్యమ్ - తథాచీరాద్ర రసాభివ్యక్తైక శ్రుతిక
 టువర్ణయ్యుక్తజ్ఞోకావ్యాప్తేః - శ్రుతికటుత్వస్య శృంగార రసా
 ద్భివ్యక్తిప్రతిబింబకత్వేన క్షతిద్దోషత్వాత్ - తత్తత్పద్యాభి
 వ్యక్త్యురసప్రతిబింబకదోషావవిహితాయా మనసుగమతాదవ
 ప్యపి ఇతిచేన్న - అతితావాగతవగ్రమాన తత్తత్పద్యాభాస
 వ్యక్తి వృత్తితత్త్వోప వ్యక్తివిషయక సమాహుమ్భన్తాత్తక
 యోగిజ్ఞాన విషయత్వేనానుగమే తదభావముచిత అక్షణస్యా

పుష్కలముగాని తేజోవంతమైన నామములను గల తత్వములను గానననుగ
 మానవదోషములైనవి - యదపి గుణవత్త్వమిది మిథ్యత్వం
 తదపి - గుణస్వరూపధర్మత్వేపి గుణవత్త్వశబ్దార్థయోగవివృ
 త్తే - తదిదమక్షమ - గుణవత్త్వానునైషాం వృత్తిశబ్దార్థ
 యోగ్యతేతి - యద్యాశరీరావచ్ఛిన్నాత్ నిష్కన్యాని గుణస్వ
 శరీరేసుఖలితి ప్రతీతే - పరమపూరానవచ్ఛిన్నేన యథా శరీర
 వృత్తిత్వమగ్నే క్రియతే తథా శబ్దార్థాభివ్యక్త్య రస నిష్క
 న్యాని గుణస్వ శబ్దార్థావిహముఖరామిత్యాదిప్రతీతే - పరంప
 రయా శబ్దార్థ నిష్కత్వాగ్నేకారా విరోధాత్ - నన్మప్రతిబింబక
 దోషభావే అభివ్యక్తక గుణసత్త్వచరసాభివ్యక్తే - పుష్కలత్వా
 త్ సాలజ్జ్వలత్వవిశేషణం వ్యర్థం - తదక్షం గోపాలస్వా
 మిదా దోషహానం గుణహానం కర్తవ్యం నియమాత్ప్రతీ
 తామచారః పునఃప్రొత్తి - లక్షణోపాధుమనీషిభిరితి - తథా -
 మృఖ్యా మహాకవిగిరాసులక్ష్మీరశ్మితామపి - ప్రతీయ మానా
 వ్యామౌవ భూషాలజ్జ్వలయోపితామితిధ్వని కారికాయా మపి
 శక్తీనా లంకారాణా మనాస్థా వ్యజ్యతే - తస్మాత్సాలంకార
 త్వ విశేషణమయ్య క్షమిలిపన్న - శబ్దాలంకారాణా మథా
 లంకారాణాం చ యథాయథం రసాభివ్యక్తక శబ్దార్థోపస్థా
 రకత్వేనాలంకారేత్వాదుపస్కారకాభావేచనరసాభివ్యక్తిపా
 ప్యల్యమితి సాలంకారత్వమావశ్యకమ్ - ఉక్తవచనద్వయంచ
 స్ఫుటతరాలంకారానాస్థాపరమ్ - నన్వేషకుపి - యఃకామోర
 పారస్సవివహి పరస్తావపైత్రక్షపాస్తేచోన్నీలితమాలతీసు
 రభయః - ప్రాధాః కదమ్బునిలాః - సాచైవాస్తిరథాపి తత్రసు
 రతవ్యాపార లీలావిధారేవాతోధసి వేతసీతమతలే చేతస్సము
 త్కణ్ఠతే - ఇత్యత్రనిరలక్షారేసాలక్షారత్వముఖితంలక్షణమవ్యా
 ప్తమ్ - ఇదంహి ఉచ్చుకేన శత్యకావస్థాయాం చార్యేణాను
 భూతాయాః పునస్తేనైవ పాపౌ గృహీతాయాః కుటుమ్బినీహ
 ధమధిరూఢాయాదుమ్బాయాస్సఫలం ప్రతివాక్యమిత్యేతిహ్య
 క్ - యఃకామోరపార మమాశీభావం వృత్త్యాక ముగ్ధతయా
 లక్షా కులముపి మాంసంభోగేచ్ఛా మత్సాద్యోప భుక్తవానితి

౧౦౫వర్ - తేనవకస్యనిరవిశయ సాన్దర్యవ్యవస్థావ్యవస్థాతే - సవి
వవలః - తావివయాశ్చవ్యాగ్రతపర్థకతయోద్దిపికాఃతావివయాశ్చ
న్వికరజన్యః - తేచచకారవివకారార్థః - యేప్రాగుద్దీపకావ్రతు
వ - ఉన్మీలితేలి - యద్యపిమాలతీకదమ్బయోర్వార్వికతయోనవా
సన్వికత్వంతథాపి ఉన్మీలితమాలతీవసురభయఇత్యర్థః - కదమ్బ
పదేనాపి వాసన్వికో ధూళికదమ్బ ఏవ వివక్షిత ఇత్యవిరోధః -
ప్రాధపదేనచ ఉన్మీలితే అన్యగురపేక్షత్వ ముచ్యతే - సతురు
క్షా రూపత్వముద్దిపకత్వవిరోధాత్ - అన్మీత్యహమర్థకమవ్య
యత్ - అవ్యథాసాచేతి తత్త్వవిరోధాదుద్దేశ్యాలాభాత్ - చకా
రోభిన్నక్రమః - తదాచ్చాపాఞ్చ పై వ యా కామరవివతస్మిం
స్తథాసురక్తా - అత్రయద్యపిత్యభ్యాహర్యమ్యవవహితహి
శబ్ద ఏవవాయద్యవ్యర్థక ఇత్యన్యే - తథాపితత్రాప్యన్యోద్దిప
కేరేవా సదీతీరే తత్రాపివివక్తయ్య - స్వచ్ఛందోపభోగము
న్యేవానీర తరుతలే తత్త్వచార్య కృతేసురతవ్యాపార లీలావీ
దాచేతస్సుముత్కృష్టతే - ఇత్యత్రనకశ్చిదవ్యలంకారః ప్రతీయ
తే - సచాత్రసవదలంకారశ్చజ్ఞానీయః - యత్రహి రసస్యస్థు
ణీభావస్తత్రైవరసవదలంకారస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ - ప్రకృ
తేబోత్కృష్టా వ్యజ్ఞోబిప్రలమ్బ శృంగారరసః ప్రధానభూ
తవివేతి సరసవదలంకారః - తస్మాన్నిరలంకారే - స్మిన్నవ్యా
ప్తిః సచేదమలత్యమేవేతి వాచ్యమ్ - రసాభి వ్యజ్ఞకవాక్యత్యే
హాన్యాపిలత్యత్వావశ్యం భావాదితీచేన్న - యద్యవ్యత్రనస్థు
టోలక్షారస్తథాప్యస్థుటోస్త్యేవ - తథాహి - అత్ర హ్యతి సు
స్థర వరాది ప్రదశన సేవ ఉత్కృష్టాకారణప్రతిషేధో గమ్య
తే - తథా ఉత్కృష్టాప్రతిపాద సేన కారణంవివాకార్యోత్ప
త్తిరూపావిభావనాలంకారో - స్త్యేవ - అయన్యనస్థుటః - య
తో - తో - త్రాకారణస్య ఆతిసుస్థరవరాద్యభావవ్యాభా
వో - త్రాసుస్థర వరాద్యభావాభావత్వేన ప్రతిపాద్యతే - సన్యే
వకారస్యా యోగవ్యవచ్ఛేదకస్యతదభావాభావ శక్తతయాసవి
శేత్యేవకారేణా యోగవ్యవచ్ఛేదకేన సుస్థరవరాభావాభావత్వే
నైవ ప్రతీతేర్పరిభావవాయా అస్ఫుటత్వ మితిచేన్న - ఆభేదవి

నాత్రైవకారాధోఽభేదశ్చ భావయాసాఽన్య ఏవేతిసవిభావ
నాయాస్ఫుటత్వమిత్యేతే- సువివేకేనకారణా య్యైవగ్నేవ
స్ఫోదకేన సుస్థరత్నాభావాభావమివ ప్రతీయతే, సతూత్తజ్ఞా
కారణస్య సుస్థరత్నవిశిష్టవరా భావస్యాభావఃసత్యథా-దేవ
ప్రతీయత ఇతివిభావనాయా అస్ఫుటత్వమిత్యేతే- రసాను
పకారకత్వ ములంకారాణామస్ఫుటత్వమ్- సచరసానుపకా
రకత్వే అలంకారత్వేనస్యాత్ రేసాభివ్యజ్జకశబ్దార్థాన్యతరో
పస్కారకత్వేనా లంకారత్వాదితి వాచ్యమ్- రసాభివ్యక్తస్య
భిరోధితయాఽలంకారత్వో పపత్తే రిత్యేతే- కేకత్వవ్యక్త్యా
పేక్షయాచమత్కారాజనకత్వమస్ఫుటత్వములంకారాణామ
తస్మిన్పూర్తమకావ్యస్య వ్యక్త్య ప్రభావత్వాదస్ఫుటాలజ్ఞారస్య
మధ్యమస్థావ్యస్యతువాచ్య ప్రాధాన్యేన స్ఫుటాలంకారత్వ
వ్యక్త్యామః- ఏవమనుత్తజ్ఞా కారణే అనురక్తవరాదిరూపేక
ణ్ణత్వేన ప్రదర్శితేఽపి ఉత్తజ్ఞా విధిభేదనుత్తజ్ఞా విరహాగ
మ్యత ఇత్యనుత్తజ్ఞాకారణేసత్యస్యనుత్తజ్ఞా రూపకార్యాను
త్తజ్ఞాదురూపవిశేషాక్షిః-ఇయమప్యస్ఫుటా అనుత్తజ్ఞా రూప
కార్యోత్పాదస్య తత్త్వేనాప్రతిపాదనాత్- ఏవం విభావనావి
శేషాక్ష్యరేకవాక్యప్రవేశాత్సజ్జరః-తతశ్చాస్ఫుటాలజ్ఞారవ
త్త్వమత్రాప్యస్తీతివాచ్యః-అన్యేతుఅదుష్టత్వేనతిగుణాలజ్ఞా
ర్థాన్యతరవ్యాపేకలక్షణమ్- సతుపశిష్టమేకలక్షణమ్ తథాహి
—మునిర్జయతియోగీన్ద్రోమహత్తామృతమృతః|యేనైకమహి
శేదృష్టాతౌదివ్యామత్స్యకచ్ఛపా-అత్రనిరలంకారే అవ్యాప్తి
ప్రస్తుంగాత్- సచతదలక్ష్యమేవేతివాచ్యమ్- తత్రాప్యచ్ఛతర
సాభివ్యక్తేః కావ్యత్వా వశ్యరోహవాత్- సచాత్రమాహాత్వం
జయచ్ఛప్రతి, హేతుత్వమేకమగుకమత్స్యకచ్ఛపదర్శనస్యహే
తుత్వప్రతిపాదక విభక్త్యభావేఽపి ప్రతీయతఇతి వాక్యాధ్యక్ష
హేతుకంకావ్యలింగ మమృతంభవత్త్వత్రానుప్రాసశ్చస్ఫుట
ఇతివాచ్యమ్-సప్రాసీవారినిభయేయేనామమగుకీకృతాః-అ
సామృతవాచనచరసాన్యమూస్తేపురోమహేత్యేతి తథాప్య
వాప్తిరేత్యామః- అపరేతురసాభివ్యజ్జకశబ్దార్థాయగతత్వ

౧౩-

కావ్యదర్శనం.

మనలకు గుఱు - సచివత్వముల జూరవ్యజ్ఞ కావ్యాప్తి రితిగా వ్యజ్ఞ
వ్యజ్ఞవచ్చు బాధ యుగతత్వమేవ తథాపిలకు గుఱు ముత్యా
మః - వ్యజ్ఞవచ్చు బాధ యుగతత్వ స్యులక్ష్య తావచ్చు దక తాన్తి
స్మలకు తస్మిన్ వ్యపాదము ||

ఏవం సామాన్యలకు గుఱు భిదాయ విశేషలకు గుఱు వస్తుం విభజితే ||

ఉత్తమం మధ్యమం తద్వదధమం తేతి తత్త్విధా || ౪ ||

తత్ కావ్యముత్తమం మధ్యమం మధమం తేతి త్విధమిత్వం || ౪ ||
తత్త్వోత్తమం లక్షణం ||

వాచ్యాతికాయ వ్యజ్ఞం యుక్తమంతర్ధవిశ్చయః ||

ఏక్ష్యరామయన్త్యానుంసీతా జాతానమస్తుభిః || ౫ ||

యత్ర కావ్యవ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా
కావ్యం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా - తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా
తికాయ ప్రకృప్తం తదుత్తమం కావ్యం - తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా
త్యుత్తమం వ్యజ్ఞం తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా - తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా
వ్యజ్ఞం తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా - తద్వద్వ్యజ్ఞం వాచ్యాతికమంతర్ధవిశ్చయవద్వా
హి - గామానయదత్తే నేత్యాదాగోకర్తకరణైకరణకానయనీర్తే
యాకవాకార్థ ప్రతితిరుత్పద్యతే - తత్ర వదజ్ఞానం వదార్థస్య
తిర్వాకార్థజ్ఞానమితీత్రమః - ఇదంచానుపపన్నమ్ - ఏతేక
వదార్థానసృపదార్థస్య త్యజనకత్వాత్ వద్యార్థోచ్ఛారణ
వైయధాన్యపాతాత్ - తావద్వద్యనామానుభవానాం మేళ
కాభావేన తావద్వర్ణ ఘటిత పదజ్ఞానానం భవాత్ - ప్రత్యేకవ
ద్యానుభవజనిత సంస్కారైః పదగోచరస్య తావానుభవార్హి
భేదః ఏ అథాన్యప్రప్రసంగాదితి అథాన్యత్వమూలేపద
వాక్యాధానుభవానుమాలే వాత్వేన స్ఫుటస్య నేనేతి స్ఫుటః
కచ్చిదస్తీకార్యః - తంచకబ్ధో వ్యజ్ఞనయేవ ప్రతిపాదయతి - సక
త్వలక్షణయా వాసంకేతాద్యభావాత్ - తద్వ్యజ్ఞకళబ్ధో వ్యని
భితి నైయాకరణత్వేన హరతి తత్త్వ వ్యజ్ఞకళబ్ధో వ్యజ్ఞకర్త
వామాన్యదాలజ్కరితైరపి భవనిరితి వ్యపదిశ్యత ఇతి నాయం
వ్యవహరస్య కర్మలక్ష్యతః - ఏవంచ వద్యాన్యకర్తవ్యసత
త్రావాప్తిర్నవా తస్యాలక్షితత్వేన న్యూనతేతి త్యయమ్ - అ

త్రవ్యజ్ఞస్య వాచ్యాదర్శితాయోగ్యం చ మత్కారత్వేన తజ్జనక
 త్వేన బాహ్యభవత్ - ఏతేన వాచ్యాత్మికాయోగ్యజ్ఞస్య త్వేనామ న
 తావద్వాచ్యజన్మచ మత్కారేని దూపితప్రకర్షాశ్రయచ మత్కా
 రజనక వ్యజ్ఞస్య త్వం వాచ్యస్య చ మత్కారకత్వేనైవ వాచ్యజ
 న్యచ మత్కారానిధేరవ్యాప్తేః - నాసివ్యజ్ఞస్య జన్మచ మత్కారసి
 దూపితప్రకర్షాశ్రయ చ మత్కారజనక వాచ్యకత్వం తుల్య
 ప్రధానాత్తే మధ్యమకావ్యేతి వ్యాప్తేః - నాసివ్యజ్ఞస్య జన్మచ మ
 త్కారామ్యునచ మత్కారజనక వాచ్యకత్వం రనవ్యజ్ఞస్య త్వేనైవ
 వచ మత్కారయానుత్వేన తజ్జన్మచ మత్కార ప్రసిద్ధేరవ్యాప్తేః
 రాస్తమ - వాచ్యాపేక్షయా చ మత్కారత్వేనై తజ్జనక త్వేన వాచా
 న్యజ్ఞస్య త్వం వ్యజ్ఞస్య వత్తత్వాదిత్యామయః - యథా వీక్ష్యరామ
 స్మిన్ తత్కారార్థే న మస్తుభేతి వీచ్యాపేక్షయా వ్యజ్ఞస్య శృణ్వ
 త్వేన సస్యాశాంత్యా దత్త మత్వమ్ - ఘనశ్యామమిత్త్యుచ మా
 లక్ష్మీరస్య అనుప్రసాదాధుర్యాదిగుణస్య తోషాభావశ్చ
 చాత్రపుష్కలత్వాత్ వ్యసామాన్యలక్షణమప్యసామలమితి
 భ్యేయమ్ - యథావా - నిశ్శేషమృతభ్యేన సంప్రసతలం నిర్మ
 ఘ్నరాగోఽధరోనేత్రే దూరమనజ్జనే పులకితా తస్మిన్ వేయం త
 నుః - మిథ్యావాద్ధి దూతిబాన్ధవజనస్యాజ్ఞాత పీడాగమే వా
 కీంస్నాతు మితోగతాని న పునస్తస్యాధమస్యానికమ్ || అత్ర
 తాపీంస్నాతుంగతా నతు తత్సకాశమితి వాక్యార్థోఽస్థిత
 త్వకాశమేవ రస్తుంగతా సీత్యధమచ దేన ప్రాధాన్యేన వ్యజ్ఞ
 తే - తథాహి - అథ మన్వంబాత్మ్యాత్మజావాధవలి - తతోర్త
 మనాయకా నాయకస్య జాత్మ్యాధమత్వం నవదత్తితి కర్తవ్యైవా
 త్రాధమత్వం వాచ్యమ్ - తచ్చకర్తన పూర్వకృతా పరాధరూ
 పమ - తతోర్తైవ దూతీప్రేషణేన తస్యేదానీ ముద్వాహనాన
 ర్మత్వార్ - కింతు దూతీప్రేషణానన రకృతదూతీసంభోగరూ
 పం తచ్చ సంభోగవిస్తా జ్ఞాతుముద్వాటయతుంచ యోగ్య
 మితి తత్పర్యవసాయినాఽధమచ దేన తత్సకాశమేవ రస్తుంగతా
 సీతీ వ్యజ్ఞతే - నిశ్శేషత్యాది వాక్యనితు సంభోగవిస్తా
 మ్వాటనేన తత్ర సాహాయకమాదరని - తత్రాదిర్తీయాకర్షణేన

శక్తనమ్యతే రన్యథా సిద్ధిపరిహారాయానిశ్చేషితి-స్మానసాధా
రణ్య బ్యావర్తనాయ చ్యుతచదంతటపదంచ- స్మానేహీచన్
నశ్యశుర్యత్ర త్తరసమేవస్యాత్- నమస్త నమోస్తామే దిపరిభా
గవివచ్యుతిః- అతిషయమాశ్లేషకృతైవేతి- తథాతామ్యులచ
ర్యణవిలక్ష్పాత్ ప్రాచీనరాగశ్యమృష్టతైత్యన్యథాసిద్ధిపరిహా
రాయనిర్వృప్తేతి- శునస్మాన్సన్యావర్తనాయాధరగ్రహణమ్
స్మానేహీ ఉత్తరోష్ఠస్యాపిర్వృష్టరాగతాస్యాదత ఇయంచ
మృనకృతైవేతి- తథా ప్రారర్థత్ మజ్జానగతానాం కించిల్లుప్రమిత్య
న్యథాసిద్ధిపరిహారాయ దూరమితి- దూరమత్యర్థమిత్యాపాత
తోఽర్థః- తేనకాలాన్యప్రాసిద్ధిపరాశః- శునస్మాన్సన్యాధా
రణ్యనివర్తనాయదూరేప్రాప్తభాగఇతిమృదయస్థితోఽర్థః- హ
లతస్మాన్సన్యాధానర్యత్ర నిరజ్ఞానతాస్యాత్ తవతుశ్చేద్యు
ప్రాప్తఇతిమృనకృతైవేయమితి- తథాతస్వీతి సహజతానా
త్కీర్తనమాపాతతః శుశక్తితాపితస్వీతి హృదిస్థితోఽర్థః- తేన
స్మానేన శుశక్తితాతనుః కించిత్తుచ్చసితా భవతిషయంభున
తథేతి సంభోగకృతావేన తానవ శుశక్తిబలిగమ్యతే - వివ
మేధిర్వాత్వైరుచస్కృతేనాధమచదేన ప్రాధాన్యేనసన్యాన్తి
తమేవరస్తుంగతాసీతి వ్యజ్యరఇతి న్యగ్భావితవాచ్యతయా త్ర
వ్యక్తింవాచ్యాతిగాయి- తత్రాధమచదంచినాఉక్తవిశేషణమా
ప్రాద్రస్తుంగతాసీత్యథాస్యాప్రతీతే రథమచదన్యైవ వ్యవ
కర్తేప్రాధాన్యమ్-కేదిత్తు - ఉపకృతంబహునాను కిముచ్యతే
సుజనతాప్రతిభావతాపరమ్ । విదధదీదృశమేవ సదాసఖే
సుఖితమాస్మత్తతశ్చరదాంశ్చరమిత్యాదాభుపకృతాదిశబ్దైర్వి
చరీతలక్షణాయాఅనుపకృతత్వాదికంయథాగమ్యతే తథాన
శునస్త సన్యాధమస్యాన్తికమిత్యుతాపి నష్టచదే విచరీతలక్షణ
యా తదన్తికంగతాసీత్యయమ్యంహోలభ్యతే- రస్తుమిత్యంగవి
ష్య వ్యజ్జసాధిషయఇత్యామః- తదయత్తమ్- సగతాసీత్యత్ర
విచరీతలక్షణాయాం స్మాతుమితోగతాసీత్యస్యానన్యయాచ
తైః- సచతత్రాపి గణునాథామౌల్యురఇతివాచ్యమ్- ఆప్రస
త్తప్రతిభాచత్రేతిత్యామః- నను చదస్యవ్యజ్జకత్యమభిధా

[illegible]

7. విద్యమం కావ్యమునకు రీతి.

కావ్యంతు మధ్యమం ప్యజ్జేవాచ్యాధనతిగాయని।

॥ తదేవచగుణిణ్మతవ్యజ్ఞమిహ్యేచ్ఛతేబుధః ॥ ౬.

• మే. జా. దళ దళ వలూర్తా ద్వా యూమా ద్వాత్సయి

• హైద్యనీ ఇత్యుక్తాహరతేయాత్రంపశ్యద్దూ
రంయియాశతః । ౭.

యత్ర వాచ్యానతిగాయివ్యక్త్యం తత్తద్యమం కావ్యమ్ - తదే
వ గుణీభూత వ్యక్త్యమితివ కథ్యతే. నవ్యధమకావ్యేతివా
ప్తిః - నవతత్రవ్యక్త్యమేవ నేతివాచ్యమ్ - అవ్యక్త్యస్యకావ్య
త్వాసమృతవతత్రావ్యస్ఫుటస్య వ్యక్త్యస్యాభ్యుపగత్తవ్యత్వా
త్ - నవతర్కివాచ్యానతిగాయి స్ఫుటవ్యక్త్యవత్త్వం లక్షణమ
స్త్వితివాచ్యమ్ - అగూఢమపరస్పాద్యం వాచ్యసిద్ధ్యక్తమస్ఫుట
మితివక్ష్యమాణాస్ఫుటవ్యక్త్యాభ్య మధ్యమకావ్యేతివాప్తిరితి
తేన్న - ఉపసంధేయసంకరపునాధేరసంకరాదిత్యేక - వాచ్యా
దనతిగాయిత్యం వక్ష్యమాణాగూఢత్వాద్ద్యవ్యతమత్వమేవ చ
వక్షేతమిత్యవ్యన్యే - యథాక్షణాదభేత్య త్రయామఃపరమ్య
వధిః తతఃపరప్రాణాకాధారయమంసకమృదామితివ్యక్త్యమ్ -
ప్రియతమాత్రానివారణ రూపవాచ్యసిద్ధిం కరోతితి వాచ్యాక్త
త్వాద్వాచ్యానతిగాయి - యథావా - గ్రామరతుణం తరుణ్యా

శబ్దసమ్యక్తే రన్యథాసిద్ధిపరిహారాయనిశ్చయేతి-స్మానసాధారణ్య బ్యావర్తనాయ చ్యుతపదంతటపదంచ-స్మానేహీచన్యసస్యసర్వత్ర ఘోషమేవస్యాత్-నుకున్తనత్యాన్తపేదీపరిభాగవీచ్యుతిః-అతిషయమాశ్లేషకృతైవేతి-తథాతామ్యులచ ర్యణవిలక్పాత్-ప్రాచీనరాగస్య మృప్తతైత్వస్యథాసిద్ధిపరిహారాయనిర్వృప్తేతి-పునస్పృశనవ్యావర్తనాయాధరగ్రహణమ్-స్మానేహీ ఉత్తరోష్ఠస్యాపిర్వృప్తరాగతాస్యాదతషయంచు మ్మనకృతైవేతి-తథావ్రాతర్దత్తమజ్జనగాతేనకించిల్లుప్రమిత్యస్యథాసిద్ధిపరిహారాయ దూరమితి-దూరమత్సర్వమిత్యాపాతతోఽర్థః-తేనకాటాన్యథాసిద్ధినిరాసః-పునస్పృశనసాధారణ్యనివర్తనాయదూరేప్రాన్తభాగఇతిహృదయస్థితోఽర్థః-హాలతస్పృశనతోవాసర్వత్ర నిరజ్జనతాస్యాత్-తపతుశ్శబ్దః-ప్రాన్తఇతిచుమ్మనకృతైవేయమితి-తేథాతస్వీతి సహజతానష్కీర్తిర్తనమాపాతతః-పుళకితాపితస్వీతి హృంస్థితోఽర్థః-తేనస్మానేన పుళకితాతనుః కించిజచ్చుసితా భవతిషయంతున తథేతి సంభోగకృతావేన తానవపుళకావితిగమ్యతే-ఏవ ముధిర్వాక్యైరుపస్కృతేనాధమపదేన ప్రాధాన్యేనతస్యాన్తికమేవరస్తుంగతాసీతి వ్యజ్యతఇతి న్యగ్భావితవాచ్యతయా త్ర వ్యజ్యంవాచ్యాతిగాయి-తత్రాధమపదంబినాఉక్తవిశేషణమాప్రాద్రస్తుంగతాసీత్యథాస్యాద్రుతీతే రధమపదవ్యైవ వ్యజ్యకత్యేప్రాధాన్యన్-కేచిత్తు-ఉపకృతంబచునాను కిముచ్చతే సుజనతాద్రుతితాధవతాపరమ్-విదధదీదృశమేవ సదాసఖే సుఖితమాస్పృతతత్కరదాంశ్చతమిత్యాదాభుపకృతాదిశబ్దైర్విపరీతలక్షణయాఅనుపకృతత్వాదికంయథాగమ్యతే తథాన పునస్పృశాధమస్యాన్తికమిత్యతాపి నష్కపదే విపరీతలక్షణయా తదన్తికంగతాసీత్యయ్యుంశోలభ్యతే-రస్తుమిత్యంశవిశ్వ వ్యజ్యసూచిషయఇత్యాహుః-తదయక్తమ్-సగతాసీత్యత్ర విపరీతలక్షణాయాం స్మాతుమితోగతాసీత్యస్యానన్వయాపత్తేః-నచతత్రాపి గమనాభావాలక్ష్యతఇతివాచ్యమ్-ఆప్రసక్తప్రతిషేధాపత్తేరిత్యాహుః-నను పదస్యవ్యజ్జకత్వమభిధా

మూలం లింగకామూలంసూత్రాధిధామూలం నానాగ్రంథలక్షణ
కామూలరితులక్షణికస్థితేనచాత్మాధమపదం నానాగ్రంథంనా
లక్షణికమతః కథంతస్యవ్యజ్ఞికత్వమితిచేత్ - అథమపదప్రతి
పాద్యస్యాథవైవచ్యుతాచపదతాత్పర్యవిషయాభూతార్థసా
హచర్యాద్యభివ్యక్త్యమ్ అథమపదవ్యంజకత్వ వ్యవహారస్తు
ప్రయోజకత్వమాత్రేణత్యేకే - అనంతరస్మింతేత్యత్రేవనానా
గ్రంథాభివేదపి అధిధామూలవ్యంజనాస్త్వికారే నవిరోధవత్వ
స్యే - అథమపదమపకృష్టకర్తృత్వలక్షణమ్ - నచాన్వయానుప
పత్త్యభావాన్నతస్థలక్షణేతివాచ్యమ్ - తాత్పర్యానుపపత్త్యాపి
తత్పశ్యునాత్ అతోలక్షణికత్వాన్నతస్యవ్యంజకత్వానుపప
త్త్యత్యన్వేష్యమా

అథవ్యంజకత్వమంకావ్యంబుక్షయితి॥

కావ్యంతు మధ్యమంవ్యజ్ఞేవాచ్యాధనతిగాయిని॥

తదేవచగుణీభూతవ్యజ్ఞమితిచ్యవ్యతేబుధైః ॥ ౬.

క్షణాదభివ్యక్తమలూర్తాద్యాన్వయామాద్యాత్వవి

ప్రాయస్సనిర్వృత్త్యాహరతేయాత్రాంపశ్యుర్మా

రంయియాసతః ॥ ౭.

యత్రవాచ్యానతిగాయివ్యజ్ఞ్యం తద్వధ్యమం కావ్యమ్ - తదే
వ గుణీభూత వ్యజ్ఞమితిచ కథ్యతే - నవ్యధమకావ్యేతివా
ప్తిః - సచత్రవ్యజ్ఞమేవ కేతివాచ్యమ్ - అవ్యజ్ఞస్యకావ్య
త్వాసమృతేవతత్రావ్యస్థుటస్య వ్యజ్ఞస్యాభ్యుపగమవ్యత్యా
హ - సచతర్హివాచ్యానతిగాయి స్థుటవ్యజ్ఞవత్త్వం లక్షణమ
స్త్వితివాచ్యమ్ - అగూఢమపరస్యాజ్ఞం వాచ్యసిద్ధ్యజ్ఞమస్థుట
మితివక్ష్యమాణాస్థుటవ్యజ్ఞాభ్యుపగమధ్యమకావ్యేతివాప్తేరితి
చెన్న - ఉపధేయసంకరేష్టుపాధేరసంకరాదిత్యేకే - వాచ్యా
దనతిగాయిత్వం వక్ష్యమాణాగూఢత్వాద్యవ్యతమత్వమేవసి
వక్షేతమిత్యవ్యస్యే - యథాక్షణాదధేత్యత్రయామఃపరమ్య
వధిః తతఃపరప్రాణాకధారయితుంనకమైమితివ్యజ్ఞ్యమ్ -
ప్రియయాత్రానివారణ రూపవాచ్యసిద్ధిం కరోతితి వాచ్యాజ్ఞ
త్వాద్యాచ్యానతిగాయి - యథావా - గ్రామరగుణంతరుణ్య

నవనామకమంజరీసాధకరత్నం. ఇత్యంత్యభవతి ముఖ్యుర్నిత
రాంబులనాముఖ్యాం॥ గ్రామస్యతిరుణమిత్యనేవగ్రామ
అయమేకవివరణగస్తతశ్చబహువల్లభత్వోబద్ధభత్వవ్యజ్ఞ
తే-తిరుణమితి కామకలాకాశలమ్-తిరుణ్యాఇతిరతాబ్రత్యతా-న
వనజ్ఞుశేత్యాదిసూద్ధీషనవిభాః- మంజర్యాఃకరగ్రహణయో
గ్యతాప్రదర్శనేనవంజాశ్చ త్తా-యా భూతలస్పర్శితయావజ్ఞు
లలతామూలస్యస్వైరోపభోగయాగ్యతా-ఇత్యంత్యభవత్తమా
నశ్చదుపదేశాద్దర్శనశమశమయమేవ ముఖమానిత్యప్రతీతేర
తిశయేత్తి- ను-మూరిత్యేత్తుక్య- జనతాభయేనదర్శనస్య
విచ్ఛిద్యవిచ్ఛిద్య కరణంహి ఇతరామితి స్వాపరాధప్రకర్షోమతి
నేత్యనుభావశ్చ వ్యజ్ఞతే- అత్రవజ్ఞులతాగృహే-కత్ సంత
యా మయానగతమ్- అనేనతు తత్రగత్వాన్యగమనశ్చేద్య
య వంజాశ్చమంజరీమాదాయ మదహామ్భయ పునరాగ్ర
మహామయానాచిత్తమితివాయ కానాచిత్తంవ్యజ్ఞమ్ తక్పర
శుభజ్ఞహేతుత్వాన్నచమత్తారకారి-వాచ్యంతుముఖ్యాం
మాలిన్యంవిప్రలక్ష్మ వ్యంజకత్వా వృమత్తారకారి-యద్యపివ్య
జ్ఞమస్యనాచిత్తమనురణనన్యాయేనపరమ్పరయావిప్రలక్ష్మవ్య
జ్ఞకంత భాషితస్యానుభావరూపవాచ్యముఖప్రేక్షితయావ్యంజ
కత్వంవాచ్యంత్యనుభావరూపతయా సాక్షాదేవ వ్యంజకమితి
వ్యంగ్యస్యాచరాంకతైవ- యనైర్విరపేక్ష్యేణ వ్యంజకంతక్ష్మ
ఖప్రేక్షిత్యవైవాచరాంకత్వేన వక్ష్యమాణత్వాత్- సచాత్ర
విప్రలక్ష్మస్యప్రాధాన్యేనధ్వనిత్యేకధంగుణీభూతవ్యంగ్యతేతి
వాచ్యమ్- విప్రలక్ష్మవ్యంజన్యాపేక్షయా ధ్వనిత్యేవనాచిత్త
వ్యంజనాపేక్షయాగుణీభూతవ్యజ్ఞత్వావిరోధాదిత్యాముః॥

అవ్యజ్ఞమపి యచ్చరుతతావ్య మధమంస్త్ర

తమ్శబ్దభిరన్యవ్యభిరమిత్యేతద్వివిధంవిదుః॥౮.

ఉత్తర తాలహిస్తాలకృతమాల తమాలకమ్ ।

వివినంత్యమాలాక్య నస్తనస్యాస్తరద్విభః॥౯.

చారు గుణాలజ్ఞార్థసమ్మన్తసంబద్ధవచుత్కారకరం తమభీ
య శమ్మన్త మాత్రస్య శకలసాధారణ్యో ఏతచ్ఛయేశ్చ

భగవంతుఁ గుణంబునైవైతత్వేన భక్త్యను- గుణానాంబున
 నిష్ఠత్వే గుణాత్కరమణ రసోత్కరమణవశ్యం భావదవ్య
 క్త్యత్వానుభవచరణయద్యచారు గుణభివ్యంబక వత్సా-
 త్కారమత్ర నిబంధన చతుత్కార కారక మిత్యథాః- వస్తు
 రీస్తుఅవ్యక్త్యపదమస్తుట వ్యక్త్యపరమ్-అనుద రాక నైత్యాతా
 విషదర్థపి నభిన్నువార - ఆలోచితద్యయైచ్చవిరోధః-
 యత్తత్త్వ తథా-వ్యక్త్యాభావ కావ్యత్వ హాసః-నచైవమస్తు
 టాభ్య గుణీభూతవ్యక్త్యై తీవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ - ఉపధేయస
 క్కారపుపాధే రనిష్కరా దిత్యాహుః-అవివక్షిత వ్యక్త్యత్వ
 మవ్యక్త్యత్వమతో నాతివ్యాప్తి రిత్యన్వయః - తచ్చాధికా
 వ్యక్త్య శబ్దచిత్ర మర్థచిత్రంచేతి ద్వివిధంవిదుః- ఇదంచస్వయా
 చిత్రమత్రపరం సత్తుభాగపరమ్- ఇథాన్వేనాభాగస్య వ్య
 క్త్యయిష్యమాణత్వాదిధిద్యయమ్- యథా ఉత్తరతాతీయత
 పూర్వార్థశబ్దచిత్ర ముత్తరార్థస్వరణాలంకారనిబంధనాదర్థచ
 త్రత్వ-యథావా-అస్యచ్చస్త్రాచ్చలదచ్చకచ్చమహర్చ్ఛాతే
 రోమ్భుచ్చటామూర్చ్ఛస్త్రోహమహర్ద్విహర్ద్విహితిస్సానాటాకా
 హ్మయవః-భిద్యాకుద్యకుదారదర్పరదరీదీర్ఘాదరిద్రుమద్రో
 హూద్రేకమదోర్నిమేదరమదామద్రాకినీమద్రామ్||స్వచ్ఛంద
 వాయూమ్యపాధిమద్రేణైవ ఉచ్చాస్త్రోయ-అచ్చార్థక
 కచ్చకుహరేమతిటసమిపగద్రేమచ్చతేరాకృతేతరాంత
 వ్యటాజలనమాహస్తాభిర్దూర్భస్తాహవిగళదజ్ఞానాయే మహ
 మణయస్తైర్ద్రేణ విహితాస్సానాదయతిహి కాయస్యా
 సాతథా ఉద్యన్నగ్రచ్చమదార ఉద్యటోదర్పరో మద్రాహ
 మాసుతాసుదరీపుతటకన్దరామదీర్ఘాదరిద్రాహస్తాహయే
 క్రమాస్తేహంద్రోహూద్రేకద్యస్థూలనాతిశయస్తత్ప్రమరాశి
 తూర్ధిభిమేదమదోర్నిమేదమదోర్నిమేదమదోర్నిమేదాహ
 మద్రాహమస్త్రోయరుపితి భిద్యాదిత్యత్ర శబ్దకుజేనాశసాశబ్ద
 ల్కారతేజాహస్త్రాసాదినాత యుక్తత్వా చ్చారుత్యమిదంచ
 శబ్దచిత్రస్యానాహరణమ్- అర్థచిత్రంయథావా-వినిగ్రతంహ
 నదమాత్తమన్తిరా ద్యకత్వపక్రీయత్వచ్చయః-యన్మ

శుశుక్ష్మమేష్టామితరపాతితార్థా నిఖిలితాక్షివభియామరా
 వతి॥ మానవం శత్రుతానిభాసభిజ్ఞకం యలహంబ్రవంయద్య
 చ్చయాలిలయా నతు యయత్సయా ఆత్మబుద్ధిరాద్వినిగ
 తంసత్వమరావతీసమీచమాగతమ్ ఉపక్రత్యనతుదృష్ట్యాసం
 క్రమేణ ఇద్దైగర్భుడితి పాతితార్థాశంఘటితకవాటాశుతీ
 మరావతీభియానిమిలితాక్షివభవతితి-ఆత్రప్రసాదాదినాగు
 వేన ఏత్ప్రేక్షా లజ్జారేణ యుక్తత్వాచ్చారుతా-యద్యత్స
 త్రప్రథమశ్లోకే మన్దాకినీవిషయేభక్తిరూపాభావోవ్యజ్యతే-
 ద్వితీయశ్లోకేఽపి వీరరసోవ్యజ్యతే-తథాపిశ్లోకమ్యుతరదస్త
 మిత్వతేవచాచ్యస్యవ్యంగ్యప్రవణతాంవి నా విశ్రాంత్యభావా
 భావేన ప్రతీయమానార్థవైవస్థుటత్వాదవ్యంగ్యత్వనస్థుట
 తైతి వివక్షితమస్థుటవ్యంగ్యత్వ మశతమిత్వతే - మన్దాకినీ
 ద్భావేశ్యత్ర వ్యంగ్యేకవివక్షావై భుర్యాదవ్యంగ్యత్వమ్- స
 మృదయాస్తు రసాస్వాదీలాలసా ఆత్రాపిరసంభంజితవీరీతి
 సమృదయదృష్ట్యా నాథమత్వమిత్వనే-ప్రథమశ్లోకేమన్దా
 కినివో మన్దతాంభిద్యాదితి యోజనాయాం వ్యవధానం ద్వితి
 యోచ వ్యభిచారిణోభయస్య స్వశబ్దే నూపాదానా ద్యభి
 చారిరసస్థాయిభావానాంశబ్దచాచ్యతేతి వక్ష్యమాణమనాదిత్వ
 భ్వా వ్యంగ్యప్రతీతి మపకర్షితీత్యప్రతీయమానవ్యంగ్యత్వాదభ
 మ్భ్యందోషాజ్ఞానే వ్యంగ్యప్రతీతౌ నాథమత్వమిత్వప్రాయసః॥
 ఇతితై దన్తిద్యోతదివా ప్రదీపాజ్జువిశ్వామిత్రవంశముక్తా
 భల లక్ష్మీభవస్వామి భట్ట సుకృతిపరిపాకాదైవత విద్యాచా
 ర్యసత్య మంగళరత్నభేట శ్రీనివాసదీక్షిత తనయస్య కామా
 క్షీగర్భసంభవస్య శ్రీమదర్థ వారీశ్వరదీక్షితగురుచరణసహజ
 తాలభ్యవిద్యావై శద్యస్య శ్రీరాజమాదామణిదీక్షితస్య కృతా
 కావ్యదర్శనే ప్రథమోల్లాసః॥

ద్వి తీర్థా స్థానం :

శ్రవణమార్గ సేవీ సుకాదివిశిష్టం శబ్దార్థవిషయగతం కావ్య
మిత్యుక్తమ్. శ్రవణశబ్దార్థయోః ప్రాధాన్యే శ్రవణమంతయే
స్వరూపం దర్శయిష్యన్నర్థాపేక్షయాఽపి శబ్దస్యప్రాధా
న్యాచ్యుత్తస్వరూపం తాపేద్విభజన్మైవ నిర్దిశతి॥

శక్తిలక్షకవ్యంజకభేదన శబ్దోఽనుకావ్యేత్రివిధః - యద్యపి
శబ్దస్య శక్తిలక్షకభేదన ద్వివిధవచ శబ్దస్థానాఽపి కావ్యేవ్య
ంజకవిశేషవరోఽపిసోఽస్మిత్సుక్తమత్రేతి-లక్షణాయాశ్చక్తిమూ
లత్వాత్సక్తస్య ప్రళమంవిర్దేశో వ్యంజనాయాదీభయమూ
కర్తృద్యవ్యంజకసాంధ్రయానన్తరం నిర్దేశఇతిధ్యేయమ్॥

తదర్థోఽపి త్రిధా శక్యం య్యవ్యజ్ఞవిధేదతః॥ ౧-

తేజాంశత్వలక్షక వ్యంజకరూపాణాం శబ్దానామర్థస్తదభాసోఽపిశక్యలక్ష్యవ్యాప్తిభేదాల్లివిధః- అత్రయద్యపి విభాగాదేవ త్రివిధత్వసిద్ధిస్తుభాపి న్యూనాధికసంఖ్యావ్యవచేయా యిత్రీధేతుత్తమ- యద్యపి నాచకానికబ్బవిద్యేశానస్తరంతల్లక్షణముత్తైవార్థనిరూపణయుచితం తథావృథాభూటితమేవ తేజాంలక్షణంవత్తవ్య మతః ప్రాగభాస్వరూపప్రదర్శనమితి భేషాయమ్॥ ౧-

నమోదానమునకును (విధానమునకును) విధానమునకును
నమోదానమునకును

అర్హస్తాశ్చర్యవిషయే వాగ్మయ్య ఇతికార్మికాః।

అన్యేశశక్యం తను పాపము రుచరేలక్ష్యమూచిరే॥ ౨-

ఆత్మజ్ఞానతిమతాం పదానాం సముచ్ఛారణే సత్యపదార్థో
విఘటనమనాది సుసర్గరూపాపహర్షోవాత్సర్యస్తాత్పర్య

విషయకయానముల్లసతీత్యభిహితాన్యాయబుదిసోనైయాం
 కాదయః- కావ్యాధోఽపి శక్యవివేచ్యన్వితాభిధానబుదినః
 ప్రాధాకరాః- వాక్యాధోఽలక్ష్యఇతిగట్టామేవాన్విసన్యాచుః-
 వస్తుతస్తు వాక్యాధోఽనశమ్యానాపిలక్ష్యఇతి ఉభయే
 వక్ష్యతే-నచైవంబిధాగన్యూనతేలివాచ్యమ్-శక్యపదనవృత్త్య
 ప్రరంబినా శక్తిప్రయుక్తోపస్థితివిషయ త్వస్య వివక్షితత్వాది
 తిది|| ౨-

అథార్థ వ్యంజకతామహా||

వాచ్యదయప్రయోగ్యధాఃప్రాయశోవ్యజ్ఞకా

మతాఃజయత్యుపసక్తగజ్ఞాందేవస్తావైరసిక్షితః|| ౩-

వాచ్యలక్ష్యవ్యజ్ఞరూపాస్త్రయోఽప్యధాఃప్రాయశోవ్యజ్ఞ
 కానతు సర్వత్ర- జయతి ఉదవాచ్యస్యోత్పన్నేణ వర్తమాన
 స్యవక్తృనమస్కారవ్యంజకతయా వాచ్యస్యవ్యంజకత్వం గ
 జ్ఞాపదలక్ష్యస్య తీరస్యైస్యాదివ్యంజకతయా లక్ష్యస్యవ్యం
 జకత్వమ్- తథాగజ్ఞామిత్యత్రైవ వ్యజ్ఞేనతైస్సేనభగవతస్తా
 పానీక్షణసామర్థ్యవ్యజ్ఞనాలో వ్యజ్ఞేస్యాపి వ్యజ్ఞకత్వమితి ధ్యే
 యమ్- యద్యచ్ఛ్రద్ధేశ త్రమానురోధాచ్ఛబ్దస్య వ్యంజకత్వమ
 భిధాయార్థస్యవ్యంజకత్వమభిధాతుముచితమ్- తథాపిశబ్దవ్య
 జ్ఞకత్వం స్ఫుటవ్యంజకేషు ఎర్థేష్వేవదృష్టమితర్థ వ్యంజకతా
 తు నక్వాపిదృష్టా- తతఃకథమథానామపి కావ్యత్వమితిశం
 కానుపనేతు మిదమిహూక్తమ్- సరుప్రాధానేనాథావ్య-
 జ్ఞకత్వముపదర్శయితుమితపివాగ్రేశబ్దస్యవ్యంజకత్వమాప
 పాదార్థస్య వ్యంజకత్వం ప్రపశ్యయిష్యతఇతి ధ్యేయమ్-
 యథావావాచ్యస్యవ్యజ్ఞకతా- మావిఘరోవలరణంలబ్ధము
 జద్దిత్తిసాహితంతుమపితంభణకింకరణిజ్జంపిమెలణవాసరో
 కాది || మాతర్గృహూపకరణ మద్యఖలు నాస్తీతికథితంత్వ
 యా తద్భణకింకరణియమేవ నవాసరస్తిష్ఠతి || వాయా
 తర్గృహూపకరణం నవాద్యావేయజలాదియాసంనాస్తీతి
 త్వయాసంప్రతికథితమ్- కింతలోకింవాకర్తవ్యంవద వాచక
 వివమేవనలిష్ఠతీత్యత్ర తద్భణకింకరణియమిత్యాద్యర్థనకత్వ

దైవస్థానైర్మహాపాపకర్మసంపాదనవ్యాజినస్వైరవిహరన్ ద్య
 మావ్యజ్ఞతే తత్రాపిమరరివృద్ధశివ్యజ్ఞతేతథాచక్రస్యం
 జలాహరణాద్భూమర్శమ్ శ్చహాపకరణమిత్యవశ్యసం
 పాదనీయత్వ మద్యఖిత్విత్యపలాపాశకృతా త్వయేన నమయై
 వవ్యాజస్సంపాద్యత ఇత్యయమర్థ ప్రదృణోతిస్వస్య కర్తవ్యా
 జ్ఞానాభిసయ ఏవ మేవేత్యాదిసాక్షాదామత్రమపి విశిష్టాన
 ర్హతావ్యజ్ఞతఇతిధ్యేయమ్-అత్రతద్భగతికరణీయమిత్యాది
 వాక్యార్థస్యవ్యజ్ఞత్వమితిభేదః- నచైవం వాచ్యవ్యంజళా
 దాహరణత్వమయత్తంస్యద్వాక్యార్థస్యవాచ్యత్వాదావాది
 తివాచ్యమ్- వాక్యార్థస్యాపివాచ్యానైర్వాసస్యోక్త్యాదితి
 దిక్|| లక్ష్యస్యవ్యజ్ఞకతాయథావా- సాహస్తి సహిసుహలం
 సాహస్తిదామి ఆసిమజ్జ కలి| సద్భావజేహ కరణిజ్జ సరిచ్ఛం
 వావవిరఇఅంతుమ్|| సాధయన్తి సభిసుభగం త్మజేత్మజే దూ
 నాసిమమకృతే| సద్భావస్నేహకరణీయ సద్భుత్తంతావద్విరలి
 త్యయియా|| హేమభిమమకృతేమన్నిమిత్తం సుభగం నాయకం
 సాధ్యన్తి సంఘటయితుం కృతనంచారేతియావత్- త్మజేత్మ
 జేమానాసి ప్రానాసి-సద్భావస్యసమీచీనహృదయతాయాః
 స్నేహస్యవ యో కరణీయమ్ తత్సదృశంత్యయా కృతమితి
 వాచ్యార్థః- అత్రదూత్యాః ప్రమాణాన్తరేణాపకారిత్యావగ
 మన్యుభ్యాన్తరవాదావగమేనశత్రుత్వమాచరితమితి విపరీతేత్మ
 గయాఽవగమ్యతే తేనచ త్వమధమా యోనదూతీవిరుద్ధంనా
 యకోపభోగమాచరితవతీ సోమ్యధమా యోనదూతికాయాం
 త్వయ్యనురక్త ఇతివ్యజ్ఞతే- ఇదమపివాక్యలక్ష్యస్య వ్యజ్ఞక
 తాయా ముదాహరణ మితిభేదః- వ్యజ్ఞస్యవ్యజ్ఞకతాయథా
 వా-ఉపచిచ్ఛశిచ్ఛందావిషిణీపత్రమ్మిరేహఇత్యాదిజ్ఞుక
 మరగల భాలణపడిట్టి ఆసూఖసిప్పివ్వ|| పశ్యనిశ్చల నిష్ప-
 చిసిసి చుత్రైరాజతేబీలాశా- నిమకామరకేతభాజన ప్రతిష్ఠి
 శంఖకుక్తిశివ- ఇదంసంకేతాధిగతం కాముకంప్రతి నా
 కాత్వచనమ్- సానిశ్చలసంకేతార్థితయఽత్రైవావస్థితిశీలనశి
 నీదశే నిష్పద్దానిశ్చలానిష్ఠ శక్తామరకతపాత్రస్థితా శఖకుక్తి

త్వక్తాస్సోటబహ రాజతి పశ్యత్యగ్ర నిష్పన్నత్వే బాహ్యసక
 త్వం తేనజనరాహిత్యం తేనాపితదేవ సంకేతస్థాగమితవ్యజ్య
 తే-యవాసంకేతస్థానమగత్యైవ గతోఽస్త్రిమిధ్యావదన్తం
 నాయకంప్రతి నాయకావచనమిదమ్ అత్రాపి నిష్పన్నత్వేనా
 బ్యాసకత్వం తేనచవత్వం తత్రగతోఽసిమిధ్యైవ గతోఽస్త్రి
 తిపదసిగతశ్చ స్నేయంబలాకానిశ్చజ్ఞావర్తతఇతివ్యజ్యతే-
 అస్తింశ్యపక్షే నిశ్చలతినంబోధనం మిధ్యావదనీతివ్యజ్యేన
 హాయతాం ప్రతిపద్యతే- కేచిత్తు నాధంప్రత్యన్యాపదేశేన వ
 చనమిదమ్- గత్యథానాం జ్ఞానార్థత్వాన్నిశ్చలపదంజ్ఞాన
 సూన్యపరమ్- బలాగ్రాహదేనచ స్త్రీలింగమహిమూ నాయకా
 ప్రతీయతే- తతశ్చభోజ్ఞానసూన్యస్యయమేవ సమాగత్యపశ్య
 సావిరహానహసంప్రతిబిసినీపత్రే సాజితేకతిపయక్షణాన్ము
 ప్రాణాన్నభారయిష్యతి యతోనిష్పన్నా- నిర్మలమరతకేత్యే
 త్ర విసినీపత్రస్య మరకతభాజనే సూచమితతయా తదజ్ఞసక్తౌ
 స్మీరనతావ్యజ్యతే తస్మాక్కుక్యోచమితత్వేన పాణ్డ్యత్వమ్ తేన
 చోచమావ్యజ్యేనాను భావేన విప్రలమ్భుతిశయో వ్యజ్యేఇత్యా
 హుః॥

ఏవమర్థస్య స్వరూపంవ్యజ్ఞకత్వంచ నిర్మాప్యవనరసంగ
 త్యానాచకాదీనాం క్రమేణలక్షణమాహ॥

సాక్షాత్సంకెతితంయేఽర్థమభిధత్తేనవాచకః॥

ఘనశ్యామః క్రియాద్రామః క్రియంసుగ్రీవనా

జ్యదః॥౮॥

అత్రాభిధత్తే ప్రతిపాదయతీత్యర్థః- సత్వభిధయా ప్రతిపాద
 యతీతి- తథాసతి అభిధాయా వాచక శబ్దవ్యాపారత్వేనా
 సూన్యాశ్రయత్వావతరిత సమ్యక్త్వే కేషవై యథ్యాచ్య
 సంకేతశ్చాస్తాచ్యబ్దదయ మథోబోధ్య ఇత్యాకారకఆప్తా
 భావాయా సత్వీశ్వరాభిరామమాత్రమ్- రింద్యచ్చా శబ్దస్యా
 ప్యుగే సంగ్రాహ్యత్వకథనేన తత్రావ్యాప్తేవపంచలక్ష్యస్యా
 పరిభాసస్య తాదృశాపాభిసాయవీషయత్వేన సంకేతి తత్త్వా
 విశేషాల్లక్ష్యథా ప్రతిపాదకే లాక్షణికపదేలిత్యాప్తివార

దాయ సాక్షాదితి-అర్హస్తర ప్రతిత్వ ద్వారకత్వం సాక్షాత్త్వ
 మిహ వివక్షితం-తావత్ప్రారంభ సమ్మేళితయ ౭కాశస్తరకే
 ఘటాదిశబ్దైర్విద్యాప్రకటనసంకేతీయమితి-శబ్దత్వేనవిశేషణా
 చ్చనచేష్టాయా మతివ్యాప్తిరిత్యేకే-అన్వేయ సాక్షాత్సంకేతి
 త్వాన్వేయేభావస్తత్ప్రతిపాదకత్వం లక్షణమసంకేతశ్చపూర్వా
 క్త ఆప్తాభిప్రాయ ఏవలక్షణాస్థలేచ పరంపరియా సంకేత
 శ్చకన్యం బోధయత్వా లక్ష్యం బోధయన్విత్వభిప్రాయైర్జా
 మేన లాక్షణిక పదప్రయోగా దిత్వామయః-అపర సంకేతప
 ం సమ్యక్పరం తథాచ సాక్షాత్సమ్యక్ విషయాభా ప్రతి
 పాదకత్వం వాచకత్వమ్ - ననుత్పత్తిశ్చచ్యుత్తర్యచ్యుత్తర్య
 చ్యుత్తరసాధారణైకసాధాగన్తృత్వేనలక్షణయా-చ్యుత్తరీకా
 ప్రతిపత్తికేవలప్రతిపత్తివ్యాప్తిః-నచయశ్చబోధయన్విషయ
 సాక్షాత్సమ్యక్సేన యదభావస్తత్ప్రతిపాతు స్సతస్సవాచక ఇతివి
 వక్షితం ప్రతిపదశ్చ సాక్షాత్సమ్యక్సేన చ్యుత్తర్యచ్యుత్తర సాధార
 ణ్యూపేదనచ్యుత్తరకమిదనత్రావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్-చ్యుత్త
 రీకయికసాక్షాత్ సమ్యక్సాపి లక్షణయా చ్యుత్తరీకరణేపి
 ప్రయోజకత్వమన్వేవాన్వయా శక్యగ్రహేపిలక్షణయోగత్వమ్
 త్యావతైః స్మచేష్టాపత్తిశ్చకన్య సమ్యక్సాగ్రహేణ లక్షణయా
 అప్రవృత్తిరితిచేన్న-ప్రతిని ఇత్యత్ర చ్యుత్తరీక సాక్షాత్స
 మ్యక్సేనైవాచ్యుత్తరీకః పరం లక్షణయైత్య విహల్లక్ష్యైవ
 నాస్తియగ పద్యుత్తిద్యయ విరోధశ్చ గన్తాయాం మత్స్య
 భూమివిత్వాదా వివాదోపాయైవ - యద్వా సాక్షాత్త్వస్య
 ప్రతిపాదన క్రియా విశేషణత్వే నాప్యగ్నేకాగన్త దోషః-
 నన్వేషమపి సాక్షాత్సంబంధ విషయ మథాం యఃపతార్థస్త
 త్యస్తర మద్వారీ కృత్యప్రతిపాదయతి సనాచక ఇతిహిచర్య
 వసిరం తథాసతి శక్యభూతాచ్యుత్తరీకాత్రస్త్రుతిం ద్వారీ కృత్య
 చ్యుత్తర్యచ్యుత్తరకేచ్యుత్తరీకైర్విద్యాప్తరథావేపి రాజావార
 తిలోకానాం హృదయంమృదుభిః కరై రిత్వాద్యభిధామం
 వ్యజ్ఞనాథలే ప్రకరణాదిసాధిధాయాః ప్రకరణికచన్ద్రాద్య
 ర్థస్తృతా నియమనే సత్యప్రకరణికా భూపాద్యర్థస్య వ్యజ్ఞన

యాశ్రుతిపాదకే రాజాదిచరతివ్యాపిస్త్రప్రాకరణికచస్తా
 విపదార్థస్య తే రప్రాకరణిక భూపాద్యర్థస్య తౌ యోగత్వా
 భావాన్మదపదార్థస్య తస్యై రావ్యవహితత్వమేవాత్ర సామ్యే
 త్వం విషయమితవాచ్యమ్ - తథాపి - సర్వవోదాధవః పా
 యాదిస్థకక్షయకృత్సదేత్యాదౌయత్ర హరిహరయోరపిప్రాక
 రణికత్వం తత్రప్రసిద్ధి ప్రాచుర్యకాన్ధకాశుర సాశకరవితి
 హరివిషయాధ్యస్య యుజితీ ప్రతీతిః పశ్యాత్పర్యాలోచనా
 యాం-యజుప్రభవానాం క్షయకృత్ గృహకృదితి హరివిష
 యాధ్యస్యవిహతార్థతయా సజంబేన ప్రతీతిస్తత్రాన్ధకక్షయా
 విపదైవాహ్లాదిః - ఇదాన్యైస్సత్యస్తరా వ్యవధానేన స్థారక
 త్యాభావాదిని చేన్న అస్య తస్మాత్త్వేన పదార్థా విశేష
 తాత్ స్వాతస్త్వం చ శక్యతావచ్చేదక పదార్థాన్వయేనాన్య
 విషయత్వం తతశ్చ స్వతస్త్రిపదార్థస్య తి వ్యవధానేవ్యస్య
 తస్మాదపదార్థా స్వత్యవ్యవహితత్వమితివాచ్యమితి - అదా
 ల్లక్షణాన్ధలేతుచ్ఛ్రుతిణాం శక్యతావచ్చేదకీయాత్తచ్ఛ్రుతిత్వేన
 తాత్తాన్వయ బోధ విషయత్వాన్న స్వాతస్త్వమితి అస్య త
 స్త్రిపదార్థస్య తి వ్యవధానేనైవలక్ష్యస్తారకతేతి సతత్రాచ్యుతి
 వ్యాప్తిః - సచైవం లాక్షణికస్థలే సామ్యత్వంబద్ధ విషయస్యాన్వ
 యబోధ విషయత్వాభావేన స్వాతస్త్వాభావా దస్య తస్త్రిపదా
 ర్థస్వత్యవ్యవధానపదేనైవ తత్రాతివ్యాప్తి వారణాత్ సామ్య
 త్పదవైయర్థ్యమితి వాచ్యమ్ - గణాయాం మత్స్యఘోషా వి
 త్యత్రసామ్యత్వంబద్ధ విషయస్యాన్వయస్వయబోధావిషయత్వేన
 స్వతస్త్రిత్యాత్తత్త్వమితి వ్యవధానేపితీర స్పృతేరస్వతస్త్రిపదా
 ర్థస్వత్యవ్యవహితత్వాత్తీర స్పృతి జనకతాదశాయా మతివ్యా
 ప్తివారణాయ సామ్యత్వదావశ్యంభావాత్ సచైవం రాజాహర
 త్యత్రవ్యంజనయూ భూపాద్యప్రాకరణికార్థస్తారకేతివ్యాప్తి
 స్వత్యత్రప్రాకరణికార్థస్యాన్వయవిషయత్వేన స్వాతస్త్వా
 త్తత్త్వమితి వ్యవధానేపి అస్య తత్ర పదార్థస్వత్యవ్యవధాన
 సత్త్వాదితి వాచ్యమ్ - నియన్త్రిత సుంకేతవ్యైవసుంకేత వుజీన
 విషయత్యాదిత్యాచుః - యథా ఘనశ్చామది శబ్దాస్సామ్య

మహాభారతము.

అంశములు.

అంశములు.

అంశములు.

అంశములు.

అంశములు.

వేదాన్తమునా వస్తువ్యవహార యొక్క సంభవతీతి నాన్వేషణ - త
దక్షిణభర్తృహరిణ - గోస్వయీరావేణ వగౌనాన్వేషణః స్థా
త్యాచి సంబంధాత్ గౌరితి. గోస్వయీరావేణ వ్యక్తిమాత్రేణ
గౌరితి వస్తువస్తుయతే నాన్వేషణగౌరితి వాన్వేషణస్తుయతే ని
తు గోస్వయీసంబంధాదేవ గౌరితి వస్తువస్తుయత ఇత్యర్థః. య
ద్వా ప్రాణప్రదత్వగ యావదాశ్రయం తావదాధారత్వమ్.
గుణానాంతు నిర్వృత్తిపక్షేఽపి నయావదాశ్రయంతదన్వృత్తి
త్వమ్. ఆశ్రయోపశ్యపి సాకాది నా సమనాయనాశే తదనా
ధారతాన్వేషణగౌరి ద్వితీయస్తు శుక్లాదిస్థుణః జాత్యాపథ
మంవిశేషతమవహిపేష్టత్వతీయాదిత్వజే సమనాయోత్పత్తౌ
చక్షాల్ గుర్భైర్వశేష్యతే- ద్వితీయస్తు సాధ్యరూపాధర్మః
యా-యద్యపి క్రియాపిసిత్యా ససోన్యా తథావ్యాఖ్యాతసోన్యా
ధ్యతయా ప్రతీతేస్స సాధ్యత్వచ్యతే. అదాహుః - యావ
త్పిదమసిద్ధంవా సాధ్యత్వేనప్రతీయత ఇతి- సాచ క్రియాపాతాది
పాద్యాపర్యణ వర్తమానాభిఃస్వావయవకల్పాభిశ్చల్లీ సమగ్ర
నాద్యవస్రావణానాభిః క్రియాభిరభివ్యజ్యతే-వక్త్రయద్యచోభి
పాధికస్తుధర్మః పూర్వపూర్వవర్తైరస్ఫుటతయాఽభివ్యక్తశ్చర
మవగ్రబుద్ధ్యాస్ఫుటతరమభివ్యక్తస్సోస్ఫుటవ-సచవ్యజ్ఞకానాం
వణానాం క్రమవత్త్వేఽపిసస్వయంక్రమవాన్. ఇతరథా వ
ర్ణవత్ సాపిక్రమవత్త్వేఽగ్రప్రత్యాయకత్వాసామర్థ్యప్రస
జ్ఞాత్. తాదృశస్ఫుటరూపంచ డిద్ధాదిశబ్దస్వరూపంచక్తృ
యద్యచ్యయా డిద్ధాద్యర్థేషుశక్తిగ్రహణాపాధిత్వససంనివేశ్య
త ఇతి సంజ్ఞారూపంచ యద్యచ్ఛక్తికారోచ్యతే- యద్యపిజా
త్యాదిశబ్దానామసిస్ఫుటవ్యజ్ఞకత్వమవిశిష్టమ్. తథాపిజాత్యా
దైరవ ప్రకారత్వాత్ప్రేమమేవోపాధిత్వంచ డిద్ధాదిశబ్దేషు స్ఫ
టవీవ ప్రకార ఇతి మేవోపాధిః - నచైవంచ యద్యచ్ఛక్తిబైద్రవ్య
మోపాధిః త్యవహారః కథమితివాచ్యమ్. స్ఫుటరూపశబ్దస్వా
పిద్రవ్యత్వేన తదవిరోధాత్. అతవీవ గౌశ్చక్తశ్చేలతి డిద్ధఇ
త్యాదౌచతుష్టయాశబ్దానాం ప్రవృత్తిరితి మహాభాష్యకారః.
సనుభిన్నానుభుటాదివ్యక్తిమనుటోఽయంఘటోఽయమిత్య

[illegible]

• జాతి తాదాత్మ్య వాత ద్వారా సమవాహి హవనవా||గి.
 స్ఫుటాదిశబ్దేష్విప శుక్లాదిశబ్దేష్విప జాతిరవ సంతతవిషయః-
 తథాహి- శుక్లాదయోగుణాం త్రియాశ్చప్రతివ్యక్తిభిన్నభిన్నా
 వివోత్పాదనివాశ్చ సతీతే స్తస్యాబాధకం వినా తత్సమవాయత్వ
 కల్పనానాదిత్యార్- సమవాయస్యనిత్యత్వాన్న- తతశ్చహిమ
 త్తయశ్చబ్ధాద్వాత్రయభేదే శుక్లాదయోగుణభిన్నావవభిన్న
 ష్విపి తేషు నిక్షత్పక్షత్యనుగత్య పతీతిబలాచ్యుక్తత్వాదికంజాతిః
 తథా గుడతణ్డలూదిపాకాదిత్రియాగుపాకత్వాదికంజాతిరవం
 జాతివృద్ధశుకాద్యుదీతేషు దిద్ధాదిశబ్దేషు స్ఫుటతరవైలక్షణాన్
 నుభవాత్ భేదసిద్ధాంతాచ్యునుగతబుద్ధ్యనురోధాత్ దిద్ధశబ్ద
 త్వాదికంజాతిః సాచ శబ్దాధాయోరభేదవాదిమతే దిద్ధాద్యర్థే
 పి వర్తతే- తద్భేదవాదిమతేఽపి పరమ్యురయాఽర్థేఽపి తస్యా
 వృత్తిరవిరుద్ధా- యద్వాప్రతినివముపచయూపచయవత్త్రేణ
 దిద్ధాదిశరీతస్య భేదావశ్యక స్తథాపి అనుగతబుద్ధ్యాదిద్ధత్వా
 దితయాతిరవేతి సర్వపాంశజ్ఞానాం జాతిరవసంశేతవిషయ
 ఇత్యేతే- అన్యేషు తద్వాన్ జాతివిశిష్టేషు దార్థవివకర్పత్రసం

కేతవిషయః ప్రభుమహనయనాది శ్వవహీర దర్శనన తత్రైవ
సంకేతగ్రహదగ్రే తత్త్వాగ్రేమానాభోవాదిత్యాచుః- అచరతుః
చటాదివ్యావృత్తి రూపాపాహివ ఘటాదిపదసంకేత భిన్న
యోపాహవ్యతిరిక్తజాతామానాభావాదిత్యాచుః- విశ్చుపత్యేను
యత్తాయుక్తవిచారణాగ్రంథకౌరవభియాత్ప్రకృతవ్యజ్ఞానాని
రూపణానుపయోగాచ్చసక్కతేతిధ్యాయః॥౧॥

కావచకంనిరూప్య పరిశేషాదభిధాద్యతిరిక్తాంఽన్యజ్ఞానాం సి
పాథయః సుద్వాప్తిపారభూతామభిధాం తావల్లక్షయతి॥

వ్యాపారశ్చకృతీహతుర్ముఖ్యశ్చబ్దగతోఽభిధా॥ ౧౪ ౮
శక్యస్యనాక్షాన్యోకేతవిషయస్యయ ధీవృద్ధేరురుఖ్యయశ్చబ్ద
నిష్ఠోవ్యాపారస్సభిధా-తత్రశబ్దగతవ్యాపారత్వమాత్రంలక్షణా
యానుతివ్యాప్తః- అతశ్చకృతీహతురితి-నచైవమన్వీధ్యతే
గచ్ఛన్తీత్యజహల్లక్షణాయాని ఛత్ర్యభ్యుత్రిసాధారణైకసా
ధాగన్తృత్యేన శక్యానాం ఛత్రిణామపి ప్రతీతేనప్రతీతివ్యా
ప్తిరినివాచ్యమ్- శక్యతావచ్చేదకప్రకారేణశక్యధీహతుత్వ
స్యవివక్షితత్వాత్తావచ్చాభిధామూలవ్యజ్ఞానాయానుతివ్యాప్త
వితియుఖ్యపదమ్- ముఖ్యత్వంచ తదర్థప్రతీతౌ తద్దత్తవ్యాపా
రాంతరాపవేక్షత్వమ్ అభిధామూలవ్యజ్ఞానాయాంవ్యజ్ఞానా
ప్రతీతౌవ్యజ్ఞవిషయశక్త్యపేక్షాన్యవాన్యథాశక్త్యగ్రహాపి
వ్యజ్ఞనయా తత్ప్రతీత్యాచుత్తేః- నచైవలక్షణాయానుతి తావ
త్రైవానివ్యాప్తినిరాసేశక్యధీహతుపదవైయర్థమితివాచ్యమ్-
స్వరూపవణాదిగతవ్యజ్ఞనాయానుతివ్యాప్తినిరాసాయ తద
వశ్యభావాదిత్యాచుః- అన్యేకు శక్తిరేవాభిధాశక్తిశ్చసం
కేతయతురిచ్చాసంకేతయతాచజాత్యాదివచకపదేష్విశ్వరో
పవ- డిద్ధాదిపదేషు తత్త్విత్రాది న్నదిచ్చాయ శ్చస్వరూప
స్వరూప సంబంధేన శబ్దనిష్ఠత్వమివ్యతదర్థ మతశ్చక్త్య తిరిక్తా
న్యాయానుభిధాయాం సకరిచిత్ప్రయోగ మిత్యేమః॥౧॥

అభాభిధాంభిజతే॥

రూఢిర్యోగోయోగరూఢిరితిసాత్రివిధామతా॥౨౦॥
స్పష్టమ్॥

రూఢ్యక్షయతి॥

రూఢస్త్యఖిష్టైశ్చైవస్యాదేకాధాభిధాయతా॥

పీనావధూతుచామృతైశ్చముక్తాహారాచరాజతః॥ ౭.

సముదాయశక్తిమాత్రేణైకార్థప్రతిపాదికతారూఢిః - అవయ
వశక్త్యా ప్రతిపాదకేయోగేనైవస్యాప్తి వారణాయ సముదా
యేతి - సముదాయావయవశక్తిభ్యామర్థప్రతిపాదికాయాం
యోగరూపావయవ్యాప్తినిరాసాయ మాత్రఉదన్ - సముదాయ
శక్త్యావృక్షవిశేషాదిప్రతిపాదకేనవయవశక్త్యాచ తురభ్యుక్త
త్రాది ప్రతిపాదకేనశ్వకణ్ణాది శబ్దైవ్యాప్తివారణాయైవ
సం తత్రావయవశక్త్యానైవానంతరప్రతిపాదనైపి సముదా
యశక్తిమాత్రేణ వృక్షవిశేషాద్యేకార్థప్రతిపాదకత్వా న్నా
ద్యోప్తిః - ఏవంచ సముదాయశక్తిమాత్రేణ ధా ప్రతిపాదకత్వ
సవయవాధాప్రతిభానాత్తర్ప్రతిభానైః తస్య ప్రతిపాద్య
బాధాద్వాశవత్పీ ద్వీరీధారూఢిః - యథా పీనావధూతుచా
దితీ శుదాభ్యాం నావయవార్థప్రతిభానం ముక్తాహరశ్చము
క్తాహారోయాభ్యా మిత్యవయవాధాశ్చప్రతిభానైపి తస్య
ముక్తామయహరమాలికాత్రై ప్రతిపాద్య బాధిత్యేషా రూ
ఢి - యథావా ప్రత్యర్థిక్షీతిపాలనాకరితప్రత్యగ్రముక్త
త్తులా కోటిస్పర్శసమాతనోతి చరణామ్భజంసదాతావకన్.
పిర్శక్రీరఘునాథనాయకవిభో విశ్వమ్భరాధీశతే దత్తైర్యోగ్య
తులాప్రవానకలనాదితైన మేవిన్నయమ్ ॥ అత్రాపిముక్తాదిశ
బ్దైశ్చనావయవాధా ప్రతిభానంతులామోటిశబ్దైవయవాధా
ప్రతిభానైపి తస్యపాద్యాగ్నిత్రై ప్రతిపాద్య బాధిత్యే
షారూఢిః - యద్యపి ప్రత్యర్థిక్షీతిపాలనామాలిభిశ్చిరీభిః
ప్రతిమాకారైఃకలితోఘటిత్యప్రత్యగ్రముక్తామయేయస్తులా
మోటిపాద్యాగ్దదమ్. తస్యస్పర్శతం ఖారణమేవప్రత్యర్థిక్షీ
తిపాలకరిత్రాదితప్రత్యగ్రముక్తాత్మకతులితద్రవ్యకోటిప్రతిపా
దనమిత్యభేదాధ్యవసాయాభ్యాంతులాకోటిశబ్దస్మావయవార్థ
పి వివక్షితకథాపి తస్యపాద్యాగ్దదగతిత్యేన ప్రతిపాదనాత్త
రరూఢిరే॥ ౭.

యోగ్యులగుయతి॥

యాగూఽచయవశత్వేనస్యాపి కార్థాభిధాయతా.

రాగిణీ కాన్తాచరణాత్పదాభిర్యుక్తాప్రతిపదనమ్.

యాభావతివ్యాప్తివారణాయావయవతి. యోగ్యుభావద్వా
రణాయవతి. అవయవశక్తిమాత్రేణ కుసుమితావస్తుప్ర
తిపాదకసముదాయశక్త్యాదవనాకరప్రతిపాదకపుష్పవదా
దివదేచ్ఛాప్తివారణాయై పదమ్. అవయవశక్తిమాత్రేణప్ర
తిపాదకత్వమపి సముదాయార్థప్రతిపాదనాత్కరప్రతిపా
దనైఽపి తస్యావయవశక్తిప్రతిపాద్యార్థానన్వయాద్యాభవ
తీతి యోగ్యుద్వివిధః. యథాగాన్నితి కేవలంయోగః. అశో
కపదాభిరకరహితత్వమేవకర్తృభిన్మత్వమిత్యభేదాభ్యుక్తి
యార్థం సముదాయార్థస్య వివక్షితత్వైఽపి శోకరహితత్వ
రూపావయవశక్తిప్రతిపాద్యార్థేనన్వయవివ. యథావా
కాభాభ్యుత్తాయప్రమదావనెమ సమాశ్రితానామపిపుష్పవ
త్తామ్. యాయాతిమిస్రప్రకరైరజస్రం హేదాభజనైఃపరిభూ
తమేవ॥ అత్రాపికాభాభ్యుత్తామితి కేవలంయోగః. పుష్పవత్ప
దకుసుమవత్త్వమేవదివాకరత్వమిత్యభేదాభ్యవసాయార్థంస
ముదాయార్థస్య వివక్షితత్వైఽపి కుసుమవత్త్వరూపావయ
వశక్తిప్రతిపాద్యార్థేనన్వయవివ॥౮.

యోగ్యుభావతీయతి॥

యోగ్యుభావస్యశక్తిభ్యామేకార్థప్రతిపాదనమ్.

మృగాక్షీచర్మనాభస్యకున్దిరేవసతాన్యమ॥౯.

శక్తిభ్యావయవశక్తిసముదాయశక్తిభ్యామేకత్రశక్తిద్వయేన
భిన్నభిన్నార్థప్రతిపాదకేఽశ్వకణాది పదైతివ్యాప్తివార
ణాయ వికపదమ్. యథామృగాక్షీచర్మం పద్మనాభచర్మం చ
ద్వియమవయవశక్త్యభావ్యవయవతత్వప్రకారేణాపిసముదా
యార్థప్రతిపాదనైఽపిభవతి. తథావయవార్థాన్తరస్యవివక్షీ
తత్వైఽపితస్యసముదాయార్థానన్వయేవిభవతి — తేజఃశూన్య
ర్విరసావసన్నమగ్నిగ్నైరగ్నిచ హేమాద్రణకేరిస్తే శిశికోటిభిశ్చ

లకుత్సేనిత్వం తులాకాశానాం పీఠానాం సర్వాయామ్యుత్తరం
 భారతయోగగోష్ఠ్యాన్నతేద్భిత్తం కింఘ్ననాథభూషణవతో హ
 మ్నామితులారోహణమ్॥ అత్రానన్తమణిగిరిత్వినన్తస్యాకాశస్య
 మణయశవ మణయశత్వవయవగతిగౌణ్యాసముదాయశక్త్యా
 బాహిత్యాః ప్రతీయంతే కాదిన్యాపివాసే మణయోరత్పాత్య
 భేదాధ్యసనానాథామవయవాదానాం గ్రహ్యవిషయతత్వైః
 స్వాసముదాయాథానన్వయశ్చ - (౧) థాపే మాద్రిగెరిహ
 ముమయోఽద్రిరితి అవయవశక్త్యా సముదాయశక్త్యాచ ము
 ప్రతీతో హమాద్రిగెవాద్రిసదృశం హైమెత్సభేదాధ్యసనా
 యుక్తమవయవాథానన్తరస్యవిషయతత్వైః తస్య సముదా
 రైః సేవావనన్వయః సహ హమాద్ర్యాదిపదానాం కవలం
 మెరుప్రాయభేద రూఢిహస్తితివాచ్యమ్ - తస్మైవయాగికా
 థాప్రతిభానస్యాపీసర్వసాక్షికత్వాత్ సవత్త్వవయవశక్తి
 మాత్రేణ మేర్వాద్యభిప్రతిపాదకత్వాపిచగ్నే సముదాయశ
 క్తిర్హస్తితివాచ్యమ్ - మెరుస్సుమెరుక్తమాద్రిరిత్యాద్యభిధా
 నకోశపరమృతయా విశిష్టతత్రసముదాయశక్తైరపిసేధ్యః - అ
 న్యథారాజభిక్రీడార్థం నిర్మితహేమమయాద్రావివవిష్యామ
 శాసనానపేక్షణే తద్వైయధ్యాపతైరిత్యాచుః - క్వచిద్యోగ
 రూఢస్యాపి పదస్యావయవాథానన్వయాత్సముదాయార్థమా
 త్రైవిశ్రాంతిః - యథాస్థలకమల సీరజాదిపదమ్ - క్వచిత్తుస్థము
 దాయాథానన్వయాదవయవార్థమాత్రైవిశ్రాంతిః - యథాసీల
 సీరజమిత్యాదా - అత్రోభయత్రాపి లక్షణైవేతి న్యాయవిదః
 తథాహి - సీరజపదేహి సీరజశ్చిత్తమవయవశక్త్యా సము
 దాయశక్త్యాతు పద్మత్వం ప్రతీయతే తతశ్చ సీరజపదరూపై
 కార్థపదోపాదానరూపయ్యైర్జగత్ప్రత్యాసత్త్వాన్థలకమలైస్తీ
 వరాన్వయాత్ ప్రాశేవ సీరజనికర్తృత్వసమానాధికరణత్వేన
 ఉపస్థితస్యపద్మత్వస్యపద్మత్వసమానాధికరణత్వేనోపస్థితస్య
 సీరజనికర్తృత్వస్యపద్మత్వమలెన్దవరాన్వయే నాకాక్షానవావిశి
 ష్టస్యేతదన్వయవిషయినీ శాబ్దధీరితి తదన్వయార్థ స్వతన్త్ర
 పద్మత్వసీరజనికర్తృత్వోపస్థితయే సీరజపదస్యలక్షణైవా

భూభాగ్యమును పుట్టి తానత్యంత చుట్టూ గుర్తునీర్చి
అవ్యాపి శుభ్ర ముఖ్యార్థానా శుభ్రణామపి గమనాన్వయ
యోగ్యత్వేనోతదనుపవీత్యభావార్ - అతిప్రకృత తాత్పర్యవిష
య్యానూతెలిచిత్రహిచ్చ త్ర్యర్చులినమువాయుక్తరృకమేవగమ
నతాత్పర్యవిషయ్యానూతెలిచిత్రహిచ్చ త్ర్యర్చులినమువాయుక్తరృకమేవగమ
యోగ్యతెలిసావాప్తి : తాత్పర్యానుపపత్తి మాత్రంచవ్యజ్ఞనా
యాదుత్తాత్పర్యనిర్వాహయైవసర్వతీవృత్తి కల్పనార్ అతి
ప్రాప్తిర్య విషయాధాన్వయానుపపత్తి పర్యవ్రముక్తమ్- సచతా
దృశ్యపర్యాపారశ్చక్తి భిన్నశ్చక్త్యసంబంధవిషయచలత్వ ధూతతి
రాదినిష్ఠాది కథమస్యశబ్దబ్యాహారతెలి వాచ్యమ్- అస్యాభా
గ్యస్యాపి శబ్దే ఆరోపార్ తదుక్తంకావ్యప్రకాశకాయాత్-
అయీనారోపితక్రియైతివిజిప్రాప్తిః- శక్త్యనువీతపరమృరానం
బధైససాఽపిశబ్దనిష్ఠ వివేచినవ్యాః- తాత్పర్యవిషయాధాన్వ
యానుపపత్త్యాశక్త్యసంబంధాదశక్త్యర్థస్యైర్లక్షణవిప్రాప్తిః-
తద్యయక్తమ్- అర్థప్రతిపత్త్యర్థంహి వృత్తి కల్పనమ్- నతుపై
వవృత్తి రతి యుక్తం కల్పయితు మితిభేద్యమ్॥౧౦.

ఏవంలక్షణాలక్షయిత్యాతాంవిభజతే॥

ద్వివిధానాయాధి పూర్వాఫలపూర్వేతి భేదతః॥

సాలక్షణ రూఢి లక్షణాఫలలక్షణాచేతి సామాన్యతో ద్వివిధా
ప్రయోగ బాహుళ్యేన రూఢితుల్యతయాప్రసిద్ధారూఢిలక్షణ
యభామశలోయంరథకమణి తక్షేతి మశలశబ్దోహిమకా
లాత్యాదత్త ఇతి అవయవశక్త్యామకాదానక రధివర్తతే. సము
దాయశక్త్యా సమభాగినిశేషపదవద్యోగరూఢిః ఇయాంస్తువి
శేషః నీరజపదస్య నీలనీరజమితి యోగాధైస్థివయోగబాహుళ్య
మస్తి మశలశబ్దస్యకుమణ్ణశబ్దస్యకుమణ్ణపానకర్తృత్వరూపయే
గార్థభవ మకాదానకర్తృత్వరూపయోగాధైస్థివయోగబాహు
ళ్యమితి- తతశ్చ రథకర్తృణి మకాదానకర్తృత్వరూప యోగో
ధానంభవార్ మశలశబ్దస్యానుర్ధ్వకమాత్రే వివేచకత్వరూప
శక్త్యసంబంధసత్వేనతల్లక్షణయావతాతే-యథాన్ధలకకులేనీర
జ శబ్దోఽప్యేవవాధాన సంభవాలక్షణయా సముదాయార్

పురస్కారేణవతాతే-సభకుశల శబ్దశ్చలాక్షణిక త్వేశక్యసం
బంధజ్ఞానాయ కుశాదానకర్తుత్వవిశిష్టసామర్థ్య దూపశక్త్యో
పిప్రతియత ఇతివాచ్యమ్ - త్వత్పన్న స్యేషత్వాదత్వత్పన్నస్య
సీరజాది పదసాధారణ్యోత్ ఇయంచలక్షణా ప్రయోగబృహు
త్వాద్రూఢివదతి ప్రసిద్ధేతి రూఢిలక్షణా - వివక్షేతార్థాస్తరద్యో
తసఫలాతుఫలలక్షణా - యథా గజాయాం ఘోషఇతిత్రగజ్ఞా
నదంముఖా శ్చస్య ప్రవాహస్య ఘోషాస్వయాద్యోగ్యత్వాత్
సామీప్యాం యావశక్య సంబంధస్యదసత్త్వాత్ తీరలక్షణయా
జర్మతే న్యాయస్తేశబ్దప్రయోగే సత్యపాదకానాచక ఉదప్ర
యోగానాచిత్వాత్ గజాగతపావనత్వాది భర్తాణాంతీరనిష్ఠత
యూ, పతీతిప్రయోజనమితిఫలలక్షణైః॥

రూఢిలక్షణాంవిభజతే॥

స్వాద్రూఢిలక్షణాద్యథాగౌణీభుద్ధేర్భేదతః॥౧౧.

స్ఫుటమ్॥

శక్యసాదృశ్యసంబంధరూపాగౌణీభూతాః॥

లావణ్యనిధిరైవవప్రవీణాయువవభ్యసే॥౧౨.

శక్యసాదృశ్యరూపసంబంధాత్తి కా సారూధాగౌణీభూతా - సమ
సాదృశ్యం సనంబంధః - విశిష్టధీనియామకవైవ సనంబంధత్వాత్
సహి సంయోగేతి దక్షిణేదవదత్ ఇతివత్సమవాయెనతి రూపీ
కుటించివద్యా సాదృశ్యేసతి సింహవాక్ దవదత్తఇతి విశిష్ట
ధీరస్తి తస్మాత్ గౌణీలక్షణాతోభిన్నైవ వాచ్యేతిచెన్న వ్యతిరె
కలక్షణాథల విశిష్టబుద్ధ్యనియామకస్యాపి విరోధస్య శక్యసం
బంధత్వాభ్యుపగమెనసాదృశ్యస్యాపిశక్యసంబంధత్వావిరోధాది
త్యాహుః - యథాలావణ్యపదస్య లవణ్యేనాచినూహృదయం
గమత్యవిసాదృశ్యోత్ సుషమావిశేషే వృత్తిర్యథాచప్రకృప్త
నీణావత్త్వవిశిష్టసముఖావాచకస్య ప్రవీణతబ్దస్యవివేచకత్వా
దీసాదృశ్యేన సమభిమాతేవృత్తిరీతిహరూధా - గౌణీభుద్ధా
సాశక్యసాదృశ్యభిన్న సమృద్ధరూపిణీ పుష్పస్థనూర్జ్వలిరేఖాః
స్తరస్తరదపిద్గయీ సాదృశ్యభిన్న శక్య సమృద్ధరూపా రూధా
ధాయథాద్విరభశబ్దస్యద్వారేఖాయస్యేతిత్యవేత్త్వాభిమత

శక్తిశక్త్యుత్పత్త్యాచ్యైమిభ్యుక్తైరేయాధిల్లక్షణగుణా సాదృశ్యాన్య
 భేదమరశభిగుణితశక్త్యసంబంధరూపత్వాత్ - సచద్విధిచదశ్య
 భ్రమరశబ్దకత్తైర్భూతికథమైలశక్త్యసంబంధవివాచ్యమై-ద్విధి
 శక్తిస్థాపి భిమరశబ్దయోగరూపశ్రీకారాత్ - అథవాభిత్వ
 స్వగంఠినా శక్తిప్రయిక్తౌపస్థితివిషయయైవ వాక్యాన్వపరి
 స్థాపి శక్త్యత్వోపపత్తిరైత్యాహుః - ఏవంత్వగాదిశబ్దానాం త్వ
 గిర్విధియచమగుణధారాగలత్వం శక్తియమ్॥౧౨.

అలలక్షణాం విభజతే॥

- జహతీచాప్యజహతీజహత్ పూర్వజహత్(పి)
- సాహాహసాభ్యవసతిరిత్యశ్చోపభృధామతా॥ ౧౩.
- అన్యజహల్లక్షణా జహల్లక్షణా అజహల్లక్షణా జహదజహల్లక్షణా
- సాహాహపలక్షణాసాభ్యవసాన లక్షణాచేతి ఉభృధా॥ ౧౩.

తత్రజహల్లక్షణాలక్షణయశి॥

- స్వాజహల్లక్షణాయత్ర స్వార్థంత్రక్త్యాన్యవృ
- త్తితా సాక్షీముకున్దకలీనాం యమునాయామ
- యంత్రజి॥ ౧౪.

యత్ర స్వాభావత్వాగేన పరాగభవృత్తితాతత్త్రి జహల్లక్షణా
 యథాయమునాయామిత్యత్రవాచ్యస్య ప్రవాహస్య ఘోషా
 న్యయా యోగ్యత్వాత్ యమునా శబ్దస్వాభావం పరిత్యజ్య
 స్వార్థసంబంధినితరే వతఃత ఇతి తత్రజహల్లక్షణా ఇయమేవ
 వాచ్యమర్థమన్యయా యోగ్యత్వే నౌప లక్షణీకృత్య అన్వయ
 యోగ్యమర్థం లక్షయతిలక్షణలక్షణేత్యవ్యతే - షరస్యతీరా
 దేర్హిమద్య సధికరణతాసిద్ధౌ తీరాద్యర్థాంతర ప్రతిపివ్యాపా
 రత్వమాత్రేణ స్వార్థ ప్రతిని జనకత్వం యత్రతత్ర లక్షణలక్ష
 ణేత్యన్యే - ననుస్వాన్తరత్వాగేన పరాగభవృత్తితాయత్ర తత్రజహ
 ల్లక్షణేత్యయక్తవ - తథాహిగజ్జాయాం ఘోష ఇత్యాదౌ
 గజ్జాపదేనతీరత్వ ప్రకారికానతీర ప్రతినిఃకింకు ప్రాతస్సృజీ
 కారికైవ అన్యథా తీరస్య ప్రవాహభేద ప్రతిపః ప్రతిపిపా
 దయిషిత్ ప్రవాహగత పావనత్వాది భర్తప్రతినిశ్చితేనస్యాత్
 అతఏవ తటోదీనాం గజ్జాదిశబ్దః ప్రతిపాదనైరత్వప్రతిప

ప్రతిపాదయిష్యే ప్రయోజనం ప్రత్యయ ఇతి కావ్య ప్రకాశకా యాముక్తమ్ సన్యసు పపన్నమిదమ్ సహాయోస యావేనానన్యయనిశ్చయస్తేనయావేన ఉపసౌతెరన్యయధీర్భవ తి ఆయాగ్యత్యాత్ అతికథం ప్రోత స్తై సూచస్థితే ఘోషవా సాన్వయః కించైవ సావ్యాభావదన్యనయావేన జ్ఞాతేభవతి తు జేత్యభియుక్తి విరోధశ్చ ప్రోత స్తై వై వాత్ర ప్రతితేః అపిచము ఖావాచస్తూ 2 యమిత్యాదిసాధ్యవసానతో భేదోన స్యాదా రోహ్యభేద ప్రతితెయథయత్రావితే మదితిచేన్న నమానుమాన ప్ర కారకజ్ఞానమాత్రం విరోధి కింతు సమాన విషయకత్వవిశేషిత మన్యథా ఘటః క్వచిదస్తిశ్చచిన్నా నీత్యపిధీర్మ స్యాత్ సచా త్రసమానవిషయత్వమస్తిప్రోతస్త్వైవతీరస్త్వైవోపస్థితేః విషయ భేదాత్ అతో నాయాగ్యత్యాజ్ఞానమ్ సచాసంసర్గ గ్రహీప్రో తస్త్యైగ్రహ ఎవతీత కథమితి వాచ్యమ్ గ్రహత్యక్షవత్సారోపల యతాయామపి అసంసర్గగ్రహస్యభేద శ్చిప్రతిబంధ కత్వాకల్ప నాత్ - అతఏవేదం ముఖమిత్యాది సారోపలక్షణ దావభే దధీన్నరాయను భవసిద్ధా అన్యథాలక్షణైవసన్యార్ ప్రకారా స్తరణ ప్రతిపాదయిష్యే ప్రయోజనాలాభాత్ సర్వతో బల వతీహ్యన్యథానుపపత్తితి న్యాయాత్ నాపి హ్యథాదన్యేనే త్యభి యుక్తి విరోధోపి తీరత్వే నైవ జ్ఞాతేశకన్య సంబంధగ్ర హాకస్తరం ప్రోతస్త్వైవ భావాభ్యుపగమాత్ తీరత్యస్యనియో తోపస్థితస్యాప్యభానేప్రోతస్త్యస్యచభానే లక్షణా స్యాభావ్య మేవబీజమ్ అన్యథా ప్రయోజనాలాభాత్ సాధ్యవసానాయా భేదస్త్రాతోప విషయనిగరణౌదేవ సచాత్యాహ్యరోపేవిష యమిరాది వాచకపదాను పానానా త్తన్నిగరణ మపితుల్యమి తివాచ్యమ్ సహ్యరోప విషయవాచక పదాను పాదానమా ర్కం విషయనిగరణమ్ కింతుయత్త్రవిషయై ఆరోప విషయవా చక పదోపాదానే 2 వ్యభేద ప్రత్యయస్త్ర విషయై ఆరో ప్యమా త్ర వాచకపదోపాదాన్య నిగరణమ్ తథాచ నాశ్చివిష యనిగరణమితిసహ్య ద్వయై ద్విభావనీయన్ - సహ ప్రోతస్త్వైవతీ రస్యపూర్వకుననుభవా న్నుక్తౌ పతేన ప్రోతస్త్వైవ తీరోప

క్రింది స్మరితవతి చిట్ట ప్రవేశదండు యుక్త్యత మనా కార్యార్థవేనై
 వాక్యదానుభవవిధివచనము—చక్కని లోకముల ద్వైవై
 మ్ని స్మరన్తి కథాశ్చ సాక్షాత్ సాధ్యవసానాయాం నిలార్తుల
 కరాదిపదైర్మత్ర కటాక్షాదీనాం ఇన్దివరత్వ సాధకత్వాది పు
 తారక శ్రుతి స్మర్యానుభవసిద్ధత్వేన లక్షణాస్వాభావ్యవైవ
 తథావిధన్ముతావసినీయానుకత్వేనావశ్యకల్యుత్వా దతోత్త
 స్తోతప్తవైవైవతీరాది పుతీతేః కథంస్వార్థత్వాగ్ ఇతిచేరే స
 త్యం స్వాధ్యక్షచేన స్వకళ్యతావచ్చిన్న స్మరితక్షే త్వాదధవా
 గజ్జాది పదాత్తీరత్వే వైవతీరన్ముతి కవైవంపు యోజనాలా
 క్షాత్తజైవనస్మాదిత్యుక్తమితివాగ్మ్యమయేథైవత్వ సతేలక్షణ
 స్వాభావాత్తీరస్య స్తోతప్తే నూపశ్చిగిస్తద్యోపశ్చిత్వార
 వైవతీస్వాది ప్రతితిరిత్యన్వేతే లక్షా స్వాభిరపిలక్షణా స్వాభా
 వ్యాదవ గజ్జాపద్యపుతిపాదగజ్జానాదేవ ప్రయోజన లాభ
 ఇత్యాస్థితే వికేష్టభావాదగమిత చుత్రిణా గచ్ఛన్తీతిజ
 స్మత్వావిధానాయాంభత్యభ్యుతి సముదాయస్య చుత్రిపు
 డై స్తోతారణే నైకసాధకగన్త్యత్వేన పుతీతిర్మకుచ్ఛుత్రిత్వే
 సేవీస్వాదివిదః॥ వివంచ సాధ్యవసానతో స్వాధ్యక్షదఃస్ఫుటవి
 వాఖ్యదానిషయత్వాదితిది-ఇయంచవివల్లక్షణా,—వికేక్య
 తీశకుస్తేషు యోగ్యం క్రాన్తయారవితే త్యాద్య ప్రస్తుత
 ప్రశంసాదేవలక్ష్మారస్యబీజమ్-వివం,—ఉపకృతంబహుసా
 ముతియచ్యతేసుజనతా ప్రథితా భవతావరవిత్వాది వివరీతల
 క్షణావిజహత్వేన—కస్యధుకానివివేక సైవయ సేవాపిసూచిత
 విత్వాదివాగ్మ్యసమైర్పేజమ్.

అభాజనాల్లక్షణామూల

స్వసిద్ధయోషరాక్షేపేర్వజహల్లక్షణాచ్యుతే. ౧

హృదయవతః కుస్తానాం ప్రపంచపుష్కరిణాం శాతమ్ ॥

[illegible]

త్యయాభాభాతాభారత్యావ్యయార్థమేవ తత్రాపిలక్షణాన్విత
కారణభావమ- తత్రభావ్యేపి సకృతేవాతేవ్యక్త్యవ
శ్చేదకతయా లాభాన్వయమోగ్యత్వా జ్ఞాతావేదకత్వా
న్వయసంభవేన వ్యక్తలక్షణాయా లక్ష్యత్వాత్ - అతఏవ
క్రియాకారకయే రవిసాభావాదస్యతరత్రుతీతా వస్యం రాసు
మితిసంభవార్ క్రియతామిత్యత్ర నకర్తాలక్ష్యతే- తథామిత్వి
త్విత్ర యత్ప్రచిత్తకర్తృప్రచితకర్తృగృహం, పిన్దీమిత్యత్ర భ
క్షయేతి క్రియాచ, నలక్ష్యతే- నన్వేషకుపీ పీనూదేవదత్తోది
వాసభుక్తి ఇత్యత్ర భోజనాభావసహితం పీనత్వమనుపపద్య
మానం రాత్రిభోజనంలక్ష్యయతు, రాత్రిభోజనస్య పీనత్వేన వా
మానాధికరణ్యయావసంబధసత్త్వే- రాత్రిభోజనమాత్రాదే
వసంబద్ధి పీనకరిపురుషవైశిష్ట్యే, సతీతిరూపఫలసత్త్వాచ్యుక్తు
తాసామగ్ర్యా అవికల్త్వాదితితన్న- పీనూదేవదత్తోదివా స
భుక్తి ఇతి సుతశ్శబ్దఏవానుపపద్యమానా యోగ రాఘవ
కథయా రాత్రిభుక్తి ఇత్యభిప్రాయకశబ్దంకల్పయతి- య
త్వాదివాభోజనాభావేపి త్రుతీతావీనత్వ మనుపపద్యమా
నంరాత్రిభోజనంకల్పయతీతి తత్రావ్యసృథానిధత్వా దాత్రి
భోజనంనలక్ష్యమిత్యాచుః- ఇయంచాజహల్లక్షణా జహల్లక్ష
ణావిచ్ఛేదన- సాదృశ్యమూలకత్వాభావార్ అన్యాయపిలక్ష్య
శ్చవాచ్యశ్చన నభేదనత్రుతీతిః త్రుతిపిపాదయపిత్రయోజ
నాలాభప్రసంగాదిత్యపాఠాచుః॥

అథజహదజహల్లక్షణానిరూపయతి॥

సాన్వైధికదేశవృత్తృజహత్యజహతీమతాపు

ప్సిరంకనమాలోక్యపథికాఃపున్జితాయయః॥

యత్రసముదాయవాచినశ్చబ్దశ్చ సాన్వైధికదేశవృత్తి- ప్రత
జహదజహల్లక్షణా-పుప్సిరంకనమిత్యత్ర జనపదస్యసాన్వైధిక
కదేశసంత్యాగేన తదేకదేశవృత్తిః పుప్సిరీధాన్వైధిక
రన్వైధికం॥

సాతోహమాహ॥

౪౦-

కావ్యనర్పణ

సారోపాతత్రయోక్తోక్తా విషయవిషయస్తథా
యత్రవిషయా ఆరోప్యమాణశ్చవ్రాదిః, విషయారోపవిష
యోమథాదిశ్చవిధోనపహ్నుతభేదౌ సామానాధికరణ్యేనసర్వ
శ్యతే తత్రసారోపా॥

సారోపాంబధజతే।

సారోపాద్వివిధానేయం గాణీకుడలిభవతః॥

సృటమ్॥

సాదృశ్యాత్తకసంబంధరూపానాదీకుదీర్యతే।

కుద్ధాతదవ్యసంబంధరూపానాతు నిగద్యతే।

ముఖేస్తుర్మయన్తానస్తన్తన్వాన్విజయతే త రామ్॥

సాదృశ్యాత్తకసంబంధరూపానాదీకుదీర్యతే - యథా
ముఖేస్తుర్మయన్తానస్తన్తన్వాన్విజయతే - యో రిస్తుమన్తన్తదయో
సామానాధికరణ్యనికేకాల్సారోపా- ఇస్తుశబ్దసృష్టాదయ
క్తబుత్వాది సాదృశ్యేనవృత్తైర్లాగసారోపా- భేదఃఫలమన
యనానస్తకారణే ముఖేనైసాదృశ్యాన్వేన్త సేతుసేతుకు
చ్ఛావసంబంధైన నయనానస్తపదస్య వృత్తైక్కుద్ధసారోపా- తా
ద్రూప్యప్రతిఃప్రయోజనం-నయనానస్తవత్కరతుసారోపా-
వనంముఖంచస్త్రైవ్యాసేపిగాగసారోపా- అత్రాపితాద్రూ
ప్యప్రతిఃప్రథాచాన్యవైలక్షణ్యేనకార్యకారిత్వంచఫలమ్ య
ద్యవ్యక్తిగణ్ఠాయాంఘోషత్యాదావప జహల్లక్షణైవేతిన్త
తతోభేదన కథనంయుక్తం - తథాపివిషయవిషయ పదోపా
దానకృతవైలక్షణ్యా త్రాద్రూప్యప్రతిఃప్రథాపథభదాచ్ఛ భే
దేనకథనమ్-ముఖంచస్త్రైవ్యాసేపిగాగసారోపా- చస్త్రైవ్యా
సహచారిణం హృదయజ్ఞకుత్వాది భర్తంప్రతిపాదయతి- త
తకృతన్నిమిత్తికృత్య ముఖకుభిధత్తే- నకుముఖకుపి లక్షయతి
తికేచిదయిక్తవాచ్యవృత్తైరేవ ప్రతీతినియమత్వా చస్త్రైవ్యా
జ్ఞహచారిభర్తసహచారిచ్యవృత్తిత్వాదావ తన్నిమిత్తికృ
త్య చస్త్రైవ్యాసేపి ముఖకుభిధాతున్నయిక్తం చస్త్రైవ్యాసహ
ముఖే-పి కత్తికల్పనంచాయుక్తం తస్మాచ్ఛస్త్రైవ్యాసహచారి
నాభేదేన ముఖగతునావప క్తవైలక్ష్యవై-త్రైవ్యాసహచారి

క్షేప్య తేన సముఖమపి లక్ష్యత ఇత్యుచరే ముఖస్య చస్య చరీ
 ప్రతిపాత్యే త్వే శాబ్దసామానాధికరణ్యోపస్థా దతిత్వేనై శబ్ద
 స్సోక్తా భూతచక్ర ముఖోభయ సుఖాతా నే లక్షయిత్యు
 చక్రభేద ముఖమపి లక్షణయీ ప్రతిపాదయతీత్యుక్త్యై లక్ష్యం
 — అభిధేయూవినా భూతా వతీత్యుక్త్యుచరే చక్రసే లక్ష్యంగా గు
 ణోక్త్యా గాద్యుత్తైస్తా తు గౌణతేన- ఆత్రాభిధేయశబ్దో వృ
 త్త్యుత్తరంవిసా శక్తి ప్రయక్తోపేక్షితివిషయోపరం- తేనయ త
 యాగిక్త్యైవలక్ష్యత్వంవత్రావాప్తిః-అవినాభావశ్చసంబంధ
 మాత్రం-సతునియతసంబంధః-తథానతి మజ్ఞాః (కోశన్తి త్యుక్త
 సలక్షణస్యాత్- సచక్రూతనిక్కాలే మజ్ఞిపురుషయేరశ్యవి
 సాభావః-స్తీతివాచ్యమ్- అవినాభావేనైవ తదనుమితిసంభ
 వేన లక్షణావైయథ్యాత్- కించావినాభావస్యైవ లక్షణాదీ
 జత్యేషుటముచ్చార్మయైత్యేత్ర ఘటపదస్య స్వపరత్వం లక్షణ
 యైత్యవివాదం-తత్తశబ్దస్యాభేద నమందైశికస్య కాలికస్య
 శ్వావినాభావస్యసంభవాల్లక్షణసస్యాత్- ప్రతీతిఃప్రతిప్రా
 చీనమితి- సవ్యమతేతు ప్రతీయితే-నేనేతిప్రతీతిపదం కర
 ణభ్యుత్పన్నమితిధ్యేయమ్- లక్ష్యమాణగుణయోగాత్తు వృత్తి
 గౌణీకీకృత గౌణ్యపిలక్షణభేదవైతతాత్పర్యవిటిధ్యేయమ్-
 అత్రవశుద్ధసాహోపాసాదృశ్యాన్యసంబంధస్యానేకవిధత్వా దనే
 తథాభిద్యతే- తత్రనయనానమో ముఖేస్పరితి కాగ్యకారణభా
 వేన శుద్ధసాహోపాదాహ్మతా- తాదర్శ్యసంబంధేనయథా- ఇ
 ద్వాగ్ధానుస్థూణాన్వీన్యైతి- అత్ర తాద్రూప్యప్రతీతి స్త
 థావేస్తాభావాయిత్యధీశ్చప్రమాణమ- స్వస్వామిభావ సం
 బంధేనయథా- రాజకీయపురుషేరాజాయం పురుషైతి-
 ఆత్రాపితా ద్రూప్యప్రతీతిః- తథాచాలం ఘనీయ శాశనస్వధీ
 శ్చ ఫణమ్- తత్కర్త కారిత్యసంబంధేనయథా- క్షత్రాయంత్రా
 ప్తానైతి-ఆత్రాపితోద్రూప్యప్రతీతిః- తథాచసామధ్యానిశే
 యధీశ్చప్రయోజనమ్- అవయవాన్వయ సంబంధేన యథా
 హస్తేనయే-గ్రహణే-గ్రహస్థైతి ఆత్రాపితా ద్రూప్యప్ర
 తీతిః- తథాచ కౌశలాలికయ ధీశ్చప్రయోజనమ్- అత్రచస

మహాయనానిమోహాన్త కల్ప పునానైక కేళిత్రితయా జనా
 వజహల్లమై నా క్షేపి హరిదేవాన్భజన కథనవిరిధ్యయన్-
 అత్రిపుత్రి వార్తకృణి- యథాహి గజ్జాయాం ఘోర ఇత్య
 త్ర గజ్జా పదం స్వకశ్య సంబద్ధివిరే ప్రవర్తమానం తీర్ణి
 ప్రకారికా మేవ ప్రతిలింజనయతి- తథా ముఖేస్తు రిత్సాపి
 ఇష్టపదం ముఖేస్తూ ధయాను గతంకాన్తి మత్త్వాదిసాధారణ
 భమణంలక్షయిత్యా తస్యభేన ముఖేప్రవర్తమానం ముఖ్యప్ర
 కారికా మేవధి యంజన యత్యాహూస్వి కళయసాధారణ
 కాన్తిమత్త్వ ప్రకారికాంబా-వాద్యః- తథాసతి ముఖపదక
 పానమత్త్వాపత్తైః- నద్వితీయః-తథాహి- ముఖేస్తు రిత్సేనకా
 విమర్శభమితి ప్రతితిస్సార్-తథాచకాన్తిమత్త్వ చంద్ర ఇ
 రిసస్యార్- చంద్రపదస్య కాన్తి మత్త్వేన పానమత్త్వార్-
 నచచంద్రసాదృశ్య మాత్రంలక్షయిత్యా నద్వితీయ ముఖే ప్రక
 తాతే తతస్య చంద్రపద్యం ముఖమితి ముఖేస్తు పదేన ప్ర
 తీతిర్భవతి- చంద్ర పద్యకో ముఖచంద్ర ఇతిభి సుప్రయోగ ఇతి
 వాచ్యం- తథా సతి సాదృశ్యస్యాపి కల్పపాత్ర తయోచ్యు
 త్యాపత్త్వా తత్రయాపక వ్యవహరవిధిధాతే- నహిసాదృశ్య
 శ్యవాచ్యత్వవిహింసమా- చంద్ర సుహృద్భి విత్యాదౌ సుహృ
 దాదిపదన తల్లక్షణాయా ముఖ్యపమానం ప్రతిపత్తైః- పిర
 పదామృజమిత్వ తో విమితంవాద్యబ్రూదిభిస్సామాన్యప్రయో
 గ ఇత్యమృజమివ పాద ఇతి పూర్వపదాథానాధాన్యేనవ్యా
 బ్రూది సమాపి సోపమానాయామయూరవ్యంస కాది సమాపి
 సూక్తర పదాథానాధాన్యేన పాదవివామృజమితియా-క
 శ్యచ, సంభవేన, సర్వత్రానవధారణేప్రప్తైః- మజ్జాన్తానమ
 జ్జేరంపాతుగౌర్యాపదామృజమితి యత్రపాదేసంభవస్మా
 త్పురాదికం నిబద్ధ్యతే తత్ర పూర్వపదాథానాధాన్యే సూ
 తేమా-యత్ర పునః- యేత్రనిరేపిరీచ్ఛాన్త్యేతి- ఉద్దసాధ్య
 ముత్తంసవాదికం నిబద్ధ్యతేతతో త్రర పదాథానాధాన్యేన
 రూపక, మిత్వాన్తరీకవ్యకథాభేద- పదామృజమిత్వం
 జన సాదృశ్య ముత్తంసప్రతితా-కస్యాత్తంసనానో గుణత్వా

కావలెను. సామంత సేవకరివిధిగాను వైశ్యులవలెను తాత్ప్రకరవచాగ్ధ ప్రా
 ధాన్యవ్యవసాయకాళావేసయాచుకననగాయకాళావార-30
 చ.-విద్యవ్రాసనసహంసప్రయోగజగియిస్వవిశాంతతెవత్సరి
 వైశ్యవర్గం పరితరూపకహంసపదస్యరాజనివసిద్ధసాధ్యకా
 భావార్లక్షణానస్సార్-వరవిజయంమానసంబాదయ
 మేవమానసాఖ్యం సరవత్సభేదార్థవసానలభ్యమానసవాసి
 త్వరూపసాధారణధర్మనిబద్ధనంసాధ్యశ్యంకలతానీతి
 నాచ్యమ్-తత్రసాధ్యశ్యంలభ్యశ్యశ్చైవయస్యరూపమితా
 ప్యతయాలక్షణాదకాయాంతస్యబుద్ధిపథానారోహం-నవశ్చ
 వ్యవస్థాకప్రాధమ్యంకింసస్యాదితివాచ్యమ్-రూపకంవిశాకవే
 రధాద్యయవివక్షాయామిహగమకాళావేనశ్చేమనివృత్త
 రభిహతకాః ప్రకరణనియమ్యత్వేనరూపకార్ప్రాగప్రా
 రణికశ్యసరసామానసపదేనానుభవీత్యవశ్యంబావార్చ-30
 బహునా-ముఖంబద్ధ్యారాజహంసఇత్యాదాసర్వత్రలక్ష
 ణైశ్చసాక్షికతావాప్యముఖాదిగతవప్రతాద్రూప్యస్యసామా
 నాధికరణ్యబలేనవాక్యాభావిభయైవప్రతిమ్యపవల్ల్యలక్ష
 ణానలభ్యానన్యథావినిర్దర్శకజావైయథ్యాదిత్యావయ-తద్వి
 త్త్యం-చద్వాదివధంసాధ్యశ్యసామాన్యమేవపురస్కార్య
 ముఖాదప్రవర్తతే-నవైవంసాధ్యశ్యస్యాపిప్రతిపాద్యత్వే
 తతమాస్యాదిత్యుక్తమివాచ్యమ్-యేవమానవాచకపదాద
 శ్యేనపదేనసాధ్యశ్యప్రతిపాదనవివేచనాంగికారాత్ప
 ద్వాక్ష్యానిలస్తాపిమాయామనియథాదధిపత్యేక్యత్రయ
 ప్తాయావిభజితేరవకమూర్త్యప్రత్యాయకతాతథాసమాస
 కాస్త్రీకతేనలుప్తస్యవాదేరేవసాధ్యశ్యప్రత్యాయకత్వమి
 తిమోపమావాచకపదాదిపదాత్పాద్యశ్యప్రతిః-నచయ
 త్రిందిద్వైకమ్యమప్రేణాలంకారత్వోక్తిరయత్తేనివాచ్యమ్-
 ప్రకృతాప్రకృతయారేవధర్మాన్వయేదీపకమ్-ప్రకృత
 యులేవతదవస్థయేతుల్యయోగితత్వగ్గికారణయత్త్రిందిద్వై
 కమ్యయత్రేణాప్యలక్షణానైకత్వాదిరోహం-చప్రతిభవ
 ముఖంముఖమివచస్త్రైవత్సరసద్భూత్రైవత్సరశ్చేదయా

అథాభద్రాను సోధన ద్విపదాశ్రితపద్మయః సంశ్చుప్త్యతిశే
 కేణోపమయోపమా శ్చృతగజ్జీక్రియతే. తత్తాత్రాపి ముఖ
 ప్రయోగలభ్యేథా లక్షణక ప్రయోగవై యథ్యః పరిహారా
 యసాదృశ్యలక్షణయా తాద్రూప్యప్రతిపత్తిరూప ఫలభేద
 వ్యాసత్వాదపినాలంకారాస్తరత్వ విశోధః- యదపుక్తమే
 కం సతి పదాచ్ఛిజ మిత్య తో త్తరీ ససాను రోధన రూపక
 వర్ణనస్థాభజ్జేతేతేరిదిస- తత్రాపి సాదృశ్య లక్షణయాప్ర
 తీతో త్తంనన రూపకార్యబలన రూపకవ్యవస్థోపపత్తే-య
 దపుక్తమ్ విద్యవ్యాససహానస్త్యమిత్యత్రప్రసిద్ధసాదృశ్యాహ
 వాత్ లక్షణయా సహృదయస్య ప్రథమం సాదృశ్య ప్రతీతి
 ర్నస్యాదితి-తదపినయ్యక్తమ్ సహాప్రసిద్ధసాదృశ్య మత్రలక్ష్య
 మిక్ష్మక్తం- కింసాదృశ్యమాత్రం-తతశ్చతత్రాపి స్థానానా
 ధికరణ్య బలాద్వస్తురాస్త్రస్య నిశ్చయేవాక్ సహృదయ స్సా
 దృశ్యవివక్ష యైవరాజనిహంసపదం ప్రయుక్తమితి నిశ్చినాతి
 ప్రథమం-పశ్చాత్ కింతత్సాదృశ్యమితి గవేషణాగల్గేష ద్వితి
 కాభేదాధ్యవసాయలభ్యమాన సేవాసిర్వ నిబన్ధనం తత్సాదృ
 శ్యమితి నిశ్చినాతి కిమనుప పన్నమ్-యదపుక్తం లక్షణం
 వినైవసామానాధికరణ్యబలన తా ద్రూప్యప్రతీతిసంభవాల్ల
 క్షణావై-యథ్యః మితి-తదపిన- చన్ద్రాదిసాదృశ్య వక్తృతా
 త్పర్య సతి తత్ప్రకారక ప్రతీకర్థం లక్షణావశ్యం భావాత్
 వస్తుతస్తు ముఖంచంద్రఇత్యత్ర చంద్రతాద్రూప్యప్రతీతిర్ను
 ఖ ఇతి సర్వానుభవసిద్ధమ్- తతశ్చ చంద్రపదస్య చంద్రతా
 ద్రూప్యవివక్ష తా- సాదృశ్యప్రతీతిః ఫలమ్-అలవిపరూపకా
 దిమాపమావ్యక్త్యేతి సాద్భుతాయితాః-నిరతిశయ సౌందర్యవ
 త్త్వంసావ్యక్త్యం- సవచన్ద్రతాద్రూప్యస్య ముఖగతత్వాత్సావే
 స కథగతత్ప్రీతిప్రతినిమిత్తికృత్యంవన్ద్రపదస్య ముఖేప్రవృత్తి
 రీన్యధర్మస్యాన్యత్రప్రవృత్తిమిత్యత్రాయేగాదిత నాచ్యక్-
 శృత్యం-లక్షణయాచన్ద్రపదేన చన్ద్రతాద్రూప్యప్రతిపాదిత
 కాబ్జసామానాధికరణ్య బలాన్తథే చన్ద్రతాద్రూప్య ప్రతీత్యవి
 శోధాత్ నచైవలక్షణంవినైవ తాత్యాభావభయసమధి

కానాః తాద్రూప్యప్రతీతిరస్త్వితివాచ్యమ్- తస్మిన్ కారణ
ప్రతీతిరనుభవసిద్ధత్వేన లక్షణాంవిసా తదనిర్వాహ్య - కించ
సౌముఖ్యమిత్యాదౌ వివక్షాబ్ధిసామ్యానాధికరణ్యవాభేదస్య కా
త్యాభవవిధయా నిర్భావపితాద్రూప్యస్య తథాత్మయోగా
త్తదేవవిషయవిషయవదసామ్యానాధికరణ్యస్థలేశ్వర్యతవివక్ష
తస్య అన్యథా పదద్వయవైయర్థ్యాత్ అభేదప్రతీతి రతిశ
యోక్తా వివ చస్త్రాదివిషయపేదోపాదానాదేవ సిద్ధిర్విషయ
వాచకముఖాదిపదానభవాత్వాత్ నచసామ్యాచ్యస్తపేద వివి
త్యత్రవిషయవిషయవాచకపదద్వయోపాదానైవ్యవకార
సామ్యేత్ పదాభ్యాం చస్త్రభేదప్రతీతిరవివక్షేతివాచ్యమ్- తా
ద్యుకస్థలే తథాత్మేచ్ఛుశ్చర్గతః పదద్వయోపాదానై తాద్ర
ప్యప్రతీతిగవాను భవికత్వాదేత ధ్యేయమ్ ॥

అథసాధ్యవసానామే॥

నిగీర్ణవిషయం యత్ర విషయ్యేవ నిబధ్యతే।

తత్రసాధ్యవసానాప్యద్వైతీకుద్ధేతి సాద్విధా।

• " సరోజకా హరీరమ్భునైకతాకార భూధరైః॥

శక్తేస్తుతిమిరైస్సృష్టా వల్లీ కామిజనూత్పవః॥

యత్రారోపవిషయం ముఖాదికం నిగీర్ణత్వ పరిశేషీకృత్యధి
తో విషయాన్యారోప్యమాణశ్చస్త్రాదిరేవ నిబధ్యతే తత్రసాధ్యవ
సానా-అధ్యవసాన ఏకాంశ ద్విత్వ-ట-జ్జనం-జ్జా నస్యోక్త
టత్వంచ-తత్త్వో-టిసహచరితా నైకధర్మకవద్ధమి-విషయక
త్వాదికమ్-సాచసాధ్యవసానాసాదృశ్యతదన్యసంబద్ధమాలత
యా గౌణీకుద్ధేతిద్వివిధా-యథాసరోజకాహరీత్యతి గౌణీ-
తత్రపదజ్జ్వాది-పరిత్యక్తకంపాద్యశ్యం పురస్కృత్యవిషయ
పదమాత్రోపాదానాద్రచాభేదధీస్తథాచలావ క్యాతిశయ
ధీశ్చఫలం-కామిజనూత్పవ ఇత్యత్ర సాదృశ్యాన్య కార్యకార
ణభావసంబద్ధం పురస్కృత్య విషయపదమాత్రోపాదానేన
కుద్ధసాధ్యవసానాత్రాప్యభేదధీస్తథాచావ్యభిచారిణ కార్య
కారిత్యేధీశ్చఫలం-క్వచిత్తాద్రూప్యధీరపిఫలమ్-అనాకాశో
యంగ్-లితపరిణతీతిరణిత్వత్ర శీతకిరణితినివయి వాచక

క ఉదవ్యయోపాదానై యత్రవిషయశ్శ్యవిషయత్వేన ప్రతీతిః
 తత్ర భేషయశ్శ్యవిషయకాత్తయాత్రోపరితేషికరణమ్; ఇదంత
 విషయనిగరణం గణ్ఠాయామిత్యేతే నాన్వైవ- తత్ర గణ్ఠాతీర
 మితివిషయవిషయనాచక ఉదవ్యయేపాదానై తీరశ్శ్య గణ్ఠా
 త్వేన ప్రతీత్యభావాల-మతాస్త రతు మనాఃప్రవికర్తీత్యజహ
 ల్లక్షణాయాంకున్త మన్తి నూః మన్తశుంయేగాత్రయత్వేన సా
 ధారణయాపేద ఉత్తీరిగ్గణ్ఠాయామితి జనాల్లక్షణాయాం తీర
 శ్శ్యతీరత్వేనైవ ఉత్తీరిగ్గణ్ఠాసారోప సాధ్యవసానయో శ్చ
 వ్యాది సద్యశ్శ్యేన ముఖాదెక్కుద్ధసారోపసాధ్యవసానయో
 మ్నాదభ్యాదినా ప్రతీతి రిత్యేకం మతమ్ సారోపాయాం చ
 వ్యాది తాద్రప్యేన ముఖాం ప్రతీతిస్సాధ్యవసానాయాం చ
 వ్యాదిద్వైతేన ముఖాం ప్రతీతిరత్యవరంమతమ్ భేదస్తు పూ
 ర్వవదాహ్యఇతిదిక్.

ఏవశంహరణమ్

ఏవంవియోపితే రూఢి లక్షణాఫల లక్షణే.

స్తుటమ్

లక్షణాయాభేదంవస్తుతుభా నిర్దక్షభాంకభయతి

తత్రావ్యావృజ్యై రహితా సవ్యక్త్యాఫలలక్షణా
 ఆవ్యావృథి లక్షణ వ్యంగ్య రహితా ఫలలక్షణా తు ప్రయే
 జనశ్శ్య వ్యక్త్యైక గమ్యత్వ నియమేన వ్యక్త్యసహితైవ- తత
 శ్చ రూఢిలక్షణా ఫలలక్షణాభ్యా మన్యాలక్షణానవిధేయా-న
 యాధా-యాశదోపాపతైరిత్యవసేయమ్

అర్థసిద్ధాంతకథనేఫలమాహ

తచ్చవ్యక్త్యంకవ్యదిద్ధాధమగూఢంచకవ్యదిద్భవే.
 వికాసిహాసానిర్యాన్తి ముచ్చత్వేన్ద్రిమిన్ద్రీయైః
 తథాచ ఫలలక్షణా సత్త విభాజివికూఢ వ్యక్త్యానూఢ వ్యంగ్య
 భేదేన ప్రత్యేకం ద్వీవిధానీతి చతుర్దేశకాభిద్యత ఇతిభి
 యమ్-అత్రకూఢత్వంసహృద్యయైకవేద్యత్వం-సతుసహృదయై
 రవికూఢేన ప్రతీయమానత్వం తథానీతి వక్ష్యమాణా స్ఫుటత్వ
 లక్షణగుణీభూత వ్యంగ్యరూపతయా లక్షణమాల ప్రధానభ్య

౪౦.

కావ్యదర్శన.

వివక్ష్యజ్యేభేదాభావాపత్తైః అనుభవ్యం చ సత్త్వదయః హృదయైః
 భయ నేద్యత్వం అనుభ వ్యంగ్యం చ వక్ష్యమాణ సీతీభూత
 వ్యంగ్యస్తర్లత మేవేతిధ్యయమ్- తత్రానుభం వికాసిమాసా ఇ
 త్యత్ర-వికాసః పుష్పధర్మస్సచాన్తర భాగద్యోతకత్వ సాదృ
 శ్యేన స్థితే సమారోప్యతే సారథత్వాది వ్యక్త్యం తచ్చ సహృద
 యైకవేద్యమితి గూఢమ్- అనుభంయథా చుష్పత్సేన్ద్రీమిరి-
 చుష్పన పదం మిశ్రునయోః కసాలాది స్థలవక్త్ర సంద్యోగ
 వాచక మత్యవ తిరస్కృత వాఙ్మతయా సంబంధమాత్రం ల
 క్షయోః ప్రత్యుపసృతాదాత్మికతాం వ్యంజయతి ఆత్రవా
 చ్యవ్యంగ్యం సహృదయా హృదయవేద్యమిత్యనుభం- య
 థావా- — యుఖం వికసితస్థితం వశితవక్రికు ప్రక్షితం సము
 చ్చలిత విభజనీరిరపాస్త్ర సరస్థా మతిః॥ ఉరోముకులిగ న్దేనం
 జసునమాసంబంధాద్ధరంబతేస్తుపదనాతనా తరుణీమోర్ధమామో
 దతే- ఆత్రవికాసః పుష్పధర్మస్సచాన్తరభాగద్యోతకత్వేన హ
 ద్యశ్యేన స్థితే సమారోప్యతే- సారథత్వాదివ్యక్త్యమ్- వశితో
 వశీకృతోప క్రిమాయేన ప్రేక్షణేన తద్వశితవక్రికు- ఆత్రవశిత
 త్వంచేతనగతంతదచేతనే వక్రిప్లిఅధీనత్వ సాదృశ్యేన సమా
 రోప్యతే- నచ సార్వత్రి కాలాచనస్య వక్రిమాకింత్యభిరుతవి
 షయ ఏవేత్యుచిత పురుషానురాగోవ్యక్త్యః- సముచ్చలనమూ
 ర్తధమనాస్సచవిశ్రమేలికయితత్వ సాదృశ్యేన సమారోప్యతే
 విశ్రమాణామయత్న సాధ్యత్వంవ్యక్త్యమ్- సంస్థాయథావస్థి
 తవిషయ ప్రకాశికరణం- తదపాసనం చేతనధర్మః- సహోవి
 త విషయత్వసాదృశ్యనమతో సమారోప్యతే- గురుజనాదిభూమి
 పెరావ గోపనంవ్యక్త్యమ్- ముకుళనమపిపుష్పధర్మః- సహోజ్ఞ
 మ్ముణోస్తుభవ్య సాదృశ్యనే ననయోచారోప్యతే పరిరమ్భయో
 గ్యత్వం వ్యక్త్యమసంబంధేనాధ్యుత్వం దేహధర్మోనమతదవయ
 పస్య జఘనమాత్రస్య సహమాంపిత్యసాదృశ్యేన సమారో
 ప్య ఉపభోగయోగ్యత్వం వ్యక్త్యమసంబంధవచుర్ధగంబుద్ధభవతి
 తత్రోపయోగ ససమారోపవతి కేచిదుద్గమమూర్తధర్మః- స
 హోమూతసాదృశ్యేన తిరుణిమ్మి సమారోప్యతే విభక్తావయ

తత్త్వవ్యక్త్యం- తేనచ సోన్మర్యాదితయః త్వాదత ఇతిచేద్య భ
ర్త-సచతఃజిమిగ్లిమ సయిల్లసిత్వ సాదృశ్యేన సమాలో
ప్యతే తిరుణిక్కుః పరాకాష్ఠావ్యక్త్యో-తిదేరివ్యం. సహ్యద
యైకవేద్యమితిసాధం-అగూఢంయథా- స్త్రీపరివయాజ్ఞతా
అపిభవ్యవ్యభిజ్ఞా విదగ్ధచరితానామ్- ఉపపత్తి కామినీనాం
యావనమద ఏవలితాస- ఇయంచ నాయకాయః, కథం
క్షాగమాన సామర్థ్యమితి రాజ్యావృష్ట్యేన నాయకాదుర్వాప
యతో నాట్యచార్యసోక్తిః- జదాచపిస్త్రీణాముపదేశంవి
నాతత్ప్రచయూ దేవవిదగ్ధచజ్ఞతా నామభిజ్ఞాభవంతి- అస్త్రే
వం, స్త్రీ)ణాంవిదగ్ధచరితాభిరి నామమత ఇత్యాకాక్షియా
ముత్తముపదిశతీతి-స్త్రీ)ణాంతుతారుణ్యదగ్ధ్యేవివ విలాసా నుప
దిశతీత్యత ఉపదేశో నామాజ్ఞాసజ్ఞావతి ఆచార్యోచ్చార్యమా
దేశ్యబ్ధి-విశేషస్పృశ సామన్యో విశేషభావ సంబంధేనాజ్ఞాత
జ్ఞాపనమాత్రే వతఃతై అనాయోనైసనాయకాయ-శ్చిత్తగ్ర
హణం- తచ్చవ్యక్త్యముఖ్యధేయవత్ కృపామిత్య సూధమ్-ఇదం
చతుశ్చి యాతివ్యక్త్యోమేవ- సూధవ్యక్త్యం యాత్మమలకావ్యమితి
ధ్యేయమ్॥

పూర్వోక్తరీత్యాబహువిధామపి లక్షణం ఏవమిదిశ
మేన పునస్త్రీ)భాసంకలయతి॥

తదవ్యక్త్యోరభాగూధా సూధవ్యక్త్యేతిసాత్రిధా
యతోరూఢి లక్షణాయాం సఫలంవ్యక్త్యం ఫలలక్షణాద సూధ
వ్యక్త్యో-గు ధ వ్యక్త్యోచేతి ద్వీవిధా- తస్మాత్పూర్వోక్తాలక్ష
ణా సర్వాప్యవ్యక్త్యోసూధ వ్యక్త్యో-గుధ వ్యక్త్యోచేతిత్రి
కాభవతి॥

వివంలక్షణం నిరూప్య తద్వారా లాక్షణికం లక్షయతి॥
భవేల్లాక్షణికశ్చబ్ధో లక్షణాయాస్సమాశ్రయః॥
యద్యపి వాచకత్వదశాయామపి లక్షణాశ్రయత్వమస్త్రీతిధా
పి యదలక్షణయాశ్రీతిపాదీకం తదలక్షణికం ఏవమేత మితి
ధ్యేయమ్॥

•••అథవ్యక్త్యంలక్షయితుంవ్యంజనాం సంభావయతి॥

౧౨-

కావ్యదర్శన-

ఫలలాక్షణికస్యాస్యవ్యాపారోవ్యజ్ఞః సమ్యక్ ॥
 అన్యలాక్షణికస్యశబ్దస్యఫలప్రతిపాద్యయోవ్యాపారః సవ్యజ్ఞః
 సైక్రువ్యజ్ఞే- ఇదంచ వ్యజ్ఞానాయా నలక్షణపరంచితం ఫల
 ప్రతిపత్తసుకూలలాక్షణికశబ్దగతవ్యాపారత్వస్యాభిధా మూలవ్య
 జ్ఞానాయామధాగతవ్యంజనాయాం చావ్యాప్తైః-సింహువృత్తి
 ద్వయచ్యుతిరేకేణ వ్యంజనైవ నాస్తీతి వదన్తం ప్రతికన్యనిద్వ్య
 జ్ఞానాస్తీకాత్మనితస్యావస్థాదశాన పరమ్- యదివ్యజ్ఞానై
 వనాస్తీత్తియతే సిదాలాక్షణికస్తలే ఫలప్రతిపత్తిస్యావతి- తత్ర
 వ్యజ్ఞానా సమా శయనీయేతి భావః॥

స్యాత్వం యది లక్షణాస్థల ఫలమావశ్యకం స్యాత్తదేవ
 మాన్యుభావశ్యం భావేన-స్యనుమానాదేవతత్ ప్రతిపత్తిః-
 వ్యజ్ఞానమైర్వృత్తిహా॥

యస్య ప్రతిపత్తిమాధాతుం లక్షణా సమయవాన్యేతే॥

ఫలశబ్దేన మ్యగ్రవ్యజ్ఞానాన్న పరాక్రియః॥

సహి గజ్జాతర ఘోష ఇతి వక్తుం ప్రతిపాద్యమా సజానాతి-
 సద తస్య యోగ తీరాధారక ఘోష ప్రతిపత్తే వ సభివతి-యే
 నైవంస్యాయితేపిశబ్దప్రయుగలాక్షణిక మేవ ప్రయుజ్యై-తేవ
 ప్రయోజన ప్రతిపిపాదయివయైవలాక్షణిక ప్రయుజ్యై ఇతి
 లక్షణాస్థల ఫలమవశ్యమేపితవ్యమ్- తత్సరితీర్విశిష్టాదేవనా
 నుమానాత్- వ్యాప్త్యాద్యప్రతి సుంధానైవ పి జాయమాన
 త్పాత్ శబ్దస్యచవ్యజ్ఞానం వినానాన్యోవ్యాపార స్సమస్తీతి
 వ్యజ్ఞానావశ్యంకార్యా॥

సన్వేపమపి శబ్దాదభిధానం లక్షణయావా తత్రభిభీర
 స్త్విత్యతతిహా॥

నాభిధానమయాభావాద్దేర్వభావాన్నలక్షణా॥

పావనత్వాదా ప్రయోజనే హిగజ్జాది శబ్దానాం సాక్షాదాప్త
 భిప్రాయవిషయత్వాభావేన సాక్షాత్సంకేతి తాదాప్రతిపత్తసు
 కూల్యాపారాత్పాధాతత్ర సుంధవతి- నాపిలక్షణాన్యభ్యా
 ర్థభాధావిరూపలక్షణాభేత్వభావాత్॥

హృదయభావము విశదములు

అక్షయం నముఖ్యం నాప్యత్ర బాధోయోః పాపం

నాపిప్రయోజనం తత్ర సచ శబ్దః పునః

అక్షయం నముఖ్యం నాప్యత్ర బాధోయోః పాపం
ప్రయోజనం హేతుస్తథాచాత్ర అక్షయం అక్షయప్రతిభ్య
నస్తరం పునశ్చ అక్షయం ఫలప్రతి రభివృద్ధి తాకింవా అక్షయ
అయ్యయ్యగపదవ అక్షయం ప్రతిభిః-నాద్యః-తథా నతి-క్షయ
తట ప్రతిభ్యనస్తరంఫల ప్రపతకమానా అక్షయతటే బాధా
దీవ ప్రపతకత ఇతి వాచ్యం- పూర్వప్రతిభిః-తథా బాధకం
విసా అక్షయం అప్రవృత్తైరన్యథా గాఢాన్యస్య ప్రాప్తి
బాధాభావేపి తీరలక్షణావత్రైః సచ తీరబాధా దేవ ఇతి అక్షయ
ప్రీతి వ్యాచ్యం- తథాపి ముఖ్యభాదా గాఢాన్యభాదా
స్మృతలక్షణాయుక్తా- నీవ అన్యభాదో-ప్రీతి వ్యాచ్యం-
తస్య అక్షయత్వ ముఖ్యత్వాభావాత్తిత్వాదేయేనాత్తం అక్షయం
నముఖ్యమితి-ననుముఖ్యభాదానలక్షణాబీజమితి శుద్ధాప్య
కాభివేత్యత ఉక్తం నాప్యత్రబాధ ఇతి-ననున బాధోఅక్ష
కా బీజంకిన్తు తాత్పర్యానువచత్తిరేవేత్యత ఉక్తం యోగః
ఫలేననేతి- పావనత్వాదయోహి ప్రాతస్సంబధ్ధిన ఏవనతీరసం
బధ్ధిన ఇతిజ్ఞాప్యభాద సంబధ్ధాభావాచ్యన ఫలేఅక్షయ- నను
హేతు సంబధ్ధా భావేపి తీరణపావనత్వాదే స్ఫోటోరూపై
కాభాదసంబధ్ధిత్వాత్తకః పరంపరా సంబధ్ధోస్తీత్యత ఉక్తం
నాపిప్రయోజనంతతేతి- తత్రఫలం త్యేసతి ప్రయోజనాస్తరం
వాచ్యం-నచతదస్తి- కించగడ్డాశబ్దోఅక్షయంతటంప్రతిపా
ద్యపునశ్చ అక్షయం ఫలమపి ప్రతిపాదయతుం నశకుర్థా
యతశ్శబ్దోహి లోకే నష్టలగ్నతిర్విరమ్యవ్యాపారవా స్మృతః
తీత్యర్థః- యద్వానను అక్షయంఫల ప్రతిభి రేవనాస్తియేనతి
దర్థం వ్యజ్ఞానాసమాశ్రయణీయాశ్యాచిత్త్యత ఉక్తంనచ శబ్ద
స్థల ద్గతిః-తత్రతతేతి పదంకాకాక్షిన్యాదేన సంబధ్ధ్యతే
తథాచ తత్రఫలేశబ్దో అక్షయోఃస్థలద్గతిః ప్రతిపాతబోధనశబ్ద
శబ్దనకవతి- తతోనఫలం-ప్రతిభ్యపలాగుకథంశక్యతఇతిభావః

౧౨.

కావ్యదర్శన.

ననుయతుక్తం వాపిప్రయోజనం తలఁచి రచయిత్వం-
ప్రయోజనాన్తర కల్పన సుఖవాదిత్వత ఆహా.

ఫలాన్తరస్యకావ్యత్రాపిః ప్యత్యత్వన వర్ణిని.

తత్రాపి ప్రయోజనస్య లక్ష్యత్వ పక్షంపి యది ప్రయోజ
నాన్తరం కల్పితేతిహా కించిత్ ఫలాన్తరంవ్యజ్ఞానా గమ్యం త
త్తా గమ్యంవా-తద్యై స్తద్విషిద్ధి-విపరీయేతిస్యాపి ఫలస్య
లక్ష్యత్వే ఫలాన్తరం కల్పనమేవం తస్య తస్మాదీత్యనవ హ్మ.

వన్యస్తులహిక లక్ష్య సమకాలమేవవిష్ట లక్షణయా
ప్రతీతిః ద్వితీయః పక్షః- సచ ప్రయోజన విష్టతయా త
టాది లక్షణ యామపిప్రయోజనాన్తరేణభావ్యమితివాచ్యం-
గణ్ఠాయాన్తరే ఘోష ఇతి యుఖ్యార్ త్రయోగార్ గణ్ఠ
యాంఘోష ఇతి లక్షణిక ప్రయోగస్య పావనత్వాద్ది విష్ట
తీరప్రతీతి రేవ ఫలమితి స ఫలాన్తరకల్పనాదోషఇతి విష్టలక్ష
ణైవాన్వీత్యత ఆహ

(ప్రయోజన విష్టస్య లక్షణాతున యజ్ఞితే)

జ్ఞానస్యవిషయూదన్యవ్యతీవాచ్యంప్రయోజనమ్||
అయంఘట ఇత్యాది ప్రత్యక్షజ్ఞానస్యహి విషయభూతాల్
ఘటాదేరన్యదేవజ్ఞాతా ఖ్యం ఘటాదివిషయగతంప్రాకట్యం
ఫలమితిభాత్తై రన్వీకృతమ్- నైయాయితై రపిహానూపాదానా
దిసంవిత్త్విషయాదన్యైవ ఫలమితి స్వీకృతమ్-తథాచలక్షణి
కశబ్దజన్యజ్ఞానస్మాపిస్సవిషయభిన్నమేవఫలంవాచ్యం-తచ్చ
ఫలవిష్ట లక్షణాయాం ససుఖవతి పావనత్వాదేరపిశబ్దజన్య
జ్ఞాన విషయతయా తద్భిన్నత్వా భావాదతోన ఫలవిష్టలక్ష
ణాయుక్తా- కించ గణ్ఠాయాం ఘోషాదన్యవ్యథాను పపత్త్యా
హికల్పనానా వ్యతిస్థానపాదకతీరాదిమాత్ర వివకల్పయి
శుంయక్తాన ఫలవిష్ట-నచతౌత్పర్యాను పపత్త్యాఫల వి
ష్టలక్షణా కల్పనమితి వాచ్యం-తథాఫల లక్షణయై ౭త్రగ
ణ్ఠాపదేన శక్యప్రవాహసంబధిపావనత్వాదేరవాప్రతీతిస్యా
న్నకుతీరగతస్య-ప్రాప్తోగత పావనత్వాదేస్తీర గతస్య ప్రతీతి
క్వాత్ర ఫలమితి విష్ట లక్షణయై ౭పి కథంతర్విద్ధి-అతిరిక్తవ్య

జ్ఞానాద్వితీయతను భక్తిగ్రాహకయిన నీ పాదానంతరము భక్తి
జననమైనది విద్వత్తనకిందివాని భక్తియని యిచ్చుచు
పాపనశ్చాది ప్రతిరోపమును నివారణత్వాదులకాని ఫలిత
తత్వతః పరిచాయకరయూ పాపనశ్చాదేరప్రతిపాదం
ప్రయోజనవిస్తరస్యైకత్వప్రయోజనత్వాదిః పక్షుతస్తుపా
పనశ్చాది విశిష్టలక్షణయూ పాపనశ్చాది నిశ్చలజ్ఞానావా
లింకైతత్వాః ఫలత్వంయుక్తమితధ్యేయమ్-

విషసంహారకమ్

అస్సాల్మే, ప్రతి తెలుపావనత్నాధర్త, కా : అధిక

అక్షణాధిన్నావృజ్జనై వాచిక'గుణన్॥

శచగక్ష్మ శబ్దస్య లక్షణయంతిః ప్రతిపాదనేన న్యాపారంబిర
మూర్తే కథం వ్యజ్ఞనయాపి పునః పాపనత్వాది ప్రవీణి జనకతేతి
కాచ్యమ్. లక్ష్మ్యేష్వస్థిత్యనర్థం వ్యజ్ఞనయానాన్యైః వాక్యతా
వల్ ప్రయోజన మానాయాప్యయః బోధనంభవేన నిరూపా
నాల్ వ్యక్తిరూపాభిధయపర్యవహనసా కాక్షాశత్రుతి
త్యాచుః.

అథాభిధానూలాదుపి వ్యక్తివాం సంభావయతి.

అనేకార్థస్యజ్ఞస్య చ చక్షేనయన్తి తే ।

సంయోగాద్విరవాచ్యర్థధీకృత్యాపృతిరజ్జనమ్॥

అనేకాథానస్య చరితామృతశబ్దస్య సంయోగాద్వై ర్ముక్త్య
మాత్రే రావిరకత్వేన్ స్వయప్రతియుగిస్తారః త్వేనియన్త్రితే ని
యమితే సత్యధాన్వర స్పృటిజనన ప్రతిబంధైకాథాన్పులి
జనకశ్యామ్యుతభరియాచర్ణహూచ్ఛాధాన్వరస్యకేతుగ్వాన్
పులిర్వాసర సస్పృజ్జనమిత్యధీధీయతే- అథాపియదివ్యజ్ఞా
నైవ నాక్షీక్రియతే తదానెకాథా శబ్దప్రయోగేశ్చత్తేఃప్రకృ
తమాత్రనియమితత్వా దప్రాప్తాథాన్పులిరనుభవసిద్ధా న
స్యాత్ ఆన్వరస్యభేదుషుపిత్యావ్యవహారికవాసమశ్రయితేయే
త్యధాన్వతి కుపదర్శితేతి ధ్యేయమ్॥

• శంకరుగార్తీనాం నియన్త్ర్యం హరిణోక్త ముపాదత్తి

శం శ్రీనివాసో విప్రయోగశ్చ సాహిత్యరంగోద్భవాః ।

అర్థః ప్రకరణం లింగం శబ్దస్యావ్యసయో సంనిధిః।

సామ్యే ధర్మతా దితి శబ్దకావ్యో వ్యక్తి స్పృశాదయః।

శబ్దార్థస్య సవచ్చేదేనైకేషు స్మృతి హేతవః॥

శబ్దార్థస్య హరిరామోద నానాభాశబ్దార్థస్య సర్వస్యా
ప్రసవచ్చేదే సత్యవిశేషణవైరణే ప్రసక్తే సత సమయోగాద
యోవిశేషస్మృతావేకమాత్రస్మృతా హేతవ ఇతి యోజనా॥

అథ సంయోగం లక్షయతి॥

సంయోగస్తు స్యవాయైక నిష్ఠార్థాంతరసంఘటః।

పుష్టయత్యధికాంభూతం శబ్దచక్రధరోహరిః॥

సంయోగోనామ స్యవాయైవ్యర్థమవికార్యనిష్ఠార్థాంతరసంఘ
టః తేనచ సంయోగేన క్వచిదభిధాని యమ్యతే యథా శబ్ద
చక్రధరోహరిత్వత్ర శబ్దచక్ర సంయోగేన హరిశబ్దస్యైకా
ది సాధారణస్యైవతావభిధానియమ్యతే.

విప్రయోగమాహ॥

విప్రయోగస్తు సంయోగాభావపవ నిగద్యతే।

అశబ్దచక్రస్సహరిరసినామోభవోభవాత్॥

సంయోగాభావరూపేణ విప్రయోగేనాభిధానియమనం య
థా అశబ్దచక్రఇతి శబ్దచక్రసంయోగాభావేష హరిశబ్దస్యై
ష్టాదినాధారణస్య నారాయణేనభిధానియమ్యతే ప్రతిషే
ధప్రసక్తిపూర్వకత్వే నాన్యత్రశబ్దాదిప్రసక్తే రథావేనప్రతి
షేధాసంభవాత్ - ఏవమపినాం ఇతి సంయోగాభావేనభవశబ్ద
స్యసంసారసాధారణస్య కర్మరేఖిధానియమ్యతే విప్రయో
గో విప్రయోగఇత్యపరః॥

సాహచర్యమాహ॥

సాహచర్యంస్యవాయైకవస్తునాసహచారిత్వః।

వస్తూగుజనమస్తారౌ వస్తేహురామలక్ష్మణౌ॥

స్యవాయైకతేషు వస్తుస్వైకస్యవస్తునః సహచారిత్వం
ప్రాయశస్యహచరితత్వం సాహచర్యం తేనరామలక్ష్మణావివ్య
త్ర సౌమిత్రిసాహచర్యాల్ బలభద్రాదిసాధారణస్యరామకరు
స్యవాశరథావిభిధానియమ్యతే॥

విరోధితా మా మా ॥

సహనంపై ఆధారపడి మానవత్వం ఉంటుంది.

దీనిని నిశ్చయించుకొని యిట్లు రామకృష్ణుని సేవ చేయవలెనని నిశ్చయించుకొనినామి.

విరోధితా నాను సహనవస్థ తగ్గవ్యమౌచికావశ్య - గృతదనం
 కామిత్యత్ర నిశాపదస్య హరిద్రానా భారణస్య దనేన సహనవ
 స్థానలక్ష్మణమిలో కాద్రాత్రావభిదానియమ్యజై - రామపదస్య
 భార్గవాది సాధారణస్య దశాననైస సహ వధ్యభూతక భావః
 గమిలో భాద్దాశర కావభి రాసి యమ్యజై - ప్రాజ్ఞానుబధావభీమ
 బిఃయో రామద్భు : గతిస్తయోరితిమిలో ధిత్వనాధర్మ్య పమాయా
 ప్రయ్యజై రా జానానతిరిత్యత రామాజానపదగూర్వ
 ధ్యభూతకభావ విరోధేన భార్గవకార్తవీర్యయే రభిధానియమ్య
 తజిత్యాచుః - అత్రపృత్తి చార్తికకృణః భార్గవరామసహస్య
 భిధానియమనైసతిత్వరోధిప్రతిసంధా నైనాన్తున పదస్యకా
 ర్తవీర్యభిధానియమనంతస్తింశ్యసతిత్వరోధిప్రతిసహస్థానేనరా
 మ్యపదస్యైత్యసోఽవ్యక్తయూపత్తేః తస్మాదన్యతరపదస్యవ్య
 వస్థితాథాత్వవివ స్పృతతత్వరోధిప్రతిసంధానా న్నానార్థ
 పదస్యభిధానియమనమితి ప్రాగుప్తమేవాత్రోదాహరణమి
 త్యామః అత్రాహివాప్తాన్తికయోర్భీకునేన బకానురయో
 ర్విరోధాత్తద్వస్తాస్తయో రామాన్తున పదవాచ్యమౌచికావశ్య
 ధరినామాన్యతో నిశ్చిత్త పశ్చాద్రామపదస్య భార్గవేన్తునప
 దస్యకార్తవీర్యచాభిధానియమనసంభవా న్నానోన్యవ్యక్త
 య ఇతిసవ్యాః ||

అథార్థంబక్షయతి॥

అర్థః (ప్రయోజనం స్థానబలం సంసారచ్ఛేదముః)

ఆత్రసంసారశ్చైదనరూపప్రయోజనైకస్థాణుశబ్దన్యస్కన్ధశూ-
న్యవృక్షసాధారణస్య 'శబ్ద' రైభిధానియమ్యతే- చతుర్థాన్య
ప్రయోజన నితే-శబ్దవాఙ్మోనియమకః-స్థాణుగభజితవచ్చి.
దమితిత్వీయనిదేశ త్వచిత్వం నియమకమితి వివేకజ
త్యామయః॥ •

అథ ప్రకరణం లక్షణం॥

విశుః ప్రకరణం వక్త్రో శ్లోకృదుద్ధిష్ఠితం హియః॥

కానాతిశయం దేవః ప్రశ్నోక్త్యం విరథోఽదుః॥

కానాతిశయం వక్త్రో శ్లోకృదుద్ధిష్ఠితం హియః ప్రకరణం దేవః
వక్త్రో శ్లోకృదుద్ధిష్ఠితం హియః॥

అథ లక్షణం నిరూపయతి॥

లింగం స్వవాచ్యస్త రథో వ్యావృత్తౌ ధర్మజన్యతే॥

జయ్యేజగతి కేనైవ కుపితో మతరధ్వజః॥

అత్ర సాగరయావవాచ్యస్తర వ్యావృత్తేన కోపయావలిక్షేన,
మతరధ్వజజన్యతే మన్మథేఽభిధానియమ్యత ఇత్యేతే. మతర
ధ్వజజన్యతే మన్మథేఽభిధానియమనం నకు కోపయావ
లిక్షేన అతఏవ మతరధ్వజజన్యతే సాగర పరతయ్యావయా
గేనివాతాధ్వజం వక్త్రో. లింగం పితశ్చైవయావత్తుపితో ప
లింగప్రకృతయకరధ్వజయావలిక్షేన మన్మథేఽభిధానియ
మ్యతే. చమపితశ్చైవ నానేకార్థాని వాచ్యమా అనేకవ్యక్తు
పథాననమధ్వజేవా త్రానేకార్థత్వేనాభిమత్యాన అతఏవ
వాత సకలందేవ ఇత్యత్రానేకవ్యక్తుపథాపకతయైవానేకార్థ
వ్యావృత్తకజన్యతాభిధానియమనముక్తమితి మధు
మత్యేతే. వస్తువస్తుమపితో భూభృదిత్వత్ర కోపలిక్షేన భూ
భృత్పదిత్యత్రానాధారణస్య రాజ్ఞి అభిధానియమ్యత ఇ
తివ్యాః - సంయోగోదాహరణే ద్రివ్యసంయోగాదిహ గు
ణాదిసంబధ్వాదిభేదః॥

అథ శబ్దాస్తర సంనిధిమాహ॥

సామానాధికరణ్యం యన్నియతార్థ పక్షేనరత్॥

శబ్దాస్తరస్య సాన్నిధ్యం దేవోఽవ్యాప్తిపురాహితః॥

అత్ర నియతార్థ శబ్దపురాహితోపదసామానాధికరణ్య రూపే
న శబ్దాస్తర సంనిధానాదేవ పక్షేఽభిధానియమన
శబ్దారంభభానియమ్యతే-అత్రవృత్తివార్తికృతః-సమభివ్యా
హృతశబ్దస్య నియతార్థత్వేనాభిధానియమనముక్తమితి
సమస్యభానియమ్యతాదాహరణేఽపి శబ్దాస్తర సంనిధిరేవనియా

మకన్యాయతైః అత్యంతైః కర్మసామాన్యైః కరణ్యంనా
 బ్రాహ్మణ్యసంపత్తిః కింతునానార్థ పరీవాద్యైకార్థ సౌఖ్యవ్యర్థా
 న్నర గృహీతసజ్జేతకన్యాశాశ్రమసమీపవ్యాపారవివ- నిశ్చయ
 చవిషయం శత్రుభూభృత మిష్ట్యదాహరణమ్- అత్రచ జనపద
 వికషేనాధారణస్య నిషధపదస్య పర్యవసాదిభూభృత పద
 సంనిధినా పర్యత వికేష-భిదానియమ్యతే భూభృతపదస్య
 చ సర్వసాధారణస్య పర్యత వికేష వాచినిషధ తుచిసంనిధి
 నాపర్యతేభిదానియమ్యతే- సచాన్యాయాశ్రయ ఇతివా
 చ్యమ్- సహాశ్రయమభివ్యాప్యతశ్చైవసంపదకా ప్రతిపాదనమభి
 వానియమ వాయాపేక్ష్యతే- కింతుస్వాధికార గృహీత సంస
 గ-భౌత్యత్వస్మయస్కజ్జేత త్వవిభివ్యాపారమాత్రం త
 వాచ యథా సంబంధిదగ్గరే సంబంధ్యస్తర స్పృహకరే గృ
 హీత సంబంధ్యస్యవస్థానా దర్శనమాత్రం సంబంధ్యస్తర స్తర
 తాయాపేక్ష్యతే- సత్తుతిద్వర్తనానంతరం తత్పరిష్కృత స్తరణమ
 పీత్తివాన్యాయాశ్రయః-తథేహవినిషధభూభృతపదాధిభా
 నియమనాయ గృహీతస్వార్థ సంసర్గకపదార్థభృతస్య భూ
 భృత్యనిషధ పదసమభివ్యాపారమాత్రమపేక్ష్యతే ఇతి తత్తదర్థ
 ప్రతిపాదనస్వాపేక్ష్య తత్వాన్నాన్యాయాశ్రయః- సన్వేష
 మపి శక్తిచక్రధరోహరి రిత్యాదావపి శాఖచక్రశబ్దాస్తరసన్ని
 ధినైవాభివానియమనం భవ్యతీతి వ్యధికం పృథక్ సంయు
 గాద్యదాహరణమితిచేన్నైవమ్- తత్ర శక్తిచక్రాది శబ్దానాని
 యతార్థతయా శతక ముద్రాదర్శ ప్రతిపాదకతయా తస్మిన్
 పాదితార్థ సంయోగాదిభి రభిధానియమన సంశవాత్-సచ
 శబ్దాస్తరసన్నిధిరపి తత్రాస్తీతిహచ్చం- అస్తుతథాపిహరిశబ్దా
 దగ్గభిధానియమన సమర్థేదర్శసంయోగాదిరూపేసన్నిహిత
 సంబంధేనాస్తరజ్జే శక్తిచక్రాదా భ్రష్టితే తస్యాపి వాచక
 తయా వ్యసహిత సంబంధేన బహిరజ్జభూతి శబ్దాస్తరసన్నిధి
 ర్హిదాహరణి మహాతి-తస్మాన్-షధంశశత్రుభూభృత విశ్యా
 వాయోత్రోభయంనానాధికతయాన కన్యాపర్యథాస్య ప్రథ
 మముపస్థితస్త్రైవ బహిరజ్జస్యాపి తస్యనియామకత్వే నా

సాహరణమితికశ్చిత్సంగరః-ఏవంచరాజాజాన గతస్థయే
 రిత్యత్రాపి శబ్దాంతర సంగిధిరేవ నియామకః- తద్గావ్యాలో
 దానేన రాజత ఇత్యత్రాపి శబ్దాంతర సంగిధి నైవ వ్యాకరణ
 పదమారహిఖడ్జిన సాధారణయేహాప్త గజమదజలయో రభి
 ధానియమ్యత ఇత్యాహుః- తచ్చిన్ద్రమ్- ఏవంసతినిపథ పద
 వాచ్యజనపద విశేష సంబంధిని రాజస్యపి భూభృచ్ఛబ్దస్యగృ
 హీతశబ్దత్వత్పత్తికత్వాల్ భూభృత్పదస్య నిపథపదేన జనప
 దవిశేషస్సతాపినియామకతాతుల్యేతిసకుత్రాప్యభిధానియ
 మసంస్కారే సచసామానాధికరణ్య నిర్దేశాను పతతిజ్ఞానస
 హాయేన శబ్దాంతర సంగిధివా- త్రాభిధాయా నియమసమితి
 వాచ్యమ్- తత్సర్వవశ్యకాదౌచిత్యాదేవాభిధా నియమస సం
 జవేన శబ్దాంతరసంగిధివైయధ్యవత్తైః-సచాత్రాచిత్యావశ్యం
 తాపేనాపి వ్యాకరణేన రాజత ఇత్యత్రావ్యాకరణపదవాచ్యాధా
 న్తర సంగిధిస్యచి వ్యాకరణపదస్యగృహీత సంకేతత్వాభావే నా
 చిత్యావపేషణాత్ శబ్దాంతర సంగిధినైవాత్రాభిశేష స్పృతితి
 వాచ్యమ్- తత్రాపివ్యాకరణపదస్య స్వాధికారివాదసం వినాన
 వానపదేభిధానియమస సంభవః- పచాన్తరాభిధానియమ
 సస్యతదధిక సంబధ్యధిక ప్రతిపాదకత్వజ్ఞానం వినానుప
 పత్తైః-ఏవంచాన పదస్యాపీత్యమ్యాన్యాక్రయః- సచతదర్థ
 సంబంధి గృహీతత్వత్పత్తికపదవైయ తదధికస్పృతి హేతుత్వం
 సంభవతీతుక్తమితి వాచ్యమ్- తహిగజ్ఞాయాం ఘోష
 ఇతి లక్షణాస్థలేనపి తీరయాపాథక సంబంధిపరగృహీతశక్తిక
 గజ్ఞాపదాల్ పూర్వంతీరస్పృతింబివైవ తీరస్పృత్యావత్తైః-
 తథా హస్తిపదాదజస్పృతింబివైవ హస్తిపకస్పృత్యావత్తైశ్చ-
 నచైవం సంబంధిదర్శనాల్ సంబధ్యంతరస్పృతిస్థలేనపి సంబ
 ధిత్వజ్ఞానం సంబధ్యంతరస్పృతిపమయేనప్రవేష్యం స్యాదితి
 వాచ్యమ్- పరమ్యరాధంబధిస్యతౌ తదపేక్షాయామపి సా
 త్పృంబధిస్యతౌ తదసపేక్షేతి కార్యానురోధేన కల్పనాల్-
 తతపిపపదేన శబ్దస్పృతౌన శక్తిస్పృత్యపేక్షా- లక్ష్యస్పృతౌ
 తు లక్ష్యస్యశక్యసంబధిజ్ఞానాపేక్షాచద్యశ్యతే- తస్మాదుభయ

నానాధానములను పరిశీలించి తాము వానియందును జేసిన
వానిని గ్రహించి తాము వానిని పరిశీలించి తాము వానిని పరిశీలించి
మనము - నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ నచ
గేనైన తన్నియమనమిత్తుల మితివాచ్యమ - తద్దతగుణియ
యోరెవ లిద్దతేనవివక్షితత్వాత్ - నచ తద్దతానాధారణభ
మాత్రమైన లిద్దతమపి వివక్షితామితి వాచ్యమ స్వతంత్ర
చానాం ప్రాచీనయోగవర్తనయోగానిహిత్యాత్ అన్య
ధాతదభివృద్ధి మాత్రమే లిద్దతవివక్షితత్వా స్వయంగానా
హవర్తనానామపి లిద్దతమగ్రహణయోగస్యనుష్ఠాపితత్వా
దితి ౬౬॥

అథ సామర్థ్యముః॥

సామర్థ్యం నామ తాత్పర్యం సుత్రోయగమధునాపికః॥
అత్ర తోలమద తర్కణ్యమనామ త్యేన మకరస్థాది సాధా
రణస్య మనుశబ్దస్య చ సత్తైకదేశ ప్రాతమానేన భిదా నియమ్య
తే - సచాత్రాభిభేదః తత్ర ప్రయోజనేనాభిధానియమనన్ -
ప్రతితు కార్కణ - కార్కణానిష్ఠరూపమపి సంభవతీతి మ
హానభేదః - యత్ర హతుత్వమాత్మం తత్రాథోయత్రితచ్చా
బ్దం తత్ర సామర్థ్యమితివా భేదవిశ్వాసః॥

అథాదితీయాహ॥

౧. తేన త్యేనయోగ్యత్వం పాతవోదయిత ముఖమ్॥
అత్ర పాత్విశబ్దస్య సుఖనమర్పణమఖిన్దరణతిరుభయ
మహాలక్ష్మీపారాది సాధారణస్య దయతాముఖే స్వరూపే
ణ సుఖసమర్పణాద్యయోగ్యత్వ దమహాలక్ష్మీపారాత్మనిసాం
ముఖే స్వమభివ్యాప్తాది పదార్థాన్వయ యోగ్యతారూపే
నాచిత్తేనాభిధానియమ్యతే॥

అథ దేశముః॥

దేశః పురానిత్యత్ర సగరేషురమేశ్వరః॥
అత్ర సగర ఇతి దేశేన పరమేశ్వరశబ్దస్య శబ్దరాదిసాధారణ
స్వరాజస్యభిధానియమ్యతే - యద్యత్ స్వర సగరభానమపి
లిక్లేన తన్నియమనసంభవతి తథాపి తదస్మగణదశాయాం

౬౦-

కావ్యదర్శన-

దేశస్వామి నియామక తేలిధ్యయమ- సగర్వస్య రాజనిష్ఠత్వా
భావన నిష్ఠాద్రవ్యసంజ్ఞానూపేన సంయోగేన సాత్రనియ
మనశ్చేత్సత్వాచుః॥

అథ కాలమాహ॥

కాలానిశాః స్తావస్యాః చిత్ర భామద్విరాజతే॥

అత్రనిశాయకాలే సరసా వారణస్య చిత్ర భానుపదస్యాన్నా
వభిభానియమ్యతే- ఆదిపదాద్వివసవస్తాదిగ్రహః- తరశ్య
దివసే చిత్ర భాను ర్విభాతీశ్చ తరవావసవస్తే పున్నాగోభాతీత్య
త్ర పుణ్యజనాధారణస్య పున్నాగపదస్య సమరావభిభానియ
మననిత్యాచుః॥

అథ వ్యక్తి మాహ॥

పుంలిక్ష్ణాదిర్భవేద్వ్యక్తిర్మిత్రం మిత్రశ్చ రాజతః॥

అత్ర రవిసుహృత్వా వారణస్య మిత్రశబ్దస్య సపురషకలిజ్ఞేన
సుహృది పుంలిజ్ఞేన రవాచాభిభానియమ్యతే॥

ఉదాత్తాదిస్వరశ్చస్యా దిప్తశబ్ద రుచితౌ॥

ఉదాత్తాదుదాత్తాది స్వరశ్చ స్వాకేంద్రశత్రుర్వర్ధనేత్యా
దిశ్చ తావేనాభిభానియమతో నకుకావ్యే- తథాహి- శత్రుశ
బ్ద్యాతయతే రుచజనితస్తతశ్చేంద్రశత్రుపదే యద్యాదేరికా
రశ్చ ఉదాత్తత్వం తనాదహువ్రీహిర్భహుప్రీహిపత్యేచ ఇప్త
శ్చత్రుశ్చాతయతాయినైవీంద్రశ్చశాతయత్యత్వమ్-యదిచాస్త
న్య శత్రుశబ్దకర్తృన ఉకారస్య ఉదాత్తత్వం తదా షష్ఠీత
త్వరుచః- తథాచేంద్రశ్చ శత్రుశ్చాతయతేతి వ్యత్రస్యశాతయ
త్యత్వం భృతఇత్యత్ర శత్రుపదస్య స్వరభేద గాధాద్వయేశ్చ
శుక్త ఆద్యుదాత్తస్వరేణ ఇప్తశ్చశాతయత్యేభిభానియమ్య
తే-నను-సుభుక్త్యంకుపితేత్యపాస్త్రుకుశనంత్యకాకథాయోషి
తాం దూరాదేవవివర్జితాస్సుర్మళయస్సృగ్గన్ధధూపావయః-
మౌళం రాగిణి మౌఞ్మమ్యువనతే ద్మమృతపనీదాధునా న
త్యంత్యగ్విరహాభవన్తి దయితే సర్వామమాన్ధాదశే ఇత్యతా
స్యదృష్టఇతి పదస్య పుతన్వరేణ సప్తమ్యస్తత్వ ప్రమత్వదా
నర్వా రామయిత్యేత. ద్వికేపగత్వ పృవర్తనన దయితా

యోద్యమైత్యావోచేతత్వంబోధనాస్తత్వసూచనద్వారా
చక్షూషాభావవిశేషవిధానియమనంద్యశ్యతభిజేన్న
తథాపి తత్రదృష్టిదృష్టశబ్దయోర్భిన్నత్వేనావేకాభావతీహ
దినస్మర్థైకశబ్దత్వరూపనానాభావశబ్దత్వాభావేన స్తుతస్వర
స్య నాభిధానియామకత్వమ్- కింతు ప్రకృత్యంతరనూచకత్వ
భావ- వస్తుతస్తు దేవాతాదిస్వరూపాం యద్యపి కావ్యేషు
నాభిధానియామకత్వం తథాపి కాకున్యకస్య కావ్యేషుభి
ధానియామకత్వమస్త్యేవ- తథాహ- తరుణతారమణిమృతిని
ర్మితద్రధిమతః కుచకుమ్భయుగంతథా। అనలసంగతితాప
ముపైతు నూకుసుమచూపకులాఘిలాశుజమ్॥ మన్మథకుమ్భకా
రచాతుర్యజనితం యావనదిన్తకర్తకరణ సంపాదిత దాక్ష్యందమ
యస్తీస్తకేమటద్వయం సలసంగత్యభావవీచ అనలస్యవహ్ని
స్సంగతిస్తయతావముపైతు నూ ఇత్యత్రసంజోనిషేధసాధార
ణస్య కావ్యావిధావభిధానియమ్యతే- సచసంజోనిషేధాభా
ర్యమేవ సవిధ్యర్థేత్వమవీతి కథంసంజోవిధావభిధానియమసమి
తితాచ్యమ్- అవ్యయానామనేకాభావ్యేన సంజోవిధ్యర్థత్వ
స్యావ్యవిరోధాదన్యభోక్తస్థలే విధిప్రతీతిర్నస్యాత్కారోప
వత్వేనాభావత్వాభావార్ సచైవం కాకుంవినాపి సఖా విధి
ప్రతీతిః కదాచిద్భవేదితి వాచ్యమ్- కేమందిత్వదానాంద్యోక
కత్వాభావే అభావితేషప్రత్యాసకత్వాభావస్య స్వభావసి
ద్ధత్వాదతవీచ తాదూనామనేకార్థత్వేపి నిష్కలిధాతోః ప్రా
చీనస్థాభావే గమనయాపాభావితేషప్రత్యాయకత్వాభావస్య
రస్యనిర్భేదితిధ్యేయమ్- వస్తుతస్తు బ్రాహ్మణాసంగశ్చేతి లాకిక
వాక్యే స్తుతస్వరణమారంభబ్రాహ్మణభిధానియమ్యతేతిద్రష్ట
వ్యమ్॥

స్వరాదంబుత్వత్ర త్రివిధశబ్దాభినయోచితేకాదయో
గృహ్యంతే- తత్రాభినయోచితమీతార్థస్వరూపప్రదర్శనో హ
స్తాదివ్యాపారః- యథా- ఎద్దహమేతత్తణియా ఎద్దహమే
తేహిం త్రివిధమేహిం॥ ఎద్దహమేతావత్తా ఎద్దహమేతేహిం త్రివి
హిం॥ (నితావస్తాత్రస్త్రివితావస్తాత్రాభ్యామపి ఉద్దాభ్యామ్-

ఏతేవన్త్రావస్థా వితావన్త్రైర్ద్వివైః) ఇదంచ శైశవే ప్ర
ణయినో పరిత్యజ్య నేనాస్తరంగతస్య కాలావై రెచ్ఛుతవతః కా
మిమోవచనమ్- అత్రాపి ఏద్రాభ్యాంతామరససమాఖ్యామపి
భ్యామ్- ఉపలక్ష్యత్యతీయేయమ్- అత్రాభ్యుదయైకావ్యావస్థావి
శేషకాలప్రదర్శకహస్తవ్యాపారేనావన్త్రప్రదస్యస్థోల్యా
దివిశేష- ౭-భిధానియమ్యతే- ఉపదేశోనామవివక్షితార్థసృశ్చ
క్లగ్రాహికయానిదేశః- యథా- — ఇతస్సైత్యఃప్రాప్త
ర్మతపివార్హతిక్షయం! విషవృక్షోపిసంపర్ధ్యస్యయంచేత్తుమ
సామ్యుతమ్- ఇదంసురాభ్యర్థితతారకామరనిగ్రహస్యదతు
ర్ముఖ్యవచనమ్- అత్రఇతఇతిస్వాత్మనిర్దేశనతస్యవక్తరి పురమే
ష్ఠిని అభిధానియమ్యతే- ఇదమత్రావధారవ్యం- యత్రతునా
వాధాశబ్దస్యానేకస్త్విన్నతే- ౭-భిధానియామక మువిశిష్టమ్-
తత్రనాన్యతరస్త్విన్నభిధాని యమ్యతేనియామకాధావాత్ య
థా- — సర్వదోమాధవఃసాయాద్యోగక్లంసమదీధరత్ || ఇత్య
త్ర హరిహరయోర్ద్వయోరపిస్తుత్యతయా ప్రకరణమవిశిష్టమి
తి- యః అగక్లౌపధానం కృష్ణావతారే గాంధూమించనా
హవతారే సమదీధరత్ సర్వదన్యమాధవశ్చిపతిః సాయాది
త్యథేయఃగక్లంబాహ్నవీంసమదీధరత్ శంకమాధవఃపార్వతీ
పతిః సర్వదాసాయాదిత్యథే చాభిరైవ వ్యాపారో- ౭-తనీక
తత్రశ్లేషాలంకార ఇత్యధమకావ్యతవమామః- యత్రతుసం
యోగాదిభిరధాన్తరవిషయాభిధానియమనైపునకార్థశబ్దా
వధాన్తరప్రవీతిస్తత్ర నాభిధాతస్యాఅన్యత్రనియమితత్వాత్
నాపి లక్షణా ముఖ్యాధానాధావ్యభావాత్ -
అపితు వ్యజ్ఞనైవవ్యాపారః- సచాభిధానాఇవ వ్యజ్ఞనాయా
అపి ప్రకరణాదినానియమనేనతథాపివత్త్విత్వాదాది తా
చ్యమ్- తస్యాధర్మిగ్రాహకమానేనప్రకరణాద్యనియమ్యతయైవ
భిధేః- అతపివకావ్యావస్థానిష్ఠసర్వప్రాకరణికశింఖిదర్శనియన్త్రి
తాభిధావ్యాపారస్యావ్యసభ్యపతాధాన్తరప్రత్యయహేతోః
పదన్యహేయత్వమ్- అన్యథాతత్రాభిధానాఇవవ్యజ్ఞనాయా
అపిప్రకరణాదినానియన్త్రిదేశత్యసభ్యాధాన్తరప్రత్యయాశ్చ

మృతార్థమయస్యాననందోనిరుదారవాచామిత్యాదావస్థిలో
 ఖ్యోబోధసిస్యార్థ - తస్మాత్ - సంయోగాదిభిరభిభాష్యంతేలితా
 యత్రమద్భుతామతిః। అథాకస్తరావగీమనేవ్యజ్ఞనమేవమమః
 త్రేతి- అత్రవృత్తివార్తికకృతః- అసామ్రదయమారూఢః కాని
 మూర్తరక్తమద్భుతః। రాజాపరతిలోకానాం హృదయంమృ
 తభిఃకరైః॥ ఇత్యాదౌ ప్రాకరణికేథే ప్రకరణవివదప్రాకరణి
 కేఽపి రాజకరమద్భుతాది శబ్దాసంపరస్పరేస్వయయోగ్యస్య
 సుతిరద్భాగ్యభవతేకాదివాచినాం సమభివ్యాహారరూపక
 మభిధానియమన మస్తీత్యథాద్యయస్యాపి ప్రాకరణికత్వవివ
 దప్రాకరణికా ప్రాకరణికరూపత్వే-మృతయత్రాభిధేవ వ్యా
 పారః- యథోక్తపదసమభివ్యాహారస్యాపి నానాధాపదవా
 చ్యైకాత్మక సంబద్ధాథావైరగ్యహితసంకేతక నానార్థశబ్ద
 సమభివ్యాహారరూప శబ్దాన్తరసంనిధిత్యేన ప్రకరణవివదభిధా
 నియామకత్వార్థ- యైస్తునియతాధాపదసంనిధిరేవశబ్దాన్తర
 సంనిధిరిత్యుచ్యతే- తైరమృతస్థలైకాన్తరప్రవీతైరనుభ
 వసిద్ధిత్యే నాథాద్యయానుమూలానేకపదసంఘటనాత్తకం ని
 యామకాన్తరమవశ్యమాన్థేయమ్-చచాప్రాకరణికేఽథాన్తర
 రూపమేవమేవనియామకం ప్రాకరణికేతు తచ్చప్రకరణం
 చేతినియామకాధిక్యాత్తత్రైవాభిధాన్యాదితివాచ్యమ్- ప్రకర
 ణాదీనాం ప్రత్యేకమభిధానియమన సమర్థతయాతేషుకస్యవి
 దపి సమవధానేస్తుతిసామగ్రిపుష్కలైతికింతద్వామత్యేన-
 యత్రాప్త్యేకమేవ పదం నానాధామప్రాకరణికేఽపి తాత్ప
 ర్యం-యథా- అన్ధకద్విరదద్భ్యంసీదేయాత్పజ్ఞానన శ్చియ
 మిత్యాదౌ తత్రాపిసమభివ్యాహృత ద్విరదపదప్రతీత గజవి
 ర్థాత్మకమప్రాకరణికేనం హేపిచజ్ఞాననపదస్యాభిధానియా
 మకమధ్యైవ- యత్రతు- యస్యాననందోనిరుదారవాచామి
 త్యాదావస్థిలేనైవతాదృశంనియామకంకత్రాపిబుభుత్వితార్థ
 స్యానక సమనసస్తముల్లజ్ఞాసహృదుర్గత్వాదా ప్రవృత్తివత్ప్ర
 కరణవియన్నిరస్యాపి శబ్దసృతముల్లజ్ఞ సేనవిషయస్యాథావ్యా
 దస్థిలేఽపి ప్రవృత్తిరితి సక్వాపిశక్తివిషయే వృత్తిరన్తేకాత్యా

యదిచైవంవిధాని నియామకాని నాదీయంతే తదోబాహుతన్త
 లమి వ్యజ్ఞనావ్యాపారోక్తృభూతాహి- ప్రకరణాదిక ము
 ల్లభ్యవ్యజ్ఞనావ్యాపారోక్తృభూతానంతరప్రత్యయోన సుర్యత్ర
 ఎత్తుం శక్యతే- ప్రకరణాదీనామభిధానియామకకల్పనశ్చై
 యథావ్యాపతే- తద్దినాద్యప్రాధికం శిస్తునైస్థవ మానయంత్యా
 దావేకాధిక- పరసానార్థస్థలై-ధిక విశేషస్థులి వ్యవస్థార్థం
 తద్యది తత్రవ్యంజనావ్యాపారోక్తృభూతానంతర ప్రత్యయనామత్రదా
 శిథమేష వ్యవస్థానిధేయో నహ్యభిమతానభిమతక్షేత్రసాధార
 ణశ్చ చలాశయస్యాభిమతక్షేత్ర గామినీమేకాంకుల్యాం వి
 ధాయాభిమతక్షేత్రగామినీ కుల్యాన్తరస్య కల్పనేజలస్యాభిమ
 తక్షేత్రైకగామివ్యవస్థాకృతాశవతి- తథాచ యత్రకవయి
 మశ్చమత్కారాయా ప్రాకరణిజై-శ్చర్య తాత్పర్యం యత్ర
 చాస్తీలవోషస్తత్రైవవ్యజ్ఞనావ్యాపారోక్తృభూతానంతరప్రత్యయ
 శస్థలైచ ప్రకరణనదన్తృభూతానామవ్యభిధానియామకత్వ స
 మ్భవాద్యధికస్తత్రై వ్యక్తికల్పనాపరిశ్రమః- శింశ చర్యార
 శ్చుతిప్రవృత్తిచాదిమతే-శ్చభిధావ్యాపారః- తథాహి- యది
 శక్తిరభిధా తదానీమప్రాకరణిజే-పి సామర్థ్యచా- యదిచ
 కావ్య ప్రకాశకోక్తరీత్యా శక్త్యాధిక ప్రతిపాదకత్వరూప
 శ్చబ్దనిష్ఠావ్యాపారస్సై-చ్యున్నైవ నహితత్రా ప్రాకరణికశక్య
 ప్రతీత్యాపతే శ్చబ్దాదనన్తజ్ఞనకం నచశబ్దస్థైవతత్ ప్రతిపాద
 కత్వేన శక్తిగ్రహపేక్షేతివాచ్యమ్- తద్వ్యగ్రహిత శక్తికప్యాపి
 తత్రవ్యజ్ఞనయాధికానంతరప్రతీత్యాపతే- ననుశక్త్యాపాత్యైత్త్వ
 తిపాదకత్వమభిధానాత్మవిత్తవేషణముఖ్యార్థశక్తిగ్రహమ
 వేక్ష్య ముఖ్యాధికప్రతిపాదనవ్యవధానేన తత్సంబంధ్యధాన్త
 రప్రతిపాదనరూపాయా లక్షణాయాలభ్యభిధాత్వశ్చశబ్దా
 త తథాచ ప్రాగేవానుమానేన ప్రకరణేన ప్రాకరణికాధో-
 పస్థాపనం శిశ్రువావీతి తత్త్వవధాననార్థాన్తర ప్రతిపాదనం
 నాభిధేయేన్మ- తద్విషయశక్తిగ్రహమపేక్ష్యతత్ప్రతిపాదనమ
 భిధేయివేషణనైవసామన్వనైస్సాత్మైత్త్వవిశేషణశ్చగురుత్వా
 త తథావిశేషణే నర్వతోమాధవః పాయా త్పయోగం గామనీ

భరత్ ఇత్యత్ర శబ్దరచయే విశవదత్వేన గణామన్యత్ర యుజే
తస్యర్థప్రతినిధైర్వక్తుశతైర్వగన్తోవేదానలగాం యామిమితి
శుభశక్తైశ్చేన గోపదస్యయామా ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యభావాచ్చ
విశిష్టేనార్థప్రతినిధ్యుపపదసిద్ధత్వేన తత్రాభిధానిపయేఽపి
తదభావాపత్తిః-కించ—కలాపయామగంసేవేనీలకణ్ఠంగుహాశ్ర
యమిత్యాదౌప్రకృతాప్రకృతోభయపరేయత్రప్రకృతశక్త
తేషు చన్ద్రముఖ్యప్రసిద్ధతరమప్రకృతబహిరగతమేతు బన్దే
ప్రసిద్ధతరం కలాపపదం తత్రప్రసిద్ధిప్రాచుర్యేనాప్రకృతార్థ
ప్రతిలేకేన ప్రాథమికత్వేనాప్రకృతేభిరభాప్రకృతే వ్యక్తిరితి
నైపరీత్యాపత్తిః-ప్రకరణముల్లంఘ్యవినోదపదార్థవైపరీత్య
మన్యుతేః-అతఏవ—ద్వయార్థమప్రసిద్ధేభ్యో వయక్తంనిహ
తాభావముక్తులక్షణస్యో నిహతార్థస్య కావ్యదోషత్వ మ
భ్యుపగమ్యతే ప్రసిద్ధిపేవాప్రకృతార్థప్రతిత్వాప్రకృతాభా
ప్రతినిధ్యవభావాత్. నచనిహతార్థస్య దోషత్వాత్ తత్ప్ర
యోగోఽభావద్వయ వివక్షాస్థలేఽపి కావ్యేషు ససంభవతితి
హిచ్యేమ-క్షేపయమకాదిమన్యుభ్యైర్విదోషత్వాభిధానాత్ — తే
వోష్ఠకక్షయకరోబహిః శతప్రియోఽవతాత్ అన్తకాసుర
స్యక్షయంనాశకరోతీతస్యోష్ఠకక్షయకరః బహిః శిఖిపత్రం
వాహనంయస్యసంబహిఃపత్రోగుహఃసప్రియాయస్యసతథా
తాదృశోదేవశృంగరోఽవతాత్ అన్తకానాం క్షత్రియప్రభే
దానాం క్షయంగృహంకరోతీతి సతథాబహిఃగః శిఖిః ప
త్రంశిఖ్యంక్రియంయస్య సతథా తాదృశోదేవః కృష్ణః అవ
తాదీత్యత్ర శబ్దరచయే నిహతార్థస్యబహిః శతపదస్య కృ
ష్ణపత్రే నిహతార్థ స్యాష్ఠకక్షయపదస్య ప్రయోగదగ్ధనాచ్చ
తస్మాచ్ఛబ్దస్యాభావప్రతిపాదనూపయోగితత్ ప్రత్యాసత్తియా
శుభర్థభేదవేద ముత్తిప్రయోజకౌన్మత్తజ్ఞేవాభావేప్రతిపాదక
గతసాక్షాత్త్వవ్యవహితత్వభేదశక్తిశక్త్యసంబద్ధ్యాపప్రతిపా
ద్యవత్యానీతి భేదేనైవాభిధానలక్షణయో ర్భేదదర్శనాత్తద్భ
వాభావేన ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధిగోచరశబ్దజ్ఞేపథలే లక్షీలక్షణా
స్థలే వ్యక్తిశక్త్యవ్యక్తిశక్తేచాభావద్వయప్రతికౌన్మత్తవ్యవ

హితత్వభేద సత్యవ్యధిభాలక్షణావృత్త్యతిరీక్త వృత్త్యదర్శనా
 త్పేత్యత్రయోజకస్యావ్యవస్థాపకస్యరసాక్షాత్ప్రవిశేషణస్యా
 యోగాత్తద్విషయశక్తిగ్రహణశక్త్యతత్ప్రతిపాదకత్వమే
 వాభిధేయప్రకృతాభేదస్యధిభావ్యాపాదోఽపరాధావారఃతత్త్వ
 ప్రకృతాప్రకృతోభయపరే ప్రకృతోభయపరవివాధితవృ
 త్తిః తదాపస్తీతేషుచ పదాభేదాః ఆకాక్షాదినహకారివకాద
 భయవిభవాత్కాథాప్రత్యయవిత్ప్రస్తుతవిషయేన పదాభా
 వతీతయే వ్యజ్ఞానానాపి వాత్కాథాప్రతీతయే వ్యజ్ఞానాపిగ
 న్నవ్యా - యత్ప్రప్రాచాదుప్రస్తుతే శబ్దశక్తిమూలవ్యజ్ఞానావృ
 త్త్యధిధానం తదప్రస్తుతాభావప్రతీతిమూలకే యథోదయమా
 రూఢః ఇత్యాదివిశేషణవిశిష్టః స్ఫుఠీపరిస్పృశ్యైర్గ్రాహ్యభ
 నైలోకశ్యహృదయంరజ్జయతి ఏవంతథావిభక్త్యప్రేమాదు
 మతైఃకరణైర్వాదిరూపేణ ప్రతీయమానే డేవమాద్యథా
 లక్ష్యారే వ్యజ్ఞానావశ్యంభావదృఢీకరణాభిప్రాయేణ సతు త
 త్ప్రాపి వస్తుతోవ్యజ్ఞానాస్తీత్యభిప్రాయేణ—ఆచ్ఛిదితాయత
 దిగన్యురముచ్చక్తగ్రాహాక్రమ్యచస్థితముదగ్రవికాశకృత్తమమ్
 ర్ధిస్తలమహినదీధితికౌటిమేన ముద్వీక్ష్యకో భువిసవిస్తయతే
 గిరిశమిత్యాదీనాం శబ్దశక్తిమూలోపమాలలగ్నరధ్యనేరేపూ
 దాహరణత్వేనతైరసిలిఖితత్వాత్—ఉపోధరాగేనిలోలతా
 రకం తథాగృహీతం శశినానికాముఖమితి క్షేపాపాదితవిశేష
 ణసాధారణ్యనిమిత్తక సమాసోక్త్యలక్ష్యారోవాహరణే రాగా
 దిశబ్దానాదుప్రస్తుతేవ్యధిధావృత్తైరేవ క్షేపవ్యవహారేణ
 స్ఫుటికరణాచ్చ- సచతత్రస్వతోఽప్రస్తుతయేరసి శామి
 నూఃప్రస్తుతే శశిస్యవచ్చేదకత్వేనాన్వయాన్మతత్రయేస్సు
 రన్వితవప్రకరణ సంభవ ఇతివాచ్యమ- విశేషణ సామ్యుదత్ర
 స్తుతస్యగమ్యత్వే సమాసోక్తిరితిలక్షణానురోధే నాప్రస్తుత
 ప్రతిపత్తైర్విశేషణ సామ్యుదేవత్వేనా ప్రస్తుతస్యోప్రకరణ
 సంబధ్ధావగమాత్ ప్రాగేవ తద్విశేషణవ్యధిభావితా వాచ్య
 త్వాత్ ప్రస్తుతోపమానత్వాదినా యథాకథంబిత్ తద్వీచ
 కరణసంబధ్ధస్యాత్ప్రవిసంభవాచ్చసర్వధాప్రస్తుతాసంబధ్ధా

దప్రస్తుతస్యన్యకైకవివిధానోచర్యత్వాభావః - సన్వేషం
 శబ్దశక్తిమూలాలక్ష్టరధ్వనేరాచ్ఛాదితాయకవిగమ్యరమిమ్య
 దాహరణశక్తివివరమూలాశ్చధ్వనిర్లుప్తేతనిరలక్ష్మారలప్ర
 స్తుతాభావవ వస్తుధ్వన రుచాహరణీయత్వాత్ తత్రచ
 త్వయాభిధాన్తీకారాదితన్న - యత్రప్రస్తుతేఽథేఽలభి
 థయైవ ప్రతిపద్యమానే రస్తూలమసభిధేయం వస్తుప్రతీయ
 తేతత్రతదన్తీకారాదిలియథా - శనిరశనిశ్చరమిచ్చైర్నిహన్తి
 మిష్యసి సరస్వతీయస్తైర్వత్ - అతహిలశనిశ్చైస్ప్రస్తుతాద్య
 బ్రాదన్యస్తీక సమభివ్యాప్యతశనిరుద్ధాశనియాపేత్యధేఽభిధ
 యైవప్రతిపద్యమానేవిరుద్ధావపిత్వదనువర్తనార్థమేకంకార్యం
 మరుతఇత్యుపల్లోక్యస్య ప్రథావాతిశయఃప్రతీయతే ఇథమేవ
 చప్రాచీనైరపి శబ్దశక్తిమూలాశ్చస్తుధ్వనిరుదావృతః - సన్వే
 షం ప్రస్తుతాభావేర్యాలోచనలక్ష్యయారేవ వస్త్రవిల్లా
 రయోర్య్యక్తుప్రేగమే తత్రాభాశక్తిమూలైవ వ్యక్తిర్భవేదితి
 శృభాభాశక్తిమూలధ్వనే శబ్దశక్తిమూలాధ్వనిర్మస్యాదితి
 చేస్తేషం తథాత్వేఽపి ప్రస్తుతాప్రస్తుతోశ్చయ సాధారణశ
 బ్దసాపేక్షతయా ప్రస్తుతమాత్రవర వర్యాంశశబ్దాన్తరపరివృ
 త్త్యసహజుత్వేనచ తత్రస్తస్య శృభక్త్యవ్యవస్థితేరేవ మన్వే
 న్యుప్రస్తుత శక్త్య వ్యక్త్యమ తగ మే సుంధావితాః
 ముద్రోపద్రవాని రసనీయా ఇత్యాహుః - అత్రబ్రూమః - య
 త్తూక్త మసామ్రదయ మధూఢ ఇత్యాదౌ ప్రాకరణి కాథా
 ప్రకరణవద ప్రాకరణి కాథాపి నానాభావదవాప్యై కాథ
 సుంధ్యథానైర గృహీత సంకేతక నానాభా శబ్దసమభి
 వ్యాహరణమేవ శబ్దాన్తర సన్నిధిరభిధానియామణోస్తీత్యప్రా
 కరణిశ్చథా స్మృతిరవ్యభిధయైవ న్యాదితి తదయ్యక్తన్నియ
 తాభావమ సమభివ్యాహరణీయ శబ్దాన్తర సన్నిధిర్మయాక్తు
 రూప ఇత్యుక్తతయా శబ్దాన్తర సన్నిధేరేవ తత్రాభావార్
 అస్తుతాతాద్యశనానాథా శబ్దసమభివ్యాహరణమే శబ్దా
 న్తరసన్నిధిత్త కామ్యుక్తస్య శబ్దాన్తర సన్నిధేః ప్రాకరణి కా

ఈ ద్వయ సాధారణత్వేన ప్రకరణే కావ్యధిభానియ మ
 సమీక్షాత్వా సంభవనా సంజాత ప్రతిపక్షేన ప్రకరణేన
 ప్రకృతాధాన వివాధిభానియానిరంకునాన్నాధిభయాఽర్థాం
 తత స్ఫులి సంభవోన వైవకుపుష్కలైభాన్తర ప్రతితేర
 ముఖవనిధ్యేనార్థద్వయాను మూలానేక సంఘట నాత్మకస్య
 శబ్దాన్తర సంనిధ రేవతప్రప్రయోజకత్వమన్యై మిత్యుక్త
 మితివాచ్యమ్- సంత్యస్తస్యవర్ణనాసమాకారితయైవ తత్ ప్ర
 యోజనత్వం యుక్తం నర్త్యధిధా సమాకారితయా తస్యాః(ప్ర
 కృతాధానవ ప్రకరణేన శృంభిలితత్వం నన్వేవమపి అన్యకద్వ
 రదధ్యంగీ దేయాస్పిష్టానసక్తి)య మిత్యాదౌయత్రద్విరజా
 తిశుదప్రతిత గజవిరోధాది యాపమ ప్రకృతాధాన స్యధిధాని
 యామకమ స్తి తత కాగతిరితిచేత్తత్రాపిప్రకరణస్య నియామ
 కాన్తరావేక్షయా బలవత్త్వేన తద్విరోధ సమ్యక్తనియామ
 కాన్తరస్యావ్యధిధా నియమనకాతుత్వా సంభవత్- అత
 ఏవ యమకాదాన వృక్షభజ్జకరణే కృష్ణాదానాలోక ననా
 త విస్తరయాదిత్యత్ర (కనీద్ధిపాచుర్య సాచారర్యయోఃసాధరి
 స్ఫులి ప్రయోజకయోః సత్త్వేపి ప్రకరణాద్వైత్ విశేష
 స్ఫులి రేవ జాయతే నచ ప్రకరణ విశేష శ్యే స్ఫులి
 నియామక త్వే వ్యంజనాయాం పాకధం చిత్తాధా
 న్తరస్ఫులి స్వాదితి వాచ్యమ్- ప్రకరణస్యాధి భామాదిని
 యమనకాతుత్వేన ప్రకారాన్తరేణ తత్స్ఫుటే చాధకాధా
 నాత్- నచ ప్రకరణస్యాధిధా నియామకత్వకల్పనంనదృష్టా
 థాంకింతునానార్థకశబ్దశ్చలే ఆర్థవిశేష స్ఫులివ్యవస్థాధమ్-
 తద్వదిత త్రాపివ్యంజనయాఽర్థాన్తర స్తరణం తదాకృతంతస్య
 నియామకత్వకల్పనయేలి వాచ్యమ్- ఏకార్థపరనానార్థ స్థితే
 నైష్ఠవ మానయేత్వాధానేవాధాన్తర స్ఫులిప్రతి నిర్ధారత్వే
 నతత్కల్పనస్యార్థవత్త్వో- తత్ నానార్థస్థలత్వా వచ్చేదేన
 మామాన్యతోఽధిభాని యామకత్వేన కౌత్సర్యప్రకరణస్యా
 నేకార్థ పరనానార్థస్థలేఽవ్యధిధా నియామకత్వే నిర్ణేయ
 భామమనస్యార్థాన్తర ప్రత్యయస్య వ్యంజనామస్తరే తాని

త్వాహుః ప్రత్యక్షానావశ్యం భావార్థేన యదప్యక్షం శ
 బ్దాస్తరస్థానినిధ్యాతేరపి విశేషశ్చుతి నియామకత్వానన్వేకా
 రే దైర్ఘ్యమానయైత్యేకార్థవరనాసార్థ్యే త్వంజనయాఽపి
 నార్థాంతరపుతీతిః అసామ్యదయమానాథ ఇత్యనేకవరనా
 నార్థ్యేతేతు త్వంజనయాఽర్థాంతరపుతీతితిత్వవస్థానస్వార్థ
 లభిశేషార్థతత్త్వశబ్దాంతరసాంనిధ్యాతేరభావార్థే ఎకార్థ
 తీరస్థే నార్థాంతరపుతీతిః తీర్థేకార్థవరస్థేతేతు తత్త్వశబ్ద
 కాదర్థాంతరపుతీతితితేషాం త్వంజనాసహకారత్వంజనతా
 ఽప్యాప్తేయం తద్వరంతత్రాపితేషామభిధానియామకత్వక
 ల్పనమేవేతి తదపి పరాస్తమ్- ఎకార్థవరనానార్థ్యేతే నా
 నార్థ్యలత్వావశ్యేతేన పుంకరణస్యాభిధానియామక
 త్వేన క్రియప్రతియాఽపి ఇతరనానార్థ్యేతే ఽపి ప్ర
 కరణే నాభిధానియ మసావశ్యం భావార్థే శబ్దాంతరసాంని
 ధ్యాతేర్యజ్ఞనాసహకారత్వకల్పనస్యాప్రామాణ్యేత్వార్థ- ఏ
 వచాక్షిలస్థతేషాం త్వజ్ఞాన్యైవాక్షిలాభాప్రతీతిసంభవే ప్ర
 కరణస్యాభిధానియామకత్వ సమ్మేషవశత్వన మయత్తమ్-
 యదప్యక్షమ్- తద్విషయశక్తిగ్రహమపేక్ష్య తత్ప్రతిపా
 దనమభిధానాచాప్రకృతార్థప్రతిపాదనేఽప్యన్వేషేతి తదపి
 స- తద్విషయశక్తిగ్రహస్య తత్ప్రతిపాదనే కింసాక్షాదపేక్ష
 త్రవివక్షితా కింవా పరంపరయా ఆహూన్యేర్ సాక్షాత్పర
 మ్పరాదానీశ్య నాపేక్షమాత్రం నాద్యః తద్విషయకశక్తిగ్ర
 హస్యాప్రకృతార్థా ప్రతిపాదనే సాక్షాదపేక్షాఽభావార్థ
 నచ త్ర తద్విషయకశక్తైరవపేక్షాయామ గృహీతశక్తికస్య
 చాథానాంతరవృత్తిప్రకృత్యాభావేన ప్రకరణస్య తత్రనియామ
 కత్వా పుంసత్త్వవ్యజ్ఞనానుష్ఠేషార్థ తస్మాత్తద్విషయకశక్తిగ్ర
 హస్యప్రకరణనియామకత్వప్రతిపాదకత్వేఽపి తత్ప్రతిపాద
 నే సాక్షాదపేక్షనాన్వేష- నాపి త్వితీయః- ఖటాదిపదస్య
 ఖటాద్యభావప్రతిపాదనే తద్విషయకశక్తిగ్రహస్యసాక్షాదేవా
 పేక్షితత్వనాభిధానస్వార్థ- నాపి త్వితీయః- ఇతి- గచ్ఛ
 న్నిత్యత్ర లక్షణయా చ్యుత్యచ్ఛుద్ధిప్రతిపాదనేఽప్యభిధాన

హ్యో - సతతద్విషయశక్తి గ్రహణశక్త్య శక్యతావచ్చేదక
ప్రకారం తద్వృత్తిపాదన మభిధా భరిణాగచ్ఛన్తి గ్యత్ర
ఉభయసాధారణైకసాధాగచ్ఛన్తిత్వేనైవ లక్షణయాభి
ప్రతీతి ర్మమచ్ఛన్తిత్వేనైవేతివాచ్యమ్ - తత్రాపిచ్ఛన్తిత్వ
నైవ ర్మచ్ఛన్తిప్రతీతిః - యదితైకసాధాగచ్ఛన్తిత్వేనైవ తద్వృ
త్తివిత్వాత్ప్రీత్యతే తథాశ్చవచ్చేదకత్వ ప్రకారకత్వయోర్మ
మవదార్థమితిత్వేనశక్యతావచ్చేదక ప్రకారశేషిత్వేన
శేషయా సాక్షాత్ప్రీత్యేషమగత్యైవ లఘుత్వార్థం యదిచ్ఛన్తి
జాగచ్ఛన్తిత్వప్రాధిభయాభిప్రతీతిర్లక్షణయాత్వచ్ఛన్తిప్ర
వీతిరవపాల్గమకామ నాప్ర్యేతేలిమతం తదానీమసి నైర్ధవమా
నయోత్వాత్వేకార్థపరనానార్థస్థలెలాఘవననానార్థపదతా
వచ్చేదేనైవ ప్రకరణాదేః ప్రకృతార్థైర్భిధామత్రినియమ
నప్రయోజకత్వకల్పనాదప్రకృతార్థైర్వ్యజ్ఞనాయావివావశ్యం
నావ్యత్యేన వర్ణవజాత్వేనసాధామేవ తద్విషయ శక్తిగ్ర
హణసాక్షాదపేక్ష్య తద్వృత్తిపాదన మభిధేత్వైవశ్యతావ్యత్యా
వ తద్విషయశక్తిగ్రహణసాక్షాదపేక్షితత్వంధ తదభావ్య
త్యనుకూలసిద్ధ్యభా మనపేక్ష్యత్వేనతి తదభావ్యత్యభా మ
పేక్ష్యత్వం తతశ్చ ర్మచ్ఛన్తిజాగచ్ఛన్తిత్వక్రి లక్షణయా ర్మ
త్యచ్ఛన్తిత్వైర్వనుకూల ర్మచ్ఛన్తిమాత్రిన్ప్రసిద్ధ్యభామేవత
ద్విషయక శక్తిగ్రహణసాక్షాదపేక్షితత్వాన్నిభిధా అనేకార్థసి
దనానార్థస్థలేచ్యప్రకృతార్థ విషయకశక్తి గ్రహణసాక్షా
ప్రకృతార్థస్థితిసంజనవ్యాపారానికృతార్థప్రకరణసాధిధా
నియమన వివోచయోగిత్వేన తదర్థస్థితిశామవ్యంజనూన్తై
మనుకూలాధిధానియమన సిద్ధ్యభామేవాపేక్ష్యతియా ననా
క్షాదపేక్ష్యత్వమితి సతత్రాచ్యభిధానకాళః వివంధ సా
క్షాత్ప్రీత్యేషజేషి యోగజ్ఞాం సమతీధరదిత్యత్ర నైమిత్తక
తే అగజ్ఞో వభాసంగం ఘామియతి పదభక్తితేనగోచదన్య
భూతా ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యాభావేన విశమ్భనార్థక్షితితావచిప
కృతార్థక వ్యంజనావత్తిః తత్రాపి తద్విషయకశక్తిగ్రహణ
తదర్థస్థితిత్వర్థమేవాపేక్షితత్వాత్ వస్తుతస్తు ప్రకృతార్థ

ప్రసిద్ధిప్రాచుర్యవిహితశ్చ కదశ్చ స్యయోగోనికతార్థవ్యవహార
 పాపశ్చైవోపాదేశ్యమనయత్తపవశ్చేషయనుకాదిను నికతార్థ
 ర్వశ్చ వృద్ధిర్విద్యోపాదేశ్యకాదనంతో ప్రకృతార్థప్రసిద్ధివిసుర
 , స్యయోగ ఏవ అతఏవ ప్రకృతార్థే ప్రసిద్ధివిసుర ప్రయో
 గంయనుకాదిష్యపి కష్టత్య వ్యవహారో లోకసిద్ధః యదవ్య
 క్తత్యోప్రచాను ప్రస్తుతే శబ్దశక్తి మూలవ్యంజనాభ్య వ్యాపా
 రాభి భావనుప్రస్తుతార్థప్రతితి మూలకోపమాద్యలక్షణే వ్యంజ
 నావ్యాపారావశ్యం భావపేరం నత్యప్రస్తుతార్థైపివ్యంజ
 నాన్తిత్వచరమితి తదపినయత్తమ్— త్వమమరతిమలసహృ
 దయతాం ప్రశంఖంమూర్ఖాంతమశ్శరీరసాదమ్. మరణంచ
 జలదభుజజ్జలం ప్రశిష్యాత్కరుతేఽపం వియోగినివామిత్వత్ర
 విషశబ్దశక్తిర్జ్యం గరళంజలశ్చ భుజగత్వయాపగయాపన్య వా
 ర్యన్య సిద్ధిక్వదితి తావ్యప్రకాశకాయాం కర్ణరవవ గరళ
 శ్శబ్దవిషశబ్దవ్యభిత్వాభిభానేన ప్రాచీనుప్రస్తుతార్థవ్యంజ
 నాన్తిత్వాభిప్రాయనిరాసాసంభవార్ సమాసోక్త్యాదిస్థలేక్ష
 వవ్యవహారోఽపి రాగాదిశబ్దానాంనావార్థత్వాభిప్రాయేగన
 త్యప్రకృతేత్యభిభాన్తిత్వాభిప్రాయేగ- నవ్యేవం— శనిరశని
 శ్చ తముదైర్విహిన్తి తుప్యసినరద్ద్రయస్తైర్వమిత్వతాశనిశ
 భైన ప్రస్తుతాద్యబ్రాదన్యశ్చ సమభివ్యాహృతశనివిరుద్ధస్యా
 భాశ్చ వ్యంజనయా ప్రతీతే శబ్దశక్తిమూల వస్తుభ్యసిరితి
 వత్తుగళకళతయా విరుద్ధావపి శనితద్విరుద్ధావ్యావపి త్వదను
 వర్తనాభావమేకం కార్యంతురుపభివ్యవహారశ్చ ప్రభావా
 తికయప్రతీతేరత్రశబ్దశక్తిమూలవస్తుభ్యసిరితి ప్రాచాంతావ
 త్వర్యన్త భావనయత్తంస్యాదితిచేన్న- విరుద్ధావపి త్వదను
 వర్తనాభావమేకంకార్యం తురుతభిత్వస్యాపి వస్తునూఽభా
 వుర్యాలోచనాలశ్చ్యేఽపిభావశక్తిమూలభ్యసిరితివయతా
 కింతు ప్రకృతాప్రకృతోభయ సాచారణశబ్ద సాపేక్షతయా
 శబ్దశక్తిమూలభ్యసిరితివయతైవేత్యభిప్రాయేగ ప్రాచాంతభో
 క్తిరితిసంక్షేపః న్యాయమతానుసారినిస్తు శక్తిగ్రహణనిత

సంస్కారోద్భవశేనాప్రాకరణికార్థస్య తేరపి ప్రథమమ
 నామాయానుసత్వేన ప్రకరణాదీనాం నాధిధానియానుకత్వం
 కింతు లిజ్జవిసయా తేషాం తాత్పర్యగ్రాహకత్వమాత్రంతత్యా
 ప్రాకరణికాద్యథానాంతాత్పర్యగ్రాహకప్రకరణాద్యథావే
 స్వయంబోధావిషయత్వేనపి స్మృతిరనివార్యత్యామః॥

ఏవం వ్యంజనాయాఅగ్గీకార్యతాం ప్రసాద్యతాంలక్ష్యతి॥

వాచ్యలక్ష్యవిధిన్నార్థధీకృత్యాప్యతిరజ్జనమ్ ॥
 ఇదంచ శబ్దార్థోభయనిష్ఠవ్యంజన సాధారణంలక్షణమ్- తా
 దృశ్యశబ్దవాప్యతిరజ్జవ్యంజనాయాఅథాన్తరధీకేతురథ
 వ్యాప్యతిరథావ్యంజనాయాః అర్థస్యశబ్దవ్యాచ్యలక్ష్యధీ
 కేతుత్వాభావేనార్థాన్తరవాచ్యలక్ష్యవిధిస్సర్వవిశేషతాభా
 వేనాప్యదోషాదిధీయమ్ -

ఏవమధిధానం తా విలక్షణాంవ్యంజనాం నిరూప్యయల్ల
 క్షతాభావియం నిరూపితారం వ్యంజకం శబ్దంలక్ష్యతి॥

వ్యంజనేనార్థధీకేతుశ్చవ్యంజకంవిష్యతే॥

సామాద్యునుసూతజాప్యజయతిమాధవః॥

అత్రశబ్దచదం తాతాహీన్యాయేన లక్షణలక్ష్యచసంబధ్యతే-
 తేనలక్ష్యమాత్రాన్వయే వ్యంజకైర్ధైలిన్యాప్తిః- లక్షణమా
 త్రాన్వయే వ్యంజకమాత్రస్య లక్ష్యత్వాప్యత్యై వ్యంజకైర్ధై
 వ్యాప్తిరితినిరర్థమ్- అత్రవ్యంజనయాధధీకేతుత్వంఫలీత
 భానంవివక్షిరమ్ అతోనవాచకేలిన్యాప్తిః- యథా- సా
 మాదైరానన్తసహితైః సుమనూజాతైర్దేవసమూహైః జాప్త
 స్సేవ్యమాధవోముకుందాజయగీర్వత్ర ససారకపుష్పకపమ్ప
 భవ్యవసన్త ఇత్యథాన్తవాచాం వ్యంజనయాప్రతిలికేతవ
 స్సామాదాదిశబ్దవ్యంజకాః- యథావా, - భద్రాత్తనూద
 రధిరోహతనూర్వికాలవంశోన్నతేః కృతశలీముఖసంగ్రహస్య
 యస్యానుసత్తంగతేః పరవారణస్య దానోమ్మనకసంభవ
 కతంకరోజ్జూరమ్ ॥ అత్రభద్రాత్తనోభనాకృతేః కరధిరో
 హతినూర్ధ్వర్ధ్వవపుషః వికాలవంశోన్నతేః విమలసలతాన
 మూత్రాకానినః కృతశలీముఖసంగ్రహస్య సంగృహీత శరస్య

అనునన్వయమునకును రజ్జున సృజనమునకును సమీపమున
 కన్యాయాసృజనమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 మనాభిమతిపాత్రజలసేవ సేవమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 లిపాద్యమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 కామిప్రభవాకృతే రమ్యస్థితయో మరారోహతమూర్తికాల
 శృంగారమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 తూర్వాకామనసృజనమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 జ్ఞానమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 వ్యంజనమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

సన్వితప్రకృతార్థమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 పాదితేషు ప్రకృతార్థమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 మ్యంకింశబ్దమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 లభ్యసేవీత్యాకామ్యమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

అత్యంతప్రకృత్యుద్ధారణమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

తస్మాన్చకబ్దమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

శ్రీత్రకబ్దమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 ప్రకృతప్రకృతయే రుపమలక్ష్మీరస్యకవిరకనిశ్చయమునకును సమీపమునకును
 రిత్యత్ర విరుద్ధావపిత్యదనువర్తనార్థమేకంతార్యంకురుతో
 చూతే ప్రభావోపశయ ఇత్యేవంభూతస్య వస్తునశ్చయః (స
 పీతిస్తస్యామపి ప్రతితాళబ్దమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 సేవత్రోపమాదేః ప్రస్తుతాప్రస్తుతార్థపర్యాలోచనాలభ్యత్వా
 వర్ణనాశక్తిమూలధ్వనివిషయత్రైవిధ్యుక్తేతిచేన్న- తిభాత్వేపి
 ప్రకృతప్రకృతోభయ సాధారణశబ్దసాపేక్షతయా ప్రకృతి
 మాత్రపరపర్యాయ శబ్దసాపేక్షత్వేన శబ్దశక్తిమూలధ్వనివిష
 యతాయావవ తత్రాచిత్యాదితిధ్యేయమ్॥

• సన్వేదమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును
 తార్థయోః కిమకాగత్యనాధ్యయమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

యతోఽథాధ్యయమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును సమీపమునకును

• ముద్ధికృత్ । తతోఽభావ వ్యంజకశబ్ద సహ
 తారిత్రయానుతః॥

అత్రయతోఽధాత్రుతిహాధాయైకశబ్దాచిహాతి ప్రతిలిం
జనయతిథతోఽథోఽపి కర్తృ సహకారిరయా వ్యంజయోమః
సప్రకరుధాస్యాపి వ్యంజః త్వేతత్రశబ్దశక్తి మూలవ్యర్జనప్రక
హేతురితి కథయంతమితివార్యమ్ శబ్దప్రకరత్రహాధావ్యా
త ప్రకాశన వ్యవహారావస్థితి న్యాయేన తథోక్తమిత్యే
యమ్.

ఇతివైవిధ్యేతి బహుప్రదీపాన్ విశ్వామిత్రసాగ్నిచిత్త వి
శ్వజడవిరాతయాదిసర్వమణ్డళరత్నభేదక్రియాసదీక్షిత తన
యస్య కామాక్షిగర్భసంభవస్య క్రిమదర్థవారీశ్వరదీక్షిత శు
భురరణసహజతాలంఘనిత్యావేశద్యస్య త్ర రాజమాదామణి
క్షితస్య కృతిషు కావ్యదర్శనే ద్వితీయః ఉజ్జాసః.

అత్రోద్భవమును జన్మముననుసరించి నివసన కయోబోధ యితవ్యము
రంసమునాచార్యులరచితమునాచార్యులకర్తవ్యము కాదుగదా నివికారము-
ప్రసాదము ప్రకరణము - అర్థస్వరూపము ముగియబడినది అది
భక్తి - అంతాకార్యముగా భావన, రంపకము) అది ప్రతిష్ఠింపబడినది
తాంసమునాచార్యులకర్తవ్యము ముగియబడినది ప్రసాదముగా భక్తివ్యాపకము
లో వ్యక్తి రంపకముననుసరించి - అత్రో) కారణవ్యాపకమునాచార్యుల
కర్తవ్యముగా భక్తి) ముగియబడినది భక్తివ్యాపకమునాచార్యులకర్తవ్యము
కర్తవ్యము ప్రసాదముగా భక్తి - ఎవరియందగుచున్నది భక్తివ్యాపకముగా భక్తి

[illegible]

శుభశ్రీత్యాచిహ్నమేవం వానురక్షయ్యైతిశః । ౩

తాదాకమునఁ బ్రసాదమై యున్నది కావలయు.

[illegible]

తానీమిట్టిచేతవ్యయోత్తర వాక్యవైశిష్ట్యజ్ఞానం బ్రోతవా
 వ్యాధ్యుడు చక్కటిచేతల కంఠంబ్రోతవాం వాక్యసమీక్షా
 వ్యాధ్యుడు అనువాదించితా దలితాయాంర తహామహ్య
 దృశ్యకావ్యగ్రాహిణి జాత్యమూత చిర్యమృతానుకతెరి
 వ్యజ్యతే ౬.

అథవాక్యవైశిష్ట్యవ్యవస్థాపనవిధములు -

కూర్వాన్మహేయమౌకాశ్యసీవాధాన్యతాంఘ
 గచ్ఛేత్ ॥ ఇత్యుక్తవాక్యవైశిష్ట్యసంఘాతచ్ఛరణ
 మ్యతే ॥ ౭ ॥

యథావా - ఉద్దేశ్యం సరళ కఠిన శ్రేణికోణాదిగాయాను
 జ్ఞాన్మూర్త్యాదుల రమణీయతా సర్వకాయాః - ౩౬ చైత
 స్తీంతుకౌశల్యమౌకాశ్యతేజస్వినాతా యేమమగ్రసరిత క
 రితా కాద్దేశోపామనూహః ॥ ఇత్యుక్తం సోహృద్యకస్యనా
 యికాం ప్రాప్యక్తిః సర్వకాయాంతయనాదైకః - ఉద్దేశ్యత
 ల్మూర్త్యుదేశః - తేజమరాదనాయలసృదో జనైర్విద్విత్తేన
 మనికటాంజలజరరాహిత్యం వ్యజ్యతే - సరసరవాచంత్రీహం
 తోభాధిరతిగాయాదే శాస్త్రరాత్రయనశీలః తేనూర్దీకతావ్య
 జ్యతే - మహానామృత ర్మశాధికృవామృతరమణీయతా
 వాంవిధ్యుత్తమౌకాశ్యసంఘాతయన్తీకాతా తేనమజ్ఞాన్
 రేషు రమణీయమన్త్యుక్తియేనూర్దీకతావ్యజ్యతే - ౩౭
 చాత్రోత్తమ్యతే సురత సుహృదః సురసంజరిత్రావనయన
 సుహృత్కార్యకారణః - తేనతిర కాలసంఘాతసాలభ్యుపవ్య
 జ్యతే - తాతావానీత్యత్రోత్తమనానాదైకతా ప్రాధాన్య
 స్తీంజితీయతే - యేమంవారానామగ్రానివాధానకోః తే
 వాత్మనూరికంసాలికా వ్యజ్యతే - మనూహాశ్చరణిగచ్ఛతి
 ఇత్యుక్తిం విధవావ్యవైశిష్ట్యజ్ఞానాదతిరతాథాం చిర
 తేనవ్యజ్యతే ౮.

అథవాక్యసమీక్షావైశిష్ట్యవ్యవస్థాపనవిధములు -

ఏకాశీనైవయనాన్వలజలధృతిభూమికామ్ ॥ ఇ
 త్యుక్తం వ్యజ్యతే బుద్ధివైశిష్ట్యవ్యవస్థాపనవిధము

అంతఃకాల దానీకస్థులగునరాం శాసనములను లోక
తస్యంతరియోగ్యులగునరాం - యథానా - అనంతరము
యం కుసుమావదాయమునఃభవంతి) ప్రితకామిభిః ॥ నా
కాలమునకులమికుంజమునాపసీవరాంయంరవిలాక్షణిభిః
అతాగ్నిప్రభావఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలః
కాలాగ్నిప్రభావఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలః
అంతఃకాల దానీకస్థులగునరాం శాసనములను లోక
తస్యంతరియోగ్యులగునరాం - యథానా - అనంతరము
యం కుసుమావదాయమునఃభవంతి) ప్రితకామిభిః ॥ నా
కాలమునకులమికుంజమునాపసీవరాంయంరవిలాక్షణిభిః
అతాగ్నిప్రభావఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలః
కాలాగ్నిప్రభావఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలఃకలః

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

తామర కాయలను పప్పు చేసి దానిని తింటే మంచిది.

అత్రా శ్రీకాళహస్తి శివస్వామి శాసనం పాఠం సమంత
 తీర్థ సత్సంగయ్యగారి వ్రాసిన కారుక రూపిణి శ్రీమదే
 యశ్వతివ్యక్తతే-యథావా- * అదు అనంతన సత్యశివ
 మి తుహుం దభాషణీ అతహం అజ్ఞానవాసుం వర్షసింహుం
 తే అయి గునికరణ్ణిం గురువన పరవశ ప్రియశివ గామిత్యాం
 మద్దకానీ వాహమ్ అవస్థానవాసం ప్రజన్తి ప్రజన్త్యయమేవ
 తా నానికరణీయః || అగ్నిగురువన పరవశతి వివరీత లక్షణా
 తతశ్చ గురువన పరవశ్యా వాకే శ్రీశ్రీ ద్యుత్యునీ అహా తేన
 స్మృతా శేతవ్యక్తతే ప్రియేశ్వరే నమమృతవత్సం ప్రియానకుత
 నాతాం ప్రియేతి శివ గామిన్యూపాలయ్య శ్రీయేవకర్తవ్యం మద్ద
 భాగినీ తేన ముదాసీ నేన పి త్యయ్య సురతాహ మసదాత్మకా
 రణీతి ప్రజన్తి విశ్రీతి కో వా శివయః స్వయమేవేతస్మ స్వ మత
 తో శ్వాహ శ్చాంత్యతే అత్రా ద్యుత్యునీ వా ద్యుత్యునీ సమంత
 వైశిష్ట్యాదికా ద్యుత్యునీ మధునకుయే ప్రజన్తి తవాహం దగ మజ్జి
 తేవామితి శ్లోకతే. ౧౧

• సరసనామ చ్యవ్యత్వాన వత్తు. (చోప్పలనామసూత్రం)
రిత్యేనామసూత్రం వత్తు.

[illegible]

ತತ್ತ್ವದಿಂದಲೇ ಇದು ಯುಗದ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

శతేశ్వరమహాశ్రమం రామస్వామిస్వామి శాఖయి.

శయ్యానుమానముల్లో వాత్సల్యము దేశమాకత!

కర్మచక్రవ్యవహారమునకు నుత్తరమును దీనిగా గ్రహించి.

[illegible][illegible]

[illegible]

అధ్యక్షుల సమక్షమున వాక్కులు వినిపించుట.

అచ్యుతవ్రతమును యాచ్యుత వ్రతముననుసరించి
తమకుఁ బ్రతియ్యవలెనని యాచ్యుత వ్రతముననుసరించి
అచ్యుత వ్రతమును యాచ్యుత వ్రతముననుసరించి

అంబ) బాహ్యక-స్వాత్మక-రూప-వికాస-స్వయం-యోగ్య

శబ్దం తత్కార్యస్త తిరస్కృతవాచ్యోనానుభవనిః - యథా
 త్రియత్యయ్యవత్యత్ర ర్తదక్షిణనాయకవ్యసామోగాద్వి
 శరీరలక్షణయా తదభావః ప్రతిపాద్యతే - తథాశ్రుణ్వతః
 నాపి తద్విరోధీలక్ష్యతే - తేనచైవంకార్యకారిణ్యపిత్యయమ
 యాసాస్త్యమేవోచ్యతే తదితః పరంతా నైవంకార్యమనుష్ట
 యమిలివ్యజ్యతే - యథావా - ఉచక్తురంజమయత్ర కిము
 చ్యతే సుజనతాశ్రీధితాభవతా పరమ్ । విదధదీద్యుకమేవ శ
 చాశభ సుఖితమాశ్చ్యుతతశ్చరచాంశతమ్ ॥ ఇదమత్యంతాప
 కారిణం పృథికస్యవిధీరో దాత్తస్యవచనమ్ - బహుఉక్తు
 రముతకారః కృతో యతోచితాన బహువక్ష్యేమితి విస్త
 రసంరమ్భుణ యత్రేరిభగణిః - కిముచ్యతఇతి వక్తుర్ధీరోవా
 త్తతయాత్యేపాలక్ష్మరీతోయచితాస్త్రస్యవచనస్యసమ్మేధః -
 భవతాసుజనతాపరం సౌజన్యమేవ పృథితా పృథోక్తతా -
 హాశభేతతతుద్యుక ముక్తేకారమేవ సదావితస్యక సతత్వ
 రాజాంశతం సుఖితంయథాభవతితథాఽన్యైత్యత్ర విరో
 ధిలక్షణ యేవకారణానుపకారస్సౌజన్యవౌజన్యసంవిధా
 నేనావిధానం సభ్యేనశాశ్రీవం సౌభ్యేనఃభితా సంవత్సరక
 తావహానన తద్వైపరీత్యంచ లక్ష్యతే - తేనచైవ ముతకారి
 ణ్యపి మయాసాస్త్యమేవోచ్యతఇతి స్వస్యేయచాశ్రయత్యమ
 వ ముతకార్యతేఽపి మయాసోధయతోఽచక్తుస్తవసపది
 విచమత్పత్వవిధివా వ్యజ్యతే - అత్రేరోధిన్యమకార తా
 దాన్యుభ్యాభాగగస్తాఽపి నెతిజహల్లక్షణ - యద్యపి సారో
 తసాధ్యవసానమూలశ్చ క్షేదవిచక్షిణివాచ్యభేదాశ్చుంభవ
 ని - తథాపి తెమమచ్యుతాస్తరసే(క)మితాత్వస్త తిరస్కృత
 వాచ్యయారవ యథాయథమస్తర్భావసంశవా స్మకృతగు
 క్తాఇతిభ్యంతమ్ . ౬..... ౭..... ౮..... ౯..... ౧౦..... ౧౧..... ౧౨..... ౧౩..... ౧౪..... ౧౫..... ౧౬..... ౧౭..... ౧౮..... ౧౯..... ౨౦..... ౨౧..... ౨౨..... ౨౩..... ౨౪..... ౨౫..... ౨౬..... ౨౭..... ౨౮..... ౨౯..... ౩౦..... ౩౧..... ౩౨..... ౩౩..... ౩౪..... ౩౫..... ౩౬..... ౩౭..... ౩౮..... ౩౯..... ౪౦..... ౪౧..... ౪౨..... ౪౩..... ౪౪..... ౪౫..... ౪౬..... ౪౭..... ౪౮..... ౪౯..... ౫౦..... ౫౧..... ౫౨..... ౫౩..... ౫౪..... ౫౫..... ౫౬..... ౫౭..... ౫౮..... ౫౯..... ౬౦..... ౬౧..... ౬౨..... ౬౩..... ౬౪..... ౬౫..... ౬౬..... ౬౭..... ౬౮..... ౬౯..... ౭౦..... ౭౧..... ౭౨..... ౭౩..... ౭౪..... ౭౫..... ౭౬..... ౭౭..... ౭౮..... ౭౯..... ౮౦..... ౮౧..... ౮౨..... ౮౩..... ౮౪..... ౮౫..... ౮౬..... ౮౭..... ౮౮..... ౮౯..... ౯౦..... ౯౧..... ౯౨..... ౯౩..... ౯౪..... ౯౫..... ౯౬..... ౯౭..... ౯౮..... ౯౯..... ౧౦౦.....

యస్మిన్కార్యవివక్షయోంనాథవ్యక్తిద్రుతానకః ।
 సేవిజ్ఞేయేభికామూలోద్వివిధత్వైకకభ్యతే । అశ్రు
 లక్ష్యక)మవ్యజ్యులక్ష్యకభ్యక్తి)మాత్తనః ॥ ౭౪.

యత్కాచ్యస్యవివక్షితత్వసతి సూత్రవ్యవస్థాపి వ్యాసః
 తత్కార్యధామూలభవనిః తత్కార్యవిధ్యవ్యాసగుణీభూతవ్య
 క్త్యైతివాచ్యమిహాచార్యవ్యవస్థాపి భావకః ఇతి - అనుభూ
 తగుణీభూతవ్యవ్యవస్థాపి తద్వారణాయ గూఢాది - లక్షణామూ
 లభవనా తద్వారణాదు వాచ్యవివక్షితాయామిత్వవ్యవస్థా - సస్య
 త్కార్యవ్యాస్యవివక్షితత్వం సవత్సుమిచ్చత్యవివక్షితవాచ్యైతి
 గతత్వాత్తత్కార్యపదాద్యాచ్యం వాచ్యలక్ష్యమునలిష్టత ఇ
 తినాచ్యేపి వివక్షితత్వాత్ సాప్యయాతీవిభాగస్త తావత్స
 కత్వం వ్యవస్థాపి భావత్యే వాసంభవాదితితన్న - ఆకాక్ష
 యోగ్యతాంత్ర్యమేవ వాచ్యస్యవివక్షితత్వం త్యాజ్యమి
 త్యావశ్యమయేగా వ్యాచ్యస్యనాకాక్షాప్రకృతంబిహ
 త్యత్ర తయోగ్యతేతిభవతి వాచ్యవివక్షాయామిత్వవేనలక్షణా
 మూలభవనిత్యవ్యాసభవనిత్యయమ్ - అయంచాధికామూలభవ
 నిరసంలక్ష్యక్రమవ్యవస్థలక్ష్యవ్యవస్థాక్రమభేదేన ద్వివిధః - ల
 క్ష్యవ్యవస్థక్రమిహ సులక్ష్యక్రమవ్యవస్థ ఇత్యుక్త్యవ్యవ
 త్తీత్రకార్యసృష్టిధాన్యకూలమర్తుంప్రకృతమసులక్ష్యక్రమ
 వ్యవస్థాస్యవిదేశకః కఠిన్ - ఆస్యేతుసూచికానాన్యాయా
 దస్యసృష్టిదేశకః - సచైకవైక శృంగారస్యానైక భదాది
 వక్ష్యమానత్వేన తదభివ్యక్త్యానామసులక్ష్యక్రమవ్యవస్థా
 నానుప్యనైకవిధత్వమవిశిష్టమితిచార్యమ్ - తథాప్యసులక్ష్య
 క్రమవ్యవస్థాత్వేన యాపైకైకస్య వక్ష్యమానత్వాత్ - సచైక
 మవ్యవస్థలక్ష్యక్రమస్య లక్ష్యక్రమాభావయాతరయా తన్ని
 యాచితాధీనవియాచితత్వేన సృష్టిదేశకో నయత్త ఇతివా
 చ్యమ్ - ఆలక్ష్యక్రమత్వంహి సలక్ష్యక్రమాభావః కింతు నీ
 లపీతయోగితయోగః పరస్పరవిరూపాన్యవ్యవస్థమేవ సతు ప్రి
 తియోగ్యనుయోగిభావఇత్యావయః - సనుప్రధమం శబ్దస్యశ్చ
 వగంతతోవిభావాది చ్చిత్తీతితిక్రమస్యలక్ష్యత్వాదలక్ష్యక్ర
 మత్వమత్రకథమితితే - శబ్దమ్ - తథావిభావాది చ్చిత్తీత
 రసాభివ్యక్త్యుక్త్యా సలక్ష్యత ఇత్యలక్ష్యక్రమత్వమ్ - సరళ
 బ్ధకృతానంతరం విభావాదయవేన ప్రతియతై సతుతదంతర

భావారత్తస్యహిస కాన్తుదయాశంభవః - తస్యనిర్వృత్త్యన క
క్షయకాంత్యా - నాపిశు ద్ధిశబలతే సంభవతః - పౌంధా
విశ్వవిద్యావ్యాప్త్యసంపదనే రసవత్సూరసభివృద్ధిః - తత్సంపద
నేతి రసతావిర్యవనానెవగృతవేద్యాన్త రత్వాదిత్యాచుః -
కవిత్వభావశబ్దస్యకథ్య గ్రహణం వ్యభిచారిణానామేవా
త్కథావశబ్దపరివాద్యుమితి - ద్వీయ యథామిత్యాచుః ౮౪
సనురవాదీనాం వ్యవస్థిత్యై రసవత్ప్రేమభిర్యస్య సహాహి
తాదయేలంకారా ఎవతేన గుణీభూత వ్యవస్థి పిప్రావపవ
వత్తుముదితా సతువ్యనిప్రస్తావ ఇత్యతతాః -

ధిన్నారసాద్యలంకారాదలంకారాభిమేధీతాః ౧౫.
ఇమేపాధిభావ్యేనాభి వ్యవస్థిత్యానారసాదయః - తథాచ రసా
దీనాం యిత్యాపాధిభావ్యం తత్తరసవదానయేలంకారా
స్తేన గుణీభూతవ్యవస్థితప్రావపవ వత్తునై - యత్యేతుతేమం
పాధిభావ్యం తత్తాభిజ్ఞారావప తేతి ఇవాతదభిధానం య
క్షేప్ - రసభావాదిభ్యసీనా ముదాహరణంతు రసనిరూపణప్ర
స్తావే స్ఫుటకరంలక్ష్యతేతి నేనాప్రపజ్ఞితమితి భేదయమ్ -
యదారసాదయోవ్యవస్థితై తదానీ చుసంలక్ష్య క్రియవ్యవస్థ
ఇత్యుక్తమ్ - తత్త్ర ప్రసక్తాభిసాది స్వరూపం లిలక్షయిషు
రాదౌ రసస్వరూపమాహ -

కారణానన్యథాకార్యాది సహకారీడి యానిచ | ర
త్యాదె స్సాయిసూ లోకేతానితే న్నాట్య కావ్య
యేః | విభావా అన్యథాకాన్త ర్క-భ్యనై వ్యభిచారి
ణః | వ్యక్త స్వత్రైవిభావా దై వ్యస్థాయాభావో రస
ప్రస్తుతః || ౧౧ .

లోకేహి యావ సూక్ష్మిన్న చిత్త వ్యత్రైయావస్థువ్యకళమిథో
వర్తననన్త్రవదేనహో పీతివ్యవస్థితే తీతశ్చ రదీయభావత్యా
లంకారాదిభిన్నతస్యైగుద్యావత్తుప్రమీరణచక్రాదిభిజుద్ధిపితా
సాప్రేతిరుక్మ త్తాచరనామధేయాభిలాషాకారణ పరిణాత -
తథాచ భావోక పీతిరతిమాచక్షతే - తత్తశ్చ మిథ స్వకత్యుహ

యంతిశ్చ సమానయోర్యుక్తా సూక్ష్మవాక్సా సమీకృతా నిమిషాద
 యః కామిర్యవన్తి రవిస్మరప్రీత్యాచిన్తాదిభిశ్చ రమణ్యవ్య
 జ్ఞేకాశ్చేష్టాకాయన్త రవనస్తరంస్వయం మాతీప్రేషణేన కా
 శ్చలమివాతే నాప్రీతిరుత్తరోత్తరముజ్జ్వల్యుతే చిన్తాదయః శ్చ
 సరవగచ్ఛన్తిస్థితిః ఏవంరసాన్తరేష్యపుష్పయమ్-రథాచ
 లోకే కావ్యనాట్యవ్యతిరక్తనాయకానాయక వ్యవహారశ్చర
 స్థాయీదూరత్యాదిన్తస్య యానికారణానినాయకానాయ
 కయావాచితదీయలక్షణ్యాలక్షణోద్యోగ మన్త సమీకృతా
 దీనిచ యానిచరత్యాదే శ్చిన్తాదేశ్చ కార్యాదికటాక్ష భువా
 త్మేచస్త్ర మృత్రుకయ రోమాజ్ఞాదీని యానిచరత్యాదే శ్చుపా
 కారీణి పరిపాష హతుభూతాని నిర్వహచిన్తాదీనితానిమనికా
 రణాదీని నాట్యేతిభిసంయత్రధానైవ వ్యాపారణసోద్యత్కా
 రయోగ్యకావ్యే గుణాలక్ష్యారాది విశ్లేషకావ్యే సంధర్మ
 కేషవయదిశ్చుస్త్రాదా కారణానివిభాజితకథ్యన్తే విశేష
 ణరత్యాదయోఽమిభిర్భావ్యన్త ఇతిత్యుక్తైః - యానితు శ్చ
 ర్యాణి తావ్యమభావాఇత్యుక్త్యన్తే - రత్యాదికంచానుభావం
 న్త్యనుమావయన్తితిత్యుక్తైః - యానితు సమాకారికారణాని
 తానివ్యభిచారిణ ఇతికథ్యన్తే వివిధమాభియుక్త్యన చరన్తితిత్యు
 క్త్యైః - ఎత్తేరుక్తయాపైర్విభావాద్యైర్వ్యక్తో విశేషణోక్తః పా
 నకరసహాయైస మిశ్రణేన కాపావదనీయతాం పాప్రైః స్థా
 యీచిన్తాదివదనపాయితయాస్థాయీ భావోరత్యాదికోరస
 ఇతిరసతత్త్వవిధిన్తస్యైః - ఉక్తంహి భరతేన - విభావాను
 భావవ్యభిచారిణంయేగా ద్విసంపత్తిరితి - అభిచసూత్రే
 సంయోగచదం నిష్పత్తిచదంచాన్యథాన్యథా రత్యావ్యభా
 తారో వ్యావజ్ఞతే - తద్విభట్టలోల్లటప్రభృతయః - ద్వివిధో
 విభావః అలక్ష్మనవిభావః ప్రదీపనవిభావశ్చైతి తద్వియావాలక్ష్మ్య
 విషయాత్పరత్యాదయోకాయన్తే తేనాయకానాయకాద
 రితాలలక్ష్మనవిభావాః తదీయలక్షణ్యాదయశ్చస్త్రీసమీకృతా
 దయశ్చకాతం రత్యాదిక ముద్దీపయ అభిలాషా ద్యాకారణ
 శరణమయన్తితి త్త్యుక్తైరుద్దీపనవిభావాః - తాభ్యాముభా

త్యాం రక్ష్యాదికోభోజోజాయతే - యద్యచ్ఛ్రుద్ధీతవానాంశః
 త్యాదిజనకత్వం తథాపివేదాకారచరితామజనకత్వాత్తే
 మపి కారగత్వయితి భేదేయమ్ - అనుభావాఃకటాక్షభూతామేనా
 దంత స్మృచ్ఛుప్రకరయకోమాభ్య నైవవేచిభువైవర్ణ్యానుద్ధి
 శ్వర్యావయశ్చ తైరనుభావైఃకార్యరూపైరప్రకృష్టోఽపిర
 త్యాదిభావః ప్రతీతియోగ్యతాం నీయతే - వ్యభిచారిభిర్యవ్య
 మానినిర్వనాది ర్వియస్త్రింశత్పానైరుపరీయతే - ఎకంచ
 స్థాయినభావయోః కార్యకానిభావః స్థాయ్యనుభావయోర్జ్ఞా
 వ్యక్షాపకభావః స్థాయ్యవ్యభిచారిణాఃపాద్యలోకకభావకృష
 మృత్యుస్సంయోగకర్తృభావః - ఉత్పత్తిర్జ్ఞప్తిః ఉత్పత్త్యనిష్పత్తిక
 ర్తృభావః - తతశ్చవిభావైర్జ్ఞప్తితోఽనుభావైః ప్రతీతిోవ్యభిచా
 రిభిః శ్రుద్ధిరత్యాదిభావో ముఖ్యరసస్సుచవస్తుత స్వీతాది
 సోదరో రామాదావేవవర్తతే - నవీవరసఃకావ్యేషు విభావా
 దప్రతీతిపాదతైఃపదై రభిధాన్యయో ముఖ్యయైవ వ్యత్యాస
 మృద్ధయైః ప్రతీతిమనూరసభివ్యవర్తతే - యథాచరసప్ర
 తీతిః కావ్యవ్యభిధయైవ తథాపిభూమిలాపి భట్టలోల్లంబ
 తోపన్యాసప్రస్తావేవవ్యవర్తతే - నాట్యేకు రామాదావనుకార్య
 ఎవ స్థితోరత్యాదికోభావో రామాద్యనుకర్తరినటే రామతా
 మ్రాప్యారోపాత్త త్రాసన్నపిసామాదితైఃప్రతీయమానూరస
 భివ్యవర్తతే - తథాచవిభావాదిజన్యూరసోరామాదావనుకార్య
 దివాధునాకు సకుత్రాపిరసోదన్యతే కింతునటేతేవలంసామా
 ఎతైరాసోవ్యతజ్ఞత్వాదుః. త్రిశక్లుకావయస్తుభవతుతా
 వత్కావ్యవ్యభిధయైవ రసప్రతీతిః నాట్యేకు కించిద్భుదస
 మిష్టోరభేదవైర్వత తామ్రాప్యత్వేన భేదావగాహన్యాస్తామ్రా
 త్యప్రతీతి రసప్రతీతి విరోధితయా తత్ప్రతీత్యజ్ఞత్వోభవమ
 పి సామాసం కించ శుంయోగనిష్పత్తిస్తుదయో రధాన్త్రయశ్చ
 తతాకల్పించాయుక్త తస్మాదేవంభ్యాభేదేయమ్ అతేహి భ
 కుర్వితాప్రతీతి స్మృత్యుద్భూత్యాశుంశయసాద్యశ్యప్రతీతిభేదా
 తోఽపి త్రిరామపితాయమితిరామత్యాదుఃకర్తృత్వేదికాయా
 ప్రతీతియూచాయమేవ రామభివ్యవర్తయోగకర్తృభేదికాయా

త్వం సుత్రారామభావ దృశ్యతారయతుం శక్యా తనకర్మా
 కళలాశీరీయా : శ్రీభులస్మిగ్ధశీలత్వావయః శ్రీత్యావ్యు
 తై - తాదృశ కర్మారకలాశీతా శీ తా రో శ తే న నాయ
 కాధూలాచనానస్తకస్తరనక్షుతుత్వం శ్రీత్యావ్యుతేనునసా
 యోమసూరథా శ్రీమృనాలిక్ష్ణనాదివిషయాదిచ్యావితేమై
 మైలశరీరితీశీః అక్షయ్యసంపద - అత్రమసూరథానాంమ
 సూరథాభిధర్త త్వైపి మనశ్చితిగ్రహణం తద్విషయక మ
 సూరథైర్ననశ్రీర్యవాఽప్యయోగవ్యవచ్చేతాభావ - అ
 నేననిరస్తరమసూరథ విషయతా శ్రీత్యావ్యుతే - పాదేశ్య
 రీత్యనేన పాదానాం శ్రీత్యావ్యుతీకరత్వం వ్యవ్యతచితి ధ్యే
 యమ్ - ఎతాదృశానాం సంభోగశృద్ధా రవిషయానా ముల
 మృనవిభావవిషయానాం కావ్యావామనుసంభావలత్తా -
 దైవాదహమతీతయాచపలాయితేనైర్వియావియత్తశ్చ | అ
 నిరశవిలోలజలదః కాలస్రముపాగతశ్చాయమ్ || అత్యధకుల
 దీర్ఘలోచనయాత్యయాచామత్ర దైవాద్ధరవృద్ధవశాద్వియత్త
 శ్చ నీలిదవలభానబలాచాశోఽయంకలశ్చ సముపాగతచితి
 చకారాభ్యాం వియోగజలదకాలశ్రుమాగమక్రియయా ర్యాగ
 శత్యాద్దురుత్త శోఽపభాః పృత్యావ్యుతే - ఎతాదృశానాం
 విశ్రులమృశృద్ధా రవిషయానా ముద్దీపనవి భావవిషయ నాం
 తాదృశావామనుసంభావా న్నిత్యుగతమసూరథాభారాయై గృ
 హీతాభాగగుణనికానధీరీనా ద్విభావానాం తాదృశాగుణని
 కయైవస్వస్తి శాస్త్రాయోగానైవిపితాకార్యానాంరూపా
 దీనాలచ నేనప్రతాకన మృతపన్నమ్ ఎవంచ కావ్యానుస
 థానా ద్విభావశ్రుత్యుత్తాదోమభ్యాదీవాం రూపాభ్యాదివి
 బ్ధాద్యధిచారితాం చోద్భూత తత్ప్రభవసంసకారవస్థితా
 వ్యధోచరన్తృతిన్తన్తృతృతృతేన వ్యాప్తిన్తృతిమతాఽనపా
 శీక్షీయాతనటవృత్తిరీయానామజితైర్వ్యసూతన్తృతృతృతృ
 వ్యత్యాదిభావోఽనుమాయతే - సచభావాదీవారి సచ్య
 ప్రతిత్యావ్యుతీకరం తత్యావ్యుతీకరీతివాచ్యమ్ - తహిశ్చరూ
 పశస్తైస్థాయిన మనుమానంబుత మితి తే సమస్తాః త

జ్ఞానంక శ్రీమయాశు వికేమదర్శనదళాయామిహపి సరిత
 ద్ధమ్ - సతేరామత్వారోపేణ శ్రీమస్యసుక్తిప్రత్వార - సతై
 వం స్థాయినోఽనుమితైవ చిహ్నైవచ్యుతాకార కారితా
 సన్యాదితావ్యమ్ - చతుత్కార కారిత్యం తదభ వోవా సా
 నుమిత్యైవ నిబద్ధనం కింతువస్తుస్వభావాయత్తత్ - అతఏ
 వానుమిత్యానాపి కామినీహృదయాన్తా వాయుచిభవతి -
 తతశ్చానుమిత్యానాపి రత్నాదెరానన్దజననై ప్రకర్ష కా
 మ్యుగతం చతుత్కార కారిత్య ముపరుద్ధమ్ - అనుమానంతు
 రామోఽయం సీతాలక్ష్మణ ప్రీతిప్రకర్ష వికేమశ్రయస్త్రోవిధా
 వాదితత్వా ద్వ్యుత్తరకణాహమివ - యవాతు స్వకాస్తావిష
 యకప్రీతిప్రకర్షాశ్రయఇతిసాధ్యం తగాహమివేవ్యవ్యయాలి
 వ్యిష్టవ్యమ్ - అయమితినిష్కర్షః - చతుర్విధప్రకర్షవిలక్షణ
 యారామోఽయమితి ప్రకర్షోపయోగియమాణేనసతేన
 కావ్యానసంధానాల్ కింబలాచ్యాభినతై ర్విభావాదిభి శ్చ
 వ్యిష్టవిద్యమామోఽపి రత్నాదిరనుమిత్యాన సౌమాత్యై
 శ్చర్యమాణాకరఫలికారిశ్చ స్థూతగింఘంఘోగతదంవ్యా
 ప్తిరూప సుంబద్ధపరం నిష్పత్తి పదంచానుమితరూప సామాజి
 కరర్వణపరమిత్యామః. ఇట్టనాయకాన్తు రటస్థీభూతన
 టగతల్యైవ రత్నాద్యనుమితౌ చతుత్కారోపస్యాయదిత
 వస్తు సౌందర్యబలాద్యభాతభాప్యపస్థితౌ చతుత్కారస్తూతా
 శ్చత్వారాది పదాదపి తిడుపస్థితౌ చతుత్కారస్యార్ కిం
 రసస్య పూర్వకునుపస్థితేర్వ్యతిరేకవ్యాప్తి గ్రహస్యాప్యసం
 భవాన్మానుమితిసంభవః - సచరామోఽయం సీతాలక్ష్మణక
 త్యాశ్రయః రద్విషయకవిభావాదితత్వాలి రత్నాశ్రయత్వ
 మేవసాధ్యంరతిశ్చోపస్థితైవేలివ్యాప్తిగ్రహనుపపత్తిర్లిక్ష్ణో
 పహితలైక్ష్ణికభావాభ్యుపగమనవిభావాదిరత్నా ద్యభయవిష
 యత్యైవానుమితే రసవిషయస్య పర్యవసానమితివాచ్యమ్ - ఏ
 భుతి రసోన్యాదనస్య ధారావాహన రూపతావస్యత్ నిష్క
 సాధనన పక్షతావశ్యేకతావశ్యేకనానుమిత్యన్తరానుబంధ
 వశ్యంభావోన్యచాన్తరానుమిత్యయా పునఃపక్షతాసంభ

వశతివాచ్యమ్ - ఈశ్వర్య విగతితవద్యాస్తరీతయా తదాస్మాదే
 మధ్యతదినుదయాన్ - సచరహిన్ సమేతాద్యత తత్వేద్య
 సుమిత్యస్తరంసామాజికాత్మని రసేషిత్వవ్యతయి వాచ్యన్ -
 సామాజికే తజ్జనకవిభావాది సామగ్రివిరహాత్ ఆతవ సామా
 జికాత్మని రసోఽభివ్యజ్యత ఇత్సవ్యపాస్తమ్ - తత్ర తదభివ్య
 జ్జనకవిభావాదిసామగ్రి విరహాత్ - తింతు విభావా మలావాదీనాం
 రామాద్యపేక్షయా పూర్వ మసాధారణాసాం సమృద్ధయేణ
 యత్పాధారణీకరణం తదనూహాః లభితా లక్షణాభ్యాం భి
 న్ముః కావ్యేవాద్యేవభావకత్వాభ్యావ్యాపారోఽవశ్య మగ్గీత
 ర్తవ్యః ఇతిరథారామాద్య సాధారణానాం విభావాదీనాం సా
 ధారణ్యవ ప్రతీతిర్నస్యేత్ తేనచవ్యాపారణ సాధారణీకరియ
 మాగన్ధ్యాయారత్యాదికోరజత్తుమోఽవభి రూతసత్త్వాభ్యగు
 జాత్మద్వాత్పరీకాశమానూయ సన్తస్త దాత్రి కాయాన్మందో
 యావిగతివేద్యాస్తర తాతయైస్య భోగాభ్యేవ వ్యాపారణ
 భ్యజ్యమానో రసఇత్యవ్యతే । తదయం నిష్కషణః । కావ్యే
 నాద్యేవాభిధా లక్షణాద్యయ భిన్నేన భావకత్వాభ్యావ్యాపా
 రణ సాధారణీకృతో భోగాభ్యేవ వ్యాపారాస్తరణ సమృద్ధ
 యైర్భుజ్యమానో రత్యా-కన్ధాయారసఇతి - తతశ్చ సూత్రే
 శుంయోగపదం సాధారణీకరణపదం నిష్పత్తి పదం భోగపర
 మిత్యామః । శ్రీమదభివవగుప్తాచార్య పాదాశ్రు వక్ష్యమా
 గరీత్యావివాదిసాధాగతరణభోగయోగుపపత్రావతిఃకృత్యా
 పారవ్యయకల్పనమయక్తమ్ - తించాస్మిన్ పక్షే రసో విభా
 వాద్భిర్జన్యేతేజ్జన్యతే అభివ్యజ్యతేవా - నాద్యేమావ్యత్వాత్ -
 నాస్త్యః అభివ్యజేత్త్యయైవ దూషితత్వాత్ - తస్మాదవంవ్యా
 భ్యయన్ - సర్వపరిహి శ్రోత్వాణాం పేక్షకాణాంవానిత్య
 సుభాత్మ మారత్యాది కన్ధాయానాసా రూపేణాత్మని తిష్ఠ
 తి - తతశ్చయైవావ్యసాట్యవ్యదిర్త ఫల సాయీకానాయకా
 దిభిః తారత్యైవచైస్తాదిభిః కార్యైశ్చ దనమితై భిన్నైశ్చ క్యా
 దిభిః శ్రువాకారిభిశ్చ స్థాయీరూతరత్యాద్యమమానై శ్రుసః
 శ్రుసశ్చిలకన్త ప్రజ్ఞాతికయవస్తస్తాద్యభివాంసామాజికానాం

కావ్యేషు సంకృతైశ్చాప్యవ్యభిసితైర్వాకారజైర్వాసూత్ర
 త్తనాస్థితస్యరత్యాదస్థాయీనానిభావన మబ్జుర దళార్య
 గంక్రియతేతాద్యతైః కావ్యైరనుభావనమనుభవమయయో
 గ్యతాక్రియతే-సహకారిభిర్యభిచారిణం విశేషణాభిముఖ్యై
 న చరణంబ్జానం సుప్రకటత్యంక్రియతే - అతఏవకావ్యేనా
 ప్యేవ కావ్యాదయో విభావాదిశబ్దైర్వ్యకదిశ్యతే - తెచవిభా
 వాదయః కావ్యేషునాప్యేషుచ సాధారణ్యేనైవ ప్రతీయతే
 నమమమనైతే శతోరనైతే తటస్థస్యైతే ఇతిసంకృత్యవిశేష
 స్వీకారణం - నానినమమనైతే నశతోరనైతేనతటస్థస్యైతే
 తేఇతిశంబద్ధివిశేషతరిహారణవాచ్యతీయతే - తథాహ - అ
 బ్జుద్భవమనామ్య కేశికయనాదుత్థాయ దూరస్థయ్యాకావ్యైన
 స్ఫురితాధరణవభృతం భూసంజ్ఞాయాయాచితే । ఆచ్యావ్య
 వ్రీతపూర్వగర్భభలం తేజాశ్చలనాననం మద్వాన్మూలిత మద్వ
 లస్తవికయా తవ్యావిభూతంశరః॥ ఇత్యాదిగావ్యమయమతే
 నాయకాదయఅంబుసవిభావాద్యేచ అబ్జుద్భవాదయఉద్ధీ
 తనవిభావాదేచాధరస్ఫురణాదయేనుభావాద్యేచ తదభివ్య
 జ్జితోత్పత్త్యాదయోవ్యభిచారిణ్య నహి తేజునైవైత ఇత్యా
 శబ్ద్యధివిశేషచరిహారంనియమంవాపురస్కృత్యప్రతీయమై
 తేతు సాధారణ్యేనైవ తతశ్చ కావ్యేశబ్దేనాప్యే - భినయేన
 విభావాదీనాం సాధారణ్యేన ఉచస్థితౌ తద్బలాత్తత్కారేనా
 మాజికానామమితిప్రతిమితాప్రమాతృతావిగళితవేద్యావైర
 శబ్దుర్లభూన్యస్సాధారణరూపఃప్రమాతృభావశ్చోన్మిషి - త
 తోన్మిషితప్రమాతృభావైశ్చ సామాజికై స్సృష్ట్యాత్మని సూ
 త్రరూపేనావస్థితౌ త్వానావప్తస్వరూపారత్యాది స్థాయీవిభా
 వాద్వికతీతవలనైవ ప్రమాదియృతస్సాధారణ్యేన గోచరకృ
 యతే - నచాన్యస్యభావాద స్సాధారణ్యేన తథావస్థస్య
 స్థాయీనస్సాధారణ్యమితిభావ్యమ-వాగ్యస్యసాధారణ్యాభ్యాన్
 చితేసాధారణ్యమనుచుత్తైః - నచసాధారణ్యేన తత్ప్రతీతౌన
 తామితిభావ్యతే - శబ్దమయమృతయసౌమదస్యైవ

చీమర్థోల్లాసః .

౧౩౦

సత్వాన్ - సత జ్ఞానాభిన్నస్య స్థాయీశః కథం జ్ఞానగోచర
 తా విషయ విషయభావస్యభేదగర్భత్వాదితివాచ్యమ్ - జ్ఞా
 నాభిన్నస్థాయీత్వవ్యతిరేక స్థాయీనామైవ ప్రకాశమానత్వాది
 తోభేద విషయత్వాచీనారాత్ - సచైతాద్యక స్థాయీని కింమా
 సమితివాచ్యమ్ - చర్యజైవమానమ్ - సచైవమభిచ్ఛక్తస్థాయీ
 శుర్యచాచర్యవ్యతేరివాచ్యమ్ - విభావాదిజ్ఞానసంవలనదిశయా
 మేవ తస్మాభివ్యక్త్యభ్యుపగమన తజ్ఞానవిరహావశాయాం
 తస్యతిరోధావాభ్యుపగమోత్ - సచైవ విభావాదీనాం తదిభి
 వ్యక్తిమేకుత్వే స్థాయీసచై పృథగనుభూయైరక తరశ్చరశ
 ప్త్యాసంలక్ష్యత)మన్యజ్ఞస్య విరోధోభావసంవరిత తయైవ
 జ్ఞాయన్ముఖం స్వీకారచ విభావాదీనాం వ్యవజ్ఞకత్వానుచతు
 త్రిరితివాచ్యమ్ - యద్యపి విభావాదయః ప్రథమంశజ్ఞేనాభిస
 యేనవా ప్రత్యేకంగా యన్తై శుశ్చుచ్ఛయథాపాఃకరసై శ
 ర్కరామాధుర్యం తేమవఫలరసాజ్ఞాతాకగ్నూరాది గతీసారథా
 జితం చానపహ్నుతమిథశ్చమత్కారాతిశయమనుభూయన్తై
 తథా తెవిభావాదయ స్థాయీనాసంవరితా అనపహ్నుతమిథ
 శ్చమత్కార మనుభూయన్తై ఇతి అస్తిక)మస్తథాపి యథా
 వ్రుతితశ్రవణవాక్ష్పి వ్రుతితపరామర్శ మువానుమితీనాం క్రమ
 శత్రైవపిత్యస్పృహుతీనాం రుచిత్యనుమిత్యుదయాత్క్రమా
 సలక్ష్యతే తథాత్మాపి విభావాదిప్రతీతీనాం విభావాదిసంవరిత
 స్థాయీనుభవస్యచ రుచిత్యాత్ క్రమాసలక్ష్యత ఇత్యసం
 లక్ష్యత)మన్యంరసస్యపవిరుద్ధమ్ ఎవంపానకరసన్యాయేన వి
 భావాదిసంవరితతయా చర్యమానస్థాయీనామైవవాదిప్ర
 తీతివాక్యాత్ శ్రుతజ్ఞవచరిస్సరక యథాయథా చర్యనాథా
 రావాహి కలియా ప్రకృతేతథాతథా హృదయం ప్రవిశన్ని
 త సర్వాజ్ఞమభివ్యాప్యలిజ్జన్తే తస్యవ్యతిరేకంవస్త్యన్తరంతి
 తోవధదహున్తాద్యయ బ్రహ్మనస్యమనుభావయన్ని వారాజితర
 మత్కారాదిమగ్ధకారీశ్చక్రాధాదికోరశిష్యుత్వేతే సచై
 వంతేమేవాది రశిస్థాయీనాం సత్యదుఃఖాత్కర్తవ్యమత్యభ్యుత
 వస్తవ్యంహ్యోతివాచ్యమ్ - తతాగ్నినిత్యమభివ్రుత్త స్థాయ

శాస్త్రవర్ణనః తత్త్వప్రకరణమునందు విభాగాదుక్తముగాఁగల
 సుఖభోగ్యతైరనుభవసిద్ధత్వాదుఃసమైకమేకవికరసంస్కృత్య
 భాత్మకవ్యస్థాయినవికత్వాదివిచక్షణ - విభావాదిభిరనుభ
 వవ్యవస్థితః - సమైకం కరుణాదావగుప్రభృత్యనుచుచుండు
 వాచ్యత - లోకహి స్యయాపతోయప్రాద్యదుత్పత్తి ప్రస్తావన
 జ్ఞాయమానాత్మకత్వప్రకరణమునాభావాద్యవ్యతిరేకఃపదియ
 నిష్కర్మకః - సామాన్యేషు నిర్మలసుఖాత్మక ముత్తమాపేక్ష
 తస్మాద్యాకర్షణాభిసయేనవా విభావాదిషు ప్రత్యేకంప్రతీయ
 మానెష్యుల్ల రాద్యవస్థాం పాప్రశ్నప్రాదివా సాధారణతయై
 వ ప్రతీతైస్తైర్విభావాదిభిరభివ్యక్తతయా స్వయమపిసాధార
 ణతయైవ పాపకరసన్యాయేనవిభావాదిసంపదినతయోచరవ్య
 మానశ్చమత్కారైశ్చసశ్చుత్తారౌదిశ్చాకరణైః - సను విభా
 వాద్యవ్యయవ్యతిరేకాన్యవిధాయామూరసంస్కృత్యార్థతైవ
 యుక్తైరితన్న - తథాశుతి విభావాదినాకేఽపి తస్యసద్భావ
 ప్రసంగాత్ - సచాస్పద్యత్వాదివన్నిమిత్తనాశనాశ్యతైహ
 చ్యవ - తత్త్వాపి సంఖ్యాయానిత్యతయాఽపేక్షాబుద్ధర్వజ్ఞ
 కత్వమాత్రిత్వాభ్యుపగమాన్నిత్యసుఖాత్మకస్యరససన్యాసజ్ఞీ
 కారణతస్యకార్యత్వాదాగాచ్చ - సచరత్న జ్ఞాప్యోఽస్త్రి
 తివాచ్యమ - ముత్తమాపేక్షితస్యస్థాయినూరసాత్మకతయా
 భివ్యక్తవిభావాదరుపయోగసమూర్వంసిద్ధస్యరసవ్యవస్థాదివ
 దభావేన జ్ఞాప్యత్వానుచుచతైః - సమైకంసిద్ధస్యవస్తుటాదర్శ
 వాదివ్యక్తితైః పాగిసిద్ధస్యతత్వ కథంవిభావాది వ్యక్తితైః
 కాచ్యత - విభావాదిసంపదినతయా చర్యతైవతస్యవ్యక్తి
 త్యుపాకర్యవ్యవస్థావ్యవస్థావ్యవస్థాకారాచ్యవ్యక్తియతయా
 తస్యస్యదురచమ్మవత్వాత్ - సేవకారకత్వజ్ఞాతకత్వాభ్యా
 మస్యవికరవ్యజ్ఞకత్వంసత్వాపి దృష్టచరమితివాచ్యత్ - అవ్య
 త్వాపివర్ణనీయతవస్యయాచస్య కార్యకర్తాకర్తావ్యవస్థానుచుచతై
 వప్రతీతైశ్చ సర్వానుభవసిద్ధతయా మరచమ్మవత్వేహిత్వై
 వవిభావిద్ధవ్యజ్ఞకత్వ కల్పమైశ్చోమత్ - ప్రత్యేకావ్యక్త

దశానన్యై ర్వాకత్వసిద్ధి ర్భూయగత్వాత్. సత్య త్విత్తనన్యై
 వాక్యత్వవ్యవహారానుచనత్రివిధివాక్యత్వ-చర్యవ్యవహారయో
 రససాధ్యత వ్యక్తినిష్పత్త్యా వాక్యత్వ వ్యవహారోపపత్తిః - ఇ
 యథాచరనప్రతితిః ప్రత్యక్షాదిప్రమితే న్యులక్షణైః తస్మాను
 టతటాది వాక్యపదార్థవిషయతయోవాకత్వాదసాధ్యత్వా
 త్తర నిత్యసుఖ ప్రకాశ రూపత్వాత్ వాద్యైరపరిమితతయో
 న్యైర్భిన్నతయో జగదభ్యుక్తయన్వియోగినస్తజ్జ్ఞానాదపీఠం
 వింక్షణ తాదృశ యోగిజ్ఞానస్య తాటస్థ్యైవైవ జగదవభాసీ
 తత్వాదసాధ్యత్వప్రాయోభిన్నతయోవైభావాదివిషయత్వాది
 తత్వపరిమితాద్విత్రియాత్మ మాది పర్యవసిత యోగిజ్ఞానాద
 పీఠవిలక్షణయంతాదృశ యోగిజ్ఞానస్య వేద్యసంస్కర్మరహి
 తత్వాదసాధ్యత్వవిభావాదిపరామర్శ ప్రధానత్వాదతో లోక
 విలక్షణయంతరసప్రతితిః ఏవం ప్రేతాదృశావాకప్రతితే ప్రకా
 శమానత్వైవ రసస్యజ్ఞా వ్యక్త్య వ్యవహారో హ్యపచాంతకవివ.
 సత్యత్వస్యముఖ్యోమేషజ్ఞానస్యోమాస్తామితివాచ్యమ్ - తింతజ్ఞా
 నకం - నిర్వికల్పకం సుప్రకల్పకంవా - నాద్యోరసప్రతితే ర్విభా
 వాదిసంవలనావగాహితయో నిర్వికల్పకత్వానుచపత్తిః. నా
 త్యస్సవికల్పకమయత్వై రసస్య సవికల్పకాన్తర విషయ ము
 టాదినచ్యుత్యజైక సారణా లోకోత్త రానన్త రూపతా న్యసం
 విదనమాన్సిద్ధతాచ సస్యాత్ - సప్రైవమితిరసిమధస్యైతరవి
 ధివాన్తరీయకతయో రసప్రతితే ర్నిర్వికల్పకభిన్నతయోసవి
 కల్పకత్వో సవికల్పకభిన్నతయో నిర్వికల్పకత్వం చేత్యుత్త
 యాత్తకత్వం విద్యద్యుచ్యతేతివాచ్యమ్. యోగయాత్తకత్వ
 మపిపూర్వవర్ణోత్తగతామితసస్యాలభివ్యసక్తిసవిరోధమే
 వమితస్యప్రకాశాత్త న్యరూపసంవిదప్రప్రతియోగోపేరపి స
 త్త్వామితయోభేదైవ మోగయాత్తకత్వమిత్యనవవ్యవహారత్వ
 మాప్రగల్భంసంయోగచక్షం సంవలనపరమ్ - నిష్పత్తి చక్షంవా
 భివ్యక్తి పరమ్ - యద్యపి కాన్యసాప్యైవ విభావాద్యజగత
 తానవేదా త్పూర్వాదికానాం సుఖవిశేషజన్యతే సవివరశ
 ద్వివర్ణపరత్వోక్తమ్. తథాపి చరణాదిమాన్యకత్వే నాత్మక

శ్రీమదాత్మకత్వమవశ్యవార్యమ్ - తత్కృతదర్శితాన్యమేత
కల్పవాయూం గౌరవాదిభావాది సంపత్తరతయా అభివ్యక్త
మాత్మస్వరూపం శుభమేవరసేభక్తుక్తమిత్యాచుః .

సమమూర్తిభావాదీనాం విభిత్తానాం విద్యతో కయ
క్తః - ప్రత్యేకమేవ తేషాం రసాభివ్యక్తిశుభర్థత్వార్థ - అతో
విభానై ర్వా వ్యభిచారిభిర్వా శుంఘాగాదీని విప్రుర్నిరత్యేక
తత్త్వమితిచెన్న - తేషామేకైకస్యానెకరససాధారణతయ
నై కాన్తికత్వేన విభిత్తానామేవ రసాభివ్యక్తకత్వాత్ - తథా
హి - వ్యాఖ్యాదయోహి భయోనకస్యేవ వీరాద్భుతరాద్రాజా
మహి విభావాః కర్పూరకలహః శుభః కలహః ప్రమాలోక్య కాత
కాన్తిబ్ధిభేది కర్పూరస ర్వికృతా మత్వహతే ఆనన్యః కుతూహ
లైవ విస్తయతే ఇతరః కుభ్యతీతి విభావానామనైకావ్యమే
తథా కృపాభావయ శ్చుక్తోరన్యేవ కరుణభయో నకయో
రశ్యనుభావాగ్రథాహి - యథాః శ్చిద్విధిమనుభవస్మానన్యేనా
కృయిష్యతి - తథానరః కరదుఃఖేన శోచన్నశ్చియిష్యతి - త
తాన్యశ్చుక్తావిదంకాద్భిత్ ప్రముఖ్యతీయనుభావానామనై
కాన్త్యమ్ - తథావిస్తాదయ శ్చుక్తోరన్యేవ వీరకరుణభయ
నకావామ్ - తథాహి - యథావిప్రలమ్భనవిస్తాతథోత్పామే
న శోకేన భయోనాపీతి వ్యభిచారిణామనై కాన్త్యమ్ - తత్కృ
తభావాదీనాం ప్రత్యేకమనెకరససాధారణ్యాన్త్యైకైకమాత్మా
దైకస్యాపి రసస్యాభివ్యక్తిరతి విభిత్తానిదిగమైః సమవిభిత్తానా
మహియతీసాధారణ్యంయథాకాన్తి శ్చుక్తోరన్యోస్తుకృపాక
స్యానెవ కామిన్యాఃకుణపత్వేనచ కాన్తా త్వేనచ పరివ్యాప్తా
మౌకయోః ప్రతీతివిషయత్వానభయ రసవిభావత్వ మకృపా
తస్యాభయనుభావత్వంవిస్తాయాదిభయవ్యభిచారిత్వంకం
తక్రీడివిగమకమితితేదవ్యత - తత్త్రీ కేషుంవిత్తాధారణ్య
శ్చసాధారణమన్యం వ్యభిచారిణమనుభావం చాత్యంయ రస
నితేషాభివ్యక్తిరీత్యాచుః - సముభావాదీనాం ప్రత్యేకమహి
తాభివ్యక్తకతావ్యక్తే - తథాహి - వియదలికలితామౌగేక
మేషుం మధుకరకేలిమేజైర్దిశాభిః । తరయేరభినవాభిః

రాజ్యములకు చీగలివరవయ్యెత్తు పునీద ముగ్ధులు ఇయ్యి
 ధారామధమావరియూపునాదకాలసభిక్షాంకామసియ్యుగాం
 పురి ప్రసాదం నెతుకామయ్యోస్మభ్యోపిత్తిః - ముగ్ధులవస
 రావభిక్ష పునీవామమేవ పునావావసరః - ముగ్ధుః సభామ
 ముకుళ్యులక బుగళక మేఘదన్దురిం మేఘవ్య విశేషదన్దు
 యిమోద్దీకతాధికం బోధ్యతే - భాభ్యమరాణం మో
 లానాం చ మాజితేదిగాం శిశ్యోభాతికయ్యాబ్జుతే - వశ
 ప్రజన వమోన్యసికోకియం కవివక్తమేవేల సకాలవి
 ధజితిధ్యయత్ - భూమిరవ్యభిసవాబ్జురవాజిపామగ చా
 రణవరి - తుళ్ళవియతిదిక్షు దివ్యాచక్షుషీతసి నిభాతుం సక
 క్యే - దూరారాం పాగిగభారగకథలి వ్యజ్యతే - యదిక
 చా) గాగ్ధువామమోన్యసింపీయం సద్రమమమ్యుత్సహా
 తిమస్యసే తవపినాస్తి - యతోఽయం ప్రగలివరవలి - అత్య
 వలం దయిత ఇత్యాబ్జుసవిభావో వియతిత్యాదిమోద్దీకన వి
 త్యాబ్జువిబిధోన్యమభావ వ్యభిచారిణో అమృలా చాభిక
 పాభివ్యక్తిః ఆతోఽత్ర విభావమూక్తశ్వరసాభివ్యక్తకతాద్య
 క్యతే - తథా - పరిమృదితమృగాభిక్షానమద్ధం ప్రియైఃక
 తవపి పరివారపాభిగనాభిః క్రియాను । కలయలివహూం
 శోర్మిమూర్జిష్టశ్శ్మిష్టా మభివవకరిదన్దుచ్చేదకాన్తుఃకపోః
 తరికమరితశస్త్రావవతన వదితోమృదిరదిసవర్ జ్ఞానమ - అ
 నేనవై వర్ణ్యరూపోఽనుభావోన్యజ్యతే - ఆహారావ్యతిత శి
 యాస్యపి పరివారపాభిగనాభిరవ ప్రవృత్తిర్మమస్యతదితి
 ప్రవృత్తిగౌవన ప్రమృతూపః ప్రళయరూపోవాఽనుభావో
 బోధ్యతే - వ్యభిచారిణామూర్జితేవాప్రవృత్తత్వార్ - శి
 యామన్యస్యవప్రవృత్తత్యావ్యభిచారిణస్త్యావాశుభ్యతే
 తామభావానరత్వంవేత్తావయః - శద్యఃకృత్తదన్దుదన్దు
 తవభోగజ్ఞో నిమూర్జిష్టామకకకభాంకలయతిత్య నేగాపివై
 వర్ణ్యంవివిధమే పవమత్రానుభావమత్రా నిబద్ధరైవరివాభివ్య
 క్తిరవికలా - తథా - దూరావమృతకమృగతవికలితంసంభా
 ద్యోర్మిరంశోన్యవ్యక్తమదంకృహీతవశసేవింకుభ్యరణ్యో

గమ : మునివ్యాఖ్యరజానతివ్యతిరేక బాహ్యుక్తుపూర్ణంక్ష
 గాఢ్యుక్తుర్జాతమహాప్రపంచకరుణాకాంతాగ్రహిణ్యైవ
 మారపియద్వైతసత్తుక్తుకాంతవ్యప్యక్తుకం చేతనక
 ర్మస్తథాపి తదభివ్యక్తకాంతపాఠక జ్ఞానమితి యావత్ - అ
 త్రోక్తుకంశబ్దకాంతావ్యవహితమితిజ్ఞానసంభాషిణిస్సారక
 ముద్భిల్లమితిహర్షఃప్రశ్నావ్యవహితమితిజ్ఞానసంభాషిణిస్సారక
 సామాన్య బాహ్యుక్తుపూర్ణతయాప్రసాదవ్యతిరేకచారి
 తామేవాత్మ నిబన్ధనమ్ - యద్యపి ప్రసాదోనవ్యతిరేకమేవ
 రిగణితస్తథాపి తేన స్వహేతుభావావలయపలక్యతే శాస్త్రా
 ధానుసభావేనాగ్రానిధారణామితిరత్యాపి ప్రసాదాన్తూ
 మానవితిమననాప్రాగ్మనస్థానైవ ప్రాగ్మనరజానతోయతత్త్వ
 తఃప్రసాదవిదోహి ఇత్యథానిధారణావ్యవహితవాత్మత్యాచయః
 ఎవంచాత్మ వ్యతిరేకతామేవ వ్యవహితత్వంద్యవ్యతే - తతః క
 థంమితితానామేవ వ్యవహితతేతిమాత్మారోక్తం సర్వకర్మవి
 తిచేత్ సర్వకర్మభావేనావ్యవహితవిభావాదీనాంకసాన్తరసావా
 క్యాభావే నాసాధారణత్వాత్ సానుమతావ్యవహితయాతేవ
 జ్ఞానకర్మవ్యవహితానకుప్రత్యేకం కర్మప్రతీత్యేవభావాదితిత
 యసంభితకర్మవిషయవ్యవహితత్వాత్ - నవ్యవహితకర్మ
 స్నేయకర్మాణాం యథాకార్యమున్నయనాద్రీకప్రతీత్యను
 తోరేనానుపాద్యాఅపివిభావాదయేనానుమిత్యాతేవేగవోపా
 తాకర్మకర్మవిషయా ఇత్యుక్తం సాత్త్వికకర్మ కర్మకర్మన
 యావ్యవహితకర్మ) వ్యవహితకర్మోపాద్రీకప్రతీత్యేవచెన్న
 యత్రోక్తావ్యవహితవిభావయో భూతయోరపి ప్రతీధానకర్మ
 త్వంకర్మప్రతీతివిరమేన దోషస్యవ్యవహితత్వాత్ - అత్ర
 కానుమితేరాతేసస్యవా సంభవసామగ్రిత్యేన ప్రతీత్యవిక
 మ్పాదిత్యాచయః - అన్యేకు విభావాదీనామసాధారణ్యేప్రత్యేక
 మేవ వ్యవహితత్వసంభావాదితరాతేవకర్మసామయత్త - వ్యవహిత
 కాననుమిత్యేవ వ్యవహితభావానాసాదకత్వేనాదోషత్వాత్ - అ
 తేషామనూపాద్యానాకర్మప్రతీత్యావ్యవహితకర్మవిషయవ్యవహిత
 ముద్భిల్లమితిహర్షఃప్రశ్నావ్యవహితమితిజ్ఞానసంభాషిణిస్సారక

ద్వివరైః పాత్యక్త్యసం నదోషవహమిత్యాచుః - రససాహస్య
లక్షణస్తరసత్వమేత - వదంతిహానాభావః రసశుభ శక్త తా
వచ్చేద్యత్వేన తద్విధేః - తస్య కాళకాభావాత్పాతిభిర్బుధై
పాధిర్వైత్యాచుః .

అథ పాస్త్రవ నిరతయారసం విభజతే .

శృంగార హస్యకరుణా రాద్రీవీరభయనకాః ॥ ౧ ॥

అథాశ్చ 'సంజ్ఞా' చేత్యస్త్రీనాట్యరసావ్యన్వితాః ॥ ౧౨ ॥

అత్రాస్త్రీరసావలీతాచ్యేయన్నాట్యగ్రహణం తస్మాత్వేష్య
చరాపి రసోస్త్రీలిద్యోతయితుమ్ - తథాచనాట్యైర్భిన్నయేన
చేమత్కారకారిణోఽస్తు చేవ రసాశ్చాస్త్రీభిన్నయస్యతుసర
మత్కారిత్వ మతస్ససూక్ష్మ వివేచనబద్ధస్త్వవతి ఇతి తాత్ప
ర్యమ్ - శాస్త్రోగసానాట్యేష్యన్యైః .

తతః శృంగారం లక్షయతి . .

స్థాయీరతిర్యగ్విమతస్సశృంగార రసస్త్వయః ॥ ౧౩ ॥

కృతిర్నామయోనో రమ్యాన్యవిషయా పీఠిః పితవీష నిన్య
శ్శుభ విశేషస్త్వయేషు రసేషు స్థాయీలిపితేతత్త్వద్విభావా
విభిరబ్జురాదదశాంసీయమానం నిన్యం శుభమెవరతిహానాది
సంజ్ఞాం లభతే - తత్త్వద్విభావాది సంపలితయో చర్యమాణ
స్తు తదేవ శృంగారహన్యాదిరససంజ్ఞాం లభత ఇతి భ్యయన్ .
తమేవ శృంగారం విభజతే .

సమ్మృగ విచిత్రలక్ష్మణశృంగారోద్వివిధోభవత్ ॥ ౧౪ ॥

తతః సమ్మృగం విభజతే -

• సమ్మృగోఽత్రాలోకనాదిభేదాద్యభ్యవ్యనేకకాః

తథాపి కామినీ కాస్తరభి భేదాద్ద్విభా జతః ॥

యథాయథాకిరత్యేషాటాక్ష విభాగాః ప్రయః ॥

తథాతథావహత్యేష సాస్త్రీశశ్చిహ్నశ్చకన్యకమ్ ॥ ౧౫ ॥

తతః సమ్మృగో యద్యపి నాయకా నాయకయోః పరస్పర
లోకనసమ్మృగతా లోకనచుక్కువాది భేదాదేవ విభస్యన్
వతి - తథాపి తదవాస్తవ భేదానా మానవ్యాత్మలింగయతుః
శక్యతమానామాన్యతో నాయకారభ్యో నాయకారభ్యైర్విభజ్య

[illegible]

ఉత్పాదకము—ఉత్పాదకమునకును ఉత్పాదకమునకును రీతి-తమ
 పాపకారయిమిమియూ కాభ్యంత్యైరమాశ్చతామ తత్యాదిత
 తిమిమిభ్యాభ్యంతోవచనూచివ్యాసో యత్ర కియాయాసా
 యథాభవతితథాశనైరేతైక శోయగవర్ణమనస్సు శక్తి
 వచత్వాత్ నిర్వాత ఇత్యత్రనాయకా విషయక రతెర్నాయ
 కాలప్రసం తద్వీతితా స్మశానాదిక మనభావః అభిధాయ
 ని నాస్మితి అభిధాన సంస్కరణయోగక కాలవ్యవహిత
 ప్రదనుమిత కాలాక్షమర్వ లక్షణమాత్మక్యం వ్యభిచారితి శ
 త్పాసోవావ్యవస్థితే విచిత్రముం లభ్యతే-

అభిలాష వియోగమ్యేక విచిత్రానైశ్చకావతః | శ
 మున్నున్నా విచిత్రముః ఉభయధావరీతిగర్భః ||౧౬.

తత్రాభిలాషామతుకం లక్షయతి =

కాగ్రశంకతయేర్మూనూ రనురాగం సమగ్రితి
 అయేగః పారతం త్రాన్త్యైర్విప్రే లభ్యుంభిలా
 తః | భూయేంపి కింనువశ్యామివిప్రియం మన్తథ మ
 ప్రభవమ్ ||౧౭౪.

పూర్వశబ్ద తి విసురయేర్నాయకయో రనురాగం సమగ్రితి
 పిపారతప్ర్యైర్వైవాద్యామతోపి హతోర సద్వమోభిలా
 వకామతో విచిత్రముః- అయంచ పూర్వవద్విధా - నాయ
 కారభ్యోనాయకా రభ్యశ్చతి - తత్రాద్యస్యభూమి పీత్యదా
 కారణం ద్వితీయాయథా — పేకాద్ధాగిః ప్రియస్యకః త
 రివయామద్ధాధరాగోదయాస్తాస్తాముగ్ధవృతో నిసర్గమభురా
 శ్చస్తాభవయేర్తయియాస్యస్తః కరణస్య బాహ్యకరణత్యా
 కారరోధిక కాదాశం సాచరికల్పితాస్యవిభవత్యాన్త పాశ్చో
 లయః | అభిలాషామతుక విచిత్రము ర్మమః పీతి మనస్సు
 శబ్దల్యాద్యాదకావస్తాభవనీతితత్వతే- తత్రాద్యస్యభూ
 మాచస్తస్య మాదకస్యేయ మాశంసా-ముగ్ధవృతోపి పా
 త్రయావనతయా ముగ్ధావిలాసవేష్టావభిజ్ఞాప్యగ్ధసాస్యస్తా
 మాత్యానిసర్గమభురాస్యభావ సుందరాస్తాస్తావాత్సవసానో

చరాశ్రయస్థా విలాసి విశేషా మయివేష్టాద్ధౌ ఆస్తుశూల్యకా
విసః కిష్కవేయః- ప్రియత దర్శనాద్వాక్యశ్చ కాద్యై ర్మయా
తాప్రీతిః- తమత్తవ- సద్వీర-నాదిజనితాప్రీతిః-ప్రియనిగద్య
తత్త్వ- తథా పుణ్యస్మృత్య కిష్కవేయః- పుణ్యయశ్చ
పుష్కవృంప్రీతేవ- తదాచ- ప్రియనీతంపుష్కవృంప్రీతేవా
పుణ్యయ పుష్కతత్త్వ- తథా పుష్కయ- దుష్కాధరాగోదయా
శ్చకిష్కవేయః- పుణ్యయపవనత్యాపరజ్జనమ్మోరాగత్యు
చ్యతే-తమత్తవ- రాగోదభీదీయతేగాధః-పుణ్యయరజ్జనమ్మ
మత్త్వ- యాసుజెష్టాస్వాశాసాపరి కల్పితాస్పవీ మమోరథ
మార్యవిషయాస్పవీ మవసోబాహ్యాన్ద్రియ పుష్కవృత్తి విరోధీ
లయే నిర్వాహితాత్మనా ద్భవతి - నన్యయ మవస్థా మూ
ర్ఖాసాధారణీత్యతీతమనన్దసాన్ద్రీ త్త్వ- లయపథిలామ వి
ప్రీతమృత్యు శృణ్వరకో-

చతుఃప్రీతిర్నకస్పృహ స్పృహ్యైర్వైభవప్రజాగరః |
• . ఆరతిస్సంజ్వరః కార్యసంజ్ఞాత్యాగోభిమాన్మతిః |
దశావస్థాభవన్యైతా ఏప్రీత్యాభిలాషతే || ౧౯.
తతఃచతుః ప్రీతిం లక్షయతి -

చతుఃప్రీతిస్తు కథితాతదేకాలోక నైరతిః | తశ్య
వ్యవహరం కాన్తమాసీద్విత్వాప్రీతేవసా || ౨౦.

యథావా- చిత్రేభవన్తంలిఖితంవిధాయనిధ్యాయనిధ్య మ
నితమృతత్యాః- పాప్తద్య గాకార ఇతాని మేషతావైవిచిత్ర
శనితిమాభముత్పాదమ్ || ఇయంచతుఃప్రీతిః శ్రివగప్రీతిరత్యు
వలక్షణం | యథా- సభిజనానాం సురసాత్తి గుమ్మవృన్ముత్త
రాయాపరితేమనాయాః | త్వద్వర్తనా కర్ణన సౌమనస్య మత
న్మితాయాం శ్రివసః ప్రిమానమ్ ||

మనస్సుద్ధస్త్వ మనస్సన్త ద్భూయత్తతా సదా | శత్రుం
శక మితిజ్ఞాత్యాతాం పురిప్రీతిం మనః పురు
తత్రైవ రమతేహతాః పాదినీనావయమ్ || ౨౧ ||

యథావా- చిరాయచిన్తాపథిదూరితా ముఖాత్ప మేర్త్యన
తగృహంమమోవిధిః . ఆసౌప రాతేమగృశబ్దయ- చిలా .

శిర్షిగస్తం శశమీవతాభవి అశశద్విజ్ఞః-

శోభంతోద్ధతాంభితాం సంకల్పంసంక్రమతే ।

కులభావల్లభానూనంరౌగోఽపిమమమిత్యసా ।

నేత్రేదమాశీనిపుణాం నవావేధవిరవ్యతా ॥ ౨౩ ॥

యథావా — చిత్తావృతాదాతికయైవదేశోరేణయోగంబు

అభంబభంత - అభిఃకిమిత్యామితలద్ధిరధ్వాఽభరతమ స్పృశు

సేవతేనా క్రితశ్చివాగం:-

చివాగతమచిత్తావృతాక్షరిరవార్షిశన్మను

దశంకతామూన్య నిశిలోన్మలశ్చయమ్ । అపరి

దదినామృతశోభామౌలితదీక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥

యథావా — గన్తవ్యమనైవనుమధ్యమాయా స్ఫుకల్పరవా

తకశంభయోగ - శృతశ్శకిం కల్పనయైరితువ్యవస్థాఽపి

కాశ్చిరికతఽపిచైనామ్ తతాంతి:-

అరతిప్రళవేద్యైర్జ్యోద్యుక్తపిరవస్తుభు । రవ్యం

కలయతే తస్మిరక్రవాకీ వసాఃకమ్ ॥ ౨౫ ॥

యథావా — నిరూలయత్యక్షిణిశాధినాథం తమిరరంభిక్యత

లాదిరీవా సమిరణాత్ప్రశ్యరిజీవితేశసమిపతోకాన్తవదా

గతాగ్నిమ్ అభసంజ్యః:-

సంజ్యరశ్తనుసవ్రాప భరన్నరశశోన్మకః । తాత

ప్రస్థాయదిరశ్చస్తనాదపీతలః ॥ ౨౬ ॥

తస్మాత్తతాలేప రమక్రమోఽపిచస్త్రాపిల శ్చస్తన చిత్త

లిప్తః-తదశ్చ సద్భావృత లక్షణేన తస్థాయస్థారీతిభువకశోతి

అత వార్యమ్

కార్యమన్తరశస్త్రాపి విహితాతనతాతనూ । ద్వి

ర్వికాం శక్తిగం తచ్చతనుతెక్చదమద్యసా ॥ ౨౭ ॥

యథావా — అశ్చక్త్యతారుగ్యబలెన కార్యమదా శుక

త్వాః కిలమధ్యదేశమ్ - అనామ్యసమృద్ధిరన్తను శ్చితా కమభ

ద్ధానాశ్చామలి చాద్ధిదేశమ్ అభలక్షాత్వాగః-

అక్షాత్వాగమన్తరశస్త్రాపిర త్రిసాక్షరిః । శ్వ

త్వేద్యతేశ్వమన్తపియమోన వోరమత్తరమ్ ।

శ్రీమదుపదేశమయ్యేషామిత్త్యుచ్యతే సాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥
యథావా—భవత్ప్రసక్తైరహనిచ్చసక్తే సాక్షేపమైష్యైష్ట శ
భిః పురాణైః—నైవస్వయం గాయతి సామ్యుత్తయతోఽ
నిశ్చయే యదవంతకతోః .

శ్రీమద్భగవద్గీతాసంకల్పయంతి సాచగర్ ॥

యథావా—హం స్వమేతత్సభావ్యుక్తిరం విభుర్విభావకృతలూ
కృతవ్యం . ఉత్తానురాగీభ్యురతీతి భానుం ప్రేక్ష్యభిమం గో
తయతే నిజంసా .

మృతిస్తుమరణోద్వేగః పశ్యంతీస్తుంశసాహసా ॥ ౩౦ ॥
సాక్షాత్పరగస్యాకోభసత్వాత్తేదోగ్యంవచమృతిః—ప్రత్యుజ్జీవ
సశంభావనాయాం మరణమపి కేచిన్మిబధ్నన్తి—తదయత్కతి-
ఆస్యతిశిష్యరణైః ప్యవ్యజ్జీవనైకాతరీస్తేహగణనాతనుభ
యమృతో సశమాగేమత్యాచుః—యథావా—దత్తేచతుర్గు
మితరగతోక్తిలెబాలమాతే మాస్తేగార్యంమీపతివకుళామా
భ్యగచ్ఛస్యవాహ్నిః । దాహప్రెహ్నాసరశబిసినీపరీయాతాస్త
రీయసామ్యస్తూతిశ్చ్యయతి బహుకో మృత్యవే చప్రపా
దాత్ ॥ ఏతాదశావస్థాః . వక్ష్యమాణవిప్రలబ్ధకృతౌరాత్త
రేష్యపేగవముదాహర్యమ్ .

ప్రభవరహంబయతి .

యూసూఃకులోఽపివిశ్లేషయత్తయోర్విరహా

మతః । నాస్తికిరత్యేదస్తోఽయంయస్మాత్పాపి

సమాగతః ॥ ౩౧ ॥

శ్రీభగవం పరస్పరానురాగేణ శంయుక్తయోర్తానప్రవాస
శాహతికైశ్చ—తోఽపి హత్తోర్విశ్లేషవిరహః—యథావా—
ఆస్యతీ ప్రజతీతి కాళియ కథావాప్యస్వత్వాద్య కృష్ణాతో
మంసేవృతినాగత్యేహహహోఽయంపథఃప్రకృమః । ఇత్య
త్పరకల్పనాఃబలితస్యాహ్నిశాస్తాస్తరబాలవృత్తవివరం
సవ్యతరానాహ్నితినాగ్రానిశి ॥ ఆస్యతీపక్షరమణీకృతా
గచ్ఛతీతికథా తచ్ఛక్తేవ నాస్తి తహి శుభ్రాతోగృ

హవిర్విష్ణుకృత్యపి సకల్యాయతా గూఢాంబెత్కలితాద్య
 కస్యనుహ్మపివాన్తి - ఇయమేవ సుహృదో మహ్యనిచ్చా
 యస్మింశ్చకృత్యహింసాకృత్యకృత్యపి మంబరహయతీతి-
 తథాపి వాగతః తస్మాద్విధేరి వాయుమహరాధ ఇత్యనల్పవికల్ప
 కానిరస్తరకృదయా గృహస్తరైః ప్రవృత్త విలుణ్ణనాతిక
 యాబాలానిశిశ్రాంనాహ్నితీర్థి - విరయత్యధికం కాస్తే
 విరహాత్కృణ్ణితా మతెత్కుత్త లక్షణ విరహాత్కృణ్ణితా వి
 మయతయాఽఽపిచిలబ్ధస్య విరహాబాతుకత్వం జ్ఞేయమ్ -
 అప్రసాదాకాగరతెర్పాయక ఆలమ్యసంపదర్త వాదిరసుభావ
 శ్చిన్తాదిర్యధిచారితీర్థయన్ - అప్రకటద్రుతి చ్చిన్తాపాదిః
 కరుణాఽపివిరహాపివాన్తర్భవతి - సచకరుణానశ్చక్నోరస్తస్య
 శోకస్థాయికత్వాంతివాచ్యమ్ - ఉత్కుః పునర్జీవ వేషయత్యాస్య
 తరస్యాపి రతెరసహాయాత్ తత్పర్యంతికశ్చ శ్చక్నోరస్తేవా
 విత్యాదతథాభూతఫలై ర్వీజప్రలాపాదా కరుణరసస్య సౌం
 ధ్యాత్ కాదప్పరీప్రలాపాదిస్తు తస్యాః పూర్వమనంయోగాద
 ధిలామజవిప్రలబ్ధపివాన్తర్భవతీత్యాటూః.

కుర్వాహేతుమాహ -

కుర్వాహేతుర్విప్రలబ్ధవిశ్లేషస్యాగపిప్రయోధవ్యా
 హంత్వప్రియానామ హాపితాన్తిక కాద్యయత్ || ౩౨.
 వియోగోత్త్రఫలనాన్యానంభో గాదివా కృతాచరాధేనలియో
 విశ్లేష స్తుకుర్వాహేతుతా విప్రలబ్ధః - యథాధవ్యాహ
 మితియంగోత్త్రఫలనాన్యాతాచరాధంశతంప్రతి నాయితా
 క్తిః - యథావా - సాఉత్కుః ప్రథమాచరాధసమయే సభ్యో
 పదేశంవిసానాజానాతినవిద్రుమాన్తవలనాంవశోక్తి శంసూ
 రవాన్తి | స్వప్తైరర్చకపోలమూలగతితైః ఉర్యన్త కేత్యామ్న
 జా బాలాన్తవలనాంవశోదితలుతల్లోలాశ్చైరక్రమిన్|| సభ్యాక్కు
 శ్చముపదేశంవివా సవిశ్రాంతం సభ్యాజమన్తా నాదివలసంపరా
 ద్భృతీరగంవశోక్తి నాంసోల్లంఘ్యోక్తి నాంసూరసంచనకానా
 తి - కిన్తస్యత్పై రజ్జనః పలుష్య రహితైః తేనయానా త్పిసా

ధనవై యుఖ్యం వ్యజ్యతే . అత్యేతి భూసక్తుతెనక్షణం శ్రీలక్ష్మి
నావీ వై సర్వస్వ భూమిరివ్యజ్యతే క్షపాలమూలం తస్మాత్ భూభాద్రా
స్తవైః కంఠగతైః ఇత్యనైసవిలక్ష్మకృతతా వానవారయా
స్థామిమశక్త్యా శయ్యా యా మేవ బుధః తివ్యజ్యతే . అస్యభా
వామ్మగా శపాలమూలగళనాశంభవాత్ అంపవబుకల్లాలా
లతై రకుఃపిః సర్వవై సరితోఽన్తై నిరుద్ధకకు ప్రాప్తయతే)
సత్ప్రాప్త్యై జానన్యస్యా బాలామనూపాయాన్యజ్ఞా తేవ
లం రోదితి- అత్యేనాయకావశ్రులక్ష్మస్య నాయకలక్ష్మసమ
అశ్రుపానాదయోఽనుభవాః నూనోవ్యభిచారీతిధ్యేయమ్ . అ
త్రయద్యపి— స్త్రీణామీర్ష్యాశ్చతోమానః కార్యవాన్ సజ్జీ
విప్రియఇత్యుక్త్యా మాసీశ్యనాయకాకర్తృక తైవతిథాపి— తి
త్రప్రణయీమానస్యాస్త్రోపాశపవారయోర్వయోరిత్యుక్త్యావ
జయనాయకకర్తృకతాఽపిమానశ్యక్త్యై ద్భవతియథా—
అస్మిన్నైవలత్యాహర్విమళవజ్జ్వలగ్ధతైక్షణాపాపాం
ప్లేశ్యంకాతుకం చిరమభూద్ధోవాఽరీనైకతే । ఆయాన్యపరి
దుర్జనాయితమివ త్యాంబీక్ష్యబధన్తయీ కాశర్యాదరవిస్తకు
ప్రలసిభోముగ్ధఃప్ర)ణామాజ్ఞః॥ ఇదలహీశత్యైవలత్యాహ
చిలదాకతాంజ్యక్ష్మాప్ర)తిబద్ధాదినాఽరవ్యవసమానాన్తిం
నాయకాంఽప్రీతికృత ప్రణయకోపం నాయకం ప్రతిమాతీ
వరసమ్- అత్యేనాయకకృతోమానఏవ- ఏవముఖయకృతో
మానయథా— హృదిమమరమణీయా కాచిదిత్యర్థవాక్సేవ
మిత సజ్జతీతి స్తోతుకామస్యకుక్కుః । సురిసురధిరకోపం
సోపిచాస్తానమానాదితివమజనియూ సూరకశయ్యావియోగః .
అథప్ర)వాసకేతుకంలక్షయతి-

ప్ర)వాసకేతుకంలక్షయతి-
ప్ర)వాసకేతుకంలక్షయతి-
ప్ర)వాసకేతుకంలక్షయతి-

యమిరిదయితే సూక్ష్మకామిన్యాశ్చనకాబ్ధిదమ్ ।

- త్వమశ్వపస్త్రవ్యర్థదత్తైక్షణియపాతః- ఉత్తరరాజ్యవరితెక్కి
రామం ప్రతి సీతాశభానాశస్త్రా జనధానేతయేః పూ
ర్వోపస్త్రమనుస్తారయన్యాఉత్తిరిత్యిస్కృతాఽశ్యుక్తసా
శ్యుతరత్వకథనంప్రామాదికమ్.

జిహ్వ నికుంజీవనాదీంకరమూలంకితాశ్రితమ్ || 334
 ప్రియోదేశాన్తేహస్తభేదప్రకాశతావిప్రలభ్యః - కిముతజే
 కాన్తరస్థిత ఇతి తైయత్యద్యోతనాయ-త్యోస్తభిజ్యోత్త
 యథా కా-ప్రస్థానం వలయైఃకృతం ప్రియ సుఖైరిన్ద్రైరణ
 శృంగరం భృత్యావక్షగమానితం వ్యవసీలం విత్తేనగన్తుం
 కి-యాతుంనిర్భరచేతసి ప్రియశకునరైస్సమం ప్రస్థితం
 స్తవ్య శుభిజీవితప్రియసుహృత్సార్థః కిముత్సృజ్యతే- నాయ
 తైప్రియాణాన్తభేదసగి తత్తు గ శుంకాతకార్యాది కాయాః
 కస్యాశ్చిత్ జీవితం చురిసావాలంభోత్తిరియన్- హేజీవితప్రి
 యతకునకు ప్రియయాత్రే గన్తుం నిర్భరచేతసిచేతన్యవసృ
 యం కృతవతి సమనర్తాంప్రతియూమిత్తుక్తవతి వలయైః ప్ర
 స్థానంకృతం సతుక్రియతే- తేవశరీరసాద్యోజ్యతే-ప్రియశ
 తైః శుశ్రోహారుదిత్యైవజీవితం జహోతి తత్కృతీవతి నిర్గచ్ఛతి
 నియమేనసహనిర్గతువాద్యనా నామక్రూడా జీవితంప్రతిప్రియ
 శుభిత్వం తతశ్చత్వయి గచ్ఛతియైర్మయి మేననిర్గచ్ఛతే తేభ్య
 నేషుగతేభ్యపితవ్యం సగచ్ఛసిద్ధిక్త నిర్జజ్జతా మితివ్యజ్యతే-
 గతంసతుగచ్ఛతే- తేనప్రియతమవ్య గమన నిశ్చయక్షగ వివ
 యథాక్షగాన్తతేశోఽపివనిర్గచ్ఛతి తథానిర్గచ్ఛమమస్త్రైర్భ్య
 గచ్ఛగ్గరమితివ్యజ్యతే- తథాచచాహ్వాన్ప్రియసాహి- తథాభృ
 త్యాక్షగమవిస స్థితమిత్యస్తః కరణధర్మాణాం కైత్వేనప్రియ
 తమస్య పురోగన్తుయద్యోగఃకృత ఇన్ద్రన్తః కరణస్మరసాదో
 వ్యజ్యతే- వివం సురైర్వలయ దిభిస్సమం యుగకన్పి స్థితం
 తద్యలయాదిరూపఃప్రియసుహృత్సార్థః శేషామేకశరీరశుభా
 వాసాత్ ప్రియసుహృత్త్వం కిముత్సృజ్యతే తాన్విహాయ ఇ
 తా కితయాగమనేహోహేతుఃఆగమనభ్యావ్యాజ్యేత్యాహ గత్త
 వ్యశీలి- భక్త్యాం నిర్జజ్జంయఃప్రియతమగన్తు ముద్యతే
 గచ్ఛనీలిభావః- అత్రభివాసహేతుకో వికలభ్యః
 అథాచాహేతుం లక్షయతి-

మున్యాదికోపశోఽన్తేషాం వికలభ్యుస్తుతాశ్చ
 మాత్రీంద్రస్యాకహ్యాపమపిచ్ఛత్వాసభివ్యథా || 335

౧౧౬

కాశ్యపకర్మణః

అవలోకనానాం హిసాధిక మనుకావో బ్రహ్మవిద్యార్థినాం కా
శ్యపబ్రహ్మరతై స్సంపత్తితయో హిసాఖ్యస్థాయీ సహృదయై
శ్చర్యవ్యాకానా హిసోరసజ్జితభ్యాయమ్ పూర్వోకామరణహ
స్యోః గ్రామ్య ఆత్మస్థగ్రామ్య గ్రామ్యః పరస్థశ్చ ఫేదః.
అభకరుణం లక్షయతి-

శోకస్థాయీ భవేద్యస్యతమాచలుః కరుణంరసమ్ |

మియై ప్రియై గతై దమ్ శోకరౌ కున్తనస్థయః |

సచేదసస్యై వై భవ్యమిలిమహమయాయసా || 324 ||

అత్ర ప్రియ మరణం విభావః ప్రసాదో ననుభవః దైవ్యతి
మతాదయోవ్యభిచారిణః శోకః స్థాయీ - విభిః కాశ్యపబ్రహ్మర

థినైర్వాసంపత్తితయో సహృదయైః కరుణరసశ్చర్యవ్యాకా
యథావా - హమాతస్యరితాగ్నిమృతమిదం హదేవతాః కాశ్య

పాధిప్రాణా అతితో గినిర్దు శవకానైః జ్యేష్ఠపద్యదృశా
ఇత్థం బర్హరమధా రుద్ధకాః సాహజ్యనానాం గిర్భృతప్రాస

పిరోదయన్తి శరణా కుర్వన్తి ధీరపి || పుశ్చమితాం మృత
రం ప్రత్యనుశోచన్తిః సారాజ్యనాః పృక్ష్యశోచతః తస్యరిమ

త్తిరియమ్ - హేమారిః కుర్వన్తి రితాని - హదేవతాః కిమిదం కృ
తమ్ | దాప్తానామాశ్రయః క్షయతాః - ప్రాణాధి - యేమాత

రిగతేఽపి తస్మిన్ ఆకాన్తాపినాశం - పుతః నః ధిమేవాశనిత్యై
వాధ్యనీయతే - హేమార్యతస్తే జ్యేష్ఠ ముతవహః ప్రజ్వలతి

వృశాచతేదస్త ఇత్థం బర్హరం యథాభవతి తథా - అతేవివార్థ
వీవరుద్ధా ఆతేవివకరు శాశ్వతావహః పారస్త్విగాంప్రసాదాః

చిత్రగతానపి జనా రోదయన్తి చిత్రగీతీరపి శతతథా కుర్వ
న్తి తస్యై స్మృతామాతా ఆలక్ష్మసవిధావః ముతవహ ప్రజ్వల

నాశకమద్రిఫసంప్రసాదాదీక మనుభావః తద్వ్యజ్ఞితా దైవ్య
విదాదయోవ్యభిచారిణః శోకః స్థాయీ - విభిః కాశ్యపబ్రహ్మరథి

నైర్వాసంపత్తితయో సహృదయైః కరుణరసశ్చర్యవ్యాకా
అభరాద్రం లక్షయతిః
శోకస్థాయీ భవేద్యస్యతమాచరిరసశ్చేనుతః ||

పుకారోయంకరోరాస్థిభిర్మనాత్థిభిరాత్మనిః॥ ౩౯.

ధివాగ్దబ్ధాని యాపానాన్యైర్వృణామహరిఃపితాః

అత్త్ర పరకురామగతిః కాలః పూయా - క్షత్రియాజలన్యస వి
ధావాః - విశ్వహసనమద్వీపసమ - పరుషభాషాదిరనుభావః -

తదనుమితా ఔగ్రామయోదయే వ్యభిచారిణః - యథా

తా - కృత మనుమతం దృష్టం వా యై రిదం గురుపాతకం మ

నజపకునిర్నిమగ్నాదైర్భవద్విరుదాయతైః॥ సరక రిపుతా

సాధాంతేమం సభీమ కిరీటన మయమనా మశృజ్జేదో మాం

నైఃకరోమిదిగాంబలిక్॥ ఇదంహి ద్రోణ వధక్రుష్ణపాత్య శ్వత్థా

మ్నావచసమ్ - ఇదంద్రోణ వధరూతుం గురుమహత్పాతకం

యైరుగనజపకునిః కుశుప్రామై ధృవాష్ట్రకృష్ణమాదిభిః కృతం

కుశవతవివేకేన తేనో వ్యాసస్యస్త్రకస్త్రాచార్యం తానాన్వేతి

భావఃయైర్నిర్మరాధై రతిక్రాస్తృధర్మ సేతుభిఃపరకఃపుత్రకృతి

ధిరనుమతం తా - యైర్భవద్భిరవైఃక్షత్రియైర్వృష్టావా - ససత్

స్త్రాకం ధృష్టవ్యేత్సనివారణే సహమర్థమతిశూన్యే దృష్ట

మితివాస్తాసర్వరాధవైతరదైక్తముతాయుధైరితి - తేనరమ్ని

వారణసామర్థ్యపుష్పేషిలమితియుజ్యతే - తేమంశీమాన్మనస

పితానాం సరికృతుతా సమంభవతామశృజ్జేదో మాంనైర్దీ

కాంబలిఃకరోమిత్సత్ర ధృష్టకృష్ణమాదయజలన్యస విధావాః

• గురువధాదయ ద్విద్వీపసవిభావాః సాటోపాలాపాననుభావః -

ఉగ్రతాదయేవ్యభిచారిణః)ధన్వాయాతిధ్యేయమ్.

వీరకశంలక్షయతి -

• స్థాయ్యత్వాహుళవేద్యస్య సవీరరసభిషక్తిః

చాపహసయసామిత్రేకరాంశ్చాకీరిమహిమకా

పాగరంకోపయిమ్యమితత్వాన్యంయస్తు ప్లవక్తి

మాః॥ ౪౦౪.

త్రిత్రిసోగరజలన్యసవిభావః ససంకమ్పలాపాద్విరమభావః

తదనుమితగిర్వాదయో వ్యభిచారిణః - ఉత్పాహస్థాయీ -

యథాతా - తుప్రాస్యంత్రాసమేనంవివహితహరయోభిన్న

శత్రోభకుశ్చయన్తద్దాత్రేషా లక్ష్మణందధతి పరమమిసాయ

రాస్మృతతత్వః । సామితి తత్కార్యోపకరణసహజమంశ
 స్యజాంమేకువాదః కిందిచ్చుధిద్వలీనిని ముతతలధిం రాకు
 మిస్వేష ముమి ॥ రామాయాః కల్యాణకగ్ధాః శిల్పాః పాఠ
 యః కవయః ఎనంశుం ప్రాశం ముచ్చత - కులోధిన్న రాజ
 తకుమ్మరుదీయా శృరాధివదక్షేమనిమ్మరుదీయాం ఎహిన్తి
 అత్రోయమృదతి గాత్రోపై కృత్వా భవతాం సర్వమేమిభి
 త్తానాం యుగవల్లక్ష్యత్యైవీరివ్యవృత్తే - సామితి సుమిత్రా
 శ్చుత్రోగ్ధరితాలస్యం త్వినిశ్చయ సాస్మృ కుతః ముదురుమే
 త్వంసహాగ్రియసి యోగైయం మేఘవాదః యశ్యకృమదీ
 త్తవానస్త్రీ సోఽహమితవ్యవృత్తే - నవ్విత్తరేణిద్ధా - సనుతహి
 కస్తేకార్యస్యనిమయవత్సగిరీతా - రాజం కింబదస్వేషయం
 మితస్యసూగం మిశ్రత్యావ్ కూరతాధిమానమేవ తస్యేనంధా
 కయతి - యోగిత్వైతి - అత్ర రామకలమృతనిరతో జలధిని
 యకునాదిగుద్దీనన పథావోహమా న్వేషనాదననుభావః తదను
 మితాగర్యాదయో వ్యధిచారిగి ఉత్పాదాస్థామూ - అయ్యర్థే
 తవీరకసారగవీరోదియవీరో సావీరశ్చేత్రివిధః - తత్త్రివి
 ద్యతివాచ్యురః - ద్వితీయాయథా - సీరామభేద్యవృత్తవీర
 క్తకుశాపీదేహా ముకుమాంశేయన్తి । తృప్తింశపశ్యామితవా
 పితావర్తింశమ్ జాత్వంవిరతోగరుత్తక ॥ ఇయంహి నాగా
 సన్దైగరుడో పహరికృతకథమాచార్థం స్వరేహం గరుడాహరతః
 యాకృతవతో జీమాతవాహనస్యస్యైవై ర్యాలోకనవిన్యయన్తి
 మితం గరుత్తవృత్తం చ్చిమ్యక్తిః - బాసవీరయథా - కర్ణశ్చేత్రి
 వరం దవీతవారయో శక్తిం గృహీత్వా స్వయంజన్తరశ్చ సమా
 జితాయయంశని దత్తోనివాహజ్జలిః । స్వామిక జీవనవాయి
 మూఽపి భువనే సన్యవతేహం శ్చునః చ్చిన్తావేకతమస్తవాస్తు
 తనయోయోః కయేపద్ధిః . . . త్రిభువనయావకం లక్షయతి -
 స్థాయితావో శయం యస్యో యానకరసమస్తాః ।
 ఘోరకణితమాకర్ణ్యవికమ్లా గిరికన్తరాః । తాళ్యో
 చ్చిరిభ్యసేర్పితానివర్తన్తే మృగాగృహాః ॥ ౧౨ ॥
 అత్రోమవరవాది రాలమృతవిధావో గిరికన్తరచ్చిరేరంధరగృహా

తత్సంప్రదేశః కేరళా ద్వీపాద్భిః సన్నిభైః పుత్రాదుభిః
 త్వమన్యైః కుత్తి గజాదీనాంబుత్తీంశుకా (కథా మురళి)
 త్యోక్తౌత్సాహుత్వేభ్యోయోం సేవేవరయాయామ్
 ని అంశాన్యాన్విచో రూతుసన్నికేతయోః త్వస్యే కావ్యక
 రుణేమదగులభాని ఉగ్రభూతిని సుస్పృహభూతిగ్రహంసా
 నిజభ్యా కమయత్వా సామ్యూన్యన్యైః కథాః కిరా అస్త్రాదిశి
 రాస్త్రాది శేత్రాదిచాస్త్రానికమితానిక గ్రాసశత
 భాషేతరచ్చా ప్రేతేమపి కారకతమదరిద్రాశ్చర్యాఅ
 బ్ధిస్తామరకౌర్యురీరాకన్తిశంధిమృతృభులయః మ్నా
 స్మతంయోగవర్జ్యోంబోంబుగమాంశు మన్యగ్రుకుర్వరం శ్రీ
 తిరవకససృష్టత్తి కమయతీత్యుక్తి ప్రేతరచ్చాఅలక్ష్మస విభా
 వః తదీయం త్వమన్యగ్రుస్త్రాదీక మద్రీపసంబంధాక
 నితో మాధవశ్యముఖాకారాంశుభావితకనమితాస్త్రా
 వయోవ్యధిచారణః ఎభిర్బుగపాభ్యున్యాయః కరిషామే వీ
 త్వరశక్వర్వర్వతే.....అద్భుతం లక్షయతి.

అమృతాయాః పుంసాం పుంసాం పుంసాం పుంసాం పుంసాం
 తేః ఆనాదీతిహంసాభ్యుమత్యద్భుస్తాప్తీకే భరమః
 అమృతాయాః పుంసాం పుంసాం పుంసాం పుంసాం పుంసాం
 సమ ॥ ౪౫

అయంచాగ్నుతరసా ద్వివోమానుషత్వే తిద్వీరభః - తస్మిన్వివర్త
 విభావకత్వే ద్వివోమనుష్య విభావకత్వే మనుష్యః - త్రాద్య
 ఉవాచుః - తస్మిన్వివర్తరలక్ష్మసవిభావః తదనంతరం
 నితానేత్రవికాసాదయేనుభావాః తదనుమితావాదయే
 వ్యధిచారిణః ఎభిర్బుగపాభ్యున్యాయః కరిషామే వీ
 మానుషాయథా - నిత్యం అభ్యసేషచితావికారః క్వకాన్తిర
 ముంధివనైకకన్తిః । అకాన్తిరన్తర్యమహాప్రకటాః కా
 స్యాకృతిర్మాతానామకర్మః ॥ యద్భుగపాభ్యున్యాయా
 మిదమిన్యోగవరమయమ - ఎవచాలోపి మహావికభాతి-విత్రి

అస్త్రానిన్వికృతానిత్యర్థః - కమితానివికృతానిత్యర్థః

మహారాజుఁ యాశ్చర్యమెఱుకొని : కృతకముగాఁ గట్టి
 అపరిమితములైన వానములను పూర్వము అన్యథానాఁ జూచి
 రమ్మ అశ్రుప్రవాహః ప్రభుత్వములను అన్యథానాఁ రమ్మ
 స్థాపితముః కాపి బాహుతా రమ్మ సహితము వైదికములైనాద్య
 శక్తులఁ గన్పెట్టెను నదియే లోకమునందు గలది ఇత్యుక్తి
 కుశలలబ్ధి నభివాఁ తిర్యియమహత్త్వములైన ద్వివిధములఁ
 తదవలంబించునా రామస్య నేతృవికాసాదరములఁ బాఁ
 తదనుమితములైనాద్యుభయచారిణః ఏభిర్విద్యయశ్చ స్థాయి
 నః పరిసోమదమ్భురకశక్తుర్యతే ఏమం స్థాయి
 కానాం లక్షణములను చూడెడి ప్రాంతములె.

రత్నాశక్తుశోకశ్చ శోభాత్వాహుతయంతరథా .
 తీసున్నవిద్యయశ్చ తిష్ఠాయాం లక్షణర్యతే ॥ ౪౬ :

తత్త్విహమానస్య లక్షణముః .

• విరూపక్షైవ తిష్ఠన్తే నంబధ్యైవై నుబద్ధిభిః । ర
 • శక్త్యం జగతిపద్యనే ప్రవృత్తాస్థాయీ నుత్తైః ॥ ౪౭ .
 యాదితై విరం వానవాల్మవానతిష్ఠన్తే నుబద్ధి ర్యభావాది
 భిన్నమృత్యునై కరః ప్రవృత్తాస్థాయీ రశక్త్యం ప్రతిపద్యన్తే
 తే స్థాయీన ఇత్యుక్తిన్తే లక్షణాత్తరమాహ .

• విరుద్ధైరవిరుద్ధైర్వానై ర్వివిధ్యతే నయః । అత్త

భావం నయత్యన్యథా శక్త్యాం లక్షణములైన వాకరః ॥ ౪౮ .
 విరుద్ధైర్వానై ర్విరుద్ధైర్వానై ర్వివిధ్యతే నయః
 తపిత మాలతీపరిగయార్థా మహామాంసముక్తియ ప్రాంతైరన

శక్త్యావలంబించునాద్యుభయచారిణః ఏభిర్విద్యయశ్చ స్థాయి
 అన్యథానాఁ జూచి రమ్మ అశ్రుప్రవాహః ప్రభుత్వములను అన్యథానాఁ
 తదనుమితములైనాద్యుభయచారిణః ఏభిర్విద్యయశ్చ స్థాయి
 నః పరిసోమదమ్భురకశక్తుర్యతే ఏమం స్థాయి

భావాత్తరమాహ . రత్నాశక్తుశోకశ్చ శోభాత్వాహుతయంతరథా .
 తీసున్నవిద్యయశ్చ తిష్ఠాయాం లక్షణర్యతే ॥ ౪౬ :

తయః పూర్వాగ్రంథజన్త - తదక్రమే - స్థాయిశామెతథా
 కానామితకారాయశర్వదా । తర్వాన్తే సాత్త్వికాభావా భా
 వాశ్చవ్యధిచారిణఇతి॥...విశేషః క్షణనిరవాన్తీనామహ -
 నునూననూతనైష్యభామసుఖసంపదనంరతిః ॥౧౬

స్వాధికారశ్చత్యసంహృష్టైవోత్తమైశ్చానిగద్యతే॥౧౭౫
 ఇష్టాధికవిషయక స్సుఖాకాశోదానసిజో వృత్తివిశేషరతిః
 ప్రవరతిప్రేమభావాసంహృష్టైశ్చాత్మకైశ్చైవరతిః
 తాసంలక్షయతి-

హాసోఽకృతవేషాదీదర్శనాన్తావసీక్రియా॥ ౧౮:

ఃకృతవేషవాగాదీదర్శనశ్రవణాదినాయశ్చైవసోవృత్తివిశేష
 స్సహాసః. శోకంలక్షయతి-

శోకశ్చిత్తస్యవైధుర్యకభీష్టవిరహాదిభిః॥ ౧౯౫
 ఇష్టవిరహాదిష్టవాప్రాప్త్యపరదుఃఖదర్శనాదినాహయద్విత్త
 శ్చవైధుర్యం కూన్యతా శోకః. శోధంలక్షయతి-
 త్రివిధాలేషు చిత్తస్యవైరస్యంపూర్వజన్మకే॥ ౨౦.
 ప్రతిహేలవిషయకచిత్తవైరస్యంశోభః.
 దీప్త్యాహంలక్షయతి.

చిత్తస్యస్థిరతాశర్వకార్యమాత్మాహవన్యతే॥ ౨౧౫
 మహతిసంకటేప్రాప్తేఽపియద్చిత్తస్య ప్రారబ్ధకార్య నిర్వహ
 నాన్త్యఖ్యంసదీప్త్యాహః. భయంలక్షయతి-
 భయచిత్తస్యవైక్లబ్యం వ్యాఘ్రాదిజనితంవికః॥ ౨౨

వ్యాఘ్రాదిహింస్రదశ్వనాది భయహేయూపనివాతే తత్పరిహ
 రాశరణ్ణానేనేతికతావ్యతానిభిజ్ఞతాభయమ్.
 తాగుహంలక్షయతి.

తాగుహానిన్యతాజ్ఞానం దోషసందర్శనాదిభిః॥ ౨౩౫
 తిథిభావాదోషదర్శనాదినాయాన్యతాభిః సాతాగుహా.
 విశ్లేయంలక్షయతి-

అమూర్షదర్శనాద్విత్తవిస్తారోఽస్తయోమరతి॥ ౨౪.
 అమూర్షకత్తదర్శనాద్యశ్చిత్తస్యవిస్తారస్యవిత్తయః.

ఉనస్పిష్టితివాప్యతూతః. అథవైవర్ణ్యమ్.
వైవర్ణ్యం రాగరోమిదర్శనతాత్పర్యవర్ణతా ।

అస్పిష్టియజ్ఞశ్యామపిరక్షకాద్వివిపాద్విరాగః ॥౧౯౫॥
యథావా—అసావశూర్వస్వరధాతువాదీ సనాత్వసనా-
త్వరసానువేధార్ - సువణణమసాన్యస్పృశ్య శృరీకం దుర్వ-
ర్ణమవోదిరమాతనూరి. అథవేషభుః-

రాగభీత్యాపరిజలం వేషభుగాగ్రకమ్పనమ్ ।
కపరివదకమ్పనాయామితిప్రియసోదితా ॥౨౦౪॥
యథావా—మధ్యేవభోమస్త సమీరమసాన్యశ్చాన్యసే సువా-
దీధితిధామహాన । భువంనితస్త్విచ పురాధాన్య నత్రైవిధా-
త్రావ్యుధీయతేఽమృతః. తతోవై స్వర్యమ్-

భవేర్దగ్గదభాషిర్యం వై స్వర్యంప్రమదాదజమ్ ।
బాహ్యపదద్ధకన్తా సాశతం సూరక్షిణ్యన ॥౨౦౫॥
యథావా—తిమత్రైవిధ్యంపదకీకవాదీ ఫలాపిసీసాజనితస్వర-
త । ఇహంతుచిత్రం యదునాథయత్రే సూక్తివృథా సామగ్రిగోశ-
జ్ఞతాఽపి ॥ అథవ్యభిచారిణానిర్దిశతి-

నిర్వదన్తానిశక్త్యాప్తథా సూయూమదశ్రమాః ।
అలస్యంవై వత్సైవ్యంబ చిన్తా మోహాభృతిస్తృతిః ॥
వీధారచలతాహర్ష ఆవగోజడతాతథా । గర్వ-
విషదబోధ్యుక్యంవిద్రావస్తారవిజయ । సుప్తంవిహ-
భోమకాన్యవ్యవహితమభోగతా । మతిర్యాధి-
వ్రథోస్తదస్తథామరణమేవయ । త్రాసత్కృతవిక-
ర్మశ్చవిశ్లేయావ్యభిచారిణః । త్రయస్త్ర్యంశదక్ష-
భావాస్సమాఖ్యాతాస్తునామదః ॥ ౨౦౬॥

విషంసామాన్యలక్షణమావా-
వికేషణానిముఖ్యైరస్థాయినంక్షాపయన్తియై । అన-
ధావాదికూటూరిస్తాత్-వదన్తివ్యభిచారిణః ॥ ౨౦౭॥
నిర్భింశ్చాదీలక్షణాది-

• అత్రగ్రంథఃపరితః-

కుంభాక్షాతత్వబోధాదర్శిత్యాదోనివృత్త్యర్థే ।

సలలిమైస్సభిమోచనైశ్శబ్దకరియైః ॥ ౬౩౪.

యథావా—కృతంబు జేసే కేసలలిలంబు ప్రయాణసంకిం
త్రోసినాస్తరణ । పితాయసేయంపిమనాకుకతి సేయం
నిరుద్ధేశోపచారా ॥ అధికానాః.

బలసాక్షాతవయోగ్నానివృత్త్యాదర్శితకారణమ్ । ధ

రాధరాదపిగురుంవేత్తిసామగిశస్వకమ్ ॥ ౬౩౫.

యథావా—అవార్యతావాదివహస్తహరాద్ధూ సాధువాద్య
ప్రకశేన్ప్రియావా । మహిభృతంతాంభృదయేవిభర్తిమనో
భవాజ్ఞాంమహిమాసవీచః ॥ అధికాజ్ఞా

అనిష్టాభ్యాంమోక్షేత్తా శబ్దాః జ్ఞాదిసంధవా ।

హ్నిశ్యత్యనన్తతతత్వాంహృదసావరితంకయా ।

సర్వాశ్లేషాన్మృతైరధావహ్నిపలక్యతా ॥ ౬౩౬.

యథావా—జానాతీయాఽజ్ఞసతీతిభార పరిశ్చరత్వాజ్ఞేమ
గోపనాయాః । అజానతీమానసజాన్నిదీప్తికరోతముద్గాఢా
నసారమజ్ఞే ॥ అథాసూయా-

పరోత్కర్షాసహస్థుత్వముయాచరిత్రితా । ఏ

త్యపియాన్వితామస్యాంబాలానీదరుజ్జమ ॥ ౬౩౭.

యథావా—మహీయతేమాధవసజ్జతేయంఽగ్నితవత్వాభిషి
తావరాజ్ఞే । ఆలాకయేత్కృతనుదీరయన్తీమలాకతేమాధవ
కుఞ్చికణ్ఠాః ॥ మాధవంప్రతిరుక్తిసీమాతీవచనమిదమ్ • అ
ప్రత్యేషమహిమాన్వవల్లభమాధవసజ్జతంవదన్తిమారిత్రుక్తి
త్వాఅనూయాసర్వతీర్థార్థినేఃవ్యజ్యతే అధముదః-

సంమారానన్త సంభేదోమదిరాఽకృతోమదః ॥ వ

దత్యసజ్గతార్థంసాక్షిమబ్రవైతర్పరా ॥ ౬౩౮.

అధశ్రిఙ్ఘః:-

శ్రిఙ్ఘః ఖవోద్వరత్వాదిజాతస్వేదాదికారణమ్ ।

.. ముహుస్తవాగతిభోవ్యాభిద్యతేసాగతాగతైః ॥ ౬౩౯.

మదశ్రిఙ్ఘాయథావా—హవ్యకాజ్ఞేహరితేమదాసాభుక్త్య

శ్రీరత్నాక్షరీ వ్యవహారములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు .. అభిప్రాయములు ..

అతిశయిస్తామనామౌ త్కృత్యమౌ త్తే గౌరవ్యత్య
జ్యతే.

యథావా—తరస్య తేజస్య కుణిమతర్కీ త్యాగి వాత్సల్యం
రాగజ్ఞేయః । అన్యోనీనాంయకవ్యకాభ్యోధన్యకామిత్య
ధిమన్యతేనా.

విషయశ్చరసోభజ్యో ద్విహయాపాయః ప్రపైః ।

గతశ్చైవైవమేచతోమదమోమాంసముచ్చౌతి ।

దూతీమపినకుశ్యామితిమత్రీకరవాగ్యకామః ॥౨౬౪.

అతో) హయవిద్య సేన మనసోభజ్యకథనా ద్విహయోవ్యజ్యతే-
యథావా—శ్చగౌమచెత్తస్య గుణాననన్య గుణధ్వః రాగ్య
ధీరీకరోతి । కశ్యామితి) యదిపాతీమేవాద్యి విరోధిబరాతి
లాసా ॥ అథామృత్యమ-

కాలాక్షమత్వమృత్యుకథిలాపాదీమృత్యుః । నః

ఉరం ఉరీహరవ్యద్యపచ్చా వాగ్యక్షణాఽపివా ॥౨౬౫.

అత్రీక్షణాఽపి ఉరీహరవదాచరతీవ్యసేన కాలాక్షమత్వవృత్తి
పాదనాదౌత్సర్యవ్యజ్యతే. యథావా—దూతీమనూవేగవ
తీమరాపా దూతీతరాం ద్వారవతీమృతీచ । మనోపిహాగ్యక
తాయనేమే రరోమితింవెతకరోతిదస్తాన్ ॥ ... అథనిద్రా-

వాహ్యేన్ద్రియాణాంవైకల్యంనిద్రామృత్యుశ్చమాదిభిః । స్వ

ప్రేద్యప్రేషి) యంబాహూఉరీహరయతిసాముదా ॥౨౬౬

అత్రీస్వప్నవర్కసేన వాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారోఉరమచి

తీర్ణేదావ్యజ్యతే - అథాఉస్తారః-

అపస్తారోఅధిత్యాదరాకులీహవవ్యతే । స్వప్రేష

యాన్తంత్వాంకుత్యాహయాహీత్యాకులాభ్యశః ॥౨౬౭

అత్రీశ్యశమాకులీహవేనాపస్తారవ్యజ్యతే - నిద్రాఉస్తారా

యథావా—నిద్రాలయస్యక్షీనిశామువైవమేవ మేనాభనిమి

లయేచ్ఛేత్ . ధనుర్ధరంరీత్యు మనస్సుమాన్త్రం) ధావత్యవిశ్రా

న్తమితప్రతతశ్చ ॥ అనిశుశ్చమ-

సుశ్చంతు ముఖమిశాన్త్యరన్తరద్వియమిలనమ ॥ ౧

తరివిద్యావిశిష్టాంత్యదాక్షిణ్యముఖాదియన్||౧౦౪
అత్యవిశిష్టమిశ్యంతరిన్ద్రియైశ్వర్యాద్రితేమస్త్రవ్యజ్యతే-
యథావా—తదాతవారిష్టకజాతమాద—భాసుభావారిధి
గ్నతేనాః|| భూజాత్తరేతస్యగుఖంతయూనారుజాంతేష్య
వామితీనతేనా|| అథవోధః

వివోధశ్చతవావాప్తిర్జ్యస్కూషీపరిణప్తిక్యర్||౧౦౫
మత్స్యమ్మతాయూలావిధ్వంసపరిమణార్||౧౦౬
అత్యవిశిష్టమిశ్యంతరిన్ద్రియైశ్వర్యాద్రితేమస్త్రవ్యజ్యతే-
... .. అథవోధః

వోధఃకృతాపరాధేనస్థితోఽమర్షస్యమక్నుతే||యా-
హియాహిప్తిస్థూయిత్యేకవిధ్యనీకింపృథా||౧౦౭||
అత్యాన్యసేత్యపిప్యేకోపాదిష్కరణైకత్యాధిస్థైవైర్యా
దమర్షవ్యజ్యతే - వివోధవోధా—యథావా—రాధానవా
హంతరివజ్యతే—తథిశ్చలకృతపరిణోనీయద్య|| యావద్వ్య
ధ్వామత్స్యగిహామీయా—యాహితు—తస్మిన్మితీయమర్ష||
అత్యవాదగ్రియేనకోధస్తుర్యపాదన—వివోధశ్చవ్యజ్యతే-
అథవహిధా-

అపహిధాకారగుప్తిర్భవేజ్యజ్ఞాదిసంధనానిహ్నూ
లిసత్వరాగత్యవిశ్వాసంకల్పాన్తిన్||౧౦౮||
అత్యమర్షశ్చమజిత్యావస్యవిశ్వరాగత్యానిహ్నూ—వెనావ
హిధావ్యజ్యతే - యథావా—తమాలమగ్గేతరుణం—సమీ
క్ష్యర్థస్యభవద్భావనయాతదైవస్విర్యాభిలాషీసమితుఃకరేణ
భిన్నాహవస్థీతిపలజ్జయాహ|| అథోగ్రితా-

అపకారిషుపారుష్యముగ్గితాత్వవాదక్యర్||౧౦౯||
మన్దకష్టకృత్వజ్ఞేతాస్తహ్మవిప్తియః||౧౧౦||

అత్యాపకారిణి—పరేపారుష్యముగ్గితావ్యజ్యతే- అథమలి-
విమృశ్యయన్తిభిశ్చశ్చదగ్ధవిధారణంమతే||౧౧౧||
—వాప్తిర్జ్యమ్మతేనేమర్షతోదహతిమామథా||౧౧౨||
అత్యస్వవాదకర్షయన్త్యా—వద్ద్రీ—సోఽన్త్యత్వనిశ్చయార్—జే

తేజస్వితా దీప్తదళి వ్యక్తకన్యాభిసయోగ్యతయా నాట్యర
 సుత్యుతపిరిసావిరుద్ధమిత్వేన్ - తవానాదీక్షరాగద్యేష తా
 సనానామయంతరస్య గీయః శిశిభమస్యరసః కలివాచ్యమ్ - త
 హి - తీరరాగాదిశ్చిత్తాన్ గాదీనామకన్యచర్యదీయతయార
 సత్వం నప్యార్ - నచైవమపిభరతేన తస్యవిభావాద్యను కర
 తాత్మకం రసత్వమితివార్యమ్ - తస్యవిభావాద్యప్రతిపాదనం
 చరమ శ్చరుషార్థతయా లోకయా త్పాతి కాస్త
 త్యాగ శక్త్యం చర్యోచితమైస్సయముశ్చేషీతుమ్ - తథా
 వ్యాధ్యాత్మకాస్త్రాగ్నాన సద్గురుషసేవాదయే విభావాఃయను
 నియమాదయా విభావాః విత్ప్రతిభృతినివార్యాదయోవ్య
 భిచారిణ్యత్వాదుః - యథాతా - అవగాహనావలంకరి
 తిహానామహాదీక్షానామైవామగును శయనేవాద్య
 మదివా - త్యజేత్వాస్త్రైవేవామ మనమద్యోయాం తుదివహః
 క్వచిత్తున్యైరన్యైవశివశివేతిప్రళంకరః॥ అత్యభిజ్ఞహర
 సుమద్యకయాచరికమని స్పృహతా - శ్చమృస్తరణితా
 తలయోస్సుమద్యప్రీతయా భోగోకకరణస్పృహతాచిత్తు
 సుమృహోస్సుమద్యప్రీతయా శ్చత్రేషణారాహిత్యం చెత్తేష
 ణాత్యయిరాహిత్యోచవ్యజ్యతేతేనచశాస్త్రసాభివ్యక్తిస్సమృ
 దయమృదయసాక్షిదీపమేధతః కలిధ్యేయమ్.

రసభావరచాభానాదీనాంవ్యక్తావసంఘోక్తక్రిమవ్యజ్య
 ఇన్యక్తమ్ తత్కీసోసరుపితః ఇదానీల ప్రాప్తావసరతయా
 భావం నిరూపయతి -

రతిదోవాది విషయావ్యజ్ఞతాభావ దీప్యతే। శాస్త్ర
 మహర్షివవామాజ్ఞేవాటూచేతాతార్॥౧౦౨౪
 అదిశజ్జేష మునిపుంగురు పృథమిత్రాదయోగ్యవాన్తై - నశ్వ
 వంశార్యత్యాః శరయేశ్వరః పయదీ రతిరపి దేవ్యవియత్వా
 ద్భావస్సాద్విదిచెన్న - అత్యరతిశజ్జేష మత్తధాన దీపనీయప్రీ
 తివిశేషవైక విషయిత్యాత్ - తత్కీసార్యత్యాః పయేశ్వర
 విషయారతిభివ్యక్తామత్తభోదీప్యతయా శ్చత్వారసమితే

త్యాచుఃక్రియథావా-కర్తవ్యం నినివిప్రమితే కాలమాటమనీ
 ముకుహమృతమ్- ఆశ్వుపాత్తమమృతం భవద్వపుర్భదన్యై
 యదిరోచితేనమ ॥ కాలమాటమితికర్తవ్యం నినివిప్రమితే భవ
 ద్వపురభిన్నవృత్తిరిమమమృతం పరమప్రేమాస్పదం-మః
 భాస్యపి గుభాయన్తే విషమపృథ్వీతాయతే- మోక్షాయతేక
 శంసారోయతే) మార్గస్పృశాన్మరః- ఇత్యుక్తత్వాఽతిభావః- అ
 మృతంపునరుపాత్తమప్యనాయాశుబ్ధమపిభవద్వపుషస్సకా
 కాద్భద్రవకేతేతయదితవాతస్మమేరోచత ఇతిభక్తస్యకస్య
 విదుః(అత) దేవతావిషయా రతిర్వ్యస్యమానాభావ ఇత్యుక్తవ్య
 తే- మువిషయాయథా - హరత్యఘంసంప్రేత హతురేవ్య
 రమృతస్యపూర్వాచరితైఃకృతంశుభైః శరీరభావాంభవదీయ
 దర్శనం వ్యక్తేకాలతిత్తయేఽపియోగ్యతామ్॥ సంప్రీతివాసి
 మఘంసంసంసారతినహిభూతేనానివాతాద్యక్తిగిర్యాద్య
 కివర్తమాన ఇతిరీత్యావర్తమానస్య ప్రేగమసర్వేత వైదనన్తరం
 ఘోతాపేక్షయాభావని ప్రీత్యతిశయావాపిష్యతో భవిష్యతి
 కృతస్యహేతుఃనైతిద్ధ వర్తగృహకృతిపుణ్యైర్లభ్యమిత్యాహ
 పూర్వమాచరితై శ్శుభైః కృతంసంపాద్యం భవదీయ దగ్ధ
 సంకరీనాం కాలతియేఽపియోగ్యతాంయోగోభిప్రేక్ష్యన్
 పత్తిధ్యాన సంకతియైప్రీతిమృక్తతయైఽభీనుగ్ధ సంపత్తి
 వోతాంవ్యవక్తితినారదంప్రతి శ్రీకృష్ణవాత్సల్యస్థస్యవా
 రదవిషయారతిర్వ్యజ్యతే-పుత్రవిషయాయథాకామహృహీ
 వత్పరఘునన్తర ధ్యావచన్ద్రమహ్నమి మాధానానితిగర పరి
 వ్యజామి- ఆరోప్యవాప్యదిదానాశ ముద్వహామివదైఽథవా
 చరణపుష్కరకన్వయంతే - యద్యపీమంకుశానిరచరితేరా
 మభద్రం ప్రతిజఃకస్యోక్తిః - తథాపిజామామరపి పుత్రప్రా
 యత్వాదత్ర పుత్రగిష్టయారతిర్వ్యజ్యతే- సాక్షాత్పుత్రవిష
 యాయథా-ఆలక్యదన్త ముకుళాననిమిత్తసానైరవ్యక్తవర్ణ
 రమదీయవచోప్రవృత్తీన్ - సాక్షాత్ప్రేయ ప్రణయనస్సన
 యాకోవహస్మాదన్యస్మదబ్ధరజసామనిసి భవన్తి॥ గురువి

మయాయథా—అంసారాత్పాదభరవిభురీవిష్ణుశత్రున్వి
 విస్వనీవానాయాశంజగదవశాం దృష్టవాశేతపూర్వమ్
 తాన్తస్యైవలికనురీవాంశ్చింతితైశ్చవిష్ణువేదంతే
 కలమధంమూలగన్తైవచాహమ్॥ రాజవిషయాం హా—తీ
 రత్తీరమువాధమాకధవోగామిన్యోనాద్వళాద్ధాధూర
 మహాంశ్చింసలుగుధేవ్రాగేయభూమిధరః—ధర్మగైయజ్ఞ
 తో నిజబ్రుమినాయత్తస్య వికర్తహిమశ్చైర్ద్వీపలి
 కింజదశ్చక్రగమేజానన్తావస్థితః—మిత్రంబయాయథా—
 లేక కాశ్మీరుమననాదటవఃకర్తృకటమోక్షతావిశ్కంపా
 న్తశలాయశుంజిమవయం శత్రావ్రాజిమైతాః అత్యన్యస్స
 శుంజిః ప్రియాశరిభవశ్చక్షుశాంధూర్వహూరానిః పూ
 రధవర్ధశాయతివృధానైకబన్ధులబ్ధృతే॥ కాశ్మీరుమహం
 మత్పితృమహం యాయజుశవాదః—విద్యుతః—టవో శ
 రేకపిమాన్తస్థానభీకవఃకేలుమూతమవికర్తృంశ్చాయతామ్
 వయమిశ్కంశలాయశుం శింశత్రావ్రాయధదగ్గ—ప్రియోప
 తాః—పాలిహానవానన్తగ—శుశ్లాఘకాశేస్తాః—శస్త్రాన్త
 యత్కంశలాయశమ్—శింశాన్తదశ్చవృతే—రాజఃప్రియా
 వహరగ—ప్రియోనామకర్తృయదీవహః—ప్రియగమిగివదశ
 విగ్ధేవస్థిగ్ధవద్వరపదిమ్—తిథాదరాయధదగ్గ—ఏకకర్తృం కా
 త్యూనాథముష్యతి తద్వృధానైకబన్ధులబ్ధృతే—నగరస్థా
 నామన్యమిత్యాహ—మోరవనుసారజతి—చాలిహానశము
 త్తగోషశాపనావృష్టసారతా—మోరశస్త్రేన్యోతి తే—ఆత్రిశ
 లాంజమనాకాకపీశ్చత్రిసుగ్ధికాత్యశుగ్ధి—శుశ్లాఘ
 భవగ్—ప్రియోనామకర్తృయదీవహః—ప్రియోనామకర్తృయ
 ద్వాహర్తృమ్—ఏతేననైవరసా—ప్రియమిత్యం—దేవాదిమ
 యశాంశ్చింతితైశ్చవిష్ణువేదంతైశ్చవిష్ణువేదంతైశ్చవిష్ణు
 వ్యావస్థాంశ్చేదితకర్తృమ్—... .. నన్యవయవవృధా
 రివిశేషవైకృత్యైవాం—చాన్త—రాన్త—కర్తృ—చాన్త—య—చాన్త—
 విషయాంశ్చింతితైశ్చవిష్ణువేదంతైశ్చవిష్ణువేదంతైశ్చవిష్ణు

దక్షస్యాతేచేతో దృవాశ్యస్మృతశింశుపమ్॥౧౦౮౪:॥
 యత్ర రత్నాదీరనావిత్వేన శ్రీవృత్తి ప్రకృతసాధానః-యథా
 స్మృత్యైత్యతాననుకతాయాంరతేఃప్రకృతైరనావిత్వైరవ
 త్తకయా రసాధానః - యత్ర చరస్వరానురాగ ప్రకృతసా
 యత్రైత్యస్వరరానురాగవచ తత్తనరకః ॥ ౧౦౮౫ రసవదాధాన
 మానత్వాదృసాధానవచతద్ధ్యేయమ్-యథావా-విప్రస్మృత్య
 యసశ్య నైషశుమయస్తూప్తింబహిఃస్థియతామ్ శ్వల్పంబల్ప
 బృహస్పతేజదమతే నైషశుభావద్రీణః । వీణాంశంహర నార
 దస్తు తికథాలాపైరలం కుమ్భురో నీతాయల్లకఫల్లవిధృ హృద
 యస్యస్వస్థానలజ్జేశ్వరః॥ అయల్లకో విరహాస్పవచ ఫల్లస్తే
 నవిధృహృదయః- అత్రనీతాయామనావిత్వేనరావనిశ్యరతిః
 శ్రీవృత్తి త్యాధానః- వివమకస్యా యుగవదనేకేషు రతిచి
 వృత్తిరహ్యాధానవివ - యథా-స్రుకుఃకంహమాక్షిమమమి
 విసాయంసరమనే విలేభేయఃపాతాక రణముఖ మభేయం
 మృగయనే । సులగ్నకోటారశ్యముఖయమాలిద్వనిబలాత్త
 శక్తిఃకన్యమ మదననగరిభ్యాంయసితుయమ్ ॥ ఈవామాక్షి
 కంస్తు మాయేనవిసామమమిసరమనే- కోవారణముఖయజ్ఞే
 పాతాక విలేభే విముక్తవాక - కోవారణముఖమరణ
 నిత శ్రుణ్వవిభవేన జాతఇతియావత్ - యంత్యంమృగయన
 కోవాసులగ్నకోటాయంత్యమేవ బలాదాలిద్వని కన్యవైమక
 శక్తిఃయంతుభ్యాంయసి త్యేకస్యాతనేకవిషయకరాగప్రతితే
 రసాధానః ॥ నచవేళ్యాయా అనేకవిషయకరాగేఽపిసానావి
 త్యమితి నాత్రరసాధానతేలివాచ్యమ్- రస్యాతపి యుగవదనే
 కామరాగస్యానావిత్వాత్ - ఉత్తమప్రకృతిరుజ్జ్వల వేమత్తక
 ఇతిశృద్ధాంరమకా ద్వ్యభ్యావిషయత్వే శృద్ధా రస్యసుతరాను
 శుత్వాత్ - నచస్తుతివిషయత్వాదిసానావిధవాన్సారవానే
 కవివ నాయకఃకుతోనస్యైదితివాచ్యమ్ - భ్యాంయసితుయమి
 త్యత్రోకుశల్లోపావానానావ్యత్యవత్సేవలాభాద్విన్నవరస్యశ్య
 వ్యత్త త్యాత్ - మదననగరిని శంఖోద్ధనే నానేకోచభాగ్యత్య

శ్రీతితత్త్వతావయః - యద్యపి కావ్యశ్రవణనాట్య వర్తమా
భ్యాం విభావాదీనాం సాధారణ్యసంజ్ఞా నెనతి సామాజికావా
న్వీయంతాన్యభివ్యక్తిం త్యోహి కారకశస్త్వతో నాభాశస్త్ర
విసాధారణ్యప్రతితిప్రయోజక కావ్యవిర్ల నాదివిషయేతతా
నాచిత్యప్రతినింధానాత్త వ్యక్త్యేర్వనేపాధాశస్త్యవ్యవహారవి
తిధ్యేయమ్ - తేలక్తుతిర్యగాదియరసాభాసహచక్షతే - తదయ
త్తమ్ - తెవ్యపి విభావాదిసంభవార్ - నర విభావాదిజ్ఞా నకా
న్యాస్తిర్యశ్చోరశభావనం భవితుం నామాన్తితి వాచ్యమ్ - వి
భావాదిశబ్దానాహారశప్రయోజకోనవిభావాదిజ్ఞానం తలశ్చ
— వదోశరః శబ్దజర్మణ్యనిగితాంజగ్జ్ఞాపజలంకరణుః - ఆ
భోకశయ్యతేన చినసకాయా సంతాపయాయాశు రభాజ్జనా
మా - ఆతీగజెనాలక్ష్మనవిభావేనజనితావసంతాదిర్నదీతనవి
తావైరుదీపితాశురభిగ్జ్ఞాపజలతానాద్యనుభావ ప్రకాశతా
జ్ఞానాదిభిర్యగ్నివారిభిరుపచితాకరణారతిశ్చక్తార రసతాం
శ్రీతితత్త్వతే - ఏవంరథాక్తరతిరపి - ఆతనివ కావ్యప్రకా
శతాయాం - గీవాభక్త్యాభిరామం ముహురనుకుతతిస్యద్దన
విధ్యద్వప్తిరితిజ్ఞాతేనభియానకరశస్త్రిర్యగ్నిషయతయోవాప్య
తత్త్వతావయః. అభభావాభాసంలక్షయతి.
భావాభాసస్త్రభావానామసౌచిత్యప్రవర్తనే । కటాక్ష

యెత్కింపబడలా పురాయామాంసిరాకరోత్ || గం.౫౪ ||
 అత్యాసనురక్తాయ మృత్యుశ్చసీతే ర్భావాధాకతా - య
 భావా - ఈ కాసుభాకరముభీతరభాయతాః సాస్తేరయా
 వనరరత్నీతవిభ్రామాస్యార్ । తత్కింకరామివివధకశయిత్రై
 త్రిం తత్త్వీకృతివ్యతికరకషినాభ్యసాయః । అరితైశవవపకా
 జ్యోవవహాశ్య కాలాన్త రతాంస్తరతః కస్యవిదుత్తిరియవ- అ
 త్రియావనంసంభావ్యతత్త్వజ్ఞమివిత్తాశ్చవ్యతైరనావిర్యమిత్వే
 తే-స్వీకృత్యుభాయత్వేనైత్రిమనుచిన్తయతీత్యనావిత్వాత్మ
 వైయభావాభావతేత్యుచరః సేత్యసేనచాసనురక్తాశ్చిత్తం
 మాతేత్యనావిర్యం వివాయాశ్చిర్యత్య- అత్రియవ్యప రసాధా

సతాశ్చ్యుతి - తథాపి వ్యభిచార్యాద్యగంపలనదశానాం భా
వాభాసతీతిధ్యేయమ్ - ఎవంకసాన్తరాజాం భవాన్తరాజాం
చాభాసా ఉచాహర్యాః. తస్మాద్విరరసాభాసోయథా -
గురోరవ్యవలిప్తశ్యకార్యాకార్యమజానతిః | ఉ
త్పథం చృతిచన్నశ్యకార్యం భవతి శాసనమ్ || ఇత్యా
దీనా లక్షణాత్పూర్వాభ్యుదయేభ్యో చృత్వతైరనా విత్యచృత్వ
త్తిః - భావాన్తరశ్యేయథా - ఇంత్యామన్యరవైః స
తామమిధిలాదిపః | రామజామాతరం పాప్యస్త్రీయంపు
రుషవిగ్రహమ్ || అత్రసీతాయా రామభవే వాత్సర్యయా
హగ్నిరాచృత్వతై నా విత్యయత్యాద్యాద్యామ్. అథ
భావశాన్తిమహా.

భావశాన్తిస్త్యుభివ్యక్తః పృశమవ్యభిచారిణామితి

న తెవిమతతస్యాద్యక్లోగం శోచిమాత్యజర || ౧౦౬౪.

యత్ర నిర్వృతాదీనాం వ్యభిచారిణాం పృశమవ్యభిచారే తత్ర
భావశాన్తిః - ఉత్తరాధౌ ఆకుర్వ రూపభావపృశమభివ్యక్తేర్భ
వశాన్తిః - యథావా - తస్మాత్సాన్తరీలేచనస్తనయగ్రత్యేవ
ముదాగ్జితం కింవక్ష్యరణానవివ్యతికరవ్యాజేనగోపాయ్య
తే - ఇత్యుత్తేక్యతదిత్యుదీర్యసహసా తత్సృచృమాన్మూంకు
యాసాన్తిష్ట్యరభసేనతత్పుభివశాత్త్వాన్వితతద్విప్రుతమ్ || య
నఃకథమచసిత ఇతి పృష్టవంతంవయస్యం చృతినాయోత్తిర
యమ్ - తస్మాత్సృచత్సాన్తిస్త్రీవిలేప్తనయోస్తనయో రా
త్తేమగ్రస్తనయగముదాగ్జితం ముదాగ్జితతత్సవిధ్యయ
సాన్త్రీవిలేచనేతి విలేచగముక్తమ్. వక్షఃపాదానకున సఃశ్ర
మర్చలేనకింసూహ్యతఇతిమూనివ్యాభజితేతస్త్రాత్కనంత్వే
మ్యుదీర్య సహసాని సూహనూపాయాన్తరాభావేన సాహసం
కేవలమవలక్ష్మ్య తత్సూచాగ్జితం శంకుమాన్మూం రభసేన
కింభవివ్యతితి భిత్వాయుజితివా సామానిని సమలిక్షితా తత్పు
భివశావా రిద్దనభస్య సుభివారవశాత్త్వాన్వితేతస్త్రాత్క
లేన కృతంగోపస్సవిప్రుత మిత్యన్యత్రామహాశ్యశాన్తిర్యభి

వ్యం ఇతివాచకాన్తః - యద్యత్ప్రకృత్యుభవకాపి మోహాః -
 దంశ్యతే రాభవోదంశ్యసాపీత మ్ముదాహరణమ్ - లిఖాపి
 వోదంశ్యభావ కాన్త్యుభవతయా రాధాన్యాభావా త్పాపకా
 నిరీహితాహ్వాతా. భావోదంశ్యహా-

భావోదంశ్యసూక్ష్మతౌవ్యక్తిగ్న్యాయంవ్యభిచారిణామ్।

శిమిదంకుచయో రాశీక్యక్తాఘ్నాభావస్మృతః॥ ౧౦౩౪

యత్రవ్యభిచారిభావానామృత్తిరవ్యభిచారిత్రభావోదయః -
 యథోక్తరాధా కుచయోర్వ్యాజ్ఞ సమవర్తక్య సఖ్యాకుచ
 యోఃశిమితి ససరిచాసమక్తాయా ముగ్ధాయాలజ్ఞా స్య భావో
 దంశ్యతే రాభవోదయః - యథావా - ఏకస్మిం భవయన్త
 విచక్ష రకుణీనామ గ్రహీ ముగ్ధయా సప్యఃకోపితరాజ్ఞభగ్న
 పితయాచోటూనికుర్వన్మపి, ఆచే గాదవధీరకఃపియరకున్తూ
 స్తీంస్థితస్త్రై గంజూభూత్పుత్ర ఇవేర్విమన్తవరిగ్రీవం శ్రువర్వి
 షీతః॥ ఏకస్మింభవయన్తఇత్యనేన సపిత్నీనామగ్రహణస్యాత్వ
 ప్రాప్తాదిత్యంవ్యభిచారి - చాటుకరణసమయేఽవధీర్య స్యయం
 ప్రిసన్నతయా ముగ్ధయేత్సుతం - కోపేనచరాజ్ఞభగ్నయాన్త
 పితయా మానవ శనన్తూసరయా ఆచే గాన్తానూ త్కర్తాత్తా
 లేనైవాయం కోపశ్చమయితవ్య ఇతితత్త్వం యాస్తింస్థితః -
 సామావౌతు పరిక్షితస్యానుపేక్షావధీరణమితి న్యాయాదిరిభా
 వః - తస్మత్తోనస్యపితి కింతు మదాశయ పరిజ్ఞానాయ సు
 త్ర ఇవరకుభూదిరివీక్షితః శ్రువర్వేప్రేషభమం కింవిచ్ఛలితగ్రీ
 వం వీక్షితఃఅథాపి నాయనేన తదాశయబోధనార్థం రిదజ్ఞా
 త్వేవస్థితే శ్రువరకున్తవరిగ్రీవేవీక్షిత ఇతిద్యోత్య రిదశ్చ
 త్రకాలాక్షమత్వలక్షణ స్వాత్మక్యస్వాదయోవ్యభిచారిభా
 వోదయః - యద్యత్ప్రకృత్యోపస్థానై రాభవకాన్త తాపి - తథా
 పిభావోదంశ్య రాధాన్యాత్త మదాహరణశ్చేతిధ్యేణమ్ -

భావ సన్నిస్తుభాత్మనాంకుల్యానాంవ్యభిచారియః॥

శీతాకవోలకురేచ్యవృత్త్యలకంముఖమ్। రక్షః

కలకలంశృంగ్యం జటాంబద్ధాతిరాసువః॥ ౧౦౪ -

యత్ర కుల్యబలతయావరశ్చ రానుచుదాకా శాంతావాసాం
భావయేత్వా వివిధరసవ్యభిచారి భూతయోః శ్శుభ్యతాంత్రీ
భావశుంధిః - యథా నీతాకపాశేత్యుగ్రా ఉత్పరకమితి శ్శుభక
రూపానుభావేన శృంగార రసవ్యభిచారిణోహమానాన్యూహా
బిష్టన రూపానుభావేన వీరరసవ్యభిచారిణ ఆపె గానుమాదే
శృవ్యజ్ఞానాద్భావశుంధిః - ఆత్మచోత్పరకమిత్యనేనైవరసద్య
యవ్యభిచారిణో హమాన మహాదేవ్యజ్ఞానా శుభ్యనాద్భావ
ద్యయస్యైకవ్యంజకాను శుచేతేన భావనక్మరాభ్యాన్వేనరో
ఽపి శ్శ్రీకార శృంభవతీరీధ్యయమయథావా - ఉత్పిక్తస్యో
పఃపరాక్రమనిధేరభ్యాగమాదేతస్యత్వజ్ఞప్రియతాచవీరరథ
సోన్మాదశ్చమంతకషాః - వైదేహీచరితస్సవీషచముచుత్పైర
స్యమామిలయన్మానన్దీ చరితస్తనైస్తు శివరస్మిన్మోహయణధ్య
స్యతః॥ భార్గవగమనం శ్శ్రీరమతోఽస్త్రః - పురగరశ్శ్రరానుభ
దస్యవరసమిదమ - ఉత్పిక్తస్యద్వప్తశ్శ్రవతీసాం పరాక్రమా
ణాంచనిధః భార్గవస్యేతితేమఃపికతోబహిర్వీరానాంయోయం
రథశి ఆవేగప్తస్యోన్మాద ఉన్మాదసమున్మాదప్రియతేరియావత్
సోనిధిత్వాన్ శ్శుభ్యప్రియతాకషాః ఉత్పిక్త త్వేనతిపరా
క్రమనిధిత్వాద్వీర రథసోన్మాదశ్చబిః కషాః తీర విభాగః -
ఆనన్దీఆనన్ద హేతురస్యతోఽస్త్రః శ్శురే ఆత్మీ శ్శుభ్యప్రియ
తేత్యనేనము విషయకభావ వ్యభిచారిణోహమానస్య వీరరథ
సేత్యనేన వీరరసవ్యభిచారిణ ఆవేగస్య వైదేహీత్యాశివా శ్శు
భోరరసవ్యభిచారిణోహమానస్య వ్యజ్ఞనాద్భావశుంధిః.

పూర్వపూర్వోపమదేతుతేమింశబరతామతా ఫలం

కింబస్థశంఖోభాత్కాతర్యం కింవదెజ్జనః । కావఃకిః

కింవదన్యామేద్రీప్తవ్యా దౌతీరీకథమ్ ॥ ౧౧౦౪

యత్రీభావానాం పూర్వపూర్వోపమదేశతయవ్యక్తిప్రతి
భావశబరతా - యథా ఫలం కిమిత్వాది - యుద్ధార్థం భీష్మ
శ్శుభ్య విష్ణుశు శుభ్యచస్థి తేషు ఆవాసనాక్యమిదమ - అతయే
యంబరపశ్యన్తి విష్ణుర్వానభుజ్యతే - కిన్యావదరాజేన్ద్రీ

విశేషకథయాశ్రియేతి న్యాయేన బహుంశ్యం హ్యుక్త్యాశ్రియామ
 కుశింఘమితి శ్చక్రమపాదం నిష్ఫలత్వనిరూపా నిర్వహ్య
 త్యతే- యిదిబహుస్మేవాదుషేషాశ్రియేతతవాణికింకార్యం
 కతే త్తమితిజనాచవాద రూపానిష్టా త్పైక్షణేన ద్వితీయపా
 దేశజ్ఞావ్యత్యతే - లోకాచనోదన ముశింహీయతే తతా
 నబిన్ధుశంఖోః కార్యజ్ఞానిధ్యారణ శ్రుతితెన్మతీయ పాద
 నమతిర్వ్యత్యతే- బహుభుదయాకృతావేద్యావ త్పుయేధనా
 వివధం విముక్తవేదీద్రాపదీకరం ద్రష్టవ్యతికు రీయపాదేనవి
 న్నావ్యత్యతే- తతశ్చక్రభావానాంవిరేద శక్త్యామతి చిన్తానాం
 పూర్వపూర్వోపమదేశన వ్యక్తైర్భావశబ్దతా - యథావా
 - త్యాకార్యంశకలత్తగిక్వమకుంఠాయోఽపిదృశ్యతపా
 దోమతాం ప్రశమాంయః శ్రుతిమహావాగోపేఽపి కాన్తం
 ముఖమ్-కింవత్కృత్వత కల్పమః తృతీయస్త్విష్టేపి సౌదు
 ల్లభావేతి-స్వాస్థ్యస్థికుపై హికః శ్రిబుయతాధనూఢేఽధరం
 సాస్థ్యతి - ఇదంశకున్దలా దేశకనూస్కృత్తితస్య దుష్కన్తస్య
 తాకన్యమ్-ఆత్రిమునికన్యకాభిలాష రూపమిదమకార్యం క్వవి
 కవవాదం చన్ద్రీస్య కుంఠేత్వేతి యుక్తా యుక్తవిచారజాత్
 గో వితర్కః సామూయోఽపి దృశ్యతేతి ఔత్పుక్యం దోమ
 నాంప్రశమాయ పరిహారాయనూప్తకం శ్రుతంశాస్త్రీకృతణ
 ఉతాదోమవ చాత్వాదభిలాషన యుక్త ఇతియుక్త్యాభాని
 భాగర జాన్తతిః- గోపేఽపి తస్మాముఖం కాన్త మిత్యను భూ
 కాభావ ప్రసజాభే శ్చ్యతిః-కృతధియఃస్థిరబుద్ధమోఽతవివాచ
 కల్పమస్మత్పురుషః కింవత్కృత్తితి గజ్జననిష్టా రూపానిష్టాగ
 నూత్పేక్షణేన శక్తా - సాస్థ్యేఽపి దుల్భాభతి. కృపణతా
 నాపంచైస్యమ పాదేత స్వాస్థ్యంధైర్య ముపైహీతి భృతిః-
 ననన్యఃకోతాయవాధరంపా స్థితిచిన్తాచవ్యజ్యతే - తతశ్చ
 పూర్వపూర్వోపమదైవ వితర్కాత్పుక్యమతి స్తేరగశక్త్యాతై
 క్యద్భుతిచిన్తానాం వ్యక్తైర్భావశబ్దతా - ననుభావస్థాదయవ
 చ్చాన్తివర్ష మధ్యపితిరపిఃమితి నూత్నా నూదాహృతావేతి తే

శ్రీ - శాస్త్రీ తే ర్వాకస్యయాశాస్త్రీర కాత్ - శాస్త్రీయశా
నిరూపణేనైవ సానిరూపితా - జానెనోపతరాద్భుదీయత్యాదిక
కుశాచారణేనైవ సామ్యదావ్యాతీతి సమ్యగనుచ్యకర్తే ధ్యే
యన్ - ననూక్తాచారణేనైవ సానిరూపితం శా
స్త్రీకమేవం భావో చాచారణేతత్కరకతా.

మహాభ్యుత్తర సేవేపితే జ్యోతిర్వంశా ప్రాప్తి వర్తిక కాచనయ

శ్రీ వరాహానుగతాభ్యుత్తాః పరిగయన్తుభాః || ౧౧౧౫
తేభావశాస్త్రాదయోరసేమభ్యేపి అజ్యోత్వంప్రాప్తానన్తంప్రా
ప్తి వర్తి - క కాచన తాద్యశబ్దతా... రలభేనయ సర్వతా-న
వకభయవముచ్యతే-రసోపేపియాభ్యాభావశాస్త్రాదయోజ్యో
జ్యోతీనయతి- యన్తాదేకర ప్రాభావ్యమన్తరగుణేభావవ్యాప్తియ
తివాచ్యమ్-య భారాహనుగతోవివాసాప్రవృత్తీ భవ్యోరా
జనియభ్యేపి క కాచిత్యాప్తావ్యమవలంబ్యతే తద్వదవిరోధా
త్ - తతశ్చవిభావాదిసంపలహత్ పూర్వక భావశాస్త్రాదీనాం
ప్రాభావ్యంతత్వంవలసేతురసన్త్యైవతితాత్పర్యమిత్వనవద్యమ్
ఏవమసంలక్ష్యక్రమవ్యక్త్యంవియావ్యక్తమప్రాప్తం సం
లక్ష్యక్రమవ్యక్త్యంవియావ్యక్త్యంవియావ్యక్త్యం ప్రాప్తి జానీతే.
అసంలక్ష్యక్రమవ్యక్త్య స్మప్రేష్యామితికః । నిరూ
ప్త్యజేపథసంలక్ష్యక్రమవ్యక్త్యప్రేష్యాకః || ౧౧౧౬౪
తమేవలక్ష్యం.

ప్రేక్షో యత్ర స్మసంలక్ష్యక్రమోపనయనాచమః || ౧౧౧౭
ఘట్టావాదనానన్తరం ప్రకృత్యన్వయవృత్త్యావీయస్మనప్రేక్ష
కణసంతకుపకున్తృద్యో వాచ్యోధ-ప్రేక్షిత్యవ్యవహితప్ర
తీతివిషయవ్యక్త్యకర్తృయోవత్ - తాద్యశ స్మసంలక్ష్యక్రమవ్య
క్త్యకర్తృయత్ర యత్ప్రేక్షిత్యామరణమోపకుభ్యవ్యవహిత వాచ్య
త్వదః • తత్రవాదప్రతిసంభాసాదివా వాచ్యార్థప్రతీతి విచ్ఛే
దాదత్రిత సవభావాదసంలక్ష్యక్రమసాధ్యే సానురగనూపేయ
త్వం తత్రవిభావాది సంపలితకర్తృవ ప్రతీయమానత్వేనైవ
సంలక్ష్యక్రమోపనయనాచమ్యభావాదిత్యాచుః ||

చారిషశ్చ మలంకర కయైవ నానాభా కదోపాచానస్త్రి కృత్స
 శుంభరాస్మాదే చ మాధ్యమరావశ్యః ఇతి కావ్యమ్ - అట్లే సేర్వ
 ప్రాపి శుద్ధ రస్తో) యసామ్యాహా నేన ముఖ కాన్యతిశ
 యస్యే వ్యవస్థితాస్తీ కారావశ్యగ్భావాగ్ - ప్రాచాంకుతే
 విధాయాః ప్రకరణాన్నియస్త్రీదేన ఉక్తతే క్లమలంకరత్వా
 సంభవాచ్చేతివి - యథావా - ఉల్లాసృతాంకరణాల మహా
 మ్భువాహం దవనయేన జరతోజితగజితేన | నిర్వాసికశ్చ
 కలపక రణంపూజాం కారాజలై స్త్రీజగతివ్యతిరేః ప్రతాపః॥
 అత్యగ్నిమృతసిరశ్చేతితేన యేన దవన రాజ్ఞా కాల్యాదుల
 యఃకరవారఃఖద్వనిశ్చ యేమహానమ్భువా మోమ్యామహాతీతి
 త్యక్తత్యాకారాప్రదశస్త్రముల్లాసృప్రకటయత్వాధారాజలై
 కారాప్రదశస్త్రజలై రితిపూజాం జ్వలితిః ప్రతాపాని
 ర్యాపితిః ప్రళమిన ఇతిప్రాకరణికార్థవిధయా ప్రకాశ్యతే వ్య
 జ్ఞానయాతు శ్రీవరాహరుష ఏకటస్త్రితేనయేన పరిసృజతే
 న కాళకరశ్చాకలకాని రథచరాలః ప్రవృద్ధ్యున్మథా యో
 మహానమ్భువాహాస్త్రముల్లాసృధారాయైజలై రితిపూజాం
 చావావలాహం పరిసృజతేనయేన పరిసృజతేనయేన ప్రతా
 పస్సంతాపశ్చురత ఇతిప్రాకరణిక పరిసృజతేనయేన
 చురీతియతే తదనంతరంపయథా పరిసృజతేన మేఘముచ్ఛావ్య
 కావావలాదితాపః శుంభియతే ఏవంరాజ్ఞాఖద్వనిత్యున్మథ
 శక్త్రుప్రతాపః శుంభియత ఇత్యుపమాంకాగ్లో వ్యజ్వతే-
 అత్యగ్నికలాలాదికదైః కాన్యాదికశ్చ వ్యసర్వాశ్యకాలజ్ఞా
 రథస్వనిః - యథావా - తిగ్మరుచీరప్రతాప విధురనికాశ్య ద్వ
 ణోమధురలితి | మతిమానతత్వవృత్తిః ప్రతిపదకమగ్రణీ ర్వ
 కారికవాక॥ తిగ్మశ్చతుమతీష్టోరుచిరస్సుచ్ఛాత్సుచ్ఛావ్యవ్య
 ప్రతాపాంకశ్చ సుతగా విధురాణాంకమృతాం వికాంకు
 తింకరోదీని సుతిథా - మధురా మమోహరిణీ రీలాంకశ్చ స
 థా - మతిమానయోర్బుద్ధిచిత్త సమున్నతోస్త్రైస్త్వ సారాంశ
 వృత్తిర్యర్తసంయశ్చ సుతథా - ప్రతిపదకమగ్రణీ చక్షుశ్చ

బలస్యాగ్రదీర్ష్యోర్వోధేతి ప్రాకరణి క్షాంతైర్భిధయా ప్రవీణయమా
నై చదశ్శక్త్యుపలబ్ధ్యై రిక్ష్మైర్బుధిశ్చజ్ఞానురక్తావలతకమా
స్యావిధుశ్చస్యాప్యవిశాశ్యవరణవికరో మధుర్వనః తోష్యతీ
లోమతిమానవ్యకత్వై వృత్తిరవ్వరమాథే - పావృత్తియా - పృ
తిపర్ పృథమాతిథికత్య చక్షాగ్రణీః చక్షస్యాదిర్మళవతీతి వి
రోధాభాసోవ్యజ్యతే - సచాత్యవరోధాభాసో వాచ్యవేదాన్తిన్వి
తివాచ్యమ్ - వికపద్యపృథిభాసదకాయాం పృథకణి కాథా
వేదాభిభావా నియన్త్రీణాద్యన్త్యజ్యయైవ తద్వృత్తితేర్యక్త
వ్యత్యాత్ - సచాత్యాప్యతాదిత్యాతి పృథితిః పృథ్వీతాత
యోగాభావాద్విరోధస్థితిశ్చ పేక్షేవ నేతి వాచ్యమ్ - కథాసీతి
తదనుమూల నానార్థశబ్దరచనాప్రయోసా నుచుతైర్నీర్మరు
చిరత్యయమప్రతాత ఇతి రిగ్గుచ్ఛాతిని రూపణేన తద్భేద
ప్రతీత్యాతిశయి శేప్రతాతకాలిప్తాద్యభిఃస్యక్తేః ఫలత్వేల్ప
న్యాదిధ్యేయమ్ - అత్యాపి వాక్యేనాలజ్ఞానాద్యనిః - యథా
వా - అమితస్సమికః పృష్టైరుత్కర్షైర్నాన్యైర్దప్రభో । అహి
తశ్చహితిస్సాధు శశోభిరసతామసి॥ అమితోనల్పః సమితస్సం
గ్రాహజ్ఞయేన పృష్టైరుత్కర్షైః పృథిప్రదతసతాంభలానామ
హితో ననుమూలస్సాధు యశోభిస్సహితోఽసీత్యర్థే ప్రతీయ
మానేమితకహితోఽపి మితసహితో హితకహితోఽపి
హితయుక్త ఇతి విరోధా భాసోవ్యజ్యతే - అత్యాపి విరో
ధప్రతిపాదకామామపి శబ్దానామభావాత్ స్యవ్యజ్యత్యమత్ర
సపదీభజ్జ ఇతి పూర్వోచాపరాణాద్భద ఇతిధ్యేయం యథా
వా - నిరుపాదాన సంభార మభిప్రాయేనావ్యతే । జగచ్చిత్రిం
నమస్తస్మైకలాక్షాన్యాయశూర్తిసే ॥ అనుపాదాన సంహారంశ్చ
వ్యతిరిక్తస్యసర్వస్యస్ఫుజ్యత్యైశమా కారికారణనిరపేక్ష మేమ
యద్యత్పృథివ్యాపేక్షగమన్తి తస్యాఃకవలమవచ్చేదకత్వ మతే
నదస్మాత్ - చిత్రింబివిధంజగదభివ్యక్తస్వ వ్యతిరిక్తాధిమో
స్తరాభావాదితిభావః - కలాసర్వ విషయకజ్ఞానశక్తిశ్చస్మైకలా

ఈ త్రికరాపేక్షయానుభూతిని సూక్ష్మతరే కాలక్రాంత్యవ్యతే-
అత్యధికకలాపకదానాః జ్ఞప్త్యవ్యవసాయానాం సూక్ష్మతా-
శబ్దశక్తియాలత్యమితిధ్యయమ్ - ససూపమాదీనాం వ్యక్త్యవ్య-
పాప్రకాశ్యావశ్యంభావాదలక్ష్మ్యత్యవశభవలక్షారతాప్ర-
కాశ్యాప్రధాన్యయే ర్విరోధాదిచిత్ శత్యమలక్ష్మరా-
ఎవోపమాదయః పరంతు పూర్వప్రత్యభిజ్ఞాబలాదలక్ష్మర-
త్యవ్యవశ్యతతో యథాకశ్చిద్భాప్తానః (౩) మనోబాధసన్నాసీ-
జాతః రన్త్రీకాపూర్వప్రత్యభిజ్ఞయా బ్రాప్తానాదివ్యవశ్య-
త్వద్యదితిధ్యయమ్ - అథశబ్దశక్త్యా వస్తుధ్వని ముదాహరణ-

అవనీచవనీచత్యద్విషంసవిగణితిత్ | ఇత్యత్ర

శబ్దశక్త్యుత్థోవాత్యే వస్తుధ్వనిర్యవేత్ || ౧౧౭.

అ త్రిభూమిర రజ్యానీచ త్యద్విషం కా సుంసవిగణిత్య-
భిభయాప్రతితావనీచవనీచత్యనేన విరుద్ధయేరపి త్యదనువ-
ర్తనాథామీకకార్యకారిత్యంద్యత్యతతి వస్తుధ్వనిత్యే-సచా-
త్యిరోధాలక్ష్మ్యత్యనిరస మతో నేతివాచ్యమ్ - అవనీచవ-
నీత్యయే స్వామానాధికరణ్యావాద్విరోధస్యరన్త్రీన్ సత్యే-
ద్భవత్ - యథావా - * చింతలగిరిపర్వత మధికవాచ్య-
త్యత్యే గామ | ఉల్లసచిహరం పెత్తి ఉగణివసనీతావసనుః
శాన్త నాత్రిసుంత్తరోస్తి మనాక్ప్రసరస్థలగామి - ఉన్నరతు-
యోధరం పెత్తి యదివసనీ * తదావస ఇయం వర్షరా-
త్రానిత్యార్థం శయనీయాథాసం యవాసంప్రతివైరిత్యాః
కస్యాశ్చిదుత్తిః - ప్రస్తరస్థల పామణమయ ప్రదేశస్త్రి-
గామి మనాక్కవాదిదపి సుంస్తరశ్చయనీయం నాస్తి పామ-
ణపత్ సుఖేనశయితుం శక్యత్యాన్నశయనీయాపేక్షేతితావ-
ఉన్నతంవర్షానుభం ముంధ్యస్త్యయదివానేచా రతావసే

* చింతలగిరిపర్వత సాధు - అత్ర అతీతన అర్థనివాతో

తోధ్యః - సుంత్తరశక్తే విస్త్రాన్యతి సత్తరం.

* తాదత్వస్య తాదాదికర్తవ్యానాం తదతిత్తాయా-
చిత్త్య.

త్యన్తిస్త్విధా అభిధేయా ప్రతీయమానై వ్యజ్ఞై నై నారాజకజ్ఞసంహే
 యన్తిస్త్విధా మే సంభాగయ్యేగ్యః కదాచిదపి న లభ్యతే మది
 యమున్నీ కంకుచంద్యప్ర్యయవిసేంభో నేచ్ఛా తవాస్వైలివ
 గ్రూప్రతిపాద్యతే - ఆత్ర పయేధరమితి పదద్వయశ్లేషమహి
 మ్నానైస్యలాభావాన్వ్యేకజ్ఞైః మూలతా - యచ్ఛా కయో
 ధరపదవైకపద్యేసి తత్పదగూఢైషమహిమసహకృతేన పృథ్వి
 తవాన్వేనై వాస్యాథ్య న్యలాభావ్యవ్యేకజ్ఞైః మూలతా - య
 భావా - శనిరశనిశ్చరముచ్చైర్నిహన్తి కుప్యంతి నరేంద్రయన్తే
 త్వమ్ । యత్ర ప్రసీదసి పున స్సహాయదారోఽనుదారశ్చ
 హేనరేంద్రయన్తే త్వం కుప్యంతి తం శని శ్చవైశ్చరోఽశనిః
 జ్వంభంతిహన్తి - త్వత్కృపం విషయస్య గ్రహపీడా శనిహ
 తాదిదైవకీలపత్తిర్భవతి యిహ తే . యన్తిస్త్విధా మే సంభా
 గయ్యేగ్యః కదాచిదపి న లభ్యతే అనుద్ధారోఽనుకూలకళ్యాణ
 తీత్యభిధేయా ప్రతీయమానై శనిరశనిశ్చరత్యసేన మరుద్ధావపి
 త్వదను వర్తనాథా మేకంకార్యం కురుతి ఇతి వస్తువ్యజ్ఞ
 త - ద్వితీయార్థం కు నూదాహరణం తత్రచ శబ్దస్యావ్యథా
 త్వే విరోధస్య వాచ్యత్వాత్ - సముర్చయాథాత్వేఽపి విరో
 ధాలక్ష్మరవ్యైవవ్యజ్ఞ్యత్వేన వస్తుధ్వనెరువాహరణత్వాయో
 గాదితి ధ్యేయమ్. ప్రథార్యశక్తి మూలవిభజతే-

అగ్రశక్త్యుద్భవోఽన్యాయేలక్ష్మ్యవ్యజ్ఞ్యక్రియప్రవృత్తా ।
 అగ్రశక్త్యుహస్యతస్మిన్ద్వ్యా కవిప్రాప్తోక్తికల్పనాత్ । వక్త్రః
 కవినిబద్ధస్య ప్రాప్తోక్త్యాశ్చలనాత్తథా । త్రైవిధ్యాత్రి
 విధస్తత్ర ప్రభుకుం త్రివిధస్యచ । వత్స్వలక్ష్మరభేద
 న వ్యజ్ఞ్యదైవివిధ్యతః పునః । యద్విధో ద్వివిధీణాయ
 భవేద్వ్యాదశభేదవాణి ౧౨౦.

అథాశక్త్యుద్భవ స్సంలక్ష్మ్యక్రియవ్యజ్ఞ్యోగ్ధస్యస్యతవత బహిః
 ప్రసిద్ధత్వేన బహిరసత్త్వేఽపి కవిప్రతిభామత్రా కల్పితత్వేన
 కవికల్పితవక్త్ర ప్రాప్తోక్తికల్పితత్వేన త్రైవిధ్యాత్ ప్రభుకుం

గరళ-

కాశ్యపర్షణ-

త్రివిధః త్రివిధాకర్షార్ - త్రివిధాకర్షాకర్షణాశ్చ త్రి
త్యేకం వర్షలక్ష్మణా రాత్రికతయా ద్వైవిధ్యేషు శ్చ ద్విధః - ఎ
వం వ్యజ్ఞతీర్థానామధానాం షడ్విధానామపి వర్షలక్ష్మణ
రాత్రికవ్యజ్ఞద్వైవిధ్యాద్వైవిధ్యవశాదవ్యవస్థా. ... తత్త్రి
వస్సు వావస్సు ధ్వనిముదావారత-

అవిహారే నిశాయాంతిమిన్ద్రాని విశద్యుతే । ఇత్యాదౌ
వస్తునావస్తుధ్వనిర్వాక్యేఽధః శక్తిః ॥ ౧౨౧.

ఇయం సమీపే సమాయాన్తి మన్యామవేక్ష్య చారణమారంక
మమాకాంసభీంతుతి శిఖ్యాః కస్యాశ్చిదుక్తిః - అత్రాస్యాపీ
యంజ్ఞాశ్చ తత్ర పవతీర్తుచ్యతామితి వస్తు పుకృత వాక్యా
ధ్వన వస్తునా వ్యజ్ఞతీర్థానాశ్చే వస్తునావస్తుధ్వనిః - య
థావా - అశనీరమణీభుతా గమగ్నిహపుత్తధగ శమిద్ధిమటః ।
ఇతి ఫణినిగణలంగీశు చ్చర్లవిలో అవావాఅ ॥ అలసశిరోమణిర్భూ
రానామగ్నికుః పుత్రీధ్వనశుద్ధిమయః । ఇతి ఫణి తేన సతాశ్చీన
పుల్లవిలో చ నావాతా ॥ అత్రాలసత్వేన గామిహస్తరాగమసం
భూతాగ్నిమత్వేన బహుపుకృత్యం రతికలాశునై వర్ణ్యం చ ఛ
నశుద్ధిమయత్వేన బహుపుదానయ్యుగ్ధ్యం వ్యజ్ఞతే - త
మపకృత్యం యత్ప్రపుల్లవిలో చనత్యం తేన వస్తునా మయైతా
ద్భుతః కాముకోఽభి ఇతి వేద్యా పుత్ర్యా వానాభ్యం వస్తువ్యజ్ఞ
తే. ... వస్తునాఽలక్ష్మణధ్వనిముదావారత-

అత్ర రశ్మరణాయాశం రామమన్త్రః ఫలత్యసా । ఇత్యా

దావధః శక్త్యాస్యాద్వస్తునాఽలక్ష్మణధ్వనిః ॥ ౧౨౨.

అత్రాప్రకృత వాక్యాధ్వన వస్తునా రామమన్త్రస్య మన్త్రాన్తర
భోవ్యతిరకాలక్ష్మణోవ్యజ్ఞతే - యథావా - ధన్యానీయా
కథయసి ప్రియశక్త మేఽవినిశ్చిచాటుకశతానిరతాన్తరేణ ।
నీనిం ప్రతిప్రణీహిరేణ కథప్రియేన శిఖ్యశ్చ సామి యదికించి
వపిస్తామి ॥ ఇయం రాత్రికపుకృత్యపుకృత్యం క
థయన్తింసభీంతుతి కస్యాశ్చిదుక్తిః - అత్ర యావ్యం ప్రియ
శ్చ ప్రియాశ్చ వశ్యనకుశర్మహాశిశ్య శబ్ద మే తత్రాపిరతా

రీయముల్పి రైవద్యమపిహాగా ముల్పి నీతి కావ్యకార
 గయాగపద్యరూపాతిశయోక్తివ్యజ్యతే-యథావా— గాథ
 కాన్తదశనక్షతవ్యధా సంతటాదరివధూజనస్యయః । ఓష్ఠ
 విదుమదధాన్యమోచయన్నిర్గళన్యధిరుమానిజాధరమ్ ॥ అతి
 స్వాధరనిర్దంశనయాచకారణస్య దయితదస్తక్షతవ్యధామో
 చనయాచకార్యస్యచ భిన్నక్షేత్యకథనా ద్విరోధమూలాసజ్జ
 తిః - త్తవ్యధాజనకాదధరగర్వంశనా త్తదధావయాచకార్య
 జనననిబద్ధనా ద్విరోధమూలస్తద్విబాతీయకార్యసమభాసస్య
 తజ్జనకత్వలక్షణవిరాలజ్ఞానోచితాభ్యామధరనిర్దంశనస
 మకాలమేవ శత్రోవోవ్యాపాదితా ఇతి కార్యకారణయో
 గ్నుల్యకాలరాప్రతీతేరతిశయోక్తిః ముకుత్యావ్యస్యస్యక్ష
 తిర్నివర్తతామితి రాజ్ఞాబుద్ధిరుత్పేక్షితఇత్యుత్పేక్షాగవ్యజ్య
 తే-యద్యవ్యతోచితమేయస్యోచనానాతరయా సంభావనయా
 పునుత్పేక్షాలక్షణంసంఘటితేతథాపితాన్యదైవస్థితావృ
 త్తిశ్చరనస్యేతరస్యవా-అన్యథోత్పేక్ష్యతేయత్రతామత్పే
 త్తాంవిదుర్భూతాఇతిఉత్పేక్షాలక్షణయోగాదుత్పేక్షార్థమవి
 రుద్ధమితిధ్యేయమ్ - ఎఘవతుషూ-జావరణేఘస్యతస్మి
 త్తవినూ-ర్థావ్యజ్ఞకాః. అధికకల్పితేషు
 థాఘవస్తునావస్తుధ్వనముదాహరతి.

వైరిస్తైః సత్తీతజ్యోత్సాహం సర్ధనీతేభవన్నహః । ఇత్యా

దా కల్పితార్థేన వాక్యేవస్తుధ్వనీర్తతః ॥ ౧౨౫.

అత్రీకవికల్పితేన పుత్రాచకర్తృకరిపుస్తీప్తిత నిర్ధాననయా
 పవస్తునా భవతారిపవో వ్యాపాదితాఇతివస్తువ్యజ్యతే-
 యథావా— కైలాసస్య పుథమఖిర వేణుసంమూర్చనాధి
 స్సృత్యాకీర్తిం వివిధరమణీగీయథానాంర్వదీయామ్ । స్రీస్తా
 సాక్షా స్మరసమిసినీనాన్త సగజాతశ్శక్తిబిజ్జాతశ్శక్తివణ
 శ్రుతినేహస్త్రచావర్ణయన్తి ॥ పుథమఖిరఇతి విజ్ఞాతశ్శక్తిసం
 నెద్యతా సూచనార్థమేవయేతద్దేశ తేహంనాదో లక్ష్యతే-సం
 మూర్చనాసంభేదస్తానకల్పవేణునాదసంభేదోపలక్షితతయా

గీయమామితియావత్ - యచ్ఛాస్త్రేణుః సుమూర్షనాభిః
 వ్యాప్తాభి రుతలక్ష్మితాం వె ను పృథ్విధ్వంసతా మితియావత్ -
 కీర్తింకుశ్వా సుప్తాహ్లాః పరితకటాక్షైః శ్రవణపులిస
 ఇతితవకుతాపి కాకాక్షిన్యాయేనసంబధ్యతే - అతవక్తేత్త
 విసకాణ్డశజ్జావమోర్ధ్వజ్యోవణపులిస శ్రవణస్యపు
 లిసస్వనిరూపణం శక్తిత విసకాణ్డసంబధ్య యోగ్యతాభిపా
 యమ్ హస్తహవర్తయన్తిలిజాతిస్వాభావాత్ విసగ్రీష్ము
 తాతేహహువిష్కృతా-ఆత్రికవిప్రాహ్నితీమాత్రసిద్ధేన భవశ
 రకుక్షీర్తిసంధర్మజనితహస్తావర్తనరూపేణవస్తునాయేపాం
 విజయాదిగుణప్రశంసారూపాక్షీర్తిరిత్యథావగమానాస్తితే
 పాంలికృతుప్యేవంబీర్ధిజననైవచకుత్కారకారిణీక్షీర్తిరివ
 స్తువ్యజ్యోతే - యద్యవ్యత్రచిన్ద్రీకాణ్డసంజాతశజ్జా ఇతి
 భాగ్నియూకాసశంధేహూనాలజ్జారోవ్యజ్జకస్సంభవతి త
 థాపి తవంశవ్యతిరేకతాపి వాచ్యేభావస్య ప్రకృతవ్యజ్యో
 తేస్కారకత్వమస్మేవేతివస్తునావస్తుధ్వనేరుదాహరణవి
 మువిరుద్ధమ్. ఆధవస్తునాలజ్జారధ్వనిముదాహరణి-

జయశ్చిస్తాంభజత్యాజౌ నేనాధూశ్యన్తకారితే | అల

జ్జారధ్వనివ్యాకేళ్యకల్పితేనాభివస్తునా || ౧౨౬.

ఆత్రికవికల్పితేన జయశ్చిభజనరూపార్థేన జయశ్చియ్యేభి
 సారిణ్యోపమావ్యజ్యోతే - యథావా - కేసేసుబభామాది అ
 తహ తేణరణమిజ అ సిరీగహిత | జహతందరాహి విహ
 రాతస్సద్విధం క్షంతఆమ్ని సంతవిత్ || కేశేమ బలాత్ప్రత్య ల
 థాతేనరణేజయశ్చిర్లపహితా - యథాకస్త రాభిర్విధురాస్త
 స్యద్విధంకణ్డేసంస్థాపితాః - సమరేజయశ్చిన్తేనరాజ్ఞాకేశేమ
 బలాత్ప్రత్య తథాగృహితా - శక్రుకేశగ్రహణమేవ జయ
 శ్చికేశగ్రహణత్వేనాధ్వవసీయతే - యథాతస్యరాజ్ఞోభిరూ
 శ్యత్రవః కస్త రాభిర్లుమాభిః కణ్డేద్విధసంస్థాపితా స్సంస్థాపిత
 పాతాబాహౌః శక్రివః కస్తమాస్సువిధిగవ్య కణ్డేసంస్థాపితా
 తాబాహౌః ఇతియావత్ - ఆత్రిస్త్రివిధేన జయశ్చియః కస్తరా

కాంచ నాయకాత్వం ప్రసీదయతే - తతశ్చ జయశ్చిరాయా నా
యికాకాగ్నిహం రాజకృతమవేక్ష్య తే సూక్ష్మీకరమదనా ఇ
వ కన్దరాశ్చ తూకాం కణ్ణాలిక్లవంబుర్వనీ త్యుత్పేక్షకవిప్రా
ధోక్తినిధన జయశ్చిరకాగ్నిహ కాదిరూపవస్తు నావ్యజ్యతే-త
దైకస్మిన్ సంకామితస్య విజయదర్శనాదస్యైతదరయః పలా
య్యగుహానుతిష్ఠనీ తికావ్యలిక్లంచవ్యజ్యతే-గుహాశుభతూ
ణామవస్థానంచీతి తస్యైకత్ర విజయదర్శనం హేతురితి కా
వ్యలిక్లతా-తథా తద్వైరిగస్వయమివ పలాయ్యనగుహాశు
తిష్ఠనీ కింతు తతః పరిభవం సంభావ్య కన్దరాధిరవ సంపాది
తా ఇత్యవశమ్ను తిశ్చవ్యజ్యతే. అథాలక్టారణ వ
స్తుధ్వనిముదాహరతి.

శుభస్య జతిపుష్పజః ప్రేత్సేదా కాన్యమూర్తీషుః |

ఇత్యలక్టారతో వాక్యే ధ్వనిః కల్పితవస్తుభిః || ౧౨౭.

అత్ర కవిప్రాధోక్తినిధమదనప్రీతిరూపశుభషయేత్పేక్షయా
జగదభిలం మదనూజేష్యతీతి కల్పితస్యవస్తు సూ ధ్వనిః
యథా కా- గాధాలిక్లణ రహస్సుజలమ్మి వ ఇలమ్మి లహుశ
మోసర ఇ | మాణంసిడి ఇహాణాపీఠభీజవ్వహి ఆ ఆ దో ||
గాధాలిక్లన రథసోద్యతెవయితే లఘుశమశుభరతి మనస్వి
వ్యామాసః పీడనభీత ఇవ వృదయాత్ - అత్ర కాన్యైవరిక్కు
ణాన్తు ఖేచ్ఛదయస్థితస్య స్వస్మపీడనకల్పయేవ మనస్విని
వృదయాన్తా సూర్యుపితిని త్వేషమవశురతీతికవిప్రాధోక్తినిధ
మానకరభీత్యుత్పేక్షయా నాయకాయాః సత్యా లిక్లనస్య
చృష్ట సం భోగానుమత్యాదిరూపం వస్తు వ్యజ్యతే.
అథాలక్టారణాలక్టారధ్వనిముదాహరతి-

మానస్త్యాకలగ్నోత్కృష్టోత్పాదవలితం జగత్ | ఇత్య

లక్టారతో వాక్యే విజ్ఞేయోఽలక్ష్మ్యతిధ్వనిః || ౧౨౮.

అత్ర కవిప్రాధోక్తినిధీర్తిగతగ్నాహసాత్పేక్షయా గ్నావ
క్షయాకీర్త్యా జగత్పాదవలితకల్పరూపావ్యతిరకోవ్యజ్యతే-
యథా కా- తాధేరంకమాసంతిక ఇతలంబురుహవిధ్వ విజితే

సా | దరిశోభభవతః గర్భకర్మణ్యం వివిజత ఇహా వాణీ || యాన్ధవి,
 రిమివ మానస్తోకవదనాన్బురహభిధ్వనివేతా | దర్శయతిభు
 వనమద్భులకస్యదివ జయతి సా వాణీ || అభిస్థంభం బిప్రగం
 చాశస్తే తేలి కవిప్రాధోక్తిసిద్ధవాణీగతహాసోజ్యేష్యయా బి
 హాపేక్షయా వాక్య అశబ్దబాసనస్థవ్యరూపానవనవచమ
 త్కారైకకారణకర్తృభాషాప్రవచ్చసప్రస్థవ్యరూపానవనవచమ
 రణోవ్యజ్యతే - యద్యద్యతే ఉత్పేక్షాంబినాపి వ్యతిరకన్బు
 ర్నిస్సంభవతి - తథాప్యుత్పేక్షయా అపి తద్యజ్యకతానవిహ
 న్యకవిధిధ్యేయమ్ - ఎవూదాహరణేషు కవిప్రాధోక్తిసిద్ధాని
 వార్థావ్యజ్యకాః. అభికవినిబద్ధవక్తృప్రాధో
 క్తిసిద్ధానామర్థానాం మధ్యేవ స్తు నావ స్తు ధ్వనియదాహరణి.
 ప్రేమాతమానలోసత్యప్రసీదప్రసాదేపియ | ఇతి

వక్త్రవచస్పద్యం స్తు నావ స్తు నూధ్వనిః || ౧౨౯.

అశ్రవణనిబద్ధస్పద్యం ప వక్త్రప్రాధోక్తిసిద్ధనాతిమానః ప్రేమక్ష
 యామేతురివ స్తు నాత్వయైవ మవధీరిత శ్చ దశాంసచత్విష్యే
 వ్యాభిరతో భవిష్యతీతివ స్తు వ్యజ్యతేః యదావా - జేళం కా
 గిరిమేహళానుచరిత సంతోగ భిక్షోరతు ఫారుపుష్పకావ
 లీకబళకావతాందరిద్దత గతి | ఎన్జీంతే మళచిహ్నా విరహాణీ
 డీసాససంపక్తిగోబాతరుతి సిసుత్తజేవిబహుళాతారుణ్యపు
 ణ్ణావిఅయేలక్ష్మాగిరిమేఖలానుచరితాస్సంభోగభిన్నారగీస్సా
 రోత్పుష్పకావలీకబళనాత్పూప్తాదరిద్రత్వమ్ - ఇవాసంతేమ
 లయానిలా విరహిణీనిశ్వాససంపక్తిగోబాతారుటితిశక్యత్వే
 విబహుళాస్తారుణ్యపూర్ణాభవ - ఇదంసట్టకేవిరక్షణావాక్యమ్
 యేలక కాగిరిగ్ధా కాధారభూతైలస్యలింగాటస్య నితన్బు
 దత్పన్నాః సురతకాగ్రభుజ్జీవపుంభులవికన్యర స్ఫుటావళీహ
 నే నాల్పీయాతాస్తేమలయానిలావిరహిణీనిశ్వాససంపక్తి
 తైళవేపి సంపూర్ణయావనా ఇవవిమలావాత్ ఇత్యత్ర
 కవినిబద్ధవక్తృప్రాధోక్తిసిద్ధన బహుళావాత్ ఇత్యనేనవస్తు
 నాతూర్యమతస్యవామశ్యసంపాదనశక్యతైవిరహిణీనిశ్వా

శ కారణమితి ఇహసీం చమనాన్యమైవరహితీ నాంకింకిం
నకంప్యన్తితి నమ్యజ్యతే - నచ తామగ్యత్వాద్ధావేత్సు
త్ప్రేక్షారవ్యజ్జి కాతన్యాః ప్రకృతవ్యజ్యప్రతితావనుచయో
గాత్ నివాససంపర్కస్య హేతుత్వప్రతిపాదక విభక్తింవి
నైవ బాహుళ్యహేతుత్వప్రదీతేః కావ్యలిక్ష్ణుమనా వ్యక్తమి
తి చవ్యజ్జికమిత్యపి నయత్తం - తదప్రతితావపి వ్యజ్యప్రతి
తీతేకవికల్పాత్ ఇత్యామః. అభిరకవినిబద్ధవత్స
ప్రాధోక్తినిద్ధవస్తునా అలక్ కారధ్యని ముదాహరతి.

మితిత్వరతాపేన శరతస్యాద్యగమ్భజై ఇతివక్తృ

వచస్సిద్ధవస్తునాలంకృతిధ్వనిః॥ ౧౩౦.

కవికల్పిత దూతీయాపవత్సప్రాధోక్తినిద్ధవ ద్యగమ్భజమిలన
యావవస్తునాత్వరతావస్యసూర్యతావాత్ వ్యరజ్జీవ్యజ్య
తే. యథావా - సహివిరజ డోమూణస్సుమర్షుధీరత్తదేణ ఓ
తానం. పితదంసణకుహ ప్తిహళఖగమ్మి భూసత్తీతేణ ఓసరి
అం॥ సభివిరచయ్యమానస్యమమధై ర్యణావకాశంపియదగ్ధ
నకుహ విహ్వలక్షణేసహ సేతితేనావస్మరమ్ - హేసభిమానస్వా
వకాశంకథంచిద్దైర్యేణ విరచ్యస్థితా యా ఇతికేషః। మమప్రి
యదర్శనాత్పవ వివశక్షణేతేన మానేన సహసేతి అనుభూత
ప్రకారేనావస్మరం గతమిత్యప్రసభం ప్రతిపాదయితావా
త్కేకవినిబద్ధవత్సకల్పితేన మానవలాయిత రూపవస్తునాపి
యానువయరూపకారణంవివాపిమానవలాయనరూపకాశో
త్పత్తి ప్రతితిర్విధావనాలంకాశోవ్యజ్యతే - శభాప్రియదర్శ
న సౌభాగ్యబలజ్ఞానం దైర్యణాసినాధుంసకక్యత ఇత్యుత్ప్రే
క్షావ్యజ్యతే॥ అభిరకవినిబద్ధవత్సప్రాధోక్తినిద్ధాలం
కారణవస్తుధ్వనిముదాహరతి.

నాహందూతీక్షణంచాస్మానవిషయాస్మరజ్వరః ।

ఇతివక్తృవచస్సిద్ధాలంకృత్యావస్తునాధ్వనిః॥ ౧౩౧.

అభిరకవినిబద్ధదూతీ రూపవత్సవచస్సిద్ధేన నాహం దూతీత్యా
క్షేపాలక్పారణమాత్వాస్మర్యవాచిత్వం తేనచక్షణమసింపి

యా త్కూర్యాణావాద్యశేషైర్వ్యజ్ఞతే॥ ఏవమథాశక్తుష్చక
వ్యజ్ఞానాయావాద్యదశావితేదా ఉచామృతాః॥ ౬.... అథశ
బ్దాథోఽథయశ్చి జంవిశ్యణోతిః

అవేదకవిధస్త్రుతిశబ్దాథోఽథయశ్చి జంవిశ్యణోతిః॥ మనూ

మృద్విజరాజోయంభోతి సర్వజ్ఞశేఖరః॥ ౧౩౩.

శబ్దాథోఽథయసామర్థ్యసముద్భోయస్త్రుతియేధిధామూలభ్య
విప్రీధేద ఉక్తస్య పునరేక విధవివ - యథాసర్వజ్ఞశేఖర
శ్యశేఖరీధాతో మనూవారిద్విజరాజశ్చమృద్విధాతీత్యభిధయా
ప్రతిపాద్యమానే సర్వవిదగ్గిణీ రాప్రీప్రాణోత్తమో భాతీతిస
ర్వజ్ఞాదిపదైవ్యంజనయా ప్రతియతే. వాక్యేనప్రీప్రాణో
త్తమాపద్యం చప్రీవ్యజ్ఞతే తతేద్విజరాజసర్వజ్ఞపదయోః
చరాయాసహత్వావృద్ధిశ్చి మూలత్వం మనూమృద్యేఖర
పదయోః చరాయాసహత్వా దధాశ్చి మూలత్వంచేత్కుళ
యశ్చి మూలతా॥ యథావా - అతస్త్రిచప్రాథరణాసమస్తీ
పిరమస్తథా. తారకాతరభాగ్యామాసానస్తంసకరోతికిమ్॥ తస్మా
జాద్యంతదభావేనాజ్యల్యంలక్ష్మతే- ఉజ్జ్వలచప్రీథాపనాస
ముద్దీపితమదనా చ త్యాగి ఉద్దీపన విభావత్వాన్ననోద్దీ
పితవ్యం తారకాధిర్మత్తత్రైతరభాసాగ్యానూరాచిరానస్తం
సకరోతి కిమిత్యభిధయాప్రతిపాద్యతే - వ్యజ్ఞనయామఉజ్జ్వ
లచప్రాభ్యధిరోథాపనాపాపితా ఆలమృన విభావతయా స
ముద్దీపితమస్తథాతారకయాకనీనికయాతరభాగ్యామాయావన
భుధ్యస్తాసానస్తంసకరోతి కిమితి చప్రాధిపదై క్విరోథాపన
విశేషాదయఃప్రతిపాద్యతే. వాక్యేనకామివ్యాపక్యంహత్రా
ప్రీతిపాద్యతే - అత్రచప్రాధిపతానాం జిష్ణతయా శబ్దశ్చి
మూలతాసముద్దీపితాది పతానాం పరాయం సహజ్జ్వాద
భ్యశ్చి మూలతాచేత్కుళయ శ్చి మూలత్వమ్ - యద్యపి ఉధ
యశ్చి మూలేపివ్యంగాయనాంవస్త్యులక్ష్మరాదిభేదేన వ్యజ్ఞకా
నామధానాం స్వతస్సిద్ధత్వాదిభేదేన బహవోభేదాస్సుమృనై
తథాపిశబ్దాథోఽథయశ్చి మూలత్వోపాధీకేకృత్య ఏకవిధ

ఇత్యుక్తమిత్యాచుః॥ నిగమయతి.

అష్టాదశవీధేదాశ్చధ్వనేరేష ఘోరాహృతాః॥ ౧౩౩౪
 లక్ష్మణమూలోహ్య వివక్షితవాచ్యోథావ్రత సజ్జామితవా
 చ్యాత్యస్త తరస్కృతవాచ్యభేదేన ద్వివిధాభిధామాలేతువివ
 క్షితానృపరవాచ్యేరసాదివ్యజ్ఞానోసంలక్ష్మకృతువ్యజ్ఞస్థివిక
 విధవవసంలక్ష్మకృతువ్యజ్ఞస్థుశబ్దశక్తిమూలోపస్థుధ్వని
 రలక్షకారధ్వనిశ్చుతిద్వివిధాఽర్థశక్తిమూలస్వధానృపస్థ
 రస్పిధత్వేన కవిప్రాధాన్యకల్పితేన కవినిబద్ధవక్త్రప్రాధా
 న్యకల్పితేనత్రైవిధ్యతివిధానాం చాథానాంవస్త్యలం
 కారభేదేన ద్వివిధ్యేషునష్టద్విధీవవం వ్యజ్ఞకీయానాం మ
 ద్విధానాథువిధానాం వస్త్యలంకారాత్మక వ్యజ్ఞ్యదైవివి
 థ్యాచ్యవదశ విధత్వమిత్యర్థశక్తిమూలోపాదవదశ విధత్వ
 యశక్తిమూలస్వైకవిధ్యత్యష్టాదశధ్వనిప్రాధాన వివక్షితరీ
 త్యోదాహృతాః:- సస్వసంలక్ష్మకృతువ్య
 జ్ఞస్థిరసాదివ్యజ్ఞభేదాల్ బహుభేదాస్సంభవేయ్యురతిః
 కథమష్టాదశేత్యుక్తమిత్యతః॥

వ్యక్త్యానాంహి రసాదీనాం యద్యస్యానన్వయమ్యతే॥
 తథావ్యలక్ష్మికృతుపాత్యైక్యాదకతోదిత్య॥ ౧౩౪౪
 ర్థపాహి శృత్ గారాదిభేదేన సవవిధః తత్ప్రాపి సంభోగవిప్ర
 లక్ష్మభేదేన శృత్ గారదైవిధ్యమంతరినమ్పృగన్యైకపరస్ప
 రదర్శనాలింగనముప్పున మనుజాపరయజలకేరి నూర్వాస్తమ
 యచన్వోదయముతువర్ణనాదయో బహుభేదాః:- విప్రల
 క్ష్మశృపాప్యవిధత్తః:- తత్ప్రాప్యభిలాషదయేభదాత్తః:-
 తయోరపి విధానానుభావవ్యభిచారిభేదాః:- తత్ప్రాపి నాయక
 యోరుత్తమకథ్యయాధమప్రాధానః:- తత్ప్రాపి దేశకాలావస్థా
 భేదాద్యైకన్యైకపరసన్యావన్వయం॥ తాననాత్మన్యమనుషి
 సంకలనఇతి యద్యపివ్యజ్ఞభేదా దనేకభేదాస్సంభవన్తి త
 థాపి తేషాంసరిగణయితుమశక్యత్యాదసంలక్ష్మకృతువ్యజ్ఞస్థి
 త్యోపాధివైకృత్య వికవిధో రసాదిధ్వనిరిగణ్యతే..... అత

ఉభయ శక్తి సముద్భావకమవధవతి- ఉదకత్తిద్యయస్యాపి
కులాభృత తదవస్థానా సుభవా దన్యైనప్తదశాపి భేదావాక్య
భివ ఉదఽపి సుభవతీత్యాహ-

వాక్యవివరవేదేషశబ్దార్థోభయశక్తిజః | భేదాశ్చ
ప్రదశాన్యయేవాక్యవత్తైషదఽపిచ || ౧౩౫౪.

యద్యపి ఉభయశక్తి మూలః కాలిదాసాదిప్రబన్ధప్రపిసంభ
వతీరివాక్యవైత్యయన్తమ్-తథాప్యతిశయితత్వాభావనభ్య
నిత్వాభావాదితావః - సచకథమకదేశధూతపద విషయో
భ్యనిర్వహా వాక్యోపయోగీస్యాదితి వాచ్యమ్ - కల్లాద్యకా
వయవస్థితతాటక కాదియాత్రేణ కామిన్యా ధూపితత్వవత్
ఉదఽపయేణ వ్యజ్ఞేయసాపి వాక్యస్యచారుత్వోపపత్తేః....
అర్థి ప్రభవలక్షణామూలభ్యనాశ్చైతే అర్థాన్తరసంకర్షిమిత
వాచ్యముదాహరతి-

యస్మిన్ జీవతిజీవన్తి బహువశ్యకుజీవతి | అర్థాన్త
రసంకర్షిమితవాచ్యతేహవగమ్యతామ్ || ౧౩౫౫;

అగ్ని జీవతివదగస్వాదర పూరణైక పరజీవనవైలక్షణ్య సం
కర్షిమితవాచ్యమ్-భన్యత్వప్రతితిశ్చలమ్ - యథావా-య
స్యమిత్రాణిమిత్రాణి శత్రవశ్చత్రవన్తథా | అనుకమ్ప్యను
కమ్ప్యశ్చ సజాతస్సచజీవతి || అర్థరూపభేదంబినా నాయక
రత్యామోగా ద్వితీయ మిత్రాదిపవాన్యథాన్తరసంకర్షిమ
తానితితద్వితీయమిత్రపదం విప్రీభృత్వసజ్జ్రిమితవాచ్యం-
ద్వితీయశత్రుపదజ్చ సర్వధానాభ్యస్త్యజనం - ద్వితీయాను
కంప్యపదం సర్వధా నిరపరాధత్వవరం - సహృదయత్వని
రన్యత్వసమ్మత్రిమత్త్వప్రతితయశ్చ యథాకర్షియంప్రయోజనా
నిమిత్రాదిశబ్దాఃప్రత్యేకముదాహరణమ్ - ప్రతిస్యంవాక్యప
రిసమాప్తేరతోవ్యపదప్రకాశ్యోదాహరణత్వవిరోధోవాక్యత్ర
యేపి రాజైశ్చమహాపురుషత్వం వ్యజ్ఞేయచతుర్థపాదవాక్య
త్వయేనర్హిన్యవైలక్షణ్యభేదసమ్మత్యావ్యజ్ఞేత్యాచుః...అథా
న్తరసంకర్షితవాచ్యం ఉదగతముదాహరతి.

తదంతిమమున విలివనై యుకాంతమదిక్కుటాఁగఁగన్మృత్యుఁ

విషుత్తవచనంబునాదత్యన్తతిరస్కృతమౌచి ॥ ౩౭౫.

అత్రవిలివనన, మూర్త్యుధృత్యువాధనకత్యైవ భవమిహవాధనక
త్యానంతనాత్ విలివనైతి సదమిత్యన్తతిరస్కృతవచనం
సత్ సుబస్యనూనంబును మితి-యిత సామిరయతో నై లక్షణ్య
న వ్యాపనం ప్రయోజనమ్ - యథావా - భవమిహవాదీనై
దారుణాజఇతిహాసీధీరాణాం హితివచనంబులు మితిభవమవ
విసారంగుఁడృతి॥ ఖలవ్యాహారాద్యశ్చనై దానుజాయజ్యపిత
థాపిధీరాణాం బృదయవయస్యబహుమతానఖిలవ్యసనా
యావియుహ్యన్తి - ధీరేభుకన్తింశ్చిత్కార్యే ప్రవర్తమానేభు
తత్ప్రవృత్తిరూపణతః ఖలవ్యవహారాయద్యపి భవన్తి -
తథాపిభృదయమవవయస్యస్సుహృదై సబహుమతాన్సమ్య
గాలోచ్య నిధారితాస్తేషాం ప్రవృత్తయో నముహ్యన్తి సమ
ధ్యప్రతిహతాభవన్తిత్యత్ర చేతతదర్శస్య మోహాన్త్య వ్యవహా
య్యుప్యసగభాదత్యన్తతిరస్కృతవచనతయో విముహ్యన్తితి
చీదంప్రతిహతంబుయతి - సర్వభావ్యవసితకార్యనిర్వహణం
వ్యజ్యమ్.....ఏవంబుకామూలా పదిప్రకాశ్యమిహా
హత్యనిభామూలప్రసంబుకృతమవ్యజ్యంపదగత ముచా
హరతి.

సన్నిధితైసదాచితై తద్వక్త్రంశరుణీమతః । ఆనం

లక్ష్మ్యక్మవ్యజ్యభ్యనిరత్యివదేతవేత్ ॥ ౩౭౬.

అత్రతదితిసర్వనామపదేనానుభవై కగోచరావిశేషః ప్రకా
శ్యతే - తేనచలోకోత్తరముత్కారకారితావ్యజ్యతే - యథావా - లా
చ విప్రలబ్ధుఃప్రా)భాన్వేనశత్రుదేవవ్యజ్యతే - యథావా - లా
వణ్యు తదసౌకాన్తిస్తద్రూపంసవచఃకృమః । తదానుభాస్స
దమూదభునాతుజ్యరోమహే॥ తదాత్సన్నిధానుభాసేతి
తదాదభునాతద్విరోహే జ్యోరస్సాభ్యవసానలక్షణయాసంతే
శుశాతురిత్యత్ర తదాదిసర్వనామపదైః పూర్వోక్తైర్త్యాప్ర
భాన్వేన విప్రలబ్ధువ్యజ్యతే - యదిత సర్వనామపదానాం

స్థానాచకతైవేతివవ్యజ్ఞకర్తమితి కుతః తదాన్యగుణాహ్రియ
తే - ముక్తముగ్ధతయైవ నైతుమఖిలః కాలః కిమాగ్రభ్యతే మానం
ధర్మవృత్తిలింబధానముజాతాండు-శీకురుప్రియసి! శుభ్రైవంశ్ర
తిబోధితాప్రతిపదస్తామావాభీతాననానీచైశ్శంసహృదిస్థితోహి
సనుమేసాగ్రేశ్వరశ్శోష్యతి ॥ హేముక్త స్వహితసాధనజ్ఞా
నశూన్య ముగ్ధతయైవ నేష్టసాధనజ్ఞానశూన్యతయైవ సర్వమా
యుర్మృతం కిముద్యతాసి-ఇదంసయుక్తం - మానంధర్మ్యక
థంచూనధారణమిల్యోకాజ్ఞాయామామా- (పెయిసిప్రియేము
జాతామాజ్ఞానంచూరికురు - ప్రియసివరం ప్రిమాన్నదేతథమ
నాజ్ఞానంకర్తుంశత్యమిత్యతద్విక్తంధృతిం బధానతి - ఎవం శు
భ్యోచదిష్టే భీతాననా భీత్యభివ్యజ్ఞకమాస్తాపిధానాది చెష్టాశ్చ
యాననా నిత్యంహృదయశంసహితః ప్రియశ్శోష్యతి తస్మి
చైర్వస్తంశంసేతి సభీంప్రత్యవదదిత్యరభి భీతాననెత్యననవీచై
శ్శంసనసస్య యుక్తతావ్యభ్యతే - నచయుక్తతాయావస్తురూ
పత్వాత్తద్వ్యజ్ఞనైపి రసాభివ్యజ్ఞకత్వాభావేనానంలక్ష్మ్యక్ర
మవ్యజ్ఞోదాహరణత్వమయుక్తమితివాచ్యమ్ - తదానీకున్య
శీకుకభయస్యాభావా ద్విచీలక్కుశృజ్ఞారస్య పెయిసిరా
గాతికయస్య చానురణనన్యాయేన వ్యజ్ఞమానత్వా న్నదోష
ఇతిధ్యేయమ్ - ఏవంవాదినిదవమాపార్శ్వపీఠురథోముఖి
లీలాకమలకత్రాణి గణయామాసపార్శ్వతి ॥ ఆత్మాధోముఖి
లిపదన లజ్జాఖ్యభావోవ్యజ్ఞతే - ఎవమనేయంభావాదీనాంర
సాభాసాదీనాం చపదవ్యజ్ఞ్యత్వముదాహర్యమ్ - రసాభాసా
దయేహి వాక్యప్రకాశ్యాఅపి రసాపేక్షయా నిత్యప్రచక్షత్తా
రాఇతి పదప్రకాశ్యాదీనాంతు తేషాంనికృష్టతమచమత్కార
కారితైవేతివృథాకీ నూదాహరణమాదృతమస్తాభిరితిధ్యేయమ్.
అథసంలక్ష్మ్యకీమవ్యజ్ఞ్యభేదమశబ్దశక్త్యపదైలంకారధ్వ
ముదాహరతి-

చిత్రైస్థరతుతద్యోతం సూరైరైత్యద్విచద్విషమ ఇత్యా

ద్రౌశబ్దశక్తుత్థస్యాత్మదైలబ్ధ్యుతిధ్వనిః॥౧౩౫॥

అత్యుత్తమదేన వ్యజ్ఞసయా సింహాగ్రితీహదనద్వారా భగవ
తస్తు దాపమృతవ్యజ్యతే - యథావా - రుధిరవిసరూపసాధిక
కరాలకరవాలరుచిరభుజశరీరుః । యీటితిభ్రుకుటిపిటజ్జీర ల
లాటపట్టో విభాతిస్స పభీమః॥ హేన్యచరక్త ప్రిసరాలజ్జ్యతభి
షణభిష్టమనోజ్ఞ బాహుపరిఘోతసస్పద్యోయైతే చ సజ్జా
తవిటజ్జఫాలఫలకోథవానితిశ్శేషః - భీమాథయజ్జరో విభా
తీత్యత్ర భీమచదేన సృపస్యభీమసేనాపమృతవ్యజ్యతే - నిశే
షణంవిశేష్యేణబహుళమితి విశేషణస్యాపిపశ్చాన్నిరైవో నా
నుచపన్నఇతి సృపభీమఇత్యేకమేవ పదం తథాచథవానితినా
ధ్యాహర్తవ్యమ్ - చకపద్యేరన్యగాపకం తథాస్యలంకారణై
వాలంకారధ్వనిత్వప్రసక్త్యాశబ్దశక్త్యాఽలంకారధ్వనిత్వ ప
రోధాతో - నాపుష్పమితిసమాస ఉపమాయావ్యజ్ఞ్యత్యానా
పతైరిత్యప్యాయః, ...శబ్దశక్త్యాపదవస్తుధ్వనిముదాహరతి.

నమరేత్యశ్చటాశార్యంపశ్యన్త్యనిమిషాద్విషః । ఇత్య

• త్రీశబ్దీశక్యతః పదేవస్తుధ్వనిభావేత్ ॥ ౧౮౦౪
అత్యుత్తమదేనహితవాచకేనాని మిషపదేనత్వద్విషోదేవత్వం.
పాప్రా ఇతివస్తువ్యజ్యతే - యథావా - భుక్తిముక్తికృదేకా
స్తసమాదేశన తత్పరః । కస్యనానన్దనిష్యన్తం బిదధాతి సదా
గమః ॥ భుక్తిం గురతోపభోగమనన్తరం ముక్తి ఇృకరోతీతి
థావీకాస్తే ఉపహ్వరేయత్యమాదేశనమాహ్వనంతిర ప్రవణ
స్సతఃప్రియస్యాగమః కస్యస్త్రీజనస్యానన్దాతిశయంనతమో
తీతి సజ్జేతద్దాయనం కామకంకాచిస్సఖ్యయావృత్త్యాస్తా
తి - తస్యైవ ప్రకృతత్వాత్తత్రైవ భుక్తి మైహికభోగం ముక్తి
మపవర్గంచ కుర్వన్నైకాస్తసమాదేశ సేనిర్విచిత్రోపదేశసే
ప్రవణ స్సన్నాగమోపేదఇతి సదాగమపదసవేదోవ్యజ్యతే -
సమిషన్దభ్యానాథాంతతోపితాత్పర్యాదిత్యేకే - కేచిత్ప్రప్ర
స్తుతప్రకంసయాముఖ్యయావృత్త్యావేదవినాశీస్తూయితే
సజ్జేతదాయినస్తుతిస్తువ్యజ్ఞనధౌత్యాచుః అథా
థాకోక్తిమూలధ్వనిమధ్వనీకృష్ణవిశదాథా ప్రయుక్తభేద

మౌ చతుర్ముఖపదవస్తునా వస్తుధ్వనిముదాహరణః. . .

అప్యభిధాన్యమిచ్చేదాత్ సఫలస్త్యర్థిమంబవే! పద

స్వాదిర్భావశక్త్యాత్రివస్తునావస్తునోధ్వనిః || ౧౪౧౫.

అత్రిప్రకృతవాక్యార్థేనవస్తునాతవ శత్రోదాం పూర్వః
శుభరభిధాన్యో నిష్ఫలః ౭ భూదితీవస్తుఅధ్యైతచదనవ్యజ్యతే-య
థావా-సాయంన్నానముపాశితంకులయజేనాద్ధం సమాలే
తంయూలో ౭స్తాచః మాళికుప్పరమణిర్వినిభిమతా-గతపః ఆ
శ్వర్యంరతవసౌకుమార్యమభిః క్షాస్తానియనాధునా నేత్రీద్వ
స్త్యమిలనవ్యకరంకొల్పితేనానీకుమః || సాయంకుజ్జనము
పాశితమాదరణశీలితం చస్తనేచ శరీరంసమ్యగాలిప్తం - భ
నుమానశ్యస్తాద్విభిరంగరవానతా-గమనంరవిస్రంభంకుస్తవ
థావ్యభిః క్షాస్తానియతస్తేనయేనయగంమిలనవ్యకరరహి
తమానీకుం స్థాకుం నశాన్కొల్ప్యహూతవసౌకుమార్యజ
త్యత్రిసాయమిత్యాదిభిస్త్రిభిర్విశేషజైః క్షమస్య భద్రాశయ
ప్రీయక్షత్వశక్త్యానివార్యతే-వినిభిమత్యనేన సత్యరాగజ
నప్రీయక్షశంకాచనిరస్యతే. ఏవంక్షమహేష్వభావేఽపి క్ష
స్తాసీత్యహేతుక క్షమయాపేదవస్తునాస్యత స్పృశ్యునినాద్యైః
పరపురుషముపభుజ్య స్తాతాస్యనలిప్తానిచేతి వస్తుభునాః
దనప్రాధాన్యేనవ్యజ్యతే - యద్యపీయం నభీంప్రతికన్యా
శ్చగుత్తిరితికవినిబద్ధవక్త్రవచస్పిధార్థములకద్వని ప్రీప్తాః
ఏవేదముచాహర్తుముదితం తథాపి వస్తునా వస్తుధ్వనిమాత్రి
పురస్కృత్యైదమిహూదాహృతమితిధ్యేయమ్||... ఆథా
త్రివస్తునా ౭లంకారధ్వనిముదాహరణః.

సచాత్యకుథి నామాశాంపూరయస్యజనీవతే! ప

దేహ్యాదభావశక్త్యాత్రివస్తునాలంకృతిధ్వనిః || ౧౪౧౬.

అత్రప్రస్తుతవాక్యార్థేనాపేదవస్తునారాజ్యేదానేమహ
ద్యైతిరేకస్పృదతిపదనప్రాధాన్యేనధ్వన్యతే. యథావా-
తదస్యాస్తిమహాదుఃఖిలీనాశేషపాతకాతద్విస్తావికులాహ్లాద
క్షీణపుష్కలయాశతీ. భిన్నయన్తీజగత్పూరితంరవిప్రస్పృహ

విగమః పరచాప్యసేతయాముక్తిం గతాన్యగోచరస్యకా|| రద్వి
రహదుఃఖానుభవక్షత సమస్తపాపకాతన్విప్రాజని
తానద్దానుభవక్షీణనిఖిలపుణ్యసేవయా కాపిగోచరస్యకాని
రుచ్ఛాప్యసతయాభగవత్సం చిత్తయస్త్రీ ముక్తిం గతాన్యగోచర
హితత్త్వాపపుణ్యయోస్త్వస్యేజన్యతత్త్వద్దుఃఖసుఖానుభవా
భ్యామేవనాశోనతుపాపాన్తరపుణ్యాన్తరజన్యదుఃఖసుఖానుభ
వాభ్యాం దుఃఖాన్తరసుఖాన్తరజనకయోపాపపుణ్యయోపీతిస్థి
తిః తథాచాత్రిత్వగ్రహదుఃఖానుభవేనాశేషపాపక విలయః ప్ర
తిపాదనాద్విద మవగచ్ఛతే - తద్విరహదుఃఖమేవ సమస్తపాపక
జన్యదుఃఖత్యేనాధ్యక్షీయతే - తథాతాదృశదుఃఖజనకపాపకవి
లయవివసమస్తపాపకవిలయ త్యేనాధ్యక్షీయం ఇతిఒకశ్చేద
మతిశక్తిక్తిద్వయము శ్చేషపదేన పాదాన్యేన ద్యోత్యతే - తద్
థావేతద్విరహదుఃఖజనకపాపకస్యేన దుఃఖానుభవేన నాశేష
తీత్యాపత్యాతిశయాత్త్వము నైవాదేవంచ తద్విస్తా సుఖస్య
సకలపుణ్యజన్యసుఖత్యేనాధ్యవనావాతథా తద్విస్తా సుఖాను
భవేన తజ్జనకపుణ్యనాశస్యాశేషపుణ్యనాశత్యేనాధ్యవనానా
పతిశయాత్త్విద్వయంతర్వచయపదేన పాదాన్యేన ద్యోత్యతే.
అథాలంకారేణ్యపదేవస్తుధ్వనిముదాహరణః

కుచాదాయపయస్వగోభిస్తే - రాత్యణాదరేణ

త్యలజ్జ్యతి తోవస్తుధ్వనియాహ్వాః పదమధ్యః|| ౧౬౩౪.

అత్రోత్పలచర్యణ రూపం కారణం శత్రోపయోదానరూ
పంకార్యమప్నోనైత్రేష్విత్సశబ్దశ్యలంకారేణ త్పలచర్యణ
శృంగారియందయూత్వం విస్తృజనీతివస్తుకుచేత పదేన
ధాన్యేనవ్యజ్యతే - యథావా - క్షణదాసావక్షణదావనమ
సంవ్యసనమవ్యసనమ్ । బహిరతవద్విషతాంపరాక్షుభేత్యయి
శరాక్షుభంసర్వమ్|| క్షణదోరాతిః అక్షణదోరాతిర్వధివతి
తివిరోధః - ఉత్పవదాయినీసభవతీతిశక్తిరిహారః - ధ్వనికాననమ్
అవసంవనంధవతీతివిరోధారక్షణమితవిహారః - ధ్వనిసంధివ్య
వస్థితేరవ్యసనంవ్యసనం సభవతీతివిరోధః అవినాముల్లాయనా

నామసంకాలనమితీపరిహారః శకుపాలనమేవశీవనమితియా
 ఎర - అత్రీక్షణదారి శబ్దశక్తి మూలాయేవిరోధాలంకారస్త
 త్పమభావన త్వయిపరాజ్ఞుభే శుక్వంపరాజ్ఞుభిమిత్యేర్థాన్తర
 న్యాసేన విధిపి త్వయినువర్తతే యతస్త్వయిపరాజ్ఞుభే
 సక్వంపరాజ్ఞుభి విహీతస్వరూపం జాతమితి వస్తువ్యజ్యతే-
 తత్ర సర్వమితి పదంపాధానేన వ్యజ్యకమ్ . . . అథాలక్షా
 రణపదైలజ్కారధ్వనిముదాహరతి-

దైన్యంసహజమేక్ష్యత్వద్విష్యేకాన్తదరిద్రతాతమే

వశ్రయతీత్యత్రాల్పజ్కృత్యాల్పజ్కృతిధ్వనిః॥౧౪౪౫

అత్రదరిద్రతాస్వసహజందైన్యంతవరిపాద్యష్టైస్సూనంతమే
 వ స్వయ మపిభజతీత్యత్రేక్ష్యయా తవశత్రావేవధారిద్రస్యం
 ధాన్యతేలిపరిసంఖ్యాలంకారఎవకారణవ్యజ్యతే-యథావా

— * తునావల్లిహస్యగోసమృతసి అహరోమితాణకమశద
 థం॥ ఇతనవమమితసోడిగకుగఇవతీగంకుహీసముహం॥
 తవవల్లిహస్యవిభాతే ఆసీదధరోహ్లానకమలదశమ్ ఇతిసవమహా
 క్కుత్యా కరోతివదనంకుహీసముఖమ్- కుహీసముఖీకరణం
 లజ్జయావినమనమ్అత్రాధరోహ్లానకమలదశమితియాపతెగనవ
 వభూకర్తృకమమృతస్యాధరహ్లానతాహేతుత్వపీతీతేఃకావ్య
 విజ్ఞంవ్యజ్యతే - తత్రచ హ్లానపదం పాధానేనవ్యజ్యకమ్.
 ఎవంస్వతస్సంభవి నామగ్రాహంవ్యజ్యకతాంపదగమ్యత్వేనూ
 దాప్యత్యకవిపాధోక్తిసిద్ధాధాశక్తిమూలధ్వనిషు వస్తునావ
 స్తధ్వనిముదాహరతి-

నానావర్ణంజగత్పూర్వరత్వతీర్తరవదజనాః॥ఇ

త్యాజౌకల్పితార్థాన కల్పితార్థోధ్వనిఃపదే॥౧౪౪౬.

అత్రీత్యతీర్తః పూర్వంజగన్మీలపీతాది నానావర్ణవిజ్ఞం

* గోసర్గశబ్దగ్ధస్యలుకిగోసేతిప్రత్యూహార్థేప్రాకృతేవ్య
 వప్రియతే. అసిఇత్యయంసర్వేషుపురుషేషువద

నేషుచ భూతార్థానప్రీత్యయేనసహితస్యాస్తేరాదేశః.

శంముఖశబ్దేవిస్తూర్వాలుక్.

జనా అతిదన్నితి కఠింకల్పితేన వస్తునా సాక్ష్యేతం త్వత్కీర్త్యా
 భవశభవభావాయమానమేకవర్ణమేవ భృగదాస్త ఇతి కల్పితం వస్తు
 ప్రాప్త్యపి తివదేన ప్రాధాన్యేన వ్యజ్యతే - యథావా - రత్న
 గుచ్ఛేందభవభావ సులలితమహ్నోదాగజోవావం । ఎక్కచ్చ
 త్తంబిలకుణభవగరజ్జంబిజంధంతో ॥ రాత్రినుచస్త్రీభవభా
 వ సులలితమాస్ఫల్యయశ్చాపమో ఎకచ్చత్త్రమివకురుతే భువన
 రాజ్యంబిజృమ్భమాణః । యోమదనశస్త్రస్త్రీభవభావ సునిశాసు
 బృమ్భమాణస్సర్వలలితం శ్రీష్టమయమితి యావత్ ఆస్థానవక్త్ర
 యావత్ కేషణంవాచాపమాస్ఫల్య భువనమేవ రాజ్యమేకచ్చ
 త్రమివ నైవకవశంవదమితి యావత్ కురుత ఇత్యత్త్రమదనవృ
 త్తాస్త్రైకకవిప్రాధోక్తిస్సీద్ధేన వస్తునాయే కామినోయేచ విరక్తా
 యేచ పక్షిమృగాదయే త్మైవేతేతనాస్తే సర్వపి రాత్రినుమ
 దనాజ్ఞాం సూక్ష్మజ్ఞాయంతి కింతు జాగరూకాస్స కలామపి రాత్రి
 ముపభోగపర్యావనాతివాహయంతి తేన వస్తు భువనరాజ్యకర
 నప్రాధాన్యేన వ్యజ్యతే - భువనపదస్య చేతనాచేతనాత్తకన
 కలపప్రాప్త్యావచిత్యాత్ అథ కవిప్రాధోక్తిస్సీద్ధే
 న వస్తునాలంకారభవనినువాహరతి.

మధుః ప్రసూనమాధ్వభిస్ససజాసరితోనవాః । ఇ

త్యావౌతుపదేకోప్తవస్తునాలజ్ఞులిఖ్యనిః ॥ ౧౮౬౪

అత్ర కవికల్పితేన వస్త్రవృత్తాస్తరూపేణ వస్తునా మాధ్వీనామ
 తిశయోక్తిస్స త్కలిపదేన ప్రాధాన్యేన వ్యజ్యతే - యథావా -
 విశవశరధియాశానయత్యనజ్యోద్యౌ సుదృశస్వబలంవయ
 స్యరాశే । దీనిపతనియత్ర సోచతత్రవ్యతికరమ్యసమున్మిష
 స్త్యవస్థాః ॥ ఆనజ్యస్సుద్యౌరౌరాశేవ శ్రేతయసియావన ఇతి యా
 వత్ - ద్యౌనిశితశరబుద్ధ్యా స్వబలం స్వకీయం విశ్వవిజయసా
 మధ్యోమృతయతి - సాచదృక్పయత్ర దిక్షినివతి తత్రాదేశా
 వస్థావ్యతికరం సంమర్దమేత్యే సమున్మిషస్త్యత్రా పృథ్వీత వా
 త్యాశ్చ రూపేణ కవికల్పితవస్తునా పరస్పరవిరుద్ధా ఆ
 దేశావస్థాయగపత్ భవన్తి తివిరోధోఽపి శయోక్తిర్యావ్యతికర

చుడెన హాసేన వ్యభిచారే. అథాలక్ కారే
వికలితాభావోన్మేషాదుఃస్వప్నమునాచారతి.

పురఃకుమ్మట కావ్యానివతలయతికింరణాత్. ద్వ
స్త్యుడద్యత్వలక్ కృత్యాన్మేషాదుఃస్వప్నమునాచారతి. ౧౮౭౪.
అద్యవిభాతే స్మరస్తామిమాదధికాశాహానియ్యోష్యమిథ
వంరణాన్నివర్తయతిమిమ్యువైప్రీక్షయాన్నరౌరాతికభిలాం
వ్యన్వంసమ్మృతాగయాకమేవకరోతి వైతకవికల్పితం స్మరవృ
త్తాస్తమాపం వస్తుఅద్యతిపదన ప్రాధాన్యేనవ్యజ్యతే. య
థానా—వారిజంతోవిపుణోసంతాన * కవత్తిపిణహిలవిణ
భగభరవలంసపిణం విసుద్ధబాహు నివళిషసేనానా || వార్య
మాణాఽపిపునస్పస్తాపకవిధిః తేనహృదయేనస్తనభరవయ
స్యేన వికుద్ధబాతికచలత్యస్యాహరః || సస్తాపకవిధిః తేనహ
రేణ సమాగాధాలిప్తనేస్తనయాః పీడాభవిష్యత్ప్రయశయవతే
వేమ్యువైప్రీక్షా-స్తనయోః పీడయాకుతోస్య సస్తాపకవిధిః తే
త్తమస్తనభరవయస్యేనేన-స్తనభరసాహిత్యసేవ తత్సఖ్యత్వే
వాధ్యవస్యతే తాదృశకహృదయేన ఉనఃపున రావర్యమాణా
వ్యస్యాహరౌవికుద్ధబాతికయా నిర్మలాపత్రిమత్తయాస్వాశ్ర
య తరిత్యాగదోషమావ్యబాతిమత్తయాచేత్తిభ్యన్యతే - నచల
తిస్వాశ్రయంపరిత్యజ్యావ్యతి నగచ్ఛతికమ్పమాన ఏవాస్త ఇతి
యావత్. ఎవళ్యావిచరితరతావస్థయమితిహాధ్యమలతిచవిస
ద్వబాతిత్వలక్షణేన కావ్యలింగాలంకారేణ హారౌఽవవరతంత
మ్పమాన ఏవాస్త ఇతివస్తునచలితపదన ప్రాధాన్యేనవ్యజ్య
తే. అథాలక్ కారణాలక్ కారధ్యనిఃపదయథా-

జంతుత్వస్యాఃకటాక్షేఽధాస్యశరాన్ షీవతిస్తరః || ఇ
త్యాదిమపదజేయేలక్ష్మిత్యాన్మేషాదుఃస్వప్నమునాచారతి. ౧౮౭౪.
అస్యాఃకటాక్షేజన్తునా సతిస్తరస్వశరాన్మూనంషీవతితిక
వికల్పితస్తర శరత్యాగోప్రీక్షయా స్మరశరా పేక్షయాదస్త్రీ
యకటాక్షన్య వ్యతిరేకోఽయత్తితపదన హాసేనవద్య

తె. యథానా - సోమద్వనానశంజో భక్తుశ్చకలితలతాదీ
 అదేమా । తివిక ధానిబళ శహిత సరోసురతసంగరణ
 అశి సమీక్ష్యావలాజ్ఞోభిమిల్లఃకలిశంలితసిజదహః- కస్యా
 స్ఫురన్ధాద్వలంబాద్ధాన్యరస్సురత్తిసత్ శరణ మృగముద్ధ స్ఫురన్
 రశ్యామలాజ్ఞః కలితమనూహరదేమా మిల్లిన్దరప్రసాన్య
 స్ఫురన్ధాదంబప్రదేశారీ నేనాశ్శువే మాలాచ్యుబలంబాద్ధాన్య
 సురతనక్తగర జయతిత్వత సురతరథసేనాం సుకృతశ్శి
 తంధమిల్లమవలూక్యరళి వీరతిసమయేపిచనరమృగితాభిలా
 షః కాముణి రూపతితాన్వీన్- తలశ్చాత్రధమిల్లన్దర ఇతి
 రూపకేణసురతనక్తగరతరూపకేణచ విరకాలరలిపేంద్రా
 వ్రాపికామ్యుకోంత్యారవ్యభిజాజ్ఞుతాభి- షాదాదిస్యభిలాష
 కారణాభావేష్యభిలాష ప్రతీతేర్నిధావనాలక్త కారస్ఫురన్తతి
 దనప్రాచాన్వీనవక్తజ్ఞతే పివ(కడ పాథోక్తినిర్దానా
 మథానాం వ్యభిజాత్వేన దాహ త్కవః బద్ధవక్త్య ప్రాథోక్తి
 నిర్దేశ్యైర్వపు నదగిలవస్తునా వస్తుధ్వసి నూదాచరతి .

శతాధునానాశయతేసాచాన శశపితజే, ఇతి

వక్తృవచస్పిధవస్తునా వస్తుధ్వశపడె॥ ౧౬౩౮.

అత్రకలకల్పితి మాతీరూప వక్తృవచస్పిధ్వశశపితేన సాహళ
 కరణరూపవస్తునా తిస్యాజిజీవితవైరాశ్యరూపంవస్తుసాచా
 సమిలితదేవ ప్రాధాన్యేన వ్యజ్ఞతే . యథానా - తవశుద్ధి
 మామితంకస్పసుహఃకోసితిధిగుసుమహాసచ్చం కాసోహగ్గ
 సమగ్గావహారి అణివ్యమిహలజ్జ ॥ నవపూణిణ మామృగాత్
 కస్య స్మేధాగ్ కోసిని ధిగుమహాసత్కిమ్- క శౌభాగ్య సమగ్రా
 ప్రదోష రజనీవతవాద్య॥ అన్యనురక్తగనాయకం ప్రతి నా
 యికాయావచనమిడిమ్ హేస్మేధాగ్త్వంనవవక్త్యరన్ద్రస్యఅత్ర
 నవపదంరాగా పులత్కద్యోతనాయ్ కోసిక్కిర్జ్యేష్ఠః కింవాకవి
 ష్టోనీత సస్యం మమఫణ పూర్వంమయితథానురకోష్ఠీ దానం
 నానురకోనీతేతస్త్వం హరిదాచాగోసీతి యావత్ - సౌభా
 గ్యశాలినీ కావాతవాద్యప్రదోష రజనీవనురాగ కారిణీతి

యన్ అర్కకవిః ధృష్టాయ కా రూపవక్త్రస్తా ధోక్తి నిర్దేశ
ప్రకృతహాకార్యరూపేణ వస్తునామాయానన్యస్య మపి తా
దననుగచ్ఛాథవిష్కసీతి వస్తు నవాపదనప్రదోషః దనచ ప్రా
ధాన్యేన ద్యోత్యతే. ... అథాత్తైవ వస్తునాః తా
రధ్వనిముదాహరతి.

సశ్రోతాశ్శుభం యావత్తావదేవ వ్రజసియః।

ఇతివక్త్రవచస్సిద్ధవస్తువాలంకృతి ధ్వనిః॥ ౧౫౦౪.

హేప్రియాశుభంస్యమరణవారూఢయావన్నశ్రోతాసితావదేవ
గర్వవ్యంబెద్గచ్ఛేతి ప్రకృతహాకార్యరూపేణ కవినిబద్ధనాయి
కారూపవక్త్రవచస్సిద్ధేనాప్యేపాలజ్ఞానోవ్రజేతివదనప్రాధా
న్యేనవ్యజ్యతే. యథానా—సహిణవణిమవణసమమ్మితం
చాశీసహిణవిడిదావ. * హరోణివారింబిలఉచ్చేరంగోతదోక
హంరమిఅ॥ సభినవనివససమరే శ్చచాశీసభ్యానివిడయాహ
రోనివారింబిలఉచ్చేరంగోతదోకహంరమిఅమ్—ఇదంసవోధాంతా
త్రిపుత్రాంతంపుచ్చవ్యాసృభ్యావచనమ్—హేసభినవమరతనమ
యేతిచ్చరన్నుల్లభనిచ్చరసురతప్రతిబద్ధకెలియావత్తాద్వి
శోహరోనివిడయాద్యధయాజ్ఞాపాశ్యేనాలిద్వనమేవసభీసర్ప
రమరత సౌలభ్యేనయోగిత్వాదజ్ఞాపాశ్యేసృభీత్యేన నిరూ
పణం—తయానివారింబిలఉచ్చేరంగోతదోకహంరమిఅమ్
తానస్తరంగతరంగరమితమిత్యత్ర కవినిబద్ధ సభీరూపవక్త్రవచ
స్సిద్ధేన ప్రకృతహాకార్యరూపవస్తునాహరవిచ్ఛేదానస్తరం
ప్రాధాన్యేనా యాఇవసవోధాయా అపితవారశ్శు నమయ
మరతాద్వలక్షణ మేకావశ్యంగితమథూత్తత్తధం కీద్యంగితకథ
యేతివ్యతిరేకాలంకారః కథంపదనప్రాధాన్యేనవ్యజ్యతే.
అథాత్తైవాలంకారణవస్తుధ్వనిముదాహరతి.

కుముద్వతీవజ్ఞాతాద్వవీక్ష్యేస్తుంత్యద్యుతాసభి। ఇతి

వక్త్రవచస్సిద్ధాలంకృత్యావస్తుసూధ్వనిః॥ ౧౫౦౫

అత్రవ్యయానతాసభీరవద్ధనివీక్ష్యద్యుతాసభీరేతి

* హరోణివారింబిలఉచ్చేరంగోతదోకహంరమిఅమ్.

కవినిబద్ధనామకా సభిరూపవక్త్రవత్స్విధేనూపమాలకా
 రణ పూర్వరీతస్థిదశానేహ్యమోమోహాభవతి వత్స్యద్యతి
 పదనప్రాసా న్యేనవ్యజ్యతే - యథావా - పరిసంతిఘరవారం
 వివరితవలనాపులోఇతిగవహం - ఖండేఘేస్తూణఘడంహ
 హాగట్టాత్తిరులసిసహికింతి|| ప్రవేశస్తీగ్ధహద్వారం వివరితవ
 దనావిశాక్య పహానమ్ - స్కన్ధేగ్ధహద్వారం హాహానన్ది
 ఇతి రోపిషి సభికిమితి - అత్రమాగావహాక నన్యద్వారం
 వేశ నమయే స్కన్ధే గ్రహణిస్యవ ఘటనాశంప్రతిహేతుస్య
 ప్రవీతేః ఘటనాశస్య వారోదనం ప్రతి హేతుత్వప్రవీతేః కా
 వ్యలిఖగ ఘటక కారనైనచ సక్తేరివితే నంగచ్ఛన్తం దయ
 తంద్యప్యైయతి తత్రగస్తమిచ్ఛసితదావరంఘటం గృహిత్యా
 గచ్ఛేతివస్తుకిమితిపదేన ప్రాథాన్యేనవ్యజ్యతే - యథావా
 - విహాశంఖణంసహితుకుండట్టాణిఘడేణతరళతరదిప్తిం-హ
 రచ్ఛంసమిసేణం అహ్వగరుపిత్తిహడిత విభిన్నో|| విహ్వలాం
 మేణవి సభిత్యాం దృష్ట్యాఘటేనతరళతర దృష్టింద్వారస్స
 శామిషేణాత్తగురురితివత యత్వావిభిన్నః - హాసభి స్పృభా
 రణ విహ్వలాకుతవివతరళతర దృష్టింత్యాంప్రప్యైఘటేనైవ
 స్వాత్తగురురితివత్వాద్వారస్సశావ్యాజేన పాతియిత్వావిభి
 న్నోనతుత్వమేవద్వారస్సశావ్యాజేన ఘటస్యభద్రంకృతవ
 తీత్యత్రనదీమాలలతా గృహేకృతసంకేతం తద్దృకునిగుమయే
 తత్ప్రాప్తింగృహప్రవేశ నమయే తత్రగచ్ఛన్తంకామూకం
 దృష్ట్యాపునజగహావరణ వ్యాజేననదీగమనాయద్వారోనహ
 రవ్యాజేన ముద్ధిపూర్వమేవత్వరీయాఘటోభగ్న ఇతి మయావిది
 తమేవక త్కిమితినాశ్వసిపితత్పర్యాహితవిద్ధయే పుననాదీం
 ప్రయాహితహంతేశ్వకూనికృతేనర్వంసమగ్ధయిష్యఇతి వ
 స్తుద్వారస్సశామిషేణాతికవి నిబద్ధవక్త్రప్రాథోత్తిసిద్ధయా
 విహ్వత్యానవ్యజ్యతే - తత్రమీషేణేతిపదం ప్రాథాన్యేనవ్యజ్య
 తమ్. ... అథాత్రేనాలంకా యేనాల్లాకధ్వనిముఖావరణం.

మరోత్రేలాసకింధూళ్యత్పితాపైన్యస్సమాన్యహమ్|

ఇతివక్తృవచస్పద్యాశ్చైత్యావస్థానివస్థానిః ॥ ౧౬౨౪.
 అత్రమేకః ఇతితైలానేన సంబోధనేకృతే కైలాశశ్రీమిలిమిరోరు
 త్తిః భూభృవిత్వానికైలావస్థానివస్థానామితివక్తృవచస్పద్యా
 శ్చమయావతాపిష్యతిశయోక్తిర్వ్యజ్ఞతే - తత్తత్తరజతాత్తక
 త్యానిప్రాచయమహమితిపదంప్రాధాన్యేనన్యజ్ఞకమయథావా
 — బౌద్ధాఇమమూరనేనవివిధతారుణ్యమహమణాసాబుద్ధా
 వినివోధవ్యవహరమహామహాగోరేతిమహాఅఅ॥ పోత్యై
 యా మధురసేవపత్తితామణ్యత్తుకమనాస్సావృద్ధాపి
 వోధేవపరవధూకనాహాకరితవహ్యదయమ్ - జ్యోతిస్త్రి
 పలితతిరోధాయకమూదత్రతారుణ్యమధురసేవతేవమయత్తు
 కమనాస్సావృద్ధాపి పరవధూకత్యేవరవహ్యదయమ్ సవోధే
 తకారతీత్యైవపవధూస్తవహ్యదయమ్ హరితి కావ్యలిజ్జేన
 మముష్టిశ్యావృద్ధామహామహాత్వరీయమచరితం కిం
 త్యయిం వస్తుమిష్టస్యాప్యథిశస్యవిశేష
 నిషేధమావాక్షేణాలంకారః పరవధూసజేన పౌరాన్యేవ్య
 జ్యతే - ఎనాకవిబద్ధవక్తృప్రాధోక్తిగానివిషయశరీరాశ్చ
 త్వారోఽపి భేదాః పదతాతప్యవాహితా ఎవంధ పూ
 ర్వోదాహృతావాక్యప్రకాశా ఆమృదశభేదాశ్చబ్దాభా
 శయశక్త్యుద్భవస్తుపదప్రకాశ్యోన సంభవతీతిపదప్రకా
 శ్యాస్తప్రపదశభేదా ఎవమహర్యపప్రకాశ్యదా ఉదాహ
 తా ఇతిధ్యేయమ్ ఆధాభాశక్త్యుద్భవానాం ప్రకా
 రాస్తరేణకతిబద్ధేదానాహ .

ప్రబద్ధేపిద్యావశమూరధాశక్త్యుద్భవాభిదా॥ ౧౬౨౫.
 కావ్యపదయోరీవపిబద్ధేప్రకృతశక్త్యుద్భవాద్యావశాపిభేదాన్యం
 శవన్తియథాగృధగోమాన్యున్యైవదే - అలంస్థితావృత్తానే
 స్తీన్ గృధగోమాన్యున్యైవదే - కజ్జాలబహుశ్చేహారేసర్వ
 ప్రాణిభిర్నయంకర. పదేహదీవితః కశ్యత్యాలభమణ్ ముపాగ
 ణః పియేనాయదివాక్ష్యప్యప్రాణినాం గతిరీదృశీ॥ ఏతా
 దానేకః ప్రబద్ధః : శ్కానేకవం నిశ్చిప్య బహుకాలం పురుషత

[illegible]

భువనముగూడః । రాజ్యసంతతిపరీతవృత్తేః పాత్రైరుప
 కృత్యమిహునైర్వా ॥ ఇతిరాజవాక్యప్రబంధేక్షతతాశాధావ
 న్యరాజ్యాదితైమధ్యమేతుత్వమీతీతః కావ్యలింగమలంకా
 రః తేన క్షతశుంకమగమేన క్షమముఖ్యం ప్రయోజనం పు
 త్రాదికం ప్రయోజనం త్యానుషజ్ఞికమితివస్తువ్యజ్యతే - ఏవ
 మన్యేష్యామ్యః - వాక్యసమూహః ప్రబంధః సచావాన్తరప్రబ
 ధోమహాప్రబంధశ్చేతిద్విధా తత్కాద్య ఇదముదాహరణ ద్వ
 యమ్-అన్యైః-పూర్వమ్. అథాసంలక్ష్యకృతువ్య
 జ్యస్య ప్రబంధవాక్యపదగతత్వవత్ పదైకదేశాదిగతత్వేనాపి
 కేవలభేదాన్మంభవన్తీత్యాహ-

పదైకదేశభేదనావల్లభ్యపిరసాదయః । జగత్సు
 జయత్యేకఃకృతానిసఖియత్కృతే ॥ ౧౫౪ .

తిజన్తంసుబన్తంచ తదంతరైకదేశాన్తదవయవాః ప్రకృతి
 ప్రకృత్యాదయః రచనాసంఘటనా వర్ణాన్యక్షరాదితేషు
 పిరసాశ్చ్యుక్తాదయః అదిశబ్దాద్భావాదయశ్చవ్యజ్యతే-
 యథా జగత్ప్రకృత్యై జగదితి ప్రాతిపదికేన క్వచిద్దేశ విశే
 షమాత్రివిధాయంనజయతి కింతుసర్వస్త్రిన్నపి దేశఇతివ్యజ్య
 తే- తద్దత్తేనబహువచనైన భూలోకమాత్రేయంనతేవలం జ
 యతి రసాతలస్వర్గయోరపీతివ్యజ్యతే - తథాజయతీతి లిఖ
 తప్రకృత్యా రస్య సర్వాతికాయిత్యమ్-వివంజగదాదిపదైకదే
 శైః విప్రలంఘ్యశ్చ్యుక్తసామ్రాజ్యమభివ్యజ్యతే- యథావాచి
 న్త పద ప్రకృతివ్యజ్ఞకతా— ఇతికేరీహ అజినసగళరథా అశ
 చిరుద్ధగలగణాఅశస్స । రుద్ధస్సతఇలగలగంపవ్యఇపరిచుం
 చిలంజలయైకతికేరీహృతనివసనకరయగళనిరుద్ధనయనయగ
 లశ్శురుద్రస్య తృతీయనయనంహిర్వతీపరిచుమ్మితంజయతి-
 రతికేరీహృతం దేవీనివసనం యోనఃసరథా దేవ్యాః కరయగళే
 న పిహిరంనయనయగళం యస్యసరథా రతికేరీహృతనివస
 నశ్చాసా కరయగళనిరుద్ధనయనయగళశ్చ తస్యేతి వినిహః-
 లగవతివసనంహిరతిసతిరదవహిక నైసగులజ్ఞాదేవీకరద్వయోన

తదీయరేనయనవ్యయంపిధాయయత్ప్రతీయంసయనయమృ
 నేనముకుతచోకారశ్చయనంజయశ్చ-ఇతరనయనా-పెక్షయే
 త్కర్షణవర్తతద్యత్యత్య కరీతలపిహితనయనవ్యయా-పెక్షయా
 చుక్చునపిహితస్యోత్కృష్టా-చర్లతయా జయతీతి తిత్-ప్రకృ
 త్యాచుక్చుతస్యనయనస్యలోకాతికాయిత్యంవ్యజ్యతే-తెనచ
 సంభోగశ్చక్లారరసస్యసామ్రాజ్యంవ్యజ్యతే-అత్రచోత్తమదేవ
 తావిషయసమ్మోగవర్లనస్యానాచిత్యాదాధానత్వ మిత్యప్యా
 ముః-సుబంత-ఉదప్రకృత్యోయథావా-ప్రియా-కసాయ
 మపాకృతస్యశచథంపాతానరః-కాస్తయాద్విత్వాజ్యేవచతా
 సేవాసంభవనాత్యావన్నయాత్యోత్తనా । తావత్ప్రీత్యుతపాణి
 సంపుటబ్జనస్మిపీనిబద్ధం ధృత్వోధానిత్యైవకృత-ప్రీతామకమ
 మూప్రీష్టానిచిత్రాగతి॥ప్రియా-కపరమప్రీమవిషయోన
 కర్తృమాత్రంసాయముద్దీపనమయేపాతానతోపినశవధంన
 క్షేవలం నాచ్యుతపాకృతస్యవాసగ్యోహద్విత్వాజ్యేవ-ఉదాని
 యావన్నయాతి తావదేవశక్తేవలం-ప్రీతస్నాప్రీత్యుత సీపీ
 విల్లధనభియాకరతలధృతసీపీబద్ధంయథాభవతిరథాధానిత్యా
 నతు మన్దంగత్వా సప్రతామం నతవనునయమాత్రేణ ఆత్మనా
 శ్వయమేవ నతుదూతీముఖేనధృతిఃపునః ఉదాస్తర చలనమ
 పియథానకరోతి తథాధృతో నతు కేవలం వారితద్యత్యత్య శు
 చానీతిప్రకృత్యా కాలాక్షమత్వలక్షణమాత్మక్యం వ్యజ్యతే-
 సహితాద్యకమాత్మక్యంద్విత్వాజ్యేచ్యారాణీతిచ్యారచదోపా
 తాన్తేవ్యజ్యేతదభిధ్యయమ్ - తిత్-సుహాః-ప్రీత్యయయేర్వ
 థా-ఉధిఉధికుకచిచ్చాచోరురాగాబ్జురాణాం దిదిదిచ
 వమామూపీరుధాంలాశకశ్చ । సరిసరికిరతిద్రాక్పాయకాన్ పు
 ష్పధన్వా శురిశురిచనివృత్తా మనిసీ మనచర్చా ॥ దిదిదిచ
 ధికుధిచ పవమామూమూకురీక్కుకముఖచచ్చామూరాగోయేమం
 తె తథాతాద్యకాఅబ్జురా యేద్దమోస్తృభాః పల్లవాయాపాం
 తాస్తృభా తాద్యకీవాంపీరుధాంలాశకాన్ సరిసరికర్తృ
 యిరేరియావత్ - శుష్పధన్వా సరిసరి శుంసీశుంసీ త్యాగ్

యుజితీ సాయ కాక కిరగి ఓసతి శురిశురి నగరెనగర మానినీ
 నాం మానకభాచ నివృత్తైత్యుత్తి కిరతీలటా కిరణస్యాహ
 రయాప భావ్యభాగ స్వ సాధ్యమానతాగమ్యతే- తథానివృత్తైత్య
 త్తి క్తప్రకృత్యయేన కిరణవ్యాపార కార్యభూత మాననివృత్తైత్య
 దకాలసిద్ధతావ్యజ్యతే - యద్యవ్యతాభ్యాత సమ్యభివ్యాహ
 రాధ్యావ్యభాగ స్వ సాధ్యమానతావ్యుత్పత్తి బలాదేవసిద్ధ్యతీన
 వ్యజ్ఞానాపేక్షా-తథాప్యాభ్యాత స్వవ్యాపారేయత్వైవాశక్తిర్న
 టోవర్తమానవేత్తుభయధాసి సాధ్యమానతాప్రతీతి స్తతో
 వ్యజ్ఞానయైవేత్కామః - సచై విమపి భూతాధికారవిహితేనక్త
 ప్రకృత్యయేనాతీతత్వం శక్త్యైవ ప్రతిపాద్యంసవ్యజ్ఞానయేలివా
 చ్యమ్ - తథాప్రతీతత్వ ప్రతిపాదనముఖేన కారణీభూతకర
 వికరణాపేక్షయా కార్యభూతమాననివృత్తైత్తిరకాలసిద్ధతా
 ప్రతిపాదననాతిశయైక్తిరూపేణ మానయాపభావకానిద్యా
 రారసోక్తమాభి వ్యక్తిః క్తప్రకృత్యయి ధీనేత్యామః - య
 థావా-లిఖన్నాస్తైభూమింబహిరవసతిఃప్రాగదయిలోనిరా
 హాసాస్సఖ్యస్సతతరుదితో మ్భాననయనాః! పరిత్యక్తంసర్వం
 హసితపరితంపజ్జరశుక్తైస్త వాపస్థానీయం విశృజకతిసమాన
 ముధునా || ప్రాగదవ దయితఇచ్చ బహిర్భూతాద్విరితవసత
 ముఖస్య భూమింలిఖన్నాస్తై సఖ్యశ్చరతతరోదనేనూమ్భా
 నానినయనానియాసాంతాస్తథాతాదృశ్యశ్చ నిరాహారాశ్చ
 తిష్ఠన్తి - పజ్జరశుక్త స్సర్వం హసితపరితం హసకారివచనం
 హసితంశీతకంచనా పరిత్యక్తం తవచావస్థాయం కణ్ఠధృతప్రా
 తారత్కరణేమానముధునావిశృజేత్యుత్తిలిఖన్తిలిత్యప్రత్యయే
 నలేఖనస్య వర్తమానత్వయాత్రం ప్రతీయతే - సతుకృతినాభ్య
 త్తుమపి వర్తమానత్వయాత్రాభివృద్ధిచాదశ భూతస్య శతుస్తా
 వస్తాత్రార్థకర్తవ్యైశావిత్కాల్ తథాచరియథా లిఖిత్యాభ్యా
 తప్రయోగే శృతినాభ్యరాయా అప్యాభ్యాతేన ప్రతీతేఃకృతి
 నేమనియతాబుద్ధిచూర్వకతాపి ప్రతీయతే తథాత్మేన బుద్ధి
 చూర్వకతా ప్రతీతిరితిశత్య ప్రకృత్యయేన లేఖనస్య బుద్ధిచూ

ర్యకతా వ్యజ్యతే - తథా లేఖనస్యతస్త్వన్య మానతా ప్రతీతః
 ప్రసాదశ్చర్యతాచవ్యజ్యతే - ఏవచాస్త ఇతిప్రకృత్యాసత్తా
 మాత్రిం ప్రతీయతే - తేనచప్రకృత్యాసారాస్తరవత్ప్రకృతీతేః ప్ర
 సాదైక ప్రయోజన కతా సత్తాః ప్రతీయతే లటాచనతా
 యాభాత తావ్యావర్త్యతే తేనచనకుగత ఇతివ్యజ్యతే - యామి
 మితివ్యతీయయాభామి మాత్రిం లేఖన క్రియా కర్తృత ప్రతీ
 యతేతత్తప్ర చిన్తాకులతయా బుద్ధిపూర్వకతాం విదైవ లిఖిత
 వ్యజ్యతే - యామాలిఖన్తుమృత్తు సప్తమ్యాభకరణత్వ ప్రతి
 తేరస్యత్కించితప్ర లిఖిత బుద్ధిపూర్వకతా వ్యజ్యతేతత్తప్ర
 నుచితం వైశిష్ట్యద్యోతకత్వాదితీయమ్ - అత్రానుప్రేక్ష్య
 శక్తీనాం వ్యజ్యకర్తృత్వ - సుబ్దిశ్చైవ పష్టాయథా - గా
 మారుహన్తు గామేవసామి గీతరజిష్యం గీత గామి గీతరజిష్యం
 పశ్యంతా రామిజా హ్యూమిసా హ్యూమి || గామ్యాన్తి గామే
 వసామి సగరస్థితిం సహసామి సాగరి కాణాం సతీక హరా
 మియా భివామి సాథ తామి || స్వ కాముకా పథోగ కుపితయా వాగ
 రిజయా గామ్యాన్తి ససన్ద యు సాలభాయాః క స్యాశ్చిత్ గా
 మ్యాయాజిత్రియం గామ్యాగామేభవాహరామివశీకరోమి
 త్యేత్రయా నాగరికా స్ఫురత తస్మై కుశలా న్త త్వబద్ధి నాపి తి
 టాక వశీకరోమి తస్య స్యా రతితస్మై కాశలా తిశయః సరస్యాన్త
 త్రాకుశలత్వస్య సాగరి కా తామి తి పష్టప్రాధా న్యేన వ్యజ్యతే -
 తిత్ ప్రకృత్యేన కాల విశేష ప్రతిపాదనవ్వారా వ్యజ్యకతా
 యథా - రమణీయః కుత్రియకుమార ఆసీత్ - ఇతి - ఏవచా
 భగ్ను మా హేశ్వర కాముకం చా శరణిం ప్రతి కుపితస్య
 భాగవత్సౌక్తిః ఆత్రాతీత కాలా నుశిష్టే నా సీ నితి లిజ్
 ప్రకృత్యేన భగ్ను భవభయరౌఘవస్య విద్యమానస్యాప్యతీత
 తాం ప్రతిపాదయతా తదీయమతిత్యమతిరి సంసాదనీయమి
 తివ్యజ్యతే తేనచప్రకృత్యాద్య స్యాభివృత్తి రిద్యోయమ్ - సుబ్ది
 భక్తే స్సంభావ్య ప్రతిపాదన ద్వారాయథా - తా గుగ్గవనా
 గులానుక్త్యా తా గతస్య పుష్ప స్స తా గీతరజిష్యం సున్దర్యశ్చరి

శబదంబాభివృద్ధిసాగం॥ తెమంగుణగ్రహణానంతాసామర్థ్య
 తానాంతశ్యపేక్షుః తెమంభణితానాం శుద్ధరత్నశంకాత
 మవసానమ్-పూర్వమత్యంతమనురక్తంకదాచిదపరాధం నా
 యకంపుతి నాయితోత్తిరియమ్-తెమంగుణగ్రహణాదీనామ
 వసానం పర్యవసానమిదృశమనానురాగపర్యవసాయబాత
 మిత్యత్ర గుణగ్రహణాదీనాం బహుత్వపుతిపాదనద్వారామ
 స్తీవిభక్తిభిరేకకన్యాపితత్ ద్విగత్య బహుపుకారేణ గ్రహ
 ãం ద్యోత్యతే - తథా పేక్షు ఇతివస్త్యై తద్దైకత్వపుతిపా
 దికయా పేక్షు స్పర్శకాలమేకయావతాద్యోత్యతే - తేనచా
 నురాగాతిశయే వ్యజ్యతే - వ్యత్యయేనాను శిష్టయోర్వ్యభ్య
 మోత్తమపురుషయేర్యథా-రేరేదృశ్యులలోచనాభ్యిరరుచే
 చేతః పురుషస్థిరపేక్షాణం మహిమానమేణనయనా మ
 లోక్యకింసృత్యసి-కింకునైవిహరిష్యసేబరహతాంముఖ్యాప్త
 రామిమా మేమకణ్ఠతపేకృతాభిలాలా సంతారవారాంవి
 ధా॥ పృథ్వీలోచనాయాం కాంతాయా మభ్యిరరుచే రేరేచే
 తః స్థిరపేక్షాణం భక్తేష్య త్తయ్యానుగ్రహం మహిమానం
 హరింహరంజావినుచ్యేణనయనాం మృగాక్షి మలొక్యకింసృ
 త్యసితుష్యసీతియావత్ విహరిష్యసేవిహరిష్యమీతికింకునైవి
 వ్యసేకిమిదమామత్తరాత్తన్యాశాంముఖ్యాంతరపిషాకాంతానంసా
 రహరిధాశిష్టవతాంకణ్ఠతపేనిబద్ధాశిలాతతద్యోత్యత్రప్రహసేన
 తిపాద్యోత్యతమపురుషస్థానెమభ్యమపురుషస్యమభ్యమపురుష
 స్థానేవోత్తమపురుషస్యవిహరితయామనైవిహరిష్యనైవివ్య
 త్యస్తపురుషాభ్యాంప్రహసేతిపాదనద్వారావక్తుశ్చాన్వికసో
 వ్యజ్యతే-పూర్వవిపాతస్యయథా-యేమందోర్బలమేవమ
 ర్బలాయాతేనపుతానైరపిపాయః కేవలమేవనీతికరణైఃకా
 ర్యంకిముర్విశ్యరైః॥ యుత్తశక్తిపనఃపరాక్రిమనయస్త్వికార
 కాన్తశక్తిమనైశ్శురైఃపథవాద్యకాన్తిజగతిస్త్వైః పవిత్రాః

• • • పువమానామిత్యుచితమ్.

పరమ్॥ యోగోర్భలమాచారీశాలిన స్తే ద్విర్భలపిత యోగీతిమాత్ర
 శరణాస్తర్భుపి కింకార్యం తేష్యప్రయోజనాశ్చరియాత్॥ ఈ
 యోగక్రమమింద్ర యోపరాక్రిమనయోగయశాలిన స్తే శవా
 ద్భవానైకస్య ర్యదిస్యస్తథాపి పుష్కారిద్విత్వాపివ పరం
 స్మరితియోజనా - యత్వా పరాక్రిమనయోగయశాలినో
 యోద్విత్వాః పుష్కారిస్తే పిశవాద్భవానస్మరితియోజనా. అ
 త్ర పరాక్రిమనయపదయారల్పాంతరమితిసయపదస్యపూ
 ర్వనిపాతేపాప్తి అభ్యహితంచేతి పరాక్రిమస్య పూర్వని
 పాతార్ తదుభయమభ్యే పరాక్రిమస్య ప్రాధాన్యంగమ్యతే-
 తేనచనాయకస్యవీరరసోవ్యజ్యతే-ననుపూర్వనిపాతస్యవిదధ
 ర్మత్వేన్మఃకీధకుశ్రపదైకదశత్వమీతితే దుపచారాదిత్యాహుః-
 అర్థవిశేషమహితస్య విశక్తివిశేషస్యయథా - ప్రధనాభ్య
 నిధిరధనుర్భవనిభృతిధిధురైరయోధివదివసమ్॥ దివసేనతుభూ
 శుభవానయోద్ధివిధినిధసాధువాదపదమ్॥ గర్భారచాపటంకా
 రభరితేరణవత్కాని రివవిధురైశ్చతుర్భిః దివసంసర్వస్తిస్మపి
 దివసే క్షణమప్యవీరమ్యయోధి యుద్ధంకృతం భవాన్ము విధి
 నాయుద్ధ శాస్త్రోక్తమాగేణ సిద్ధతయా కృతత్వేన సాధు
 జాదస్య జ్ఞానాయాః పదంయ ధౌభవతితథా దివసేనాయుద్ధ
 యుద్ధంకృతజానిత్యత్రిదివసమిత్యత్యస్తసంయోగేవిహితయా
 ద్వితీయయాశరూకాన్యాయుద్ధస్య నైషుల్యంవ్యజ్యతే- ఫలం
 భయాయుద్ధవిరామప్రసజ్ఞాత్-తేనచతేషామయుద్ధకుశలత్వంవ్య
 జ్యతేతథాదివసేనేతిత్వతీయయా క్రియాపరిసమాప్తి రూపే
 పవగే విహితయా ఫలపాప్తిఃతాం విశాక్రియాపరిసమాప్త్య
 యాగార్ ఫలపాప్తిర్యవగ్యకాస్య యుద్ధకౌశలంవ్యజ్యతే-
 తద్ధితస్య యథా - భూయోభూయన్య విధనగీరధ్యయాప
 ర్యటస్తం దృష్ట్యాదృష్ట్యాం భవనవీలభీకుజ్జ్వాతా యనస్థా-
 నామత్ కామం నవమివరలేమాశ్చలతీ మాధవం యద్దాహ్-
 త్కణ్ఠాయిత లలితై రజ్యతైస్తామ్యతీతి॥ సన్నిహితేన నగర
 రాజమాగేణ చరన్తం నవంవపుష్పన్తం సామన్తదనమివన్ది

తంబూళువలెదర్శించుచుండు భాగిని మరలవచ్చి తామలతలులి
 తలుచి లైలుగలిగితలులిలై కడుగై పుట్టుకట్టి యదిత్యర్థం అల్ప
 భాగినితన కప్రత్యయరూపణ తదితన అనుకంప వ్యజ్యత
 ఇత్యేతే - కప్రత్యయేను కడుగయ మేవదిహరిః తతశ్చానుక
 మ్పభాగినతనానుకంపనీయైర్జగ్గై పుట్టుకట్టి ప్రతీతి ద్వారా
 మలత్యాత్మర కాంక్షరహాసహిష్ణుతా వ్యజ్యత ఇత్యేతే - దీపస
 గానసృజితా - పరిచ్ఛేదా తీరినకలవచనానామ విషయః
 పున జగత్సన్యస్తి స్మనుభవ పథం యోగగతివాత్ - వివేక
 ప్రధ్వంసాదుపలితమహామోహగహనా వికారః కొప్పన్త జగ
 దయతివతాపభృతనుతే॥ ఈదృక్తయ్యయత్తయాచ పరిచ్ఛే
 ట్టుమశక్యోనాచామగోచరోఽస్మిన్ జన్మని జన్మసంతానేపునః
 కదాప్యననుభూతమూర్ఖ్యవివేకస్య ప్రధ్వంసాదుపలితమహా
 మోహతయాగహనః కింభవిష్యతీతి భీతికరః కొపిమనసావ్యను
 ల్లేఖ్యవికారోఽన్తర్జడయీతి ఇతికర్తవ్యతాక్షూఢృకరోతి -
 తాపంచ విస్తరయతీతి ప్రధ్వంసాదితి ప్రశబ్దరూపాప
 సర్గిణివివేకస్యసంస్కారాత్తనా భావోవ్యజ్యతే - నచాయది
 ప్రశబ్దనాచ్య ఏవాన్వీతివాచ్యమ్ - దీపసర్గాణాం కెవలం
 ద్యోతకత్వేన వాచకత్వాభావా వ్యాచకత్వేనాపివా తత్ప్రతి
 పాదనద్వారామిచ్చిలబ్ధుతిశయోవ్యజ్యత్యైత్యుచుః - నిపాత
 స్యయథా - కృతంచ గర్వాభిముఖంబునన్వయూ కిమన్యదే
 వనిహతాశ్చ సూర్విషః । తమాంసితిష్ఠన్తి నతావదంకుమాత్
 నయావదాయామ్యదయాద్రిమాభితామ్ ॥ ఇట్లంభగవన్తంబ్ర
 తిసురాజాంవచనమ్ - త్వయాగర్వాభిముఖందైత్యవననంతి
 యదస్తీత్యహజ్కారాభిముఖంబునః కృతంచ - ఎవమెవంస
 తికిమన్యో బహూచ్యతే - మోఽస్తాకంద్యుషతోనిహతాశ్చ -
 యావదదయాచా కేభిరంకుమాన్నాహా తితావదవహిత
 మాంసితిష్ఠన్తి త్యతీకృతంచనిహతాశ్చ తివ కారద్వయేనసము
 చ్యయద్యోతతేనమనసోగచ్ఛేభిముఖకరణద్విషన్తి హవనమో
 మ్మల్యకాలతావ్రతీతేర్భగవతశ్చార్థోక్త్యోవ్యజ్యతే - యద్యపు

ఉపగ్రాసీకాతాశ్చ ఉపాన్యకసమస్తైకదేశాఃకథాన్వితస్త్రా-
 ప్రియైగావిషయత్యైవచైకదేశకవ్యవ్యవధేశకవిధ్యైః-
 బహుశామేకవాక్యానుప్రవేశనవ్యజ్ఞకతాయథా— యా-
 మోఽసాఘవసేషుఃకృతుగుణైఃప్రాప్తఃకృసిద్ధింకథా మన్య-
 త్పాగ్యవిచర్యయా ద్యదిపరం కేవలసానాతిశయః । వర్ణిత-
 యశాంసిగాయతి మరుద్వైకేవాకాకాతిశ్రేణీ భూతవిశాల-
 సాలవిఃకోద్గీజైఃశుశ్వురైశ్చుత్తభిః ॥ శువలకృతసన్నివేశంక-
 పిబలమవలాత్కాత్రీకోవా రామశతికృతపృశ్చంరావగంఢతి-
 చారస్యోత్తిరియమ్ - భువనెషుభూర్భువస్సుర్లోకేషుఃకృతు-
 గుణైర్వికృమిణ తత్ప్రముఖైర్వైకాఃకీర్త్యాదిగుణైశ్చ ఉ-
 రాంపుశీద్ధింప్రాప్తామోమోషావేనాబ్ధిర్వా నిర్దిశ్యమానఏవ-
 త్రిభువేనపుసిద్ధిశ్చితకథయుచ్యతే మయైవాజ్ఞాతత్వాదితి త-
 వంతంపుత్యాహ-తంత్రీజగత్ప్రసిద్ధఃచవఃకురం భవానవతే-
 వలంనజానాథీయదితదస్త్రకంభాగ్యవిచర్యయాచరద్విప్రక-
 తావయదిభవానపిజానీయా తతామైథిలీంనాహర దస్య-
 క్షమవ్యేవంవిచత్రిక్షస్యాదిభావః - తస్యప్రసిద్ధిమేవస్తారయ-
 తి-యస్యైకస్యైవ బాగస్యైకయైవ చత్యాశ్రణీభూతాన్యక-
 దేభాన్తఃపాతితయా కృతానివికాలానియాని సప్తపాంసాలా-
 నాం వివరాణి కేషాద్గీజైఃకథయైశ్చుత్తభిస్సురైః వివరస-
 త్తకసత్పావాన్వీరసప్తకావిర్భానవిభావః - వివరసత్తకావి-
 ర్భుతాస్సప్తస్వరావవ ప్తజ్ఞాదిసప్తస్వరాభివ్యభదాభ్యవసా-
 యః-తైరపలపీతతయాయస్యయశాంసిమరుద్వన్తవైకాశ-
 క్షవఃగాయతీత్యత్రాసావతి సర్వవామ్నలోకోత్తర మహిమ-
 కాలితాపులిపాదనాత్తద్వారా తవాయమజయ్యతి వ్యజ్ఞ-
 తే - తద్గతేనైకవచసన తాత్పరవాసకాస్తావిరహాదియామకు-
 చాక్షేకాన్మధవైకకమాచతయావృథానన్యవ్యజ్ఞతే - భువనెస్త్వి-
 తిప్రాతిపదికేన క్వచిద్దేశవిశేషమయంసప్రసిద్ధః, కింతు య-
 ర్వస్త్రిష్టపి దేశభివ్యజ్ఞతే - తద్గతేనవిహువచనవ సభూతా-
 శ్శమాత్రైఃకప్రసిద్ధః, కింతు త్రిష్టపిలోకేస్త్వితివ్యజ్ఞతే-కృ

మనుజులెత్తఁగ్రామి వికృతయోగప్రాతిపదికన విక్రమైః ప్రసిద్ధిర్ల
 కృతే తేనచ భవద్విజయిచాలినిహస్త్యుర్విం రథాభవద్విజయి
 తార్తవీర్యనిహస్త్యుభాగవవిజయిర్వంచ వ్యజ్యతే - సుబయో
 నుప్రాతిపదికన కామీత్యాదికృతైః ప్రసిద్ధి సైనచాస్త్రః పురద్రో
 హీణమపి శరణాగతం కాకమయమరక్షత్ తద్భవానపిశరణా
 గతశ్చేద్యవస్తమపిరక్షిష్యతీతివ్యజ్యతే - ఉద్గతేనబహువచసే
 నచైతైకస్యనుజస్య బహుప్రకారతావ్యజ్యతే - పరామిత్య
 సేన చైతాద్యక్రసిద్ధిర్మానస్యసులభేతివ్యజ్యతే - అస్త్రదిత్య
 నన తవతదజ్ఞానంసకేవలంత్విదభాగ్యమాత్రాన్నాపిమదభాగ్య
 మాత్రాత్కింతు అస్త్రకంశుర్యమంచాక్షసానామభాగాదపి
 వ్యజ్యతే - తంసదానాతీత్యగృహ తైశ్వర్యమత్యంతేతి వ్యజ్య
 తే - విశ్వర్యమహాన్నజానాతీత్యనుక్త్యాస్త్రత్యాగ్యవిచిర్యయా
 దిత్యుక్త్యానిరసరాధివామస్త్రకమపిత్వదవిసయానాపత్నాస్త్ర
 తీవ్యజ్యతే - అభాగ్యాదిత్యభావముభేనానభిధాయ భాగ్యవిచి
 ర్యయాదిత్యభిధానన భాగ్యస్యపుణ్యశ్శుచిపర్యయః విచరీతఫ
 లవా యిత్వమితి పుణ్యస్యాపి విచరీతఫలదాయిత్వం త్వదక్షి
 యాజ్ఞాతమ్ అభర్తశ్శుకు కిమువత్తవ్యమితిలకృతే - యద్యభా
 గ్యాదిత్యేవోచ్యత తవాదురదృష్టా ద్విపద్మమకుభాగ్యాత్తనం
 శుభపిస్యాదిత్యపిలభ్యతేత్యన్యే - ఉపగ్రహశ్శుభాయథా - అభు
 జ్జతభువంశాప్రభౌతవాసేభోభువంతితామ్ రాజవత్సస్తథా
 న్యైమం రాజన్వత్సస్త్రవప్రజాః || ప్రాప్నోరాజాసూభువకు
 భుజ్జరవశాలితవస్తః కింతు కరాదాసేన కేవలమభ్యవహురని
 స్తేతివ్యజ్యతే - భుజోనవనదిత్యభావశేషవివాత్తనచద విభా
 గాత - భవాక భువంతి కేవలంరక్షతి అన్యైమంచాజ్ఞాంప్రజాః
 కేవలంరాజవత్సః త్వదిష్టయనాసిస్యమై పుజారాజన్వ
 త్యమైతాజవత్సః రాజన్వాన్పరాజ్య ఇత్యనుక్తానాదితి
 ధ్యేయమ్ - అత్యవర్ణనీయస్యాతికయా వ్యజ్యతే - ననువాచ
 కత్వావిశేషైః సీకన్యవిద వప్యజ్జాతత్వంకశ్శుచిస్తేతి
 నిశేషాన కారణంకథమితిచ మర్యతే - తదుచేమని కలం

తి కలామనమదనధను క్పువోః తరత్యగే - అధికశ్చి శుభ
 లలనా మౌనియం చకిత హరిణచల నయనా || తరుణిమని
 తారుణ్య కలామకాంక్షం కేలయతిసతి కింబిహ్యవసతితి
 యావత్ ప్రవోరగ్రేప్రాస్తేకర్తరిమనుకుదనధనుర్నవనధనుస్స
 మీపె అతాపి కాకాశీన్యాయేన కలామిత్యనుషజ్యతే - అ
 ర్థాద్వక్తిష్ట ఇతిలభ్యతే - వక్తిమైకదేశంతుదతిసతి ఇయంత్ర
 న్తమ్యగేక్షణా సుర్వాసాంకాన్తానాం మౌనిమధివసతిమౌన
 ర్తతే-ఇయంపవయావనారమ్భువసశుర్వారికాయినీజాతాయా
 వనూక్తైరుకథంస్యాదితిభావః - అత్ర తరుణత్వ ఇతిస్వీకృ
 త్యయాపేక్షయా తరుణిమనీతీమనిజన్తథా మదనధనుషస్సు
 మీపిఇతి వాక్యాపేక్షయానుమదనధనురిత్యవ్యయభావశ్చ
 తథామౌనవసతిత్యాధారనిర్దేశాపేక్షయా మౌనిమధివసతితిక
 ర్తృభూతాధారనిర్దేశశ్చ పదబిస్తసాకుమార్యణ శుశ్రూద
 యాపృథ్వయైకవేద్యశ్చకుత్కారకారీణామిచిత్రః పృథకఇ
 త్యవేదాదమేవవంవ్యజ్ఞకతాయామపికోపిచిత్రశ్చుచ్యుదయ
 వ్యుదయైకసాక్షితి వాత్రీకథంతావకాకఇత్యేతే - అన్యేకు
 తరుణత్వఇత్యనన త్వచీత్యయే నద్రవ్యగుణకర్తృషి వాచకే
 భ్యోఽనుక్తైన త్రివ్యగుణాది సాధారణాధర్మప్రపఘాప్యతే
 ఇమనిజాతుగుణవచనమాత్రావనుష్ఠయ్యా గుణమాత్రాసాధా
 రణధర్మవోపఘాప్యతే-అయమేవచ తరుణిమశబ్దశ్చుచిత్రో
 యత్తరుణత్వ శబ్దాపేక్షయా చిత్రః ధర్మ ప్రతిపాదకత్వమ్ ఏ
 వంశ్చ తరుణిమశబ్దేనాధి సవోద్భిద్యమానంవయః ప్రతీయతే
 తరుణత్వ శబ్దేనకు ప్రాధం వయవస-మదనధనుషస్సుమీపితి
 కరీతి వాక్యా మసాధ్యాయతా పర్యంతం మదన ధనుషో సల
 భ్యతే కింతు సామీప్యోపలక్షణత్వమాత్రిమవ్యయభావేత్వ
 నుకుదస్యప్రపకుత్తయోగ్యావశ్యభావేనావసర్జనతయా త
 దధ-యాత సామీప్యవివక్షతయా మదనధనుషః ప్రాధాన్యవ
 భాసనియమా మసాధ్యాయతా పర్యంతం వ్యజ్యతే - తథామౌ
 నావసతిత్యాధారతామార్త్రంప్రతీయతే - మౌనిమధివసతితిక

ర్న యథాధారణి దాశే హ్యస్యావస్థానం వ్యజ్యతే - తథాకర్త
త్వోపస్థి తావీప్తి తత్యచశితేర్తా శేర్దుభ్యాధారత్వం నివాసకర్తు
రథిశబ్దసంబధాత్త దీశ్వరత్వంచ వ్యజ్యతే - ఎవంసర్వత్రాపి
వ్యజ్ఞకాశాంవిశేషవిద్యర్థిరూపానియజిత్యాముః.
రచనావర్ణయోగస్థు వ్యజ్ఞకత్వంగుణనిరూపణ పుస్తావఎవో
దాప్రియమాణత్వేన్న హసాదాప్రియత ఇత్యాహ -

రచనావర్ణయోర్యక్తింబూమోగుణనిరూపణే||౧౫౪||
అథవాక్యపదపదైక దేశవర్ణరచనాదిప్రక పుబధైష్యపిరసా
దయేవ్యజ్ఞా ఇత్యాహ -

ఎవంకసాదయో వ్యజ్ఞోఃప్రకాశేష్యపి యాయసా||౧౫౫||
రత్నావభ్యావౌశ్యక్తారఃప్రకాశేష్య వ్యజ్ఞోవేషీసంహారా
దావీరరసో నాగానస్తావోకయగరసో వీరభవ్రంజయాదిమ
పుబధేషురాదీరసఃపుహసనే హస్యరసః పుబోధవస్తూ
దయావో శాన్తిరసః పావాన్యేనవ్యజ్ఞ ఇత్యాహ్యవ్యాన్.
అథిబుద్ధిసౌకర్యా యేక్తాన్ ధ్వనిభేదాశాసంకలయతి -

ఉక్తతీత్యేకవర్ణాశ్చ ద్భవాశ్చుద్ధాధ్వనేర్తతాః||౧౫౬||
తథాహి - లక్షణమూల విశేషితవాచ్యధ్వనేతథాన్తరసం
క్రమిత వాచ్యాత్వన్తరస్కృతవాచ్య రూపేయైర్భేదయేః
పుత్యేకం పదవాక్య పుకాశ్యత్వేచత్వాతో భేదాః - అలి
ఖామూల విశేషితాన్య పరవాచ్యధ్వనావసంలక్ష్యక్రమవ్యం
గ్యాఖ్యరసధ్వనః పుబధ్ధవాక్యపదపదైక దేశవణరచనాగ
తీత్యేకపద్యేదాః - సంలక్ష్యక్రమ వ్యజ్ఞాఖ్యభేదేతు క్షిప్రశక్తి
యూలేవన్త్యలంకార రూపయోవ్యజ్ఞ్యయోఃపుత్యేకంపద
వాక్యప్రపద్యగతీత్యేకప్రకాశ్యత్వేనచత్వారోభేదాః - అర్థశక్తి
యూలేతు స్వతస్సుబ్బువిశ్యర్థే వక్తూనావక్తూధ్వనిరవస్తూలక్షా
రధ్వనిరలక్షారణమస్తూధ్వనిరలంకారేణలక్షారధ్వనిరితిచ
తుజాంభేదానాం పుత్యేకం పదవాక్యపుబధ్ధగతీత్యేనత్రై
విభ్యాం బాధవశభేదాః - ఏవమర్థస్యేకవిప్రకాశేనీద్ధత్వేనీద్ధ
దశభేదాః - తథాధాస్యకవినిబద్ధవక్తృపాదోక్తి నీద్ధత్వేనీద్ధ

దశభేదాః-ఏవమాహత్యార్థశక్తిమూలిధ్వనా క్షత్రింశద్భేదాః
శబ్దార్థోఽయశ్చక్షుష్పవస్తువాక్యవేత్త్యేకవిధవివ-ఏవంకుడా
వ్యుత్పన్నభావకచక్షుశ్చింతియోః అథమశ్రిభవా
వివిధ్య సక్కులయతి-

సక్కురేణ త్రియావేణ సంస్కృష్ట్యచైకయాచయ | తే

మయోగే మిథోభావేదభామ్యుధిభేదవః || ౧౫౬౮

సంశయాశ్చదత్వేనాబ్ధిజ్ఞానావేన ఏకవ్యజ్ఞానాను ప్రవేశ
సేతిగ్రియాచస్కృతః • తద్విన్నయాహ సంస్కృష్ట రేకవిధా-
తేను చతురుసంసర్గ ప్రకారేషు అన్యతమేన సంబంధ ప్ర
కారేణ ఏకస్యైక చక్షుశ్చతాభేదైర్యోగే సత్యేషు చక్షుశ్చ
ద్భేదాభవంతి-ఏవమేక చక్షుశ్చతాం భేదానామేకేన సంబంధ
ప్రకారేణఏకచక్షుశ్చతాభేదైర్యోగభేదానా మేకమట్టతా
ధికాద్విసాహసీభవతి త్సురేవమన్యైరపిత్రిప్రస్తుంబంధ ప్రకా
రై స్సర్వమేష్యవంద్యేననేచతురధిక చతుశ్చత్యధికా దశసా
హసీభదానాం భవతి- తదాహవేదభామ్యుధిభేదవః- చ
భక్తాస్తానగతి సంఖ్యాసంకేతితాశ్చస్తా ఏకవ్యాధిసంఖ్యాం
దన్తి-ద్విత్రియస్తానగతాస్తు దశవింశతిప్రకారాదిసంఖ్యాం
త్రిత్రియస్తాన గతాస్తు శతద్విశతాది సంఖ్యాం చతుర్థాస్తా
నగతాస్తు సహస్రద్విసహస్రాది సంఖ్యాం శత్రుకుష్టానగ
తాస్తు దశసహస్రవింశతి సహస్రాది సంఖ్యాం షష్ఠాస్తాన
గతాస్తు లక్షాదిసంఖ్యామయన్తి-స్తానేవక్తవ్యాసంఖ్యానా
న్తి తథ్యస్థానేన యోగాశవాచకపదాదయః ప్రయోజ్యంత ఇతి
జ్యోతిషికాజాంసమ్ప్రదాయః-తథాచాత్మప్రభమస్థానగతేన
వేదకల్పేన చతుస్సంఖ్యావ్యతే వేదానాంచతుస్సంఖ్యాకత్వా
ర్థద్విత్రియస్తానేవక్తవ్యసంఖ్యాభావార్థ భక్తబ్రహ్మయంతః-త్రి
త్రియస్తానస్థేనామ్యుధిభేదేనచతుశ్చప్రకృతిపాద్యతే- చతుర్థా
స్తానేవక్తవ్యసంఖ్యాభావార్థ భక్తబ్రహ్మయంతః-ఏషామస్థాన
గతేవేదకల్పేనదశసహస్రప్రకృతిపాద్యతే- ఇన్ద్రురకత్వాది
భేదవః-

• మధ్యభద్రైర్విశిష్టామకరణముగభవతః॥ ౧౫౭.

మధ్యభద్రానామితి శాస్త్రాచార్యుని నామాయాం శిష్యుశిష్యా
 కదధిక చతుశ్చక్రధికదశ సహస్రీభద్రానాం భవతి-సస్యేకస్య
 శిష్యాశతైవ యోగస్సంభవతి సమస్తేనైవ స్యసాతః కథమి
 యం గణనేతితేన్న-స్యసజాతీయేన భద్రేనస్యస్య సమృద్ధ స
 మృవాత్-సచతురైకదేశవ్యక్త్యధ్యసినాం పూర్వోక్తరీత్యానేక
 విధత్వాన్నేయం గణనాయుక్తై తి వాచ్యత్-చతురదేశానాం
 పుకృతి పుత్యయాది భద్రానానేకవిధత్వైః పితృవ్యక్త్యేనాం
 చతురదేశవ్యక్త్యత్వేనైకేరణాత్-సచరవాన్-ర్థశక్తుశ్చబాది
 భద్రానా ముత్పత్త్యాశక్తుశ్చబత్వేన ఏకేరణ సమృద్ధిభా
 గన్యూనతాస్యాది వాచ్యమ్-స్యతస్మైచ్ఛానాం పూర్వాంశి
 యోగపరమమయేగానవాత్వాత్-నీతేనస్యతస్మచ్ఛుచినావస్తు
 నాస్యతస్సంభవ మస్తుధ్యసినైవాస్యతస్మచ్ఛుచినా వస్తునావ
 తల్పితవస్తుధ్యనిః కలికల్పితవస్తునావతల్పితవస్తుధ్యనిఃకథా
 కలికల్పితవస్తునాస్యత స్మచ్ఛుచివస్తుధ్యనిః తథాకలికవిజ్ఞప్త
 త్ప్రపాదోక్తి సిద్ధానాచుధా నాంచ స్యతస్మచ్ఛుచిత్వేన కలిక
 ల్పితత్వేనచ ద్వైవిధ్యం సంభవత్యధా శక్తిమూలధ్యనిః
 పునరస్యేపి భద్రాస్మచ్ఛుచినీతి విభాగన్యూనతేత్య పాస్తమ్-
 స్యతస్మచ్ఛుచి వస్తువ్యక్త్యత్వేన తద్భేదానాంకలికల్పిత వస్తు
 వ్యక్త్యత్వేనచ తద్భేదానాం కలికవిజ్ఞప్త వత్ప్రపాదోక్తి సిద్ధవ
 స్తుత్వేన తద్భేదానాంచ స్య తిన్నైచ్చైశ్చరం తినైకేక
 త్యతథావిభాగ కరణాదిత్యాచుః-విద్యానాకస్తుకథాన్వీకవ
 జ్ఞాశద్భేదాః-తేషాం ప్రత్యేకమత్రైకస్యైకతేన సమృద్ధేప్ర
 భవభేద నైకేకపజ్ఞాశద్భేదాః ద్వితీయస్యకజ్ఞాశద్భేదాః
 తృతీయస్యకోశకజ్ఞాశద్భేదాః త్విర్యనైవ కృమీత్రకోశ
 రస్యైకకథన పరిత్యాగ్యేవద్వింశత్యుత్తరకతక్రయాధికశ
 హసృసరిగ్యాకామిత్రభద్రా అవివక్షితవాచ్యవివక్షితాన్యపర
 వాచ్యయాస్మచ్ఛుచియేభవన్వత్ స్మైచ్ఛాన్యాయోగోనివక్షి
 తాన్యపరవాచ్యస్యావివక్షితవాచ్యసమృద్ధక్రతోపభవోనన్య

భక్తుత ఇత్యనేనైవకృమణవస్తు ర్భవనేరలక్ష్మరభ్యనిభక్తు
 త్త కృతభదోవ్యలక్ష్మరభ్యనేర్యస్తు భవని సమృద్ధ్యతాన్న
 త్పురగుర్త ఇతి పూర్వపురస్కారోత్తర నమృద్ధే ఎతైక
 భేదమూసతాజ్ఞేయః అతఏవద్విరోధాలక్ష్మరభాతిగుణియా
 ద్విత్వాణామిథోవిరోధబాతివిరోధవత్వారోధదాగుణవిరో
 ధేయః క్రియావిరోధద్వా ద్విరోధరోధత్వేకఇతి దశవిధో
 విరోధఇతివక్యతే - అన్యథాఅతాపి ప్రత్యేకంబత్వారోధో
 దాస్యస్తానాపివిశ్రణస్యైర్నిరూపణసంకరజైకరూపియా
 సంస్కృత్యైవ పునశ్చతుర్థాయోజనై రతురుత్తరశతర్యయాధి
 తవభ్యసహస్రాదిభేదాః - శుద్ధోత్పత్తిశరామిక్రబ్ధుతునేత్రా
 నలేప్తవః సమస్కృష్టిసంకరాయుత్తాస్త్వభిభాగ్నిశరాభిదాః
 ఇత్యాహుః అతాన్న త్వితామనాచరణాభవ స్వామిభిర్భావ
 యమపిగణనానయ్యక్తా అజ్ఞాగ్నిభావ రూపనలైర వివక్షితా
 న్యపరవాద్యన్యకదాచిదక్తత్యైవ కదాచిదక్తి త్యైవేతరే స్వం
 బద్ధవివ వితమేమకుపీతి భేదాస్తరాణామపి సువచత్వా దేవ
 మైకస్యాజ్ఞత్యైవ ద్వయోరజ్ఞత్యైవ ద్వయోరక్తత్యైవ ఏకస్యా
 జ్ఞత్యైవేత్యైవంప్రకారేణ వావికమంభేదానాం సంభవాద
 వ మైకస్యాజ్ఞత్యై వాన్యన్యైకవ్యజ్ఞకానుబవేక నాపరస్య
 సంకరాన్నదత్యై నైతరస్యసంస్కృత్యైవ యోజనై పునరనే
 కేభేదాస్సంభవన్తి త్యాస్తంతావిత్త్యాహుః....చరితి
 జ్ఞానముదాహరతి.

వక్ష్యేహేకకృతాజ్ఞిస్తాకతోర్వసిరిసామృతమ్ సం
 స్కృష్టిస్సంకరశ్చాత్రిభ్యవీనామూహ్యతామిథః ॥ ౧౮౫౬
 అత్ర వక్ష్యిష్యమన్త్యావచనసంభవార్ వక్ష్యిష్యేతదనువ
 యంతం సదుచితక రూపతయా పరిణమవ్యవసయ విశ్వస
 నీయతామృభివ్యవక్తీతి వక్ష్య ఇత్యత్కార్తాస్త్రక సంకృమిత వా
 చ్యతా - క్రోమజ్ఞిష్టేత్యత్ ఆత్మజన్యతేతనకర్తృత్వత్యైవ కృ
 త్విజ్ఞతనంభవేన ముఖ్యాభి బాధార్ కృతజ్ఞస్సం బద్ధ
 తికయేలక్ష్యతే - తేనచ తస్యాశ్చలిమమవ్యవహర్యం వ్యజ్ఞ

తె - అర్థ సా సామ్యముచేయుట మధ్యక్షమానాత్మ విశ్వాసః
 కార్యవిశ్వరూపై తిరస్కృతవాచ్యభవనిఁ ప్రత్యర్థాన్తర సంకల్ప
 మితవాచ్యభవనెరట్ల తెన సామావాదికరణ్యాన్ సంకరః తథా
 సాసామ్యురముచ్చసిరీత్యత్ కవినిబద్ధవక్త్రప్రార్థోక్తి నిదై
 శవశ్చ నా మతాన్తర నరీవిషయీతి సామ్యురమితి తదనవ్యజ్య
 తె తతశ్చ కవినిబద్ధవక్త్రప్రార్థోక్తి నిదైవక్త్రునివత్ కవశ్చ భవ
 నః క్రమశ్చైవైత్యత్తన్తర తిరస్కృతవాచ్యభవనశ్చ మిథోనైర పే
 డ్యేణ సామావాదికరణ్యాన్ సంస్కృప్తిః తథోక్తవశ్చ భవనై
 రవ్యవర్థ్యర్థాన్తర సంకల్పమితవాచ్యభవనై శ్చాన్తాన్తరవాత్
 సంకరః ఏవమత్రివిధం మూలకయాభివ్యక్తైరుక్తభవనీనాం రస
 భవనై శ్చాన్తాన్తరవాత్ సంకరవిశ్వామ్యహ్యమయథావా - *
 ఖగపాచుజీతి దేవరజాల విసుకాతకింబిదేభ జీతి రుద్రవిభవో
 ఘరవరసీ ఘరమృతలుణిజ్జిప్రవరాతః॥ మగపాచుజీతాదవ
 రజాయయా సుభగతిమపి తెభ జీతారోదితి పురోగృహవః భగృ
 హేననునీయతాం వరాకీః ఉత్పవాభా మాగతాయాం కసూయం
 చిదనురక్తం దవరం శ్రీత్యుత్పవజ్యజ్జేన ప్రజావత్యాః పరిహ
 సోక్తి రియమ్ - తాదేవక శ్రుతిసహూదర తవ జాయయా మ
 గపాచుజీతా మగప్రవృత్తవస్తదభా మాగతా కిమప్యనువితం
 భ జీతా నరీపురస్థితగృహవలభీగృహే రోదితీనా వరాకీ అనునీ
 యతామిత్వత్రి జాయయా తె కిమపి భజితేత్యనువితభజితస్య
 ప్రజావతీకల్పనామాత్రిత్యేనానునీయతామితి పదము ఖ్యాతా

ఖగపాచుజీతి ఇతి పాదనభావ్యమ్ - ఉత్పవాభే మగ
 శబ్దే మగ్యభవనీభేత్తిత్యక్తార్ - ఉత్తరప్రార్థ వార్థ
 త్యేనైవ వ్యాఖ్యాతత్వాత్ - యేతావత్ ఖగపాచుజీ
 తి ఇతి యథాగ్రీతమేవ పాకమూర్తియనైతైః మగశ
 బ్దస్యాన్తరత్యేన వ్యాఖ్యాతార్యాః.
 వితద్యేన నా కేవలయోగివరరుచి సూక్తివేదిత్యజ్ఞా
 కల్పితానువర్తనీయమ్ - వక్తవ్యం వా :

యోగాజీవభోగయాపార్థాన్తరసంక్రమిగోళత్తస్యాన్తశాను
రాగోమయాజ్ఞోతభిర్విముకుర్థంవృజ్జాయతీతికిమయ్యుక్తాన్త
రసంక్రమితవాచ్యః కింవామివక్షీతివాచ్యఏవ సన్ననురసవ
న్యామోదభిప్రేతసవ్యజ్జనావాప్తారణోపభోగమేవ ప్రతిపా
తయతితి వివక్షితాన్యపరవాచ్యతేయా వస్తువా వస్తుభ్యసి
రిగిసంశయయాపేణ సంకరజాతాన్తరసంక్రమితవాచ్యస్యవి
వక్షితాన్యపరవాచ్యేషువస్తుశావస్తుభ్యనేకృసంబంధః-సం
స్యష్టేరక్తాగ్నిలావేన సంకరస్యేకవ్యంజకానుప్రవేతేనసంకర
స్యచ యథా- స్మిగ్ధశ్యామల కాన్తిలిప్తవియతోవెల్ల దృలా
కాఘనావాతాత్మికరిణః శయోదశుహృదామానస్త కేకాఃక
లాః । కానుంశున్తవృథంకరోర్థ హృదయోరామాన్తి సర్వం
సచా వై దేహీతు కథం భవిష్యతి హహాహాదవిధీరాశవ ॥ ఘ
నాఃస్మిద్ధాభిర్వివిధాభిశ్యామలాభిఃకాన్తి భిర్లిప్తాకాశాశ్చవిధి
వలమానబకసంహతయశ్చ కానుంశున్త వాతాశ్చకీకరిణ శ్చ
స్తేషయోదాశుహృదోమిత్రాణి యోమంతేషం మయూరా
జ్ఞాం నిజశుహృద్భువావలోకనానస్త జనితాః కేకాఃస్వర విశే
షాశ్చ కళాతవ్యత్త మధురాః కానుంశున్త వివంభిరహీతాంచర
మావస్థాసామగ్రీపౌష్కల్యైఽపిసర్వండుఃఖితాతంన హాసోధ్యా
లిప్తామయితోహంకరోరహృదయోరామాన్తి నీతావిరహ
క్షణవిహస్యభాభావమప్రాప్త్యేతావన్తంకాలంజీవన్నన్తి వై దే
హీతుమాం వివాశ్యతాపి క్షణమపి జీవితుమశక్తాఘనాద్యన్తి
శక సమవధాన కథంభవిష్యతి సర్వభావిశవ్యతవీవ హాసాతి
దుఃఖాతిశయే వైదేహీతు కథంభవిష్యతయోశనీయమానతయా
పురస్థితామివతాంకుత్వాహదేవీతి సోబోధనంధీరాశవకథం
విద్ధేర్యమలబ్ధ్యప్రాకాన్ ధ్వరయ-యద్వాఘనాదయః కా
నుంశున్త తదాశ్యహింరామోన్తి విశుభః! ఖ శుభాష్టుతయా
కథంలిజ్జీవామృతి యావత్ - హాసర్వంశహాసశుభ్యరవై దే
హీతుకథం భవిష్యతి సర్వభా విశవ్యతవీవ హాదేవీత్యమపి శ
ర్వంశహాయతేః తతఃపుత్రికావోకేసోన్యభాభావంమాశ్చ ధి

రాధదత్తైర్యమవలక్ష్మ్యన్వృత్త్యత్రలేపోమూర్త్యైవనన్యమూర్త్యై
 శ్యగగనస్యేతి ముఖ్యాగ్రహాభాన్తిప్రపదనూపరజ్ఞానాతిశ
 యాలక్ష్యతేలేనచవియతక్యాధికన్యవ్యజ్యతేసుహృత్వం
 దేతనస్యైవనన్యదేతనస్యమనస్యేతి ముఖ్యార్థభాధాత్ సుహృ
 త్వదనైవ్యవ్యంవ్యజ్యతే - తేనచేష్టసందేశాన జితానాం తే
 కానామధికోద్దిపకత్వంవ్యజ్యతే - ఏవమత్యంతైరస్మృతవా
 చ్యమూరన్యాయనిరపేక్షయోర్నైకాధికరణ్యాత్ సుస్పృష్టి
 రవం రామోస్తీతి రామభావస్య స్మృతస్పృష్టగూర్వా విధేయత్వా
 నుపపత్తే రామపదం సకలదుఃఖసహత్వం లక్షయన్ సీతాం
 వినా బీవనవ్యజ్ఞానద్వారా విప్రలక్ష్మ్యుతిశయం వ్యజ్ఞయతి - త
 తశ్చ పూర్వోక్తాభ్యామత్యంతైరస్మృతవాచ్యాభ్యాం సహా
 మపిల్పగ్ధాన్తరసంక్రమితవాచ్యసాక్షాత్సాగ్రావేన సంకరః తయో
 రుద్భిషక శ్వేతాక్ష్య చుట్రిపాదనాదవ మపి తే బద్ధే దాస్యంభ
 వస్తీతి ధ్యేయమ్ - తథా రామోస్తీతి యోధుమధ్ధాన్తరసం
 క్రమితవాచ్యో యశ్చ రామోస్తీత్యనైవవ్యజ్ఞితో విప్రలక్ష్మ
 శ్చ తయోరకస్మిన్ రామపదఏవాను ప్రవేశాదభాన్తరసం
 క్రమితవాచ్యరసభ్యస్యాస్పృశకరః - యద్యపి రామపదస్యా
 ధ్ధాన్తరసంక్రమం వినాపికరోరహ్యదయర్వవిశేషణ బలాద
 వ ప్రకృతాభాసిద్ధిస్తథాపికరోరహ్యదయర్వమత్యేణపయో
 జాదిజః తపిదాతిశయసహనసమర్థస్య చ మత్తారకారిత్వాభా
 వాద్రామపదస్యాధ్ధాన్తరసంక్రమితవాచ్యత్వ మవశ్యంవాచ్య
 మితిసర్వమనవద్యమ్.

ఇతిశ్రీదన్తియోతిదివాప్రదీపాక్షవిశ్వామిత్రవంశముక్తాఫల
 లక్ష్మీభవస్వామిభట్టగుక్మతపరిపాక సత్యమజ్జగత్పభేటశ్రీ
 నివాసుదీక్షితతనయస్య కామూర్తీగర్భసంభవస్యశ్రీమదర్థనా
 రీశ్వరదీక్షిత గురుభర్తణసహజతా లబ్ధవిశ్వానైశద్యస్యశ్రీరా
 జమాదాసుదీక్షిత స్యక్మతిషు కావ్యదర్శనై ధ్వనినిరూపణం
 నామ చతుర్థోద్ధానుః.

శ్రీ హరి యోగోపనిషత్ సూక్తిః .

కావ్యదర్శనః .

శుభ్రమోక్షానః .

అవసరలక్షణం సంకల్పశాస్త్రం యతి-

ఉక్తమిత్యుక్తమం కావ్యం మధ్యమం కావ్యముచ్యతే |
అథమధ్యమం కావ్యం విభజ్య తస్య విశేషలక్షణం వక్తుం
విస్తరణీయం ప్రతిపాద్యన్ లక్షణముక్తం స్మరయతి -

శుభ్రమోక్షానః విచోక్తం తస్య సామాన్యలక్షణమ్ | ౧ -
తస్య మధ్యమకావ్యస్య - కావ్యం భువనధ్యమం వ్యక్త్యైవాచ్య
దనతిత్యాయః - తదేవ భగవదీయతవ్యక్త్యైవ మిత్యుచ్యతే బుద్ధైరిత్య
నేన శుభ్రమోక్షానః వివరణ్యసామాన్యలక్షణముక్తమ్.....
అథ తేషాం విభజతే.

• అనుభవపరాజ్ఞం చ వాచ్యసిద్ధ్యజ్ఞం కుశ్లటమ్ | ౧౦

విశ్వమల్యపాప్రధానైకాకాక్షిప్తమనుష్టరమ్ || వ్యక్త్య

మేవం గుణీభూతవ్యక్త్యస్యాస్తా భిదాస్తేపాః | ౧౪

వ్యక్త్యమితి పదం సర్వత్రా న్యేతి - తథాచానుభవవ్యక్త్యమ
పరాజ్ఞవ్యక్త్యం వాచ్యసిద్ధ్యజ్ఞవ్యక్త్యమ్ అశ్శుటవ్యక్త్యం శబ్ద
గ్ధపాప్రధానవ్యక్త్యం తుల్యపాప్రధానవ్యక్త్యం కాకాక్షిప్త
వ్యక్త్యమనుష్టరవ్యక్త్యంచేతి భువనీభూత వ్యక్త్యమప్రవిధమ్ -
తత్రానుభవం లక్షయతి.

అనుభవతా సహృదయైరివాన్వేయపితృతా |

సోయం విజయతే రాజా సుమనోజనరజ్జనః || ౩౪

సహృదయా సహృదయైరవ్యక్త్యవ్యక్త్యమనుభవత్యమ్ యథాసో ౨ యతి
మిత్యుక్త్యాపై చ నై) తమ్యం వ్యజ్యమానం వాచ్యమే స్ఫుటం
మిత్యనుభవమితచ్చశబ్దశక్తి మూలానురణనధ్వనేన నుభవతా
యానుభవభారణమ్ - అథానైరసంకీర్ణితవాచ్యస్యానుభ

రాజ్యముదాహరణ:-

మౌర్యవృత్తిరాజ్యం బాసకీనశ్వరే ప్రియమ్ | అర్య

సమృద్ధి శృంగారస్వాత్మం నిరరసస్వరః || ౭ -

అత్యంతసౌఖ్యరాసువనిషంజనసమృద్ధిశృంగారస్వవీరరసో
 లజ్జామయథావా - అయం సురశసౌత్తర్షీ పీనస్తనవిమర్దనః.
 నాథ్యురుజఘనశ్చక్కినీవీమ్రం సువీరరః || అర్జునేనకృతం భూ
 రిక్రవసో భుజమవలొక్కతశ్చత్వాః ప్రియాసోలయమ్. అత్యంత
 మౌర్యసశ్వశృంగారరసోత్తమ్ - ఎవమూహ్యమ్ అథర
 సశ్వభావాత్తమ్ తాయా ముచితత్తమ్ ముదాహరణ:-

లక్ష్మీవిలాక సూర్యుల్లలాచనం శీలయేవిభుమ్ |

ఇత్యాదౌరితిభావశ్వశృంగారోంత్యమక్ష్మతే || ౮ -

అత్యంతసౌఖ్యం లక్ష్మీవిషయక శృంగారరసో భగవద్విషయకరతి
 భావస్యంతమ్ - యద్యపి రసభావమాదస్తస్యాం గతానశ
 మ్భవతి - తథాపి రసస్థాయితావస్యాంతయారసాంత్యోప
 చార ఇత్యాదుః యథావా - కైలాసాలయఫాలలోచనం
 చానిర్వర్తితాలక్రవ్యక్తిః పాదసఖిద్యుతిర్నిరభవస్సావస్యథా
 త్రాయతామ్ - శృంగాజన్యశుభిర్ధయే వసుద్ధధంరూథాయ
 భానేత్రయేః కాన్తింకోకనకానుసారశరసాలసద్యస్సముత్పా
 ర్యతే || కైలాసాలయస్యశమృద్ధత్వాల్లలాచన మగ్నిమయం
 చిశ్వకుచానిర్వర్తితాయావక్తః విశేషేణాత్తిరజ్జనం యస్యా
 స్సాకార్యత్యాః పాదసఖికాన్తిర్యః పాతు - యయ ఫాలనెత్తిరు
 చిరజ్జీవయా పాదకాన్త్యా శృంగాజన్యశుభిర్ధయే వసుద్ధధం
 కాయా నైత్రకాన్తిరవిమర్శవ్యక్తి రానేత్రవర్తత ఇతి రక్తేత్ర
 కాంత్యైత్రాగూయన్త్యవయవాహరనేత్రం మదీయామర
 ముచితరోదమపిరజ్జాతీయమరమచితరోమితి పామాయ
 యేనతేత్యానేత్రద్విర్వధంరూథా శోభనదశ్వరత్వైశ్చలస్యా
 మనరసోశరస్వరకుచాకాన్తిశ్చద్యస్సముత్పార్యతే - భగవతిప్ర
 ణతేతేత్యాన్త్రసన్నయాకోకనితారుణ్యం నేత్రయార్చితృ
 త్తమితితాత్పర్యమ్ - అత్ర మూలకాన్తింహితోదయస్సంకో

గృహ సేవోదేవి విషయకరతిభావస్యైవ గృహ-యవ్యవస్థాను
రూపభావశాస్త్రే రిహదేవి విషయకరతిభావాత్ గృహం తథాపి
తదభివ్యక్తి గృహసంస్థానామసృష్టి గృహస్థితులధేయ సం
కర లక్ష్యపాధరసంకర ఇత్యాదుః.....అథ ప్రయోగభా
సం ద్వితీయమపరాత్ గంభీరయతి .

ప్రయోగభాసంకరభావస్యయోగభావరసాంగతా ౧౫ .
భావస్యభావాత్ గృహే రసాత్ గృహే వ ప్రేయ ఇర్హిణరాత్ గ
మపిద్వివిధగణవతి - తదేవేవప్రయోగభావకారమప్యాచక్షతే.
తత్రభావస్యభావాంగతాయాం ప్రయోగభాసంకరముదాహరతి.

వస్త్రేయమహాత్మనా సృజామహాచారవల్మినః .

ఇత్యాదుమతుభావస్యభావాంగత్యం ప్రతీయతాన్ ౧౬ ౫
అత్రమహాద్విషయకరతిభావస్యభావావిషయకరతిభావోంగమ.
యథానా-అమృత్యుః పరితస్సృజన్తి గిరయస్సృజన్తి రాస్తథా
మృగయన్తి సైతానపి చిత్రతీకిమపి సత్తాన్తాని తుభ్యంసమః ।
అశ్చ ర్శణము మున్ను ముస్తుతిమితి ప్రస్తామియావద్భవస్తావ
ద్భిభృదిహంస్త్రుతస్తవభుజోవాచస్తతో ముద్రితాః ॥ పరితస్స
మస్తావత్కున్నతాన్త్రైలాః స్ఫురన్తి స్ఫారావినీర్ణాలమృథయ
శ్చ తథాచిత్తమృగన్తి త్యథాః - తాకగిరిక ఏతానమృధీ
నపి వహన్తి కిమపి కించిదపి నశాన్తాని తుభ్యంసమ ఇత్యాశ్చ
ర్శణ ముమున్ను మురుచీలక్షీతస్సకాయావద్భవస్తుతిం పృ
స్తామి తావదిహంసత్రైలసాగరాంభువగిభిత్తవభుజస్త్రుతః
తతస్తదనస్తేరమౌత ధూస్తుత్యథాచివృత్తానావో ముద్రితా
ఇత్యత్రకవేర్యభూమివిషయకోరతిభావస్య భావిషయకరతి
భావస్య కవిగతస్త్రైవాన్త్యం-యవ్యవస్థాసభూరామౌళయవి
షయయోర్భావయేరద్భుతస్థాన్త్రైలమితి రసవదలక్షారతా
శ్చస్తి - తథాపుష్పధేయ సంకరృప్యపాధరసంకర ఇత్యేవ
ధేయమ్ అథభావస్యరసాన్తతాయాం పృ
స్తామి-సరాన్తి ముదాహరతి.

వస్త్రేతానకిహానస్తకథంత్యుపి తాననే! ఇత్యాది

నిధివిధ్యస్తావిచితోఽభిలాషాచరితైః ప్రాకృత్యభిప్రాయశ్చ॥ ౧౧ ॥
 సృజణవత్సేవాభలాదిపూజాః ప్రైయసీర్వదీకృత్యకళ్యాణా
 మిత్యనాదిరవస్థి - తత్కలపవచనం ప్రైయసోఽనామృత్యైత్య
 భగవే. తాత్పర్యమిహాహ్నిష్యంతి తతస్తానిరవధూతాః శ్రీనివా
 సై - తునస్తానీవస్యత్ర యోనీ మస్యయతుపిచరితోయ - సై -
 తతస్సర్వాత్మనా నిర్వనీర్వలామృచ్ఛున్తి. తైః శ్రీకృష్ణభిస్తు
 తాబో విత్తవారాం నిధేత్యకుప్తుత్వైర్వర్త్యున్తి తద్విచితో
 ధూచరితవాదియాచారివిధ్యస్తాదితీ ప్రాయసేవిత్యత్ర శ్రీభూ
 థాశ్చక్లోరోశనురక్తమిభిరతద్విషవ్యధూవిషయత్యేవాభాసో
 రాజవిషయక తరిగతరతిభావస్యాన్తి క్షు ద్విత్తార్థాద్విషతాం
 రాజవిషయకోరతిభావతీభావః - సమకతరాజ విషయక రతి
 భావస్యాన్తిమితి రసాభాసస్య భావాభాసస్యతభావాన్తిత్వ మితి
 ధ్యాయమ్ - ఏవమూర్జస్వలంకారాభ్యుందితభావస్యపరాక్షర్య
 జ్యోముతాన్యతమ్ - తీర్థనమాహితాభ్యుకుపరాక్షంలంకయతి -

• భావార్థశ్రేణిభావశాస్త్రశ్రుతాహితముదాహరణము.

తృతీయశ్రివణ చాతాశ్చకలమిదమమృతసామగ్రం

యత్రాథావ శాస్త్రాధావాద్భిత్వం తత్రనమాహితాభ్యుపసరా
జ్ఞమిదమేవ సమాహితాలక్ష్మర మారక్షతే - యథాత్వద్వా
నేత్యత్రస్వగంభీరతగర్వాభ్యభావశాస్తిః కవిగతరాజవిషయ
కరతి భావస్యాజ్ఞమ్ - యథావా - అవిరళకరనాటకమృతైర్వృ
కుటితజలసగజలనైర్మమః - వద్యతేతరవైరితాం మదస్సగ
తః క్వాపితవేక్ష్యక్షణే|| అత్యవిషమయేః ప్రధమత్యతీయశావ
యేః మాత్రామటాననరంశేమయోద్విగతీయమిరీ మశావ
యోర్వాత్రాప్త కానవరం రగణవ్యలఘుగుణలోక్య మశా
వాస్తవై తాశాభ్యమిదం వృత్తమ్ - యవ్యపియగయతోఽస్త్య
మతినిరస్తరాః కలామలగాత్మతీ వైభావ్యభ్యసనిరస్తరాన్యర్య
గురవస్త్వర్మలఘునోవా ఆదోనశ్చియోక్త్యా ఇత్యుక్తత్యావతి
రశకకనాలేత్యత్యతీ నితస్తరలఘు చియోగోనయన్తః - తథాపి
కవివాం నిరమృత్యా వదోష ఇత్యాదుః - అవిరళజనిర

నైనగర్జనచదువయకలమీతో యాదుడ ప్రవనైకాం దదృ
శేనకుదస్త్రద్విత్తగమగమిభక్త్యాపిగతభిర్యత్రమదయాచభావ
స్తేరాజవిషయకరతిభావాంగర్యమభావాశీశ్యభావాద్గత్యేన
మాహిరమహతుభావకాన్త్యలక్ష్మి-రాఖ్యంభావకాన్త్యలరాజ్య
మిత్యన్యే- ... అభభావోదయభ్యనుచరాన్త్యం లక్షయతి.

భావోదయశ్చద్భావాన్త్యంభావోదయంవిదః।

త్వద్దానశ్చిదగాదేతి కామధేనుర్విసమగ్రీతామ్॥ ౧౧౫
అత్రీ కామధేనులగజ్జాభ్యుభావోదయస్య రాజవిషయకరతి
భావాన్త్యమ్ - అయమేవభావోదయాలక్ష్మిరయా చక్షతే-
యథావా - సాకంకురంగ కదృకామధుసాన లీలాగతుకం
సుహృద్భిరపివైరిణితేచ్యవై-అన్యభిధాయితవనామవిభో
గ్యహీరం కేనాపితత్రోవిషమామకశోగవస్థాన్లయ్యగద్యకాసు
హృద్భిరపిసహతవవైరిణిమధుసానోద్యతే సతీత్యప్రసామో
స్యస్యాహ్వనాయత్వన్నామధేయంకేనవిడుత్తంసత్త్రవైరిణి
మస్మహామవస్థామ కరోదిత్యత్రీతాసాఖ్య భావోదయస్యరా
జ విషయకరతి భావాన్త్యమ్ - ... అభభావసేధ్యాభ్య
నుచరాన్త్యం లక్షయతి-

భావాన్త్యంచెచ్ఛావ సద్భిభావసేధ్యపి కాన్తకమ్।

సమగ్రీతేరమభిహిం గృహ్సాతినేవ్యతాముయ॥ ౧౧౬౫

భావసేధ్యభావాన్త్యేభావ సేధ్యాభ్య నుచరాన్త్యవ్యజ్యమ్ ఇ
దమేవభావసేధ్యాభ్య నుచరాన్త్యం చక్షతే - యథాసమగ్రీతే
తివజాభ్యాం వ్యక్తయేలగజ్జాహషణయే స్వమూల్యవ్యత్రే
భావసేధ్యసృచదేవీవిషయకరతిభావసాన్త్యమ్-యథావా -
అసోధాతిత్కాల్లానదసహ భావసృతచసఃకథానాం విస
మృష్యభవరసికత్వలమహితుః. సమగ్రీతాదంబోదిత్యాత్మకట
వటువేషావసయసత్వకాన్తేదిల్యాభ్యాంయూగవదభియ్యక్తప్రే
రేభావః॥ శైలశ్చహితుస్త్రాణముల్లసన్తీయాసోధుమకత్వతా
తద్యతసపసాన్తసోధాన్తసహిష్టుబదంతభావరీరనిరవేక్షము

విసమృష్యభిరసిక ఇతివా కాన్తరమ్ - చ్చ ౧౬.

యాదుక్తిః అహంకురుతి-మహారాధీశురీతి తానవావాకిజక్రొత
 హాసేనేతియావత్ అథకస్యోపమాసంసరస్యోక్తిః హస్తాంబుం
 విరరతి- యదిధీరుతయావివిక్తతేక గత్తవ్యంసహింసామహస్వ
 యంఽస్తుం సహటవతుః కరావలక్ష్మణం దేహీతి అథకస్య
 ద్దీక్షిహహామత్యక్రమిజుతియవతిరయామహహస్తావలక్ష్మ
 సందామంశక్తోపిసన్తమాంబ్రతనియేజయసీరియావత్. అథ
 చలితేనన్దికా నైవాహావాసియాసీతి- అసీతి ర్విదుర్ధ్వవ్య
 యమేష్యోధకా ఇత్యాహః- అన్నప్రీతామహచరణాః కవస్వా
 నిశిష్టాస్తు- కస్యాధిభర్తజతి చవస్వారస్యేన కశ్యక్రమి
 దిత్యాది సర్వంకస్యాయా వివచనమేతథాహా కవద్విడుఃక
 న్వాకంచిత్కామయాసం పృత్యాహ - రెవలకశ్యక్రమి
 అశ్వలగచ్ఛేతి- అథరన్దిన్నచీశరత్యావాకాత్వరేతిచలేశ్యర్థ
 క్తిమాత్రివివకించలసీతియావత్ అథరన్దిన్నగతే కత్యాహ
 అహంకురుతి-అతఃపితృపేరాధీవానస్యేచ్ఛయాత్వయావా
 రన్తముద్యుజ్జ ఇతియావత్ - అథరన్దిన్నచీయాతి పువరాహా
 స్తాలక్ష్మంవిరరతి-పునన్దికా కరావలక్ష్మణాయావ సేవతి
 కత్యావాహాహామత్యక్రమిజుతి-పునన్దిన్నచీశ్వత్యాహ
 క్వత్వంయాసీతియావతేత్యాహః- అతీకశ్యక్రమిదిశక్తా
 కాత్వరత్ననూయా అహంకురుతి శ్వగతికురుతివావత్.)
 తేస్త్వృతిః-హస్తాంబుంవిరరతి శ్రిమః- హాహామత్యక్రమి
 ఇతికావ్యోక్తేదేశ్యం క్వాయాసీత్యామ్యక్త్యావ్యవ్య
 తి ఇతి పూర్వపూర్వోచితురైన భావానాయుపనిబద్ధవాక్యావ
 శబః తానాచరావిషయకరతిహావస్యాజ్జిమ్- ఏవచ్ఛయేపూ
 ర్వమశుంలక్ష్మణీమవ్యక్త్యచీస్తావె రసాదిహామ్యత్వేకశవ
 తావయాలక్ష్టరా గుణీభూతవ్యక్త్యచీస్తావే ప్రవాహారివ్యక్త
 ఇమ్యుక్తాన్తిప్రహావాహూతాః- యవ్యవికావోదయరావన్తి
 భావశబః త్యానిసాత్కారకేయోపూర్వరుక్తానీతథావియా
 క్తిసామ్యత్వర్యాహాచనమీశః-కశ్యక్మయిదిత్యప్రతిపా
 న్యవ్యలక్ష్మణతయాస్తాని- మమైకస్తూత్వాహావశేషగుణి

జ్ఞానము కల శాస్త్రవ్యయము కల పాటిమ శకశిక్షాసంకల్ప
 తించ అతోమయారామధర్మచరణాద్రావ్యంబు ప్రాప్తంబుకల
 ఎఱురాక్షేమ సేమధనవల్లెకుశశ్చలంబునుతో యద్యాపా
 సీతాచనవ్యధిగతేత్యత్రజనభాగ దిత్యాదకు నానాంతుల్యత్వ
 శుభారయ శబ్దక క్రిమాలభ్యనివిషయోరామెనశుమల బహు
 నూతిమయభావోఽయం ప్రంరంబుత్వమితివాచ్యం కను-న
 శ్వత్ర్యవ్యజ్ఞమానం రాహుఽమయం వివాదుయాప్తం రామవ్య
 మితివాచ్య సిద్ధ్యశ్చమనావ్యక్త్యమానవాచ్య సిద్ధ్యంగస్యేదేది
 మువాచరణంయ క్తమితిచేత్వత్వమ్—సుయాథాపిప్రాప్తాకు
 కలశశుతానైపపాహాశులిపాశేవ్యజ్ఞమానరామవ్యత్వత్వశు
 మాలోపాశుశ్చుతవైవపుష్టులవాచ్యాశాశ్య హాధాశ్య
 నప్రతితేః శుక్రతోవాచరణత్యక్తు విరుద్ధమితిశ్యాయమ్ ...
 అథాథాశక్తిమాలవస్తుధ్వనేర్వాచ్యాత్కగత్యమువాచరణ-

అలిక్ష్మ్యంకుమనైస్త్రిమల్లాశయిణిచాబ్ధినిమ్దిత్యా

వాచరణశక్తిధ్వనేర్వాచ్యాత్కగతామతా॥ ౨౦౮

అత్త్రేప్రేరీయమాన విక్షేపవాయకవృత్తాన్తశుమాలోపాశుశ్చ
 తస్య పుష్టుతాదిత్యవృత్తాన్తస్య ప్రతితేరెచ్చాస్తిజాతా
 నాంకరివృత్తిశుభాప్త్యాయథాశక్తిమాలవస్తుధ్వనేర్వాచ్యాత్క
 త్తాన్త ప్రతితేరిత్యాయమ్—యథావా—అగత్యశుభ్ర
 తివియోగ విశంకులాన్తీదుమ్బాజినిం క్వచిదపి మపితిత్రీయా
 మః- ఏతాంప్రసాదయతికశ్యశనైః శుభ్రాతేతస్యజ్ఞేవాదిశు
 తనేనశ్చమానోరశ్చేః॥ క్వచిదపిమేగోరకురథాగ నాయకాన్తక
 శాన్తిభావరతిం నీర్వారణనాకాయకశ్య శుష్పిత్యాగత్యని
 జ్ఞానేన విభూజిన్తీదుమ్బాజినిం నరిసిం నాయకాన్తపాద
 శతనేనకరణాంతరజేన చరణప్రకామేనచకనైశ్చనైః పుష్టు
 నయనివిక్షేపయతిగతరోమృతరోమృతేత్యత్రీక్ష్యనివాదిశువా
 నాంశుర్యాన్తశుభాప్త్యాయథాశక్తిమాలవస్తుధ్వనివిషయో
 యోజ్యాయితానాయకవృత్తాన్తస్యశ్చరణి కమనినీవృత్తాన్తయో

వియోగశుభ్రహ్వల జ్ఞేనితివాతాన్తరిమ్. శు. ౨౦౮

[illegible]

శ్యామల్యశ్చ నయన్యాపిదుఃఖభేద్యంతతానుబద్ధమ్ ।

భూభాగు తాహిరిత్రీయభూ-స్త్రియ్యుధిమేఖలామ్॥౨౩౪॥
 యాత్రిహిహస్తనసన్నిభవ దనున్దిపితయోశు హృదయ-
 నామశ్యుతిమఖివద్యోవ్యత్ గ్యప్తత్రాస్సుటం నామగుణీభూ
 తవ్యత్ గ్యం యథాగుణాహితప్రీతిరితిభిమసేనేవాతిప్రీతిభేన
 యాధిష్ఠిరాశుమ్యంరాజీ దుఃఖేనవ్యజ్యత ఇత్యస్సుటమ్-యథా
 నా-ఆద్యప్రదర్శనూత్త్రాద్యప్రేక్ష్యేష్యురుత- సాద్యప్రేన
 సద్యప్రేనభవతాలభ్యతెనుఖమ్| నాయకస్యసౌభాగ్యంచాశు
 జ్యప్రీతాశయస్తానకసాక్ష్యజ్జిరియన్-భవత్యవ్యప్రేనశ్య
 త్త్ర్యోదయాన్న సుఖంలభ్యతెవ్యప్రేపి రుడితివ్యప్రేష్యయాన
 ముఖంరదభంధాపిభవతానసుఖమితి నానోర్ధస్సుటమ్| ఇ
 త్రియమానస్త్యవ్యప్రేయథానభవనీద్యప్రేయ తాదేవాన్యత
 ర్త్యావిరయోభయం యథానభవయసి తథామత్సన్నిభావ
 సర్వభాషాతవ్యమిత్యేవంయాశుస్సుటంసప్రీతియతే - పూ
 ర్వోకాకారణకర్తృత్త్రీమూలాలక్ష్మర భ్యనైరస్సుటర్వమిహ
 ర్విధాశత్త్రీమూలకస్సు భ్యనైరస్సుటర్వమితిభేదః - ఇదమేవ
 మ్మిష్టమిష్టపాపమతే. ... అథనన్దిగ్ధప్రభాస్యంలక్ష్యంతే
 స్వాత్మన్దిగ్ధప్రభానత్వంనాచ్యాత్వాప్రభాస్యంలక్ష్యం
 త్యామలాశ్యరణైరీవిత్తేజవిసంహయమ్॥ ౨౪౫॥
 యత్రవాచ్యాశీతయోవ్యత్ గ్యస్యప్రభాస్యంసన్దిగ్ధంత్ర
 కన్దిగ్ధప్రభాస్యమ్ - యథావేగఃత్తురగావలోకసేనవ్యజ్యో
 పలామసేచ్ఛాప్రధానం కింవాభయానకరనస్థాయీభూత భ
 యానుభూతయాపంవాచ్యమేవ ప్రభాసమితిసన్దిగ్ధప్రభా
 భాస్యమ్ - యథావా-కారమృతిజ్యోత్పరివృత్తైర్యక్త్యస్త్రా
 దయ-రమ్యుఇవామ్యురాశిః | ఉమామృతే విద్యుఫలాధరోక్ష
 న్యాకారయామాశుపిలోచనాన్ని రన్ద్రికయశుమయేయథా
 జఃధిః శ్చిత్ప్రీతిర్విధైర్యోభవతి తథామృతసేగ్యహితచాపేశుతి
 శ్చిత్ప్రీతిర్విధైర్యోభవతి విద్యుఫలసద్భూతాధరగారీమృతే శ్చి
 త్ప్రీతిర్విధైర్యోభవతి విద్యుఫలాధరగారీమృతే శ్చి
 త్ప్రీతిర్విధైర్యోభవతి విద్యుఫలాధరగారీమృతే శ్చి
 త్ప్రీతిర్విధైర్యోభవతి విద్యుఫలాధరగారీమృతే శ్చి

చున్నితుమీచ్యదివ్యక్ గ్యంరత్యనుభవయో పంఠిలో రనన్యా
 పారణంబాచ్యమీ యేనయోస్పాధక బాధక వ్రమా నాభానాత్పా
 తాన్యంసన్నిగ్మ- యెనైవలూపీ కేసభగనాః త్కుసన్యానన్విధమ్
 తి తేనాపిదేవీ ముఖావలూక సమ్మహాస్యవంధావయా మి సేతి
 నాచ్యసోత్తవ్యక్త్యా త్పాధాన్యసన్దేహ త్సన్నిగ్మ పాధాన్యమి
 త్యసే. అథకుల్యపాధాన్యంలక్షయతి.

వాచ్యాత్పాధాన్యతోర్యకుతుల్యప్రాధాన్యమివ్యతే।

కాతాన్యత్వైంనుద్యుకంప్రరణీయాజ్ఞానాద్యశః॥ ౨౫౪

యశ్చినాచ్యస్యవ్యక్ గ్యస్యరప్రాధాన్యంతుల్యధరవత్తుల్య
 మవత్తుతేతత్రకుల్యపాధాన్యంయథావైరిస్త్రీ కాంధ్యశఃప్రర
 ణీయాజ్ఞానాజాతా ఇతి వాచ్యసన్ని వైరిగన్వర్వ నిపాఠితా ఇతి
 వ్యక్ గ్యస్యరతుల్యంపాధాన్యం ప్రరణీయాజ్ఞానాఇతినాచ్య
 స్యాపి నిదగ్ధోత్తయార్థమత్కార జన సేవ్యక్ గ్యసమకీషక
 త్యాగ-యథావా- బాప్త్య నాభిభవత్యాగోభవతా మేవయా
 తయే। బాదుదగ్గ్యశ్చవోమిత్రమన్యథాదుర్న నాయతే॥ ౨౬౦
 రాకగదూతం ప్రితిభాగవసస్య ప్రితిసన్దేశవాక్యం బాప్త్య
 నానాంపరిభవస్యప్రిన్తు తస్యయస్తాగః కరివజానంసభవ
 తాంరక్షసామేకశ్రీయసే - అన్యవాబాప్త్యగకరిభవాత్యాగ
 యమృతకమా సేవ్యరత్వప్రిత్యాసత్త్వామిత్రం భవన్నయం
 బాదుదగ్గ్యదుర్న నాయతేక్రద్ధోభవతితి వాద్యం నిదగ్ధోత్తరూ
 శతయా బాప్త్యగ కరిభవా త్యాగ బాదుదగ్గ్యః క్షత్రియా
 నామితభక్షసాం సేర్వసాదుపిక్షయ కరిష్యతివ్యజ్ఞేనచదు
 త్కారజననే నమకీషక బాదుగహతితిమల్యపాధాన్యమ-తేరి
 త్తురక్షఃక్షయలక్షణంవ్యక్ గ్యంబ్రాప్త్యనానుసరణశ్రేయస
 ఇతివాద్యంరతుల్యమితికుల్యపాధాన్యమతేర్యపాన్యముః-అ
 త్రి పాధాన్యస్యసన్దేహసామ్యమేవ్యక్త్యా కయ్యపివ ప్రియ

బాప్త్యనాతికమన్యాగఇతివాతాన్యత్వ బాదుద
 గ్గ్యస్తే భామిత్రమితిర. త. ౧౪.

గంత్రిశ్చిత్రైకస్యధావస్తుశక్యకావ్యపాఠ్యామః.
అథా కావ్యక్షిప్తంలక్షయతి.

కావ్యక్షిప్తంయతి) నామైతా కావ్యవ్యజ్ఞకశేష్యతే।

మన్యేనాసుథ గామస్త్రోయగార్హస్యమీనానుభావః॥ ౨౬౪
యతి) కాకుస్సామరీవవ్యజ్ఞకాతర) కావ్యక్షిప్తం పురియ
మామూరిధర్మిషేధోవా కావ్యక్షిప్తతేత్రుతిక్షిప్తవ్యవస్థాన్వ
ర్థతాయథాసాసుథగేర్విశ్ర కావ్యవార్యసాధాగ్య నిశ్చేదన
నైకసాసుథగేరివ్యజ్ఞతే-వను—తథామూతాండ్రప్రస్థాన్వకస
వసిసామూలతనయాం వసేవ్యాదైస్సార్థం సువిరయుషితం వ
ల్లలధర్మః-విరామిస్యావాసేఫీతమనువితారమృనిభృతంగురుఃభే
వంభిన్నేమయిథజితినాచ్యాపికురుమా ఇత్యత్రాపికాకోర్య్యం
జిత్యావిశేమత్తక్రికథం పు)కావ్యనింకుక్తంకృతియోజ్ఞా
సజ్జితీన్న - తర)పు)కృమభివ్యజ్ఞకావ్యాంవిశ్రాంతాయం
తదైవ్యవ్యజ్ఞానవతాంసన్మావయానాంభిన్నేకోకస్యామ్య
గ్యకావ్యిష్టిన్నజ్జితీతదన మయిరమిపోయజ్యతే కింర్యచికాం
మకురుష్యేవసయత్తజ్జితీవ్యజ్ఞజ్జితీతర)న కాకోస్సామరీవవ్య
జ్ఞకత్వమినామరీధితర)భగః-వవసాసుథగేరికావ్యన్వయ
న్యామోగ్యతయా వివరితలక్షణయానసాసుథగేరిత్రుతి స
మృవాత్రిమిశ్రత్ర కావ్యవ్యజ్ఞకతాత్రయితజ్జితీ వాచ్యమ-లక్ష
ణయానసాసుథగేర్వ్యంకలాభేవససుథగైవ్యవభాతకాంకో
వ్యజ్ఞవావిషయవేత్త్యామః॥ శన్యేవం-నిశ్చయ్యతదవ్యవస్థాన్వ
స్త్రుతలంఘిత్వప్రరాగోధరోనేత్రేహరమనలజసేపురితాత
స్త్వితవేయంతమః । మధ్యావావిమూరితావ్యవస్థాన్వకావ్య
దాగమనావీంస్సామమిలోగతావీపునస్త్రస్యాథమస్యాన్వక
ఇత్యత్రాపివావీంస్త్రవగతావీకిన్త్రతస్యాథమస్యాన్వక మేవగ
తావీతి కావ్యవ్యజ్ఞానసమృవామత్తమతావ్యతానస్యాన్వక
న్న-తత్రా)ధరుతుజేనైక వివక్షితాథావ్యజ్ఞాన సమృవే కావ్య
వ్యజ్ఞకత్వానశ్చీ కాధార్ - యద్యద్యత్రాపికాకోర్య్యజ్ఞకలా
కశీర్షివక్షితాస్యాన్వకామధ్యమకావ్యతేవేత్త్యామః-యథా

కా—మధ్యమిరారీతకతంశుమరేమోమిద్దుశ్చాననశ్యమిరం
 సవిదామ్యుగస్తా. సంచూర్ణయామిగదయానమయోధిమాయా
 శబ్దంకలోమగవతాం వృజతిఃపదేనఃసంకల్పశ్యభీమసేనశ్య
 వాక్యమిదం సీరవశతంకోపేనయ్యధినమధ్వామిదుశ్చాననశ్య
 వత్సోమధిరం సవిదామి సుయోధిసోమాయా గదయాన శం
 చూర్ణయామి ధవతాంనరుమమృతతిర్ముష్టిరఃపదేనపశ్చ
 మగ్నామిహాంపుగిగ్నావ్యతయాన్వీకృత్యేతియావత్ మ
 త్యోధసేన శబ్దః(కరోత్విత్వత్) పృథి నకారం కాకుఃతయామ
 ధ్వామ్యేవేత్వావ్యత్యం వాచ్యయఃప్రతిషేధప్రస్థితేభి
 క్షస్మరయైవ పృథియతే. అథాసుప్తరంలక్షయతి-

వాచ్యోన్వీకృత్యంవ్యత్యంచేదసుప్తరమితిరతమ్ |
 ఆతపఃక్షేకసులభంసుకృతంతవదశానమ్ || ౨౭౪ |

యత్ప్రియ్యంవాచ్యావేక్షయానికర్షణానితత్రాసుప్తరంయ
 తాధవద్వశానంతిచక్షేశంవిదైవసులభంసుకృతమితివాచ్యా
 వేక్షయానిరతిశయానన్దకర్షయాశంవ్యత్యం చమత్కారా
 తిశయజనకత్వాధావాన్నికర్షణానిత్యసుప్తరమ్-యథావా—
 వాదీరః కుమంగుడ్డిగసడిడికోలాహళంసుగంతిపిఃఘరకత్తు
 వాత్రదాపివహ్మఃఇస్తింతి అంగామ్ | వానిరకుష్టోద్దీన శకుః
 కోలాహలంశృంగత్యాః - గృహకర్షవాశ్చ పృథాయావధ్యా
 స్తీదన్యజ్ఞాని || వేతననికుష్టేదత్త సజ్జేతా కాని త్తత్రత్య
 శకునకోలాహలేన తత్ప్రకాముకశ్యగమనమనుమాంకారా
 మ్మహవంయవాళాతేతివాచ్యంకాముఖాలతాగృహం గత ఇ
 తివ్యక్తిశ్చపుకుత్కారాయశ్చక్షే-అత్రీవాచ్యత్యైవచమత్కా
 తకారిత్యేసహృదయాపివ ప్రీమాగమ - అన్యేకువాచ్యస్యా
 ద్విసాదన్యానుభావతయా సాక్షాద్రశవ్యజ్ఞకతయా చమత్కార
 కారిత్యంవ్యత్యస్మత్తువాచ్యంత్యాగీకృత్యవిలమృగరశవ్యజ్ఞ
 కతేతివాచ్యావేక్షయానకర్షణాలతేత్యయః.... పితంస
 తీర్థుతవ్యజ్ఞానుతావృత్త్యామిహాపి త్వనితద్యధాశ్చ

మతీశ్చాల్లతాగతాధా నిన్దున్నాంతంకల్పః

[illegible]

ఏషాం యోగే వ్యలంకృత స్థానస్య స్థానవస్తథా ॥ ౨౦౪ ॥
యథా స్వప్రభేదైర్యోగే బహవో భేదాన్తథా లంకా రైర్యోగే
పిబహవో భేదా భవన్తి - ౭ థా లంకా రైరలంకారయైశ్చ నుజా
భూతవ్యజ్జ్యైశ్చ త్రిభువనకరణసంస్కృష్టైశ్చ పురోహితా
వృంధ్యవిభేదానాం యోగే ర్యవస్తా భేదా భవన్తి త్వాహ -

అలంకార గుణభూతవ్యవహారములను వివరించుచున్నది.

[illegible]

హృదయంకరై నృహచిరై నైవ్యైః - శుభకర శంశుచిహ్నం
పునరపునరైవతే జహద్యై శుభ్యవిహహాభోద్యైతర ఇత్య
వ్యయైః - పదమనన్త కదాచిన్మహ్యైవ క్షయేక్షయంకరై విద్య
కరైవిద్యం శంశుచిహ్నవిహహాభోద్యై

శాస్త్ర విజయం కారణముగా చేయవలసినది.

అతిథిగోగతో ననుభవభిక్షాత్మకమంభవని॥ ౩౦౪॥

నిత్యం శ్రీకృష్ణాంబా మూలయో రద్ధానృత సంక్రమితాన్య
 న్నతిరస్కృతవాచ్యయే! త్యాకున్తి వర్తే విదుషావపి కృత్యరిః
 కుంభయత్రోహిత్యత ఇత్యాత్మికయేః సోయత్తే శర్మ కుయే
 శ్రీకృష్ణాంబానృత రేణానాచక పదకృయో గానున వత్త్యాప్ర
 యాజనమవశ్యం వాద్యంత చృప్తేయేజవరూపం కస్తువ్యం
 నాంబినానప్రతీక్షత ఇతిద్వితీయోల్లాస పద కృతిపాదిత్యం-
 తథాకబ్జశక్తిమూలఫలై శదాగ్రత్ సూదురధిరోహత సూరిత్యా
 కావ కృత్యతం యద్గజాదికస్తు తేనయః కృత్యతస్యోపాహ-
 ంకారకృతవ్యంజనాంబినానప్రతీయే తేనత్యాగ్రిభావయః
 కృతకరణేన పాతకరణికార్థ పద నియన్త్రితవ్యేనాపాకరణికా
 ర్థస్య తేనూపయాదేశ్యానృతః ప్రతీత్యనమ్మనాత్ అర్థశక్తిమూ
 లఫలైపివ్యంజనాం బినానగతిః తథాహి - యే తావదిధిహితా
 నాంబినానామనృతయమభేదధతిభాట్టా నైలివ్యక్తీనామానంత్య
 వ్యధిచారాభ్యాంసంసంకేతగృహ విషయతాక్తిస్తువాత్సాదీనాం
 చతుర్థామేత తద్విషయతా నామాన్యేక్యహినిశక్తికానామవి
 తతానాంసమధివాచారేసత్యాకాంక్షయోగ్యతాశుర్తివగా
 వతదాధోగ్యశ్రుత్యవపదహి కార్యభావః ప్రతీయతి ఇతివదన్తి
 తన్తే హివాకార్యభావస్య ఘటానయవాది శుంభగృహ రూప
 స్తైవనాభిధేయతా - తావరావ్యంగ్యస్యాభిధేయతాయామ-
 పాతకరాస్తు - దేవదత్త గామానయేత్సుత్తిమవృద్ధ వాక్యప్ర
 యోగశుమనస్తరంసాస్మాదిమన్తం చదార్థం ప్రయోజ్యవృద్ధే
 నమానయతిస్తతి తటస్తోభ్యుత్పత్తు సేవానయన రూపయా త
 త్వేష్టయాస్తావాక్యవ్యవహర్యో నేనావగత ఇత్యనుమానయా
 భిష్టస్యతస్య వాక్యస్యాభిష్టే రస్త్రివానయన శుంభగృహపే
 వాకార్యభావవ్యవహరకభావలక్షణం సువృద్ధతావభారయతి న
 త్వాద్యైవ శ్రీ గాంబాన దేవదత్తాశ్వనామయేత్యాదిప్రయేగే
 త్యావహిద్యాపాత్యాం గవ్యావచదిప్యానయవాక్యస్యతేరితే
 దభావశక్తిమగ్ధభారయతి - తత్యాన్వయ వ్యతిరేకాభ్యాంప్ర
 కృత్తినిమ్నత్వస్య తరపరమేవేవ కృత్యోయో గార్హంసకువద

[illegible]

[illegible]

తుకన్త స్వాధకుస్వాధి కమిత్యాదౌ తదన్తి కమక గృహస్థి
 విధ్యాదికపి సార్యవివేకాన్యమితి తేపియ స్పృశ్యబ్రతిన్యాన్య
 శ్యతాత్పర్యాశ్చిద్ధ కయాదేవాన్యాన్యాయాః తథాహి సా
 యకస్యహి వ్యాపారః పుత్యక్షసిద్ధకయానపర్యన్యః సూక్ష్మశ్చ
 ద్విశ్యకుత్యాపారస్స క్షేతాద్యాపాధికతియత్రైవోపాత్తశ్య-
 ద్విశ్యవ్యాపారస్స త్రైవ తస్యశ్చద్విశ్యతాత్పర్యం వాచ్యమ్. ఆ
 తపివహిహి తోస్థిపాముత్విజః పురరస్తీత్యత్ర ఋత్వికప్రచ
 తనశ్య చోస్థిషశ్యచాన్యతః పాప్రత్యావదవద్ధదహనశ్యాయే
 కాప్రాప్తం రహిత్యమాత్రం విధేయమితత్త్రైవ విధేస్తాత్పర్య
 మిత్యపాత్త శబ్దః తాధిధాయపవ్యాపారవిషయవతాత్పర్య
 మిత్యపాత్త శబ్దాభావవతాత్పర్యముక్తమ్ - అతపవదధ్వాతా
 చూతీత్యత్ర మూకుప్యాగ్ని మూశ్రింజు మూతీత్యనేస్తా
 త్తత్వాద్దర్శ్యశ్చ లోకతః ప్రాప్తేః కారకత్యమాత్రం విధేయ
 మితత్త్రైవ విధేస్తా స్పృశ్య మిత్యపాత్త శబ్దార్థ ఏవ కారకత్వ
 తాస్పృశ్యముక్తమ్. అతపవచ లోకేపిరక్తం పుటంవయేత్యత్ర
 త్రయాణామప్రాప్తా త్రివిధిరన్యసమాత్రప్రాప్తాద్వివిధిః పటక
 యసూళయప్రాప్తా వెకమాత్రవిధిరన్యపాత్త శబ్దార్థ ఏవ తత్ర
 తాత్పర్యముక్తమ్ సచ లోహిత్యాదయస్పిద్ధయాపాః పురుషత్ర
 పుర్త్యవిషయత్యావక్రథం విధేయా ఇత్యవ్యన్త ఇతివార్యం
 యాతానాం సిద్ధ విషయానాం శవ్యానాం సాధ్యవిషయానా
 న్నాశబ్దానా ముచ్చారణేభూతం భవ్యాభావయైవోపదిశ్యతఇ
 తిదధ్యాదికారక పదార్థాః క్రియాపదార్థైరన్యయ మానా ఆ
 కింవిత్కుత్వతః కారకత్వా సంభవాత్ పుతానకేయాను
 మ్. శ్వశ్వశ్రియానిశుశ్చుభాపాధికతాన్తర క్రియానిరధి
 శుశ్చుభా త్యాభ్యమానతాం ప్రాప్తువస్తి తి సిద్ధానామపి సవి
 థేయస్త్వివిధః తన్నాడుపాత్త శబ్దవ్యాపారవిషయవతాత్పర్య
 తాత్పర్యం వాచ్యమితి తథా ప్రతితత్త్వాత్ర ఏవ తాత్పర్యకరం
 తత్త్వాభావోపాధికత్యత్ర అచరన్తి స్మపి తాత్పర్యం స్వాత్ పూర్వ
 త్యాదీకత్యయా ప్రాకాశ్యత్య దీక్షుకీర్త్యవ వసూర్య సామమ్

త్యేనాత్మత్వప్రతిపాదకత్వప్రతిపత్త్యం వాచ్యతే - సత్య
 పరతత్వతాత్పర్యాధానేవ్యర్థసాపేక్షాదిత్యుక్తమితివాచ్యం
 సత్యత్రైవిధ్యుత్పత్తిమేవనెత్యుచ్యతే - ౧౦ తుతాత్పర్యమస్త్యే -
 తత్పర్యైవివిధాననిర్వహతీతివ్యంజనావశ్యవాచ్యత్యేవాచ్య
 తే - సచరహితాత్పర్యసర్వాచార్యుర్యుతైవ కల్పతామి
 తివాచ్యమ్ - త్యక్తార్థే శంకతాగ్రిహేపి శుక్లమయస్య
 తదభావప్రతితే రధిధాత్యులశంభవార్ - సత్త్వముపాత్తక
 బ్ధార్థపవతాత్పర్యైవంభుజ్జ్వలనాచాశ్యుపాభుక్త్యా ఇత్యు
 త్యైవివంభుజ్జ్వలితాశ్యశ్య శుక్లవాక్యత్యతయా విషభక్షణ
 విధిచరత్వాసంభవాద్విశ్రుత్య హే సభోక్తవ్యమిర్వరాత్పర్య
 మితి శ్రీవాదోపసాధ్యో రిపుగృహభోజనస్థితిపాత్తికబ్ధాభా
 త్యాధావాదితివేన్న రతిహిమనాచాస్యేతిచకారోవాక్యవ్యయ
 పాప్యైకవాక్యతా భూపాదయ త్యస్యభావకారవైయర్థ్యా
 త్ ఏకవాక్యతాయాం వైకార్యమువశ్యతమ్ - సచాభ్యాతా
 న్నచదవాచ్యయోభావక్షణ భోజనయోర్వయేవచి ప్రభావర
 యాజ్ఞాన్తిభావనాన్యయాసంభవాత్తథమర్థకత్వమితివాచ్యం
 రయోఃకృదన్తచదవాచ్యతాకల్పనైవద్విషద్భువాభోజనంవిష
 భక్షణమితి ద్విషద్భువాభోజనై విషభక్షణత్వాహేవైకార్థ
 త్వసంభవార్ - సచమూశ్యుపాభుక్త్యా ఇత్యేతావలైవనివృ
 త్తిసిద్ధావేషభక్షణవాక్యంవ్యర్థమితివాచ్యమద్విషద్భువాభోజన
 స్యాధికావిష్టసాధనత్వావగమవైవరత్పిలత్వావరశ్రుత్యాశ్యక
 తాశ్యతావన్న చకార్థ పవతాత్పర్యమితి సదోషః యత్యేమి
 యంభుజ్జ్వల్యేతావదేవోచ్యతే రత్యాపి శుక్లవాక్యశ్యవి
 షభక్షణవిధానకల్పానుచితత్వా విషభక్షణాదపి ద్విషద్భు
 వాభోజనంబుప్తమిత్వధిపాంయన్తంవాక్యంకల్ప్యత ఇత్యుచ్యతే
 చుచాభావప తాత్పర్యసే యత్వాసేషపదస్య ద్విషదన్న భూ
 జ్యైర్యశ్యర. మూభుక్త్యా ఇత్యుచ్యతే. లక్షణకల్పితమితివాచ్యం
 చుచిః ప్రకృతేచముఖ్యాభావాదావ్యధానా న్మలక్షణాదు

శ్రీమద్భక్తగణపతియై వక్షుశబ్దప్రకాశననరం యా కావర్ధం
అవక్షుతే తావతిః పునాభిధవ వ్యాపారవిమృశ్యతే తదాత్మ
త్వం తుల్యతే జాతః కవ్యాతేగ్నితీతి వాక్యప్రకాశననరం
త్వం నేపార్థవోకయారవిమృశ్య నేపావక్షుమానత్వార్తయారవి
శబ్దపాభిధావ్యాపారస్సార్థననురత్తముఖప్రసాదాదిలిఖ
ప్రతిసంధానెసతిసుఖాదిపతితర్పణికాప్రకృతేమనఃకథి
తేష్వతర్పిలమనావసానం లక్షణీయార్థసాపేక్షదీర్ఘయాభి
తయైవ ప్రతీతిస్తేః ననురత్తను భాగ్యధాదాదిప్రతిసంధానే
కాభిధాయావత్సేవా న్నదీర్ఘదీర్ఘతయై 2.4.4.4. లక్షణీ
యైవస్థితి సంభవతః లక్షణావశ్యతీతేష్వతర్పిలమనా
లక్ష్యంగన్ధలే వ్యంజనానరిచమ్నవైవసాదితీ 2.4.4.4. త్వార్
వైవసర్వత్రవ్యంగన్ధలేతే తే తుల్యత్యతం దీర్ఘదీర్ఘాభిధావ
త్వసయా కిష్టావకతలితవాక్యప్రకరణానానా భావాం
నకువాయోచరదావ్యుత్పన్నత్రకర్తాదితీయావైవసర్వత్ర
తస్యదావ్యుత్పన్నత్రకర్తాదితీయావైవసర్వత్రతస్యతే
తుల్యమనాభిధావైవసర్వత్రతస్యత్రావితేష్వార్
ప్రత్యాదీనాం తుదావ్యుత్పన్నత్రకర్తాదితీయావైవసర్వత్ర
భావయావత్సేవా ప్రకృతీలః 2.4.4.4. త్వార్వైవసర్వత్ర
త్వార్తే - ననుయోచానాభిధావైవసర్వత్రతస్యత్రావితే
తావతస్యయగవిభిధయాప్రతీయత ఇతిమూర్తిః - 2.4.4.4.
తత్త్వకావారిలాభేత్రమేనైవేనైవైవసర్వత్రతస్యత్రావితే
తీతేత్రావారిలాభేత్రమేనైవేనైవైవసర్వత్రతస్యత్రావితే
వ్యంజనావయవ విశేషవాచకతయా ప్రసిద్ధతేనా సభాగ్య
ప్రతీతేమనావ్యుత్పన్నత్రకర్తాదితీయావైవసర్వత్రతస్య
నవాతేనసాభిధావైవసర్వత్రతస్యత్రావితే 2.4.4.4. త్వార్
యావత్సభావైవసర్వత్రతస్యత్రావితే 2.4.4.4. త్వార్
తత్త్వకావారిలాభేత్రమేనైవేనైవైవసర్వత్రతస్యత్రావితే
తీతేత్రావారిలాభేత్రమేనైవేనైవైవసర్వత్రతస్యత్రావితే
వ్యంజనావయవ విశేషవాచకతయా ప్రసిద్ధతేనా సభాగ్య
ప్రతీతేమనావ్యుత్పన్నత్రకర్తాదితీయావైవసర్వత్రతస్య
నవాతేనసాభిధావైవసర్వత్రతస్యత్రావితే 2.4.4.4. త్వార్
యావత్సభావైవసర్వత్రతస్యత్రావితే 2.4.4.4. త్వార్

తానీడుసాధుత్వాదీవాఁడవలెదలెను నమఁజేసెదవలెననియు
 భుజియెత్తువాడేను శృంగారానగునానీ రాజానుగ్రహ
 త్యాగవలెననియు తెలియఁగలదును నున్నప్పుడు రసాది
 నామధియెత్తి సుఖసాధినియొనఁగెత్తి తానెవరకు
 భాగోతులగుననివేతివాచ్యంబునారెను కలయింపబడి పురుష
 కేసర్యమయ్యెను సామంతునివేదితావలె వల్లవాణ్ణికారకు
 శృంగార మాధుర్యమును సుగుణాభివ్యక్తి ద్వారా వానివలెనని
 యిది - మాధుర్యంబును గురుగురవల్లభివ్యంగ్యమిదివలె తద్ర
 క్రుతికలయెత్తి సుఖదోషవ్యంరాదే తానొకగుణస్పృహదీప్యత్రక
 ఇతి తదవ్యంబకానాంకబానం క్రుతికలుతానదోషఇతిభవ
 తి తస్మాత్తదోషతాచమత్కారజః కాలాదితత్తాయా
 వివానిత్యదోషతా ప్రయోజకత్వాత్ కిచ్చకలవనాకాన్తియ
 తికలనిధనవ్యుత్పన్నకల్యణ నేలకొనుదీ వ్యయంగతది
 సర్వప్రతిభావనియతాం సంగమప్రార్థనయాపినాకనః త
 చక్రవర్తింగిరిబాంసుతిమహాబ్రహ్మచారిణోభగవత్సమ
 భిష్టాయ పరిజ్ఞానాథాయ గుత్తః కింపినాకన స్వయామ
 త్యభాన మూసాచకలవద్ధకరికాన్తియవద్దస్యకలవనకల
 లాకలవనవద్దకాన్తియచతుర్థయమపిసంప్రదితోచనీయ
 తాంగతం పూర్వం దస్తకలైతైవ ఇదానీంత్వయీత్యత్ర
 ధాకారస్యభగవతోబేద్యాకలపరిజ్ఞానాయస్వాత్మగమా
 తాప్రసాదే కపాలిన ఇతి పదమేవ సుఖాకారణమబ్యుత్ప
 తిలతోవ్యసీలకతయోభావమంతుపినాకన ఇతిపదంతభాస
 తి శార్యప్రకాశనేన సమధిగమ్యన్యైవోన్మీలనేన ప్రస్తు
 తాననుగుణత్వాదిత్యక్తిలాభార్థదోషాపిత్వవిదననుగుణ
 క్తివానిత్యదోషతేత్యాంకాచరీతి - యజ్ఞానానభ్యుపగమ
 ముగ్యేతికసాలిపినాకయయోరభిధేయభగవదుపాసనేంక
 మభానాత్ సచకవలసంబద్ధబోధకత్వమేవకేవలవివాద్య
 వ్యంబభానభ్యుపగమవద్దకాన్తియ - ప్రయోజకత్వాత్ అభ్య
 భాపినాకసమ్యక్సోధనేనాస్యతాపివేదకంకనసావలె

క్రింద వర్ణితవా భూభరణమునైనాం సామూహం సేవ్యత్వం
 యద్యత్ కృత్వా రీసక్తా తతా కామినిశశ్చన్ద్రినాం బహుశామి
 తిన్ద్రయాత్రికేతి ప్రతీతవై చిత్రావధియో ర్భదః - ౩౪౫ - తథ
 ముఖపదరీయం నిశాతానీ చారాదభసగళిన్ మూర్ధ్నాం యద్వి
 యం స్వీకృతాశీః - సనువనినాతా రరత్నసా ౩౦ సనీతాతి
 దివకుతగతా జ్యైర్వల్లభాశీర్తి రభిః॥ శున్యపనిశతభద్రధారాభ
 ద్రితమూర్ధ్నాం ద్వియం లక్ష్మీః స్వీకృతే త్యయం దర్శనః కథం మితి
 దృవ్యసిన్యం సువల్లభాశీర్తి రత్నపగతా జ్యైర్వల్లభాం సీతే త్య
 త్రవిస్తావాచ్యాస్తు తిర్వ్యజ్యైతి స్వయాపభేదాదపితాభిన్నా -
 కించ తుభకుంచాద్యప్రతీతిః శుభాద్యైర్వ్యక్త ప్రతీతిః ప్రతీ
 త్యోః కాలభేదాదపి తియో ర్భదః - తథా శబ్దే కా శ్రయాభిధా
 శబ్దైకదేశతదర్శనగారతనాశ్రయా వ్యజ్ఞసేత్యాశ్రయభేదా
 దభిధాతోభిన్నా వ్యజ్ఞనా - తథా శబ్దార్థానుకూలసంజ్ఞా సమాత్రే
 నిత్యాద్యప్రతీతిః ప్రకరణాదిసహాయ ప్రతిభావిశేష సాధీచీనే
 సతాదృశజ్ఞానన వ్యక్తిప్రతీతిర్నిత ప్రతీతికారణభేదాదపి
 తయో ర్భదః - కించ వాచకశబ్దః ప్రతిపత్తం ప్రతీతిమత్యమా
 ధాంతరస్మిన్ బోధ్యత్వవ్యవహారమాత్రే నిమిత్తం వ్యజ్ఞకస్తు
 చ మత్ప్రతిమాధోయ విదగ్ధత్వవ్యవహారశుభాతుర్భవతీతి కార్య
 భేదాదపి భేదః - తథా - కస్యచిత్తమోషరోసోదట్టూణపిత
 తిసవ్యగంతహరం - సభకురపరుమహ్నావణి తారితవామే స
 హనువద్విల్లికస్యనానభవతి రోషోదృష్ట్యాప్రియాయాస్యప్ర
 ముఖభరమ - సభకుర పద్మాశ్రీణ శీలే వారితవామే సహ సేవ
 దానీమ్ - ఉపపతివాఖ్యైతాధరాంకాభ్యిత్ప్రతిభర్తరిసమిప
 ముగచ్ఛతి సతి త మదానన్త్యా ఇవకస్యాశ్చ ద్విదగ్ధాయాః తద
 వాద్యపరిహారభేదాయ ముక్తిః - ప్రియాయాస్యప్రతిభుభరం
 దృష్ట్యాకస్యరోషోవధవేత్ జడస్యాతీతతే తవ వ్యారితే నివార
 ణాయామపి వామేప్రతిమాలకాలిని నిమిత్తభుజుపాలభ్య
 పరమ్యైరాంసహ సేవ్యత్వ త్రవోద్యం నాయకాదిషయ మేవ వ్య

జ్యోత్స్నానాశ్శాతపథాన్సీతినాయకవిషయమ్ పరిహయా
 ఎవాథకంవృత్త్యాహోమభవతినత్వపియాయాఃతథాచనత్వ
 యానస్తావిధేయ ఇతిసపత్నీవిషయః తథాయన ఇయం
 ప్రియాతతోనయా వినానాయుంజీవిష్యతీతిహ్యోత్వకుయా
 సమాహితం తథాభిమతేన దప్తాధరేయంసతే ప్రియేకాతో
 నత్వయామన్యః కార్యఇతిసపత్నీ విషయఎవ తన్నత్వయా
 న్యథాకార్యామతిరిప్రతివేగీవిషయః తథాద్యకుయా
 ధాకథంబిత కామమపరాధస్సమాహితఃఇతఃపరంసాపరాధ
 యానభవితవ్యమితి సభీవిషయఎవ తథాశ్శుటోప్యయమ
 పరాధస్సమాహితః ఇతఃపరమవియథేచ్ఛకువిసయేకృతేపి
 పరిహారామితి సభీవిషయఎవ తథామయామమపరాధస్స
 మాహితః భవతీభిశ్చూష్టింస్థితమితి సఖ్యన్తరవిషయః తథా
 కథంబితధునాసమాహితమితఃపరమెవంపుకటతరమవిసయే
 నకార్యఇత్యుపపత్తివిషయః తథాయ్యక్త్యకాయమపరాధ
 స్సమాహితఇతిస్వవైద్యభ్యాపనం సఖ్యాదివిషయఇత్యాది
 విషయభేదాదసి తయైర్భేదః - యదిచైషంవిషయభేదాదివి
 రుద్ధకారణేసత్యపి కాచ్యవ్యంగ్యయోరభేదస్సాన్తదానీలపీ
 తాదావపిభేదోనస్యార్ - ట్రిక్తంచాయమెవశి - భేదోభేదహే
 తుర్యా యద్వికుద్ధర్తాధ్యాసః కారణభేదకృత్ - కించార్థ
 వతామెవ శబ్దానాం వాదకత్వం నిరర్థకానాం వర్ణరచనాదీ
 నామపి వ్యంజకతేతిన వాచకత్వమేవ వ్యజ్ఞకత్వమ్ - కిచ్చాయత్వ
 కశ్చబ్జస్సశబ్దార్థానిన్యాయాన్యత్ర తాత్పర్యబోధాన్నిశ్చక
 బ్దవాచ్యఇతిహివ్యక్త్యస్యావ్యభిధేయతాభవతోఽభిమతాతథా
 నతివాణీరమమజ్ఞుడ్డిత్యాద్యనున్దరోదాహరణేవాచ్యోపస్తా
 రాథం వ్యగ్యమర్థకుభివ్యజ్యపురశ్చమత్తారకారిణి వాచ్యార్థ
 ఎవతాత్పర్యం విశ్రాంత్యుచితేతత్తవ్యక్త్యైర్విభాస్య తాత్పర్యవి
 శ్రాంతిస్థానత్యాభావేన అభిధావిషయత్వానంభవత్ భవ
 తోన్వివ్యజ్జనావిషయత్వజీర్ణ కార్యమితి సిద్ధావ్యజ్జనానన్వ
 వమపిభేదావిషయఎవవ్యంగ్యార్థోస్తు తథాహి - పుత్యా

బ్రాహ్మణ్యదేవతత్వం సమమిత - భీమనరేరక్షసా సోధంతకృత్.
 తాత్పర్యమునులవధూర్ధ్వై యథాచార్యైః - వ్యర్థం సమస్తైః తివి
 ప్రతాపనరీరీకం వ్యత్యాసపదస్సాక్షీ తా రామణిపియజీవితేన
 తుక్కుతం ప్రేమః పియే నూచితః || ఇదం మా యా నీతా మానసం
 శ్చిత్తవత్ భగవతః ప్రలాపాచవమ్ - శూప్రియే జానతి పృ
 త్యాభ్యాసపరా యాస్తే భీమన స్త్రీవధేఽవ్యకరుడేన రావ
 నేన సమమితం కృతం తచ్చ నివాసన మపి తథాత్మయా సోధం
 యథా న్యాకులవధూరా చిత్తంధతై ఆమూజానకీసమమితమా
 చరితవతీతి జ్ఞానత ఇతి యావత్ - త్వతా పదస్సాక్షీ తా వృధైవ
 భస్మభృతా ప్రియజీవితేన ప్రాణరక్షణమాశ్రీపరణరామణ
 తువే స్థుస్తవమయి యత్ప్రేమతేస్యోచితం సకృతమిత్యక్తిరామ
 క్షణేన కైతవస్తే హవత్త్వం పురుషకారపరాభ్యుభిత్వభ్యులక్ష
 ణయా గమ్యతే - తథా - తామంసన్తు దృఢంకరోరహృదయో
 రామోఽస్మి సర్వంసహ ఇత్యత్రతు రామపదేన రాజ్యభింశా
 షిక్షేకసహతయా పరేయే తాద్యప్రవీనకృత బాధాసహిష్ణుత్వమ్
 రామోఽసాఘవనైషు విక్రియగుణైః ప్రాప్తిః ప్రసిద్ధిం పరామి
 త్యశ్రీ లోకాతికాయ పరాక్రమసేధిత్వం రామపదేన లక్షణ
 యాగమ్యతే - తథాచరామపదలక్షణీయాద్ధోఽపినానాత్వం
 భజతే - తథాతాద్యలక్షణీయాద్ధావబోధం విదగ్ధఇతి వ్యత
 తేకశ్చ భవతి - తాద్యలక్ష్యవగమశ్చ వాచ్యవన్న కేవలం శ
 బ్దాయత్తః కింతు వ్యక్త్యత్వాభిమతవ దధాయత్త శ్చ శత్యా
 భాప్రవీత్యనస్తరమేవ తదుత్పత్తేః ప్రకరణాది సావేక్షకృతి
 లక్ష్యభూతాతిరేకేణ వ్యజ్ఞాన్త్యాగ్జీకారో నయత్ ఇతిచేన్న
 రామపదఽపి వ్యజ్ఞానయైవతత్తదభాప్రవీతిరితుక్తుమ్ ఆశు
 వాలక్షణయా ప్రవీతి ప్రథాపి యథానానాభాశబ్దభేదే ఆభి
 భేదయస్య నానాత్వేఽపి సంజ్ఞేతగ్రిహవిషయవినాభోగనియ
 మేన ప్రవీయతే నాన్యప్రథాలక్షణీయార్థాన్య నానాత్వేఽ
 పి ముఖ్యార్థనియతసంబధ్యేవ ప్రవీయతే నన్యనియతసంబ
 ధ్యస్య ప్రవీయమానగునియతసంబధ్యోఽనియతసంబధ్య

ప్రకర్తనాదివిశేషవత్సన ద్యోత్యతప్రతివ్యూహ్యశ్చనర్వశ్యవశ
 క్యతా - యద్యపి చాపి పీఠవాచ్యధృవా కథంబుల్లికృత్వ
 శక్త్యావతరతి తథాపి పవక్షితాప్యవరవాచ్యధృవా కథంబు
 త్తాశక్త్యా ముఖ్యాధికబాధాధావార్ - యథా - అత్తా
 ఎద్ధునుబుజ్జెవిద్ధలహందిలకాటంపులోవినుము. మాకహిలరత్న
 అంధలసెజ్జావినుబుబుజ్జేనీశ్వకూరకర్త * శతేలత్రాహం
 దివశుంబిలా కయి । మాపథికరాత్ర్యన్ధకశయ్యయ మావ
 యొక్కయిష్యనే॥ అత్తామహాత్మ్యావయోరిత్యధైమమేత్యేకవ
 చనత్యేకజ్ఞావహత్యాత్ - హేరాత్ర్యవ్యాఽయోశ్చయ్యాం
 రాత్రాశయిష్యనేతత్ శ్వక్రూరత్రశతేలహమిద్రదివశమిర్య
 త్యన్తశుంబిలాగద్వితియా - శుర్వంబుశుంబిశ్య అనేనదవనే
 ౭వ్యన్తకర్త సగన్తవ్యం విధోముఖావలొకనన దివశుంబిలా
 హయావద్యం ద్యోత్యతే అవయోశ్చయ్యాం శయ్యశు
 ఇత్యనన మమశయ్యాంమహాగన్తవ్యమితివ్యజ్యతే - అత్ర
 ముఖ్యాధికబాధాధావా త్కథంబుల్లికా - సచాత్రాపి తాత్ప
 ర్యానుపపత్త్యావత్తాస్యాదితివాచ్యత్ - సహ్యత్రానిరూధలత్
 తా యేనఫలం నకల్పేత కిన్తు ఫలంబుత్తా ఫలంచ వ్యజ్జనాంబి
 నా సప్రతీతితద్వితిహృత్పరిపాదితమ్ - తింబయథాభిధానం
 కేతగ్రహసాపెక్షాధికమవబోధయతి తథాల్పత్తాపి ముఖ్యా
 ధిసంబంధప్రయోజన సాపెక్షేవాధికమవబోధయతి - యత
 ఏవ సాపెక్షతయాభిధాప్రియా ౭తవివాధిధాపుచ్చుతా
 సత్కుచ్యతే వ్యజ్జనాతు సతతేతి నలక్షణయా ప్రస్యాన్యథా
 నిధిః - అవివక్షితవాచ్యధ్వనావపి లక్షణాత్తకమవధ్వనోమ త
 త్రాగ్ధాన్తరశంకృతితవాచ్యే త్యామస్తేచ్యుత్యత్రా వచ్చి చువ
 స్యాపదక లక్షణావ్యజ్జింత్యవ్యధ్యానుష్ఠేయత్యమితుక్తమ్ -

* ముబుజ్జిక్యః - యద్యా నీకుచుసగుర్వాత్ప దెర్జజ్జః
 సంతప్త్యంబు.
 * మహాత్మావయోరిత్యధైధిపాతఇతిలోచనకారోక్త ము
 నూదితమాలోచనీయమ్.

ఉ శక్యతం బహునామేత్యర్థస తిరస్కృతే వాచ్యేఽపి ట్టశక్య
 గమిత్యాద రసమశక్యతత్వానౌలక్షణా - ఎవమతఃకారిన్యసి
 మయా ~~పర్యవం~~ సూచ్యపీఠి శ్వస్య మహత్త్వం వ్యంగ్య
 మిత్కుక్తమ్ - ౩౦౪ వివక్షితావ్యవరతాచ్యైఽవ్యభిధామూల
 త్వేనాపివ్యజ్ఞనాప్రవృత్తేర్లక్షణానుగతత్వమివ తస్మాదనంత
 వశితి కుతోలక్షణాస్తర్భావః - ౩౦౫ చానావకవల్లానుసారేణా
 పి వ్యంజనాయావర్తనాల్ ౩౦౬ బహునా పెత్రిత్రిధాగావలోక
 నచెష్టాదిగతత్వేనాపి ప్రసేదైర్వల్లానుసారితైవనాన్తి యారై
 భిధానుసారితానియమో దూరతిరాంలక్షణానుసారితా నియ
 మోదూరతమాం లక్షణాస్తర్భావః - తస్మాదభిధాంక్షణాత్తక
 వ్యాపారద్యయోతిరిక్తో ధ్వనవ్యవజ్ఞనాది పర్యాయో వ్యాపా
 నోనాపేక్షావసీయవ - ౩౦౭ ననువ్యంగ్యత్వాభిమతేనర్వత్రి త్వ
 యాపితాత్పర్యంవాచ్యమ్ - ౩౦౮ వాచీరకుదుం త్యాద్యనుష్ట
 రస్థలే వ్యంగ్యతాత్పర్యమిత్కుక్తమితివాచ్యమ్ తత్రాపి తా
 త్పర్యవిశాస్త్రభావేఽపి తాత్పర్యస్యావశ్యాభ్యుపేయత్వా ద
 స్యతావృత్త్యస్తరకల్పనానుపత్యైఃతతస్తాత్పర్యమేవ వ్యాపా
 నోఽస్తు త్వతంవ్యంజనయేతిచెన్న - తాత్పర్యస్య వృత్తిసహ
 కారితైవ నతుశ్వతోవృత్తికార్యకారితా తథాసరిలక్షణో
 జ్ఞేదప్రశక్తో తస్మాత్తాత్పర్యభిన్నాపివ్యంజనానాపేక్షావ
 సీయా - ౩౦౯ చైవమభిధాయాంవాస్తర్భవతి అత్ర ఎథేత్యాదౌ
 వాచ్యనన్యునిప్రత్యాయకత్వాత్ - నాపిలక్షణాయామ్ - తథా
 హి - వివక్షితేహేచ్ఛబిస్తుందట్టూణజాహికకుశత్వం । హరిణో
 జాహిగగలగంఠసాదృశ్యుత్తిరక్తేఽఖివిచరీరతెలత్తీర్వ
 ప్త్యం దృష్ట్యావాభికమలస్తమ్ । హరర్దక్షిణనయనం తనాకు
 లార్ముడితథగయతి॥ లక్ష్మీనాతరర్నాభికమలఛ్దఃఖిహ్నగంధ్య
 ప్రస్యవిచరీరతే తనాకుఽభిలాషాకుల్యజ్ఞాకులావా హర
 ర్దక్షిణనయనం యుడితిపిథర్త ఇత్యుక్తిహరివదేన్ వక్షిగనః
 నశ్యసూర్యతాప్రతీయతేవహిలక్షణాయాం పితాస్తర
 తాస్తరైర్ధాస్తరకళినిర్భవతి తథావక్షిగనయనంపిథర్త ఇ

త్యజేన సూర్యస్యాస్ఫురణం తేనచ వాభీశుర్నశశ్శోచస్తే
 నచ బ్రహ్మగంధ్యగనంతేనచ సంభోగస్వావృద్ధ్యమిలీ కరవృరా
 శంఖనిసూరిపి ప్రతీయనైవహిలత్తణాయాం తస్యత్పవశిత్య
 భిధాలత్తణభ్యాం భిన్నా వ్యంజనాజ్ఞీకార్యా - యేపి సత్యం
 జ్ఞానమిత్యాది కాత్యమేవ వాచకమే అభిజ్ఞాకారవృత్తి వేద్యమ
 ద్వితీయం బ్రహ్మవచాక్యాభాదతి వదన్తి తైరవ్యవిత్యాక
 శాయాం లోకకాత్యేషు ఉదవతాభాత్వత్పత్తిర్యావ్యా అ
 న్యథా వ్యవహరమాత్రోచ్చదప్రసక్తాదతి తస్మత్తేపి నిశ్చయ
 మ్యతరస్థనమిత్యాదోవిధ్యాదిర్యవజ్ఞ్యవతేత్యజ్ఞీకార్యం - యే
 ప్యభిజ్ఞయా బుద్ధ్యాగ్రాహ్య నాశ్శోస్ఫటవవ వాక్యార్థః
 వాక్యమేవవాచకం న ఉదమితవదన్తి తేషామజ్ఞానవిజ్ఞప్తి
 మేవతథాకల్పనమే ఉదవతాభాత్వత్పత్తిరైరనుభవసిద్ధత్యేనచ
 దస్యావాచకత్వోక్త్యసమ్మతా అత్యంతంపి నిశ్చయేత్యాదా
 వధమాదిఉదాహరణంజకత్వమకామైరప్రజ్ఞీకార్యం - తద
 యమతీ నిష్కర్షః - వ్యజ్ఞీకృతస్థితిహీనలక్షణాయా శం
 భవతి ముఖ్యార్థవాధాద్యభావేపి తదవస్థితేః ముఖ్యార్థవా
 ధస్థలేపి ప్రయోజనంవిసాలత్తణాయాఅసంభవేప్రయోజన
 శుభ్యవ్యంజనావిషయత్వావశ్యంభావో ప్రయోజనస్యాపిల
 క్యత్యేప్రయోజనాస్తరకల్పనావత్తిరిత్యనవస్థేత్వత్వం పా
 తౌతరవృరాశమ్మన్ధినివ్యజ్ఞేలక్షణానుఉపత్రేత్వ - నావ్యభిధ
 యా వ్యజ్ఞోపస్థితిః స్వరూపకాలాశ్రయవిషయసర్వభ్యాది
 విరుద్ధభర్తవత్వేన వాచ్యవంగ్యయైరై కార్యగావో భద్రా
 త్తనూహరధిరోహతసూరిత్యాది శబ్దశక్తిమూలధ్వనా వభిధా
 యా నియమానాదప్రకరణిక మార్గేన ఏవమదా శంకతా
 గ్రహణసాచ్యసూర్యత్యేన పాగ్రామణి తేస్సంతేతగ్రహ
 విషయత్వాజ్ఞా ప్రకరణాదిశహాయాపేక్షానియమాచ్యనాభి
 భావనావ్యజ్ఞోపస్థితిరుక్తా - నయప్రకరణాదీనామకొంతవృ

* నిష్కర్షదస్తదన్తికమః గతానీత్యాదిః విరుక్తనీషేధాభావః.

త్వత్తనకాకారిత్యకన్యనాద్యరూపేనాభిధానకారిత్య
కల్పనమితివాద్యమ్ అభిధాయాఅర్థోపపాదకత్వకల్పనాదనా
యాం శుభ్రజాతీనాం తత్పరకారిత్యం నోపప్రమిత్యతా
పి తత్పరకారిత్యకల్పనంనయ్యత్తం శ్వేతావభేదప్రసక్తాత్
అన్యథా ముఖ్యాభావాధాతీనామపి తత్పరకారిత్యకల్పనం
లక్ష్యోపస్థితిసంభవే లక్షణాగినస్యాదితిహి - అత్ర వ్యక్తివివేక
తృతీః - అవస్థలభ్యవవాద్యే వృత్త్యస్తతకల్పనంయ్యత్తమ్ - ఉ
క్తుతేచానుమానాదవ్యక్త్యోపస్థితిసంభవాన్మవృత్త్యన్మర
కల్పనాయత్తా-రథాహితావదిహసంబద్ధోఽర్థోవ్యక్త్యతే అ
విప్రసక్తాత్ అతపివాప్రి అతసేంబన్ధాఽపి నవ్యక్త్యతే కింతు
నియత్యసక్త్యన్మరతపవ వ్యక్తిరిత్యయ్యాపివాచ్యమ్ - రథశ్చని
యతసంబద్ధరూపవాప్రితాపి తత్పరకారిత్యవివేకవాప్రి
త్వత్తాత్తకరూపత్రయవతాలిక్ష్ణేనైవ వ్యక్త్యోగ్ధానుమితిం
కృద్యతే - యథా - భకుభమ్మిఅభీసద్ధంసోసుగటలజ్జహరః
తేసి | * గోభాగఇకచ్యకుడుంగవాసి జాదరిలసి హేగ|| భీమ
భార్తికవిసృష్టం శుభ్రసకోఽద్యమేరితనైస| గోదావరీకచ్యకు
డుంగవాసివాచ్యప్రసింహేన|| ఇయంసజ్జేతనికుజ్జేకుసుహ
ద్యధిసూ భార్తికస్య భీమనివారణపరాయాః నైరిశ్యా
ద్యుతిః - హేభార్తిక యనైభీకుత్కర్షకుకారీ త్పరసః - తే
న యఃపూర్వంకర్తాకర్తాకయాశ్చితఃతేన గోదావరీనికుజ్జే
గూఢంవర్తమానేనదృప్రసింహేనహరితః తద్విసృష్టంశక్తాం
విసాభిమహోప్రకారేలాట్ విసృష్టభీమనిస్య హోప్రఃకా
లఇతియావత్ - అత్ర గోదావరీతేనభీమితవ్యమితి యత్త
వవ్యక్త్యత్యేనాభిమతం తద్గృహేకుసకనివృత్త్యా విధియమా
నేన భీమతేనానుమానాదేవాసిధ్యతి- నచగృహేభీమనింగో

* గోభాగఇతిగోదావర్యాంవిహారః. సహస్రేదికవికన్యసై
యిక్తేహస్యేగఇతి - వృత్తశబ్దే ఋతః. ఉకారత
యోశ్చ అరిఇత్యాదౌక దరిలఇతి - సేంహకన్యే చిన్మ
పూర్వస్యదీప్తచసీపేతి.

వావరీతిర భ్రమణ్యోగ్య కథమనుచు తయో నైయధిక
త్వాదితిహార్యమ్ - సూతావరీతిరవాసింహకృతకునక నివృ
త్త్యా గృహభ్రమణప్రతిపాదకసానెవాక్యేన గృహీకునక
నివృత్తివద్దోవావరీతిర నింహకృత్యోఽపి ప్రతిపాద్యతే -
తతశ్చ గోవావరీనికుజ్ఞోభీరుభ్రమణాయోగ్యః యతాకారణ
వత్త్వాత్ శ్వభీరుభ్రమణాయోగ్యోనాసింహకృతత్వాదితివా
నుమానమిత్రపారమేయభయాదపి భ్రమితుమప్రభవన్ కథం
చక్షాస్యసంచాలోచితేదక పరిభ్రమేదిసింహవత్త్వస్యశ్వ
భీరుభ్రమణాయోగ్యస్వసాధకత్వం సంభవతీతి శ్చేయమ్ - య
ద్యద్భీరుభ్రమణాయోగ్యం తత్త్వం కారణరహితం యథాగృ
హమితి వ్యతిరకవాప్తి ప్రికగ్యవచరం పూర్వార్థం గోవా
వరీనికుజ్ఞశ్చ భీరుభ్రమణాయోగ్యతాగ్యాచకథయతారణ రా
హిత్యవిరుద్ధభయకారణవాసతో భీరుభ్రమణాయోగ్యవత్త్వగు
హనాగ్తోవావరీతిరసభిమితవ్యమితి శ్చేత్ కింవ్యంజవయేత్వా
హుః - తదయ్యుక్తిః - వీరురపిగురోః పృథ్వీర్వా నిదేశనం
వానురాగణవిధిభావినిశ్చయేన వాసత్యపితయకారణభ్రమ
ణ్యవతశ్చోక్తమిత్రమణకారణరాహిత్యమగ్రోపాధిరిత్యనై
వేదిత్యోవాకుఃకునకస్పర్శా దర్శిపిద్ధతయానువృత్తిభ్యం
పిఃకృద్విరత్యేన సింహస్సవిభేదితతశ్చ గోవావరీకుజ్ఞశ్చ భీరు
భ్రమణాయోగ్యః సింహవత్త్వాదితి హేతురపివ్యభిచారియది
చ సునకాన్విత్యతోఽపి భార్గవస్యపితరత్యేన సింహమృగయా
త్పుత్యే నిశ్చితే గోవావరీకుజ్ఞోనైతద్భ్రమణాయోగ్యోస్సింహవ
త్త్వాదిప్రయుజ్యతే తదాసాధ్యభావవ్యాప్తరయవిరుద్ధతా
నను గోవావరీకర్షణమణం భయసాధనం భయకారణవదై
శాధికరణం భ్రమణత్వాదిత్యేన జాభ్యతే తథాచ సూక్తదోష
ఇతి నర్తకభాషి గోవావరీతిర సింహస్సద్భావః పుర్యక్షాదను
మనవాద్వాననీశ్చితః కింతువచనానువచనజన్యజ్ఞానశ్చక
పిత్రివాప్తత్యసంక్షేపేనాహాహియశ్చాన్యస్మిన్ తేన సంత
పిత్వాసిన్లోహేతుః వస్తుశ్చస్తుతతసింహభావనిశ్చితేఽప్యే

తాప్యశుభ్రవర్ణనాశ్చోక్తరసభిరుత్పన్నైశ్చైతదాశయోద్భవో
 ద్విగ్రహనుమానయమానత్వేన నానుమానకర్తృవకాశాః - తథాచ
 శృంగచ్యుతచంద్రస మిత్యాదో యాచితస్తనచ్యవసాదీన్యూభో
 గవిహితయోక్తాని స్వానానికారణాస్తరసాభారణాన్యైవేతి
 వ్యాప్త్యభావాదనైకాస్తకం యా నకథంబదవి లిక్లవిధయః - ము
 తిసంభోగమబబోధయన్తి - యద్యప్యత్ర చంద్రసచ్యవసాదీన్య
 మ్మౌగాసాభారణ్యం పాశ్చర్యేతిపాదితం తథాచ ప్రకృతవా
 క్యాత్తస్యసమ్మేగ న్యాప్త్యభావాచ్యేదక రూపేణాచపి తే
 ర్మానుమానకర్తృసంభవః సచైవంవియత సమ్మన్ధాపరిజ్ఞానే
 వ్యంజకత్వమప్యనుకప్తమతిగ్రహిత్వాదిత్యుక్తమితివాచ్యమే
 అథమపదసహాయతయైవ తేహ్యంజకత్వాన్యేకారణియ
 తసుబన్ధాభావే - పృథివ్యసృష్ట్యాభావత్ - ఆతవవవాక్యాభా
 నాం సర్వత్రోక్తాని వైశిష్ట్యాన్మోసూచనీతానామేవ వ్యజ్ఞ
 కత్వముక్తమృతనుజ్ఞానాం యథాధమపదార్థసహకారణ
 చంద్రసచ్యవసాదీనాం వ్యంజకత్వం తథానానుమానకత్వ మపి
 స్వాదిత్యేన - అథమత్వస్యాత్మానిశ్చయత్ ప్రకృతవాక్య
 స్మమపి కామినీవక్తృకత్వేనార్థావ్యభిచారత్వానిశ్చయత్
 సచైవంసంవిగ్ధత్యాప్తిచక్షుధమః తాతేనాధమపదార్థసవ్యజ్ఞ
 నమపి కథమితివాచ్యం వ్యక్తివాదినా సంతాప్యమానాదతా
 దృశాదర్శాదర్శాన్త దప్రతీతేరణుభవబలెన స్వీకారాదనిశ్చిత
 త్వంవ్యజ్ఞనాయం సాధకత్వమేవావలక్ష్మతయిత్యసవద్యమే.
 ఇతిశ్రీకృష్ణాచార్యవిదవాప్రదీపాద్భూతిశ్చామిత్రవంశముక్తా
 ం ఛలత్తీర్థవస్వామితనూజ సర్వేరన్త్రస్యతన్త్రీసర్వకృతువిశ్వ
 జదతిరాత్రీయాజిసత్యమజ్జరరత్నభటకీనవాసదీక్షితతనయ
 స్య కామాక్షీగర్భసంభవసృష్టిమదర్శనాదీశ్వరదీక్షితగురు
 ర్మానుమానకాలబ్ధివాక్యైశ్చద్యస్యకీర్త్యాభిమాదానాదిదీక్షిత
 స్య కృతిషు కావ్యదర్శనైశ్చామిత్రవంశముక్తాః -

కావ్యపర్వము:-

వ్యక్తి భావనా ఇతి కర్తవ్య - ఆనుపా ౧ హరిత్య శ్చ బలజ్ఞా రావి ౬౪
 కర్తవ్య పర - ౧౨౨౩ కర్తవ్య పర - ౧౨౨౩ హరిత్య శ్చ బలజ్ఞా రావి ౬౪
 దాహరణ ద్వయం యః స్వచ్ఛందా చ్చ బలజ్ఞా రావి ౬౪
 లక్షణం కావని గణితమితి చ సత్యం బలజ్ఞా రావి ౬౪
 ద్వయం పి పూర్వోక్తా ద్విభాగం సత్యం బలజ్ఞా రావి ౬౪
 రాసాధానం పునరావృత్తి ఇత్యుచితే త్యాహ -

అలంకారానంతరము గా నెకేశబ్ధము గాన్పరే. పాము

ర్మియానుకాభావాత్తేభవస్త్వభయాశ్చితాః॥ ౩.

అథా వ త ఏవ శబ్దస్య కావ్యత్వం న తు శబ్ద మాత్ర
స్య దు ధా శ శబ్దా దే రపి కావ్యత్వప్రసంగాత్ అతోక్తము
భానవేక్షిణశ్చబ్దస్య న కావ్యత్వం కిం త్వత్వం నైవ తతశ్చ కావ్య
తోభాకరా అలంకారా అర్థగతా ఏవ గాచ్యా ఇతి రూపాదయ
ఏవాలంకారా నానుప్రాసాదయ ఇత్యేకే ప్రాసః - అచరేతు
శబ్దానుప్రాసితస్యాథాస్య చ మత్కాథాకారిత్వాభావేన అవ
శ్యకత్వాచ్చబ్దఏవ కావ్యమితి శబ్దాత్రితా అనుప్రాసాదయ ఏవా
లంకారానన్వర్థగతా రూపకాదయ ఇత్యామః - వస్తుత స్మశ
బ్దావచ్ఛిన్నోక్తాద్ధావచ్ఛిన్న శబ్దశ్చ కావ్యం వత్సేకైక మా
త్రిం వినిగమనాచరమాత్ - ఓజ్జ్వల్యజ్యో ప్రకీర్తనమలక్షణ
కావ్యం వ్యక్త్య ప్రకీర్తనమలక్షణా చ శబ్దార్థయోస్తు ర్వేతి శ
బ్దార్థావేన కావ్యమితి ప్రకీర్తనాదితం ప్రాప్తే తతశ్చ శబ్దాత్రితా అ
నుప్రాసాదయోభాకరతా రూపకాదయశ్చాలంకారం ఇతి శి
ర్వమంతకుత్తమ్ - రూపకాదిరలంకారస్తస్యాప్యైర్భూమధో
దితమ్ - సకాస్తమపి నిర్భూషణవిధివనితాననమ్ । రూపకాని
మలంకారం బాహ్యమాచక్షేతేవరే - నువాంతి జాష్యుర్భూతిం
వాచాంవాఙ్మన్వలక్రూరిన్ । తేదేరవామస్సౌక్యబ్ధ్యం నాథా
త్వత్వత్తిరీదృశీ - శబ్దాభిధేయాలంకారబైరాదిప్రపంచ్యయన్తనః ॥
౪౩ - అయమర్థః - తస్య కావ్యస్య రూపకాదిరేవాలంకారో
నానుప్రాసాదయ త్వబ్దమలక్షణా తతమ్ - సనుప్యక్త్య భూతర
నానుప్రయత్నశ్చ శబ్దస్య కిమలంకారై రిత్వత్యక్తం న కా

స్తమపీతి యథాస్మిత్; తాస్తమపి తాటక్రాదిహుషణాభావో
 కాస్తాముఖం నాతీవశోభతేతద్వన్నీరలంకారం కావ్యమపీతి
 కావ్యశోభాతికయాధమలంకారాడేరణ్ణిధావః - అథశబ్ద
 లంకారవాదిభ్యంకుతమాహ - యాపకాదిమర్థాలంకారంబా
 హ్యం కావ్యబహిర్భూతమేవవరేవదన్తిశబ్దన్యైవ కావ్యత్వాదితి
 భావః - నుబన్తానాంతిజన్తానాభ్యు వికేషేణోన్మత్తంతత్త్వద్విచ్ఛి
 త్త్వనుగుణతయానివేశనమనుప్రాసాదికమితియావత్ నాచాంత
 బ్రాత్త కానాంకావ్యానాగులఙ్కృతిమాచక్షతే - స్వమతమాహ
 విదేరదితదేశ్యహంతికాభ్యునివేశసంసౌకర్యముశబ్దత్వం
 శబ్దాలంకారమేవేతియావత్ ప్రథానాంయూపకాదీనాంవిని
 వేశసంతునేవృశంసశబ్దాలక్ష్టరాజ్ఞికమితోవినిగమనాదిరహ
 చ్యుబ్దాలంకారోధానలంకారశ్చేతద్వయమువ్యస్తాకంకావ్య
 శోభాకరత్వేనేష్టమితి తస్మాద్వ్యయేరపి కావ్యశోభాకరత్వే
 నావశ్యకత్వాన్న విభాగానుపపత్తిరితిభావః - శబ్దవిధిం య
 థా - పరిభజ్యమరుణచ్ఛాయాప్రవర్తనః కనకచీరసదనువిర
 మూత్రాదుత్తన్నీకపోలాలమృత్తి - ఉదయతితతో భాస్త
 ధ్వరిసమక్షః క్షణవాయుభే సరసవిసిసీకన్దచ్చేదచ్ఛవి మృగాగ
 లాభ్యునః - అతోక్తరాధారతణ్ణిసవంసరసవిసిసీకన్దనేనస
 మృధ్యతే - అరోకేవలం వ్యజ్ఞానానామాపుత్రైవృత్త్యనుపా
 సఃపరిభావం న్యాద్యన్తనిర్వాహదుషమాలంకారస్తప్రథా
 నంతస్యక్వాచిత్కత్వో-అత్యార్థవిధిం యథా - తేదృష్టి
 మాత్రపరిత్రాప్తికస్యవాస్తవోభావపత్త్యరదృశామలకాఃఖ
 లాశ్చసేచాస్మదైవసవిలాసమరీకలగ్నాయేకాలతాం కుటిల
 తామపినత్యజన్తి - యేనీచాలర్వాన్ స్వధావాః నైవ్యకీలా
 శ్చసవిలాసం సుంధిమం సువిభ్రమభ్యా అరీకలగ్నాః లలాటల
 గ్నాః సౌజన్యసటనేనాస్మరలగ్నాశ్చయేకాలతాంసీలతాం
 మలినవృద్ధయతాభ్యా మిళిలతాం వికృతాంనుశబ్దీయతా
 రితాభ్యా సత్యజన్తి తేవత్తరదృశామలకాఃఖలాశ్చదృష్టమా
 అపితస్యాస్తఃఖోభావసకవన్తి - ఇత్యేతద్వయమేనీచావ్యవస్థ

తగు శాస్త్రయ్యాన్ విశ్వాకరణయాపైక క్రియాన్వయాన్వశ్చేష
పరిపాషితస్సముర్బయాలోకారఃప్రధానమాద్యస్తనిర్వాహ
దనుప్రాసక్తుక్వచిత్కవోగిత్సన్నప్త నిర్వాహదప్రధానమ్
సనుశబ్దచిత్రేచన్ద్రోదయస్మాద్విపసన్యార్థచిత్రేప్రసామినీశ్చ
దస్యాలక్ష్మనస్యచ వర్ణితయాశ్చోగారోవ్యజ్ఞ్య ఇన్ద్రవ్యజ్ఞ్య
త్వాభావాత్కథమల్రాథమకావ్యమితిచెత్ - అథాపిస్ఫుటం
రసస్యానుపలక్ష్మ్యదన్వతివ్యజ్ఞ్యత్వమేవావ్యజ్ఞ్యత్వమితిప్రాగేవ
ప్రతిపాదితత్వో - అస్ఫుటత్వంచవిషయేనారూఢత్వమ్ - య
దాహ - రసగ్రాహదిమయఃపక్షానిరహేశుతి, అలక్ కారనిబ
భోయస్సచిత్రమిషయోమత ఇతి - అత్రవ్యజ్ఞ్యస్యనివక్ష్యమిషయ
త్వేకువాథమకావ్యత్వమ్ - యదాహ - రసానిమిషవిషయేతుస్యా
త్వాత్పర్యవతీయకాంతదాహప్రేవతతావ్యంభవనేక్యత్తున
గోచరఇతిఅన్తఃస్పర్శత్యనానీయవిషయక రతిభావస్యైవ
వ్యజ్ఞ్యస్యకత్వాదవిషయేననిర్వాహ్యకవిషయకవేస్సహ
దయస్యవాకవిషయేషభాగోచరస్యాపివ్యజ్ఞ్యస్యకహృదయై
రనుభూయమానత్వాత్ - వస్తుతస్తువ్యజ్ఞ్యేకహృదయానుభూతి
రవోత్తమత్వాదిప్రయోజితేత్యాచుః - అత్రశబ్దచిత్రాభగాచి
త్రభేదః దైవిధ్యకథనంన్యూనతావ్యవచ్ఛేదాధామేవసత్వ
ధికవ్యవచ్ఛేదాధామపితతశ్చ శబ్దాధాచిత్రముద్వయోర
పిప్రాధాన్యేనిగమనానిరహానుభవచిత్రంయథా - అద్రం
చక్షురితంకరోతుభవతాం పాటల్యమచిత్రీతీపార్వత్యాఃచద
యావశేనజగతాంచతుర్జగటాబద్ధతీయానాత్పూర్వభటియ
శుక్కుమిభుజాబద్ధత్రాన్తాభభటిసద్యస్సంఘటితాశ్రంభ
మతటివాటిరుచంఠికతే || అతానుప్రాసః ప్రాప్యతీచదయా
వకనపాటల్యమచిత్రీతీనూథమేతూప్రేక్షితటిద్వాటిరుచం
ఠికతల్లినిదశనాచప్రధానాస్యేవేత్యుభయచిత్రతా - అత్ర
ప్రాప్యయాచధ్యుక్తాచస్తాచిత్ దిక్ష్వాప్రముక్తం తదవాప్తక
భేదాశ్చశబ్దాశ్చ - అని - రాత్తకథమనియాపగౌప్యావ
సరతీప్రస్థానాదేవనియాతాభవేయనితీనానియావ్యసే.

ఇట్టిదన్ని యోగియివాప్రదీ పాఠ్య విశ్వామిత్ర ౨౦౧ ము.
 క్రాంతిలక్ష్య భవపావమి భట్టసుకృత మహావేదాంతైత నిద్యచా
 ర్యపాగ్ని చిత్రవిశ్వజిదతిరా త్ప్రయోజితమిద్యోగ రత్న ఖండ
 శ్రీరామసదీక్షిత తనయస్య కామ్యగర్భసమ్భవస్య శ్రీమద్వర్ణ
 వాచీశ్వరదీక్షితగురుచరణలబ్ధవిద్యావైశద్యస్య శ్రీరాజమాదా
 మణిదీక్షితస్య కృతిషు కావ్యదగ్ధణేషు యోగోద్ధారణ :

10225

